

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Legal measures for protecting alleged offenders or defendants who are mentally ill

Mr. Sitthinon Keesukphan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลยผู้วิกลจริต
โดย	นายสิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัชพล ไชยพร

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะนิติศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. นันทวัฒน์ บรมานันท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณพล จันทน์หอม)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัชพล ไชยพร)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ณัฏฐพล จิตติรัตน์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร. อุกฤษ อภิเวช)

สิทธิมนุษยชน กี่สุขพันธ์ : มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้
 วิกฤตจิต (Legal measures for protecting alleged offenders or defendants who are
 mentally ill) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.ชัชพล ไชยพร, 182 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาของกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณี
 ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกฤตจิตของประเทศไทย ดังที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
 อาญา และ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 และแสวงหามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมที่จะ
 สามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์และทำให้
 ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกฤตจิตได้รับความยุติธรรมในการดำเนินคดีอาญามากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกฤตจิตของ
 ประเทศไทยมีความคลุมเครือและไม่ชัดเจนอยู่หลายประการ ประการแรก คือ การไม่มีบทบัญญัติกำหนด
 กระบวนการตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่สั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกฤตจิตไป
 ควบคุมรักษาในโรงพยาบาลและคำสั่งที่ให้บุคคลผู้นั้นกลับเข้าสู่การดำเนินคดีที่แน่นอน ประการที่สอง คือ
 การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกฤตจิตไว้รักษาในโรงพยาบาลไม่มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการ
 ควบคุมตัว และประการสุดท้าย คือ ความไม่ชัดเจนของสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้
 วิกฤตจิต ซึ่งความไม่ชัดเจนของกระบวนการดำเนินคดีอาญาทั้งหลายเหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้
 วิกฤตจิตไม่ได้รับความคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาเท่าที่ควรและอาจก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมในการ
 ดำเนินคดีได้

ด้วยเหตุที่ได้กล่าวมาในข้างต้น จึงขอเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
 อาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 โดยกำหนดให้มีการบัญญัติกระบวนการออกคำสั่งให้ส่งตัว
 ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกฤตจิตไปควบคุมรักษาในโรงพยาบาล คำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป และคำสั่งที่ให้บุคคลผู้นั้น
 นั้นกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาเป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่นอน รวมถึงเปิดโอกาสให้
 ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกฤตจิตสามารถโต้แย้งความถูกต้องของการออกคำสั่งดังกล่าวได้ กำหนดกรอบ
 ระยะเวลาในการควบคุมรักษา และกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกฤตจิตทุกคนจะต้องมีทนายความให้
 ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีทุกกรณีตลอดการดำเนินคดี ซึ่งมาตรการเหล่านี้จะส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือ
 จำเลยผู้วิกฤตจิตได้รับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาอย่างแท้จริง

สาขาวิชา นิติศาสตร์

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5886029634 : MAJOR LAWS

KEYWORDS: MENTAL DISORDER / MENTALLY ILL / CRIMINAL PROCEDURE / INCOMPETENT TO STAND TRIAL

SITTHINON KEESUKPHAN: Legal measures for protecting alleged offenders or defendants who are mentally ill. ADVISOR: ASST. PROF. CHACHAPON JAYAPHORN, Ph.D., 182 pp.

The objectives of this research are to study about problems of Thailand's criminal procedure in case of alleged offenders or defendants who are mentally ill as they appear in Code of Criminal Procedure section 14 and Mental Health Act, B.E. 2551, and also searching for the appropriate legal measures which can use to improve Thailand's criminal procedure to be more complete and making the alleged offenders or defendants get more justice in criminal procedure.

According to studies, it has been found that Thailand's criminal procedure in case of alleged offenders or defendants who are mentally ill is ambiguous and unclear in many aspects. Firstly, there are no provisions about the process of verifying an order to send the alleged offenders or defendants to hospital for controlling and treatment and order to bring them back into prosecution. Secondly, there are no time frames about controlling the alleged offenders or defendants in the hospital. Finally, the right to counsel of the alleged offenders or defendants is unclear. The lacks of clarity in these criminal procedures cause the alleged offenders or defendants will not be protected in criminal procedures as they should be, and may cause unfairness in the cases.

For these reasons, this research recommends to amend Code of Criminal Procedure and Mental Health Act, B.E. 2551 by establishing provisions about the process of verifying an order to send the alleged offenders or defendants to hospital, order to continue proceeding and the order to bring them back into prosecution including the opportunity for the defendant to dispute the accuracy of these orders, setting time frames about controlling the alleged offenders or defendants in the hospital, and specifying that all of alleged offenders or defendants who are mentally ill will be required to have a lawyer throughout the litigation process. These legal measures will result in the alleged offenders or defendants who are mentally ill being properly protected in the course of criminal proceedings.

Field of Study: Laws

Academic Year: 2016

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความอนุเคราะห์เป็นอย่างสูงจากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร ที่กรุณาได้รับเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยท่านได้สละเวลาอันมีค่ามาช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้าในการจัดทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้นเลือกหัวข้อวิทยานิพนธ์จนกระทั่งสำเร็จบริบูรณ์ รวมทั้งท่านได้กรุณาตรวจสอบแก้ไขเนื้อหาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนให้คำปรึกษาที่ดีและให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าในยามประสบกับปัญหาโดยตลอด ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร มาใน ณ ที่นี้ด้วย

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม ที่กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ข้าพเจ้าในการจัดทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด และข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ดร.อุทัย อาทิวะ รวมถึงท่านอาจารย์ ดร.ณชพล จิตติรัตน์ ที่กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์รวมถึงคำแนะนำดีๆ ที่ท่านอาจารย์ทั้งสองได้มีให้แก่ข้าพเจ้าจนทำให้วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และที่สำคัญที่สุดข้าพเจ้าอยากขอขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จิรนิติ หะวานนท์ สำหรับคำแนะนำและเป็นผู้ให้แรงบันดาลใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

และเหนือสิ่งอื่นใด ข้าพเจ้าอยากขอขอบพระคุณ นายปัญญา กี่สุขพันธ์ บิดาของข้าพเจ้า ผู้เป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าในการประกอบวิชาชีพทางด้านกฎหมายและเป็นผู้ที่คอยให้การสนับสนุนข้าพเจ้าเสมอมา และขอขอบพระคุณ นางปณิตดา กี่สุขพันธ์ มารดาของข้าพเจ้าผู้คอยสนับสนุน ให้กำลังใจ และดูแลข้าพเจ้าเป็นอย่างดีตลอดมา นอกจากนี้ข้าพเจ้าอยากขอขอบคุณอีกหลายๆ ท่านที่คอยให้กำลังใจและคอยสนับสนุนข้าพเจ้าเรื่อยมาไม่ว่าจะเป็นน้องสาวและน้องชายของข้าพเจ้า ตลอดจนเพื่อนๆ รวมถึงพี่ๆ และน้องๆ ที่ข้าพเจ้าเคารพรักทุกคน ซึ่งหากปราศจากบุคคลเหล่านี้แล้ว ข้าพเจ้าคงไม่อาจจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จได้

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่กฎหมายไทยโดยเฉพาะในส่วนของกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาต่อไปในภายภาคหน้า หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดคุณประโยชน์ประการใด ข้าพเจ้าขอมอบความดีนั้นให้แก่บุคคลที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงไปในข้างต้น แต่ถ้าหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าต้องขออภัยมาใน ณ ที่นี้ และขออ้อมรับความผิดพลาดนั้นไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	9
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	9
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	9
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
บทที่ 2 แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต	16
2.1 แนวความคิดและทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา	16
2.1.1 ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model).....	18
2.1.2 ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Precess Model).....	20
2.2 การคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาและจำเลยในกรณีทั่วไป	23
2.2.1 การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตาม พันธะกรณีระหว่างประเทศ	25
2.2.2 การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตาม กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	28
2.2.3 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งราชอาณาจักรไทย	32

2.2.4 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.....	39
2.3 การคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต	43
2.3.1 ความหมายของคำว่า “ผู้วิกลจริต”	44
2.3.1.1 สาเหตุของอาการวิกลจริต.....	45
2.3.1.2 ลักษณะอาการวิกลจริต.....	47
2.3.2 ความแตกต่างระหว่างความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดในขณะที่ลงมือกระทำกับความวิกลจริตผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดี	51
2.3.3 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตแต่สามารถต่อสู้คดีได้.....	54
2.3.4 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้	56
2.4 การเปรียบเทียบระหว่างสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีทั่วไปกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต	57
2.4.1 สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยทั่วไปในการดำเนินคดีอาญา	58
2.4.2 สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีอาญา	59
2.4.3 ความแตกต่างระหว่างสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีทั่วไปกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต	60
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตตามกฎหมายไทย	61
3.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14	61
3.1.1 การดำเนินการในชั้นสอบสวน	68
3.1.2 การดำเนินการในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	70
3.1.3 การดำเนินการในชั้นพิจารณาคดีของศาล.....	71
3.2 กระบวนการปฏิบัติกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551.....	73

3.2.1 ความหมายของคำว่า “ผู้ป่วยคดี”	73
3.2.2 การตรวจสภาพจิตของผู้ป่วยคดีเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี	74
3.2.3 การบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้เข้ารับรักษาสภาพจิตใน โรงพยาบาล.....	75
3.3 ปัญหาของกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต	76
3.3.1 ปัญหาเรื่องการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาใน สถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนหรือศาล.....	77
3.3.2 ปัญหาเรื่องความชัดเจนของกระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับเข้าสู่ การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล	80
3.3.3 ปัญหาเรื่องระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในโรงพยาบาล.....	83
3.3.4 ปัญหาเรื่องสิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี.....	84
บทที่ 4 กระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในต่างประเทศ	87
4.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	87
4.1.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา	88
4.1.2 การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศสหรัฐอเมริกา.....	89
4.1.2.1 การตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษา ในสถานพยาบาล	93
4.1.2.2 กระบวนการในการนำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับ การรักษาตามคำสั่งของศาล	93
4.1.2.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตใน สถานพยาบาล	94
4.1.2.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี	96
4.2 ประเทศอังกฤษ.....	96
4.2.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ	96

4.2.2 การดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยที่วิกลจริตของประเทศอังกฤษ	97
4.2.2.1 การตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล	102
4.2.2.2 กระบวนการในการนำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับ การรักษาตามคำสั่งของศาล	103
4.2.2.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตใน สถานพยาบาล	103
4.2.2.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี	105
4.3 ประเทศแคนาดา	105
4.3.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศแคนาดา	105
4.3.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตของประเทศแคนาดา	106
4.3.2.1 การตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล	111
4.3.2.2 กระบวนการในการนำจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการ รักษาตามคำสั่งของศาล	112
4.3.2.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตใน สถานพยาบาล	112
4.3.2.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี	114
4.4 ประเทศญี่ปุ่น	114
4.4.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น	114
4.4.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตของประเทศญี่ปุ่น	115
บทที่ 5 วิเคราะห์และเปรียบเทียบกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริต ของประเทศไทยและต่างประเทศ	117
5.1 ความเป็นธรรมและการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุม ตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล	117
5.1.1 ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย	118

5.1.2 ผู้มีอำนาจในการพิจารณาและออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไป ควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล	121
5.1.3 การตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไป ควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล	123
5.2 กระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้า รับการรักษาฟื้นฟูสภาพจิตตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล	130
5.2.1 บุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การ ดำเนินคดี.....	131
5.2.2 บุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต กลับเข้า สู่การดำเนินคดี.....	134
5.2.3 กระบวนการพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่ การดำเนินคดี.....	136
5.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตใน สถานพยาบาล	141
5.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต	151
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	157
6.1 บทสรุป	157
6.2 ข้อเสนอแนะ	164
รายการอ้างอิง	177
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	182

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่ใช้สำหรับการดำเนินคดีอาญา เพื่อพิจารณาและลงโทษผู้กระทำความผิด โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเริ่มต้นจากการสืบสวน สอบสวนหาตัวผู้กระทำความผิดเป็นลำดับแรกโดยเมื่อมีเหตุสงสัยว่าบุคคลใดน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดก็จำเป็นต้องนำตัวบุคคลผู้นั้นมาสอบสวนว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่โดยวิเคราะห์จากพยานหลักฐานที่ปรากฏ ถ้าหากพิจารณาเป็นที่แน่ใจแล้วว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติจริงก็จะต้องนำตัวบุคคลนั้นมาลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้สำหรับความผิดที่เขาได้กระทำลง ทั้งนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญารวมทั้งกฎหมายอาญานั้นจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมเมื่อมีผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายเกิดขึ้น

ในแต่ละประเทศลักษณะ รูปแบบ และขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญาย่อมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางความคิด วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และนิติวิธีที่มีต่อกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของแต่ละประเทศ¹ โดยรูปแบบหรือระบบการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระบบใหญ่ ได้แก่ ระบบไต่สวน (Inquisitorial system) และระบบกล่าวหา (Accusatorial system) ซึ่งแต่ละระบบนั้นก็จะมีรูปแบบและนิติวิธีที่แตกต่างกัน

ระบบไต่สวนนั้นเป็นระบบที่ศาลทำหน้าที่เป็นผู้ค้นหาความจริงด้วยตัวเอง ซึ่งอำนาจในการค้นหาความจริงของศาลนั้นจะกว้างขวางมากไม่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะพยานหลักฐานจากคู่ความเท่านั้น จึงทำให้ศาลสามารถใช้อำนาจในการพิจารณาคดีได้อย่างเต็มที่ โดยประเทศส่วนใหญ่ที่ใช้ระบบไต่สวนเป็นระบบในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญา ได้แก่ กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil law) เช่น ประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ เป็นต้น²

ในขณะที่ระบบกล่าวหาเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่ศาลจะทำหน้าที่เป็นกลางไม่มีอำนาจลงมือค้นหาความจริงได้เองเหมือนระบบไต่สวน แต่หากเป็นหน้าที่ของคู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลยที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลหรือลูกขุน และศาลหรือลูกขุนก็จะทำหน้าที่ค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานเหล่านั้น ประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญา ได้แก่

¹ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556), หน้า 27.

² อุทัย อาทิวา, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา (กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินต์ติ้ง, 2558), หน้า 12-13.

กลุ่มประเทศระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา แคนาดา เป็นต้น³

นอกจากนี้ตัวแปรที่ทำให้ระบบการดำเนินคดีอาญาของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันยังขึ้นอยู่กับทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่แต่ละประเทศเลือกใช้อีกด้วย ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม หรือ Crime Control Model ซึ่งเป็นทฤษฎีมุ่งเน้นการปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก มีบทกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่รัฐมากเพื่อให้สามารถปราบปรามผู้กระทำความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลให้ทฤษฎีนี้ไม่ได้คำนึงถึงสิทธิของปัจเจกชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิของจำเลยเท่าที่ควร และอีกทฤษฎีหนึ่งคือ ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย หรือ Due Process Model ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องกับคดีให้ไม่ถูกล่วงละเมิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องหาและจำเลยในคดี

ในกระบวนการดำเนินคดีอาญา ประเทศส่วนใหญ่จะมีกฎหมายบัญญัติให้สิทธิผู้เสียหายหรือโจทก์ในคดีอาญาไว้ ทั้งนี้ เป็นการสอดคล้องกับหลักการในปฏิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เสียหายในคดีอาญาและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1985)⁴ ในขณะเดียวกันก็มีการบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้ด้วยซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Right, 1948) ขององค์การสหประชาชาติ โดยหลักการด้านสิทธิมนุษยชนในปฏิญญาฉบับนี้ให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยมากกว่าสิทธิของผู้เสียหาย เนื่องจากในอดีตกระบวนการยุติธรรมทางอาญาส่วนใหญ่ผู้ถูกกล่าวหา มักจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนแล้วว่าเป็นผู้กระทำความผิดเว้นเสียแต่ว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นว่าตนเองมิได้กระทำความผิด ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับสิทธิในการต่อสู้คดีเพื่อความบริสุทธิ์ของตนเท่าที่ควร⁵ ส่งผลให้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบันของหลายประเทศได้ยอมรับเอาหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยมาบัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมาย โดยสิทธิของจำเลยที่กฎหมายให้การยอมรับมีหลายประการด้วยกัน เช่น สิทธิในการมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมตามสมควร สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย สิทธิในการถามค้านพยานที่เป็นปฏิปักษ์กับตน สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเต็มที่ เป็นต้น ซึ่งการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในแต่ละประเทศนั้นอาจมี

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-12.

⁴ General Assembly of the United Nations, *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* [Online], 15 November 2016. Available from <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>.

⁵ อุทัย อาทิวา, *คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา*, หน้า 124.

หลักเกณฑ์และรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจมีปัจจัยมาจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาของแต่ละประเทศที่แตกต่างกัน ประเทศที่ใช้หลักเกณฑ์ของทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย หรือ Due Process Model เป็นหลักในการดำเนินคดี มักมีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยมากกว่าประเทศที่ใช้หลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาตามแนวความคิดของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม หรือ Crime Control Model

หลักสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญานั้น นอกจากจะต้องคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการดำเนินคดี เช่น สิทธิการต่อสู้คดี หรือ สิทธิในการมีทนายความ แล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนจะต้องสามารถใช้สิทธิที่กฎหมายบัญญัติได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น ความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องคำนึงอยู่ตลอดเวลา ระหว่างมีการดำเนินคดี ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่สามารถใช้สิทธิของตนตามกฎหมายระหว่างดำเนินคดีได้ คือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีปัญหาเกี่ยวกับสภาพจิตหรือเรียกได้ว่าเป็นผู้วิกลจริตนั่นเอง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่อาจเข้าใจการกระทำของบุคคลอื่นๆ ที่กระทำต่อตนได้เฉกเช่นคนปกติทั่วไป ด้วยเหตุนี้ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยเกิดอาการวิกลจริตก่อนหรือในระหว่างการดำเนินคดีอาญา บุคคลเหล่านั้นย่อมไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีอาญาที่เขาเป็นผู้ถูกกล่าวหา ไม่สามารถถามค้านทำลายน้ำหนักพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ รวมถึงไม่สามารถยกข้อต่อสู้ทั้งทางข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงขึ้นต่อสู้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนได้ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตในขณะดำเนินคดีอาญานั้นเสียเปรียบคู่ความฝ่ายโจทก์และไม่สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กฎหมายให้ความคุ้มครอง ดังนั้น

จากปัญหาในการต่อสู้คดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตข้างต้น หลายประเทศจึงเกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการพิเศษขึ้นมาเพื่อให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลเหล่านั้นในการต่อสู้คดีโดยใช้วิธีการหยุดการกระบวนการดำเนินคดีอาญาไว้ก่อนหากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือศาลพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และให้เลื่อนการดำเนินคดีออกไปจนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายจากอาการวิกลจริตหรือมีอาการดีขึ้นจนสามารถสู้คดีได้ โดยระหว่างที่หยุดการพิจารณาคดีนั้นในหลายประเทศมีการบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลในการออกคำสั่งส่งตัวจำเลยไปบำบัดรักษาอาการทางจิต ณ สถานพยาบาลตามที่ศาลกำหนดเพื่อบำบัดรักษาให้สภาพจิตของจำเลยดีขึ้นและสามารถกลับมาสู้คดีได้ ซึ่งกระบวนการในการออกคำสั่งดังกล่าวในต่างประเทศจะมีการกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขรวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหานั้นเกิดจากการออกคำสั่งอย่างชัดเจนและครบถ้วน เช่น ประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา หัวข้อที่ 18 ส่วนที่ 3-เรื่อนจำและนักโทษ บทที่ 313 ว่าด้วยเรื่อง ผู้กระทำความผิดที่เป็นโรคจิตเภทหรือมีสภาพจิตบกพร่อง (U.S. Code ,Title 18 Part III-Prisons and Prisoners, Chapter 313-Offenders with Mental Disease or Defect)

ของประเทศสหรัฐอเมริกา⁶, พระราชบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาคดีอาญา (ความวิกลจริตและความไร้ความสามารถในการให้การ) ค.ศ. 1991 (Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991) ของประเทศอังกฤษ⁷ และประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดา ส่วนที่ 20.1 ความผิดปกติทางจิตใจ (Criminal Code of Canada Part xx.1-Mental Disorder)⁸ เป็นต้น

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) เช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส เยอรมนีและญี่ปุ่น แต่กระบวนการพิจารณาคดีกลับไม่ใช่รูปแบบของระบบไต่สวนดังเช่นประเทศในระบบประมวลกฎหมายทั่วไป แต่กลับมีรูปแบบการดำเนินคดีในลักษณะระบบกล่าวหาตามประเทศระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) โดยยึดทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย หรือ Due Process Model เป็นหลักในการดำเนินคดี ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการพิจารณาความของประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศอังกฤษตั้งแต่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. 115⁹ ดังนั้น ในกระบวนการดำเนินคดีอาญาของไทยผู้กระทำความผิดจึงได้รับการประกันสิทธิในการต่อสู้คดีเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆที่ใช้ระบบกล่าวหา เช่น สิทธิในการมีทนายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134/1 และมาตรา 173, สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอาญาต่อหน้าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 172 เป็นต้น

ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีก็เช่นเดียวกัน ประเทศไทยมีบทบัญญัติประกันสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ไม่ถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ ที่ผู้นั้นไม่อยู่ในสถานะที่สามารถสู้คดีได้ ซึ่งบทบัญญัติเช่นนี้ได้แก่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยสาระสำคัญของมาตรานี้คือ หากพนักงานสอบสวนหรือศาลพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลหยุดการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีไว้จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้และมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปรักษาที่โรงพยาบาลหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาลหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับบุคคลนั้นไปดูแลรักษาตามที่ศาลเห็นสมควร¹⁰

การออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษา ณ โรงพยาบาลนั้น ปัจจุบันประเทศไทยได้บัญญัติกระบวนการดังกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งได้บัญญัติกำหนด

⁶ Legal Information Institute, [18 U.S. Code Chapter 313 - Offenders with Mental Disease or Defect](https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-III/chapter-313) [Online], 30 October 2016. Available from <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-III/chapter-313>.

⁷ [Criminal Procedure \(Insanity and Unfitness to Plead\) Act 1991](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/25/contents), [Online], 30 October 2016. Available from <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/25/contents>.

⁸ Justice Law Website, [Criminal Code](http://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-159.html#h-224) [Online], 30 October 2016. Available from <http://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-159.html#h-224>.

⁹ ณรงค์ ไชหาญ, [หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1](#), หน้า 30.

¹⁰ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

หลักเกณฑ์ในการรับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ทำการรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาล การดำเนินการรักษา และการรายงานผลการรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาล¹¹

เมื่อได้อ่านข้อความตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 จะเข้าใจว่ากฎหมายในส่วนนี้เป็นกฎหมายที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่างมาก แต่ถ้าได้วิเคราะห์บทบัญญัติดังกล่าวอย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 นั้น เป็นกฎหมายที่มีปัญหาในด้านการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยหลายประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ไม่มีการบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการโต้แย้งคัดค้าน คำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาอาการทางจิตใน โรงพยาบาลรวมถึงไม่มีบทบัญญัติกำหนดมาตรการในการตรวจสอบความถูกต้องของการออกคำสั่ง เนื่องจากในบางคดีแม้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีอาการวิกลจริตจริงแต่พวกเขาเหล่านั้นอาจยังพอ เข้าใจกระบวนการพิจารณาและสามารถต่อสู้คดีได้ หรือบางคดีเมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์ของคดี และพยานหลักฐานที่ปรากฏในขณะนั้นจะพบว่าหากดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาต่อไปผู้ต้องหา หรือจำเลยที่วิกลจริตอาจจะต้องรับโทษเนื่องจากไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรืออาจกระทำความ ผิดด้วยความจำเป็นหรือป้องกัน แต่การที่ มาตรา 14 บังคับให้พนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ งดการพิจารณาและส่งตัวจำเลยไปรักษาเมื่อพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถ ต่อสู้คดีได้เท่ากับเป็นการตัดโอกาสจำเลยในการต่อสู้คดี อีกทั้งยังเปรียบเสมือนการลงโทษผู้ต้องหา หรือจำเลยอย่างหนึ่งทั้งๆ ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สมควรต้องถูกลงโทษ เนื่องจากการส่งตัวไปรักษา ยังโรงพยาบาลโรคจิตตามที่บัญญัติใน มาตรา 14 นั้นเป็นการบังคับให้จำเลยต้องถูกกักตัว ในโรงพยาบาลโดยที่จำเลยไม่จำเป็นต้องให้ความยินยอม¹² ซึ่งเป็นการริดรอนเสรีภาพของจำเลย ในลักษณะเดียวกันกับโทษทางอาญาฐานจำคุกและกักขังทั้งยังมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิของจำเลย เช่นเดียวกับวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 โดยมีเงื่อนไขในการออก คำสั่งที่เข้มงวดน้อยกว่า เนื่องจากตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 ศาลจะออกคำสั่งให้ส่งตัว ผู้วิกลจริตที่ได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65 ไปกักกันในโรงพยาบาลได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นเป็นผู้ที่เป็นอันตราย

¹¹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ส่วนที่ 2 ผู้ป่วยคดี มาตรา 35-39

¹² พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคหนึ่ง “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สถานบำบัดรักษารับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอม จากผู้ต้องหาหรือจำเลย จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมี คำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

ต่อประชาชน¹³ ขณะที่คำสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ไม่จำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขเรื่องความปลอดภัยของประชาชน จึงเห็นได้ว่าคำสั่งให้ส่งตัวไปรักษาตามมาตรา 14 ดังกล่าวอาจเป็นคำสั่งที่รุกรอนสิทธิเสรีภาพของจำเลยอย่างหนึ่งทั้งๆ ที่ศาลยังมีได้มีการพิจารณาหรือมีคำพิพากษา มากไปกว่านั้นคำสั่งดังกล่าวยังปราศจากกระบวนการในการตรวจสอบความถูกต้องในการออกคำสั่งส่งผลให้คู่ความไม่อาจใช้สิทธิในการอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวไปยังผู้บังคับบัญชาหรือศาลสูงได้ มาตรฐานในการพิจารณาของศาลในการชี้ขาดว่าจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกันเพราะตามมาตรา 14 ศาลอาศัยเพียงแค่ความเห็นของแพทย์เพียงผู้เดียวโดยไม่มีบทบัญญัติให้สิทธิจำเลยในการโต้แย้งความเห็นของแพทย์ซึ่งเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติในการตรวจสอบความเห็นของแพทย์ ดังนั้น หากแพทย์วินิจฉัยผิดพลาดและศาลเชื่อในความเห็นของแพทย์ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยได้

ประการที่สอง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ไม่มีการกำหนดมาตรการในการจัดการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงและไม่สามารถรักษาให้หายได้ อีกทั้งไม่มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการรักษาเพื่อนำผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวกลับสู่คดี มีเพียงแต่กำหนดให้แพทย์รายงานความคืบหน้าเกี่ยวกับอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทุกๆ 180 วันเท่านั้น¹⁴ ดังนั้น จึงมีข้อสังเกตว่าถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกตรวจพบว่า ไม่สามารถหายจากอาการวิกลจริตหรือมีอาการดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้เลย ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวจะต้องถูกกักตัวเพื่อรักษาต่อไปหรือไม่และการดำเนินคดีจะทำเช่นไร เพราะหากให้ระยะเวลาในการรักษาตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยนานเกินไปอาจมีผลต่อความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานในคดีได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยานบุคคลและอาจส่งผลให้คดีขาดอายุความอันเนื่องมาจากคำสั่งจำหน่ายคดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 วรรคสอง¹⁵

ประการที่สาม คือความไม่ชัดเจนของกระบวนการที่จะนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกพนักงานสอบสวนหรือศาลออกคำสั่งส่งตัวไปรักษาในโรงพยาบาลกลับเข้าสู่คดีเพื่อดำเนินการพิจารณาคดีต่อไป ซึ่งในชั้นตอนนี้กฎหมายไม่มีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ว่ามีขั้นตอนการ

¹³ ดูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48

¹⁴ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคสอง “ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในกรณีที่เกิดแพทย์เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้รายงานผลการบำบัดรักษาทุกหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น”

¹⁵ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 วรรคสอง “ถ้าได้ฟ้องและได้ตัวผู้กระทำความผิดมาตั้งศาลแล้ว ผู้กระทำความผิดหลบหนีหรือวิกลจริต และศาลสั่งงดการพิจารณาไว้จนเกินกำหนดดังกล่าวแล้วนับแต่วันที่หลบหนีหรือวันที่ศาลสั่งงดการพิจารณา ก็ให้ถือว่าเป็นอันขาดอายุความเช่นเดียว

ดำเนินการเช่นไรทำให้เป็นดุลยพินิจอิสระของพนักงานสอบสวนและศาลที่จะดำเนินการพิจารณา ซึ่งในทางปฏิบัติก่อนศาลจะออกคำสั่งเรียกให้จำเลยกลับเข้าสู่คดีศาลอาจทำการนัดพร้อมคู่ความหรือนัดไต่สวนแพทย์เพื่อพิจารณาความเห็นของแพทย์ว่าจำเลยพร้อมที่จะดำเนินคดีแล้วหรือไม่ ซึ่งในการพิจารณาส่วนใหญ่ศาลก็จะพิจารณาจากความเห็นของแพทย์เป็นหลัก หากแพทย์เห็นว่าจำเลยพร้อมดำเนินคดีได้ศาลก็มักจะออกคำสั่งให้นำจำเลยกลับสู่การพิจารณาคดี จำเลยมีสิทธิแต่เพียงคัดค้านความเห็นของแพทย์เท่านั้น ศาลมักไม่เปิดโอกาสให้จำเลยอ้างอิงพยานหลักฐานของฝ่ายตนเพื่อมาหักล้างความน่าเชื่อถือของแพทย์

ตัวอย่างเช่น คดีของนายประจักษ์ชัย (ไม่เปิดเผยนามสกุล) ซึ่งเป็นจำเลยในความผิดฐานหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ในระหว่างการพิจารณาคดีศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิต จึงมีคำสั่งให้หยุดการพิจารณาคดีไว้ก่อนและออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษา ณ สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ ต่อมาศาลได้นัดไต่สวนแพทย์เพื่อนำคดีขึ้นพิจารณาต่อ ในวันนัดไต่สวนแพทย์ให้การว่า อาการทางจิตของจำเลยยังไม่หายแต่มีอาการดีขึ้นพอที่จะสู้คดีได้ ทนายจำเลยได้คัดค้านความเห็นดังกล่าวของแพทย์แต่ศาลไม่รับฟัง โดยให้เหตุผลว่าผลการตรวจอาการทางจิตของจำเลยมีเอกสารราชการยืนยันทั้งจำเลยได้รับการประกันตัวอยู่จึงสามารถทำการรักษาได้ ศาลจึงเห็นสมควรให้เอาคดีขึ้นพิจารณาต่อ¹⁶

จากกรณีตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าศาลมีดุลยพินิจอิสระอย่างมากในการพิจารณานำตัวจำเลยกลับเข้าสู่คดี โดยศาลมีอำนาจที่จะฟังหรือไม่ฟังคำคัดค้านของจำเลยก็ได้ และศาลมีสิทธิที่จะไม่รับพิจารณาพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยที่อ้างเข้ามาเพื่อยืนยันว่าจำเลยยังไม่พร้อมที่จะดำเนินคดี การใช้ดุลยพินิจอิสระของศาลในชั้นตอนนี้จึงอาจส่งผลให้จำเลยต้องเสียเปรียบในการต่อสู้คดี เพราะในบางคดีจำเลยยังไม่มีสติสัมปชัญญะเพียงพอในการเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีอาญา และมีหลายคดีที่อาการทางจิตของจำเลยกำเริบและต้องกลับเข้ารับรักษาใหม่ซึ่งเป็นผลเสียต่อตัวจำเลยเป็นอย่างมาก ดังเช่น ข้อมูลสถิติของผู้ป่วยนิติจิตเวชที่เข้ารับการรักษาเป็นผู้ป่วยในของสถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ในช่วง 6 เดือนแรกของปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 (ตุลาคม 2559 ถึง มีนาคม 2560) พบว่าจากผู้ป่วยในทั้งหมด 201 คน มีผู้ป่วยที่ต้องกลับเข้ารับการรักษาใหม่เป็นจำนวนถึง 117 ครั้ง¹⁷

¹⁶ ศูนย์ข้อมูลฯ เว็บไซต์ไอลอร์ว่า, ฐานข้อมูลคดี [ออนไลน์], 30 ตุลาคม 2559. แหล่งที่มา http://stagingfreedom.ilaw.or.th/case/666#progress_of_case

¹⁷ สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, “แบบรายงานผลการปฏิบัติงานสำหรับผู้บริหารของกรมสุขภาพจิต สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ 2560”

ประการสุดท้ายที่เป็นปัญหาทางกฎหมายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 คือ สิทธิในการมีทนายของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริต โดยเฉพาะในคดีที่กฎหมายไม่ได้บังคับให้พนักงานสอบสวนหรือศาลจัดหาทนายความให้ (คดีที่มีอัตราโทษจำคุกและในระหว่างแจ้งข้อหาหรือในวันที่ฟ้องคดีต่อศาลผู้กระทำความผิดมีอายุเกิน 18 ปีบริบูรณ์) เนื่องจากในคดีดังกล่าวหากผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องการทนายความกฎหมายบัญญัติให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องแสดงเจตนาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาล¹⁸ ดังนั้น หากพิจารณากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตจึงมีเหตุสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวจะสามารถแสดงเจตนาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลได้หรือไม่ หรือหากไม่สามารถแสดงเจตนาได้พนักงานสอบสวนหรือศาลจะสามารถจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ได้หรือไม่

จากปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่กล่าวมาข้างต้น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาถึงปัญหาและช่องว่างทางกฎหมายของกระบวนการออกคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาอาการทางจิตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 รวมถึงมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและแก้ไขปัญหอันเกิดจากการออกคำสั่งตามมาตรา 14 ดังกล่าวในต่างประเทศเทียบเคียงกับมาตรการที่มีอยู่ในปัจจุบันของประเทศไทยเพื่อแสวงหามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมที่จะสามารถนำมาใช้ปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ให้มีความสอดคล้องและครอบคลุมกับปัญหอันจะทำให้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มีความสมบูรณ์และใช้บังคับเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างแท้จริง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- (1) เพื่อทราบกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
- (2) เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ของประเทศไทยและกฎหมายของต่างประเทศ
- (3) เพื่อเข้าใจถึงปัญหาและช่องว่างทางกฎหมายของกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศไทย

¹⁸ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคสอง และมาตรา 173 วรรคสอง

(4) เพื่อวิเคราะห์และแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นช่องว่างทางกฎหมายในกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศไทย โดยวิเคราะห์จากแนวทางการแก้ไขปัญหาของกฎหมายต่างประเทศเพื่อที่จะนำมาตราการการแก้ไขที่เหมาะสมมาใช้บังคับแก่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยอันจะทำให้กระบวนการในการพิจารณาคดีอาญาของไทยมีความสมบูรณ์และมีความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะมีกระบวนการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญาแล้วก็ตาม แต่กลับปรากฏว่ายังมีได้ให้ความคุ้มครองบุคคลดังกล่าวในหลายประเด็น โดยเฉพาะการตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่สั่งให้ส่งตัวไปควบคุมรักษาในโรงพยาบาลและการโต้แย้งคำสั่งที่ให้กลับเข้าสู่การดำเนินคดีกรอบระยะเวลาในการรักษา รวมถึงสิทธิในการมีทนายความ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวถูกจำกัดสิทธิมากกว่าที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ดังนั้น จึงสมควรเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตให้มีความครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้รับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาอย่างแท้จริง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้รูปแบบวิธีวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ ตำรากฎหมาย ตั๋วบทกฎหมาย วารสารทางกฎหมาย บทความวิชาการ คำพิพากษาของศาล ตลอดจนงานวิจัยทางกฎหมาย วิทยานิพนธ์ ข้อมูลทางสถิติ และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์เปรียบเทียบในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นการศึกษาประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น เปรียบเทียบกับกระบวนการพิจารณา

คดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เพื่อวิเคราะห์หามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมกับการนำมาปรับใช้ในกระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยอันจะเป็นแนวทางต่อการเสนอร่างกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ให้มีความครอบคลุมและสามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตได้อย่างแท้จริง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(1) ทำให้ทราบถึงกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

(2) ทำให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศไทยกับกระบวนการพิจารณาของต่างประเทศ

(3) ทำให้ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาและช่องว่างทางกฎหมายในกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศไทย

(4) ทำให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายในกระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของต่างประเทศ และค้นพบมาตรการแก้ไขปัญหานั้นที่เหมาะสมอันสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหานั้นในระบบกฎหมายไทยซึ่งจะทำให้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของไทยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า มีวรรณกรรมที่มีการกล่าวถึงปัญหาการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตอยู่บ้างพอสมควรดังต่อไปนี้

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทระดับปริญญาโท เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต” ของ นางสาวศศิประภา อ่อนสระ ได้ทำการศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาถึงภาพรวมของการคุ้มครองสิทธิของผู้วิกลจริตทั้งในด้านกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาแต่จะเน้นศึกษาไปในทางสิทธิของผู้วิกลจริตในทางแพ่งเป็นส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการทำนิติกรรมสัญญา การหมั้น การสมรส รวมไปถึงความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตกรณีละเมิดทั้งในมุมมองของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงได้เสนอให้

กำหนดบุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตที่ไม่หายจากอาการวิกลจริต ห้ามบุคคลวิกลจริตทำการหมั้นรวมถึงการสมรส และบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลวิกลจริต หน้าที่ของผู้อนุบาล และระดับการพิสูจน์ความวิกลจริตให้ชัดเจน¹⁹ ซึ่งจะแตกต่างจากวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าที่ศึกษาเฉพาะมุมมองของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีอาญา มิได้ศึกษาการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในมุมมองของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะทำการศึกษาลึกลงไปในกระบวนการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตโดยเฉพาะมิได้ทำการศึกษาความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคลวิกลจริตในภาพรวม ดังเช่นวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าว

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของ นายชิงชัย ศรีประสิทธิ์ เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต” ก็เป็นอีกหนึ่งวรรณกรรมที่ได้กล่าวถึงการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเช่นเดียวกันกับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า แต่แตกต่างกับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าในประเด็นที่วรรณกรรมฉบับดังกล่าวศึกษากระบวนการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ทำให้วิทยานิพนธ์ของนายชิงชัยฯ ไม่ได้วิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อเสียของพระราชบัญญัติฉบับนี้ และถึงแม้ว่าวิทยานิพนธ์ของนายชิงชัยฯ จะมีการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการบังคับรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตเช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า แต่วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าทำการศึกษาในประเด็นเรื่องกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อบังคับรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ด้วย ในขณะที่วิทยานิพนธ์ของ นายชิงชัยฯ ไม่ได้กล่าวถึงในประเด็นนี้²⁰

นอกจากนี้อีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ทำให้วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าแตกต่างจากวรรณกรรมของนายชิงชัยฯ คือ วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าได้ทำการศึกษาถึงประเด็นอื่นที่วิทยานิพนธ์ของ นายชิงชัยฯ ไม่ได้ศึกษาถึงโดยประกอบไปด้วยประเด็นเรื่องมาตรการการตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 และประเด็นเรื่องสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

นายพิพัฒน์ จันทน์เมฆา เป็นบุคคลอีกหนึ่งท่านที่ได้เขียนวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต โดยวรรณกรรมของนายพิพัฒน์ฯ คือ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทชั้นปริญญาโท เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาเกี่ยวกับผู้วิกลจริตที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย” ซึ่งวรรณกรรมดังกล่าวศึกษาถึงกระบวนการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือ

¹⁹ ศศิประภา อ่อนสระ, "มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555), หน้า 143-149.

²⁰ ชิงชัย ศรีประสิทธิ์, "มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 161-172.

จำเลยผู้วิกลจริตโดยตรง แต่มุมมองของการศึกษาจะทำการศึกษาถึงภาพรวมของทั้งกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาของบุคคลวิกลจริตตั้งแต่ประเด็นเรื่อง มาตรการการจับกุม สอบสวน ฟ้องคดี การพิจารณาและพิพากษาของศาล มาตรการในชั้นอุทธรณ์และฎีกา การลงโทษ แนวทางในการดำเนินคดีของทนายความ และบทบาทของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง โดยเสนอให้ มีวิธีพิจารณาคดีพิเศษสำหรับผู้วิกลจริตโดยจัดตั้งแผนกขึ้นใหม่ในศาลชั้นต้นทำการพิจารณาคดีเรื่องของผู้วิกลจริตโดยเฉพาะ และเสนอให้มีมาตรการในการเปียงเบนคดีของผู้วิกลจริตออกจากกระบวนการยุติธรรม²¹ แต่วิทยานิพนธ์ของนายพิพัฒน์ฯ มิได้ศึกษาเจาะลึกลงไปถึงปัญหาของตัวบทกฎหมายมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ดังเช่นวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังพบว่าวรรณกรรมฉบับดังกล่าวจะเป็นการศึกษาในมุมมองของอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในขณะที่วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะเป็นการศึกษาในมุมมองปัญหาด้านตัวบทกฎหมายและการบังคับใช้เป็นหลัก

อีกหนึ่งวรรณกรรมที่ศึกษาถึงกระบวนการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตโดยตรงคือ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของนางสาวศกุนา แก้วพรรัตน์ เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีสภาพจิตไม่ปกติ : ศึกษากรณีการดำเนินคดีอาญา การรับโทษทางอาญา และการคุ้มครองสังคม” ของนางสาวศกุนา แก้วพรรัตน์ ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้มุ่งศึกษาถึงกระบวนการทางกฎหมายในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตทั้งกระบวนการตั้งแต่การดำเนินคดี การรับโทษตามคำพิพากษา จนถึงการปล่อยตัวกลับสู่สังคม โดยทำการศึกษาทั้งประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ในขณะที่วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะทำการศึกษาเฉพาะในขอบเขตเรื่อง การดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้เท่านั้น มิได้ศึกษารวมไปถึงประเด็นเรื่อง กระบวนการในชั้นราชทัณฑ์ หรือมาตรการในการคุ้มครองสังคม ดังเช่นวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าว²²

ประเด็นเรื่องการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าแตกต่างจากวิทยานิพนธ์ของนางสาวศกุนาฯ เนื่องจากวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าได้มีการศึกษาถึงมุมมองของความชอบธรรมและการตรวจสอบการออกคำสั่งของ

²¹ พิพัฒน์ จันทร์เมฆา, "มาตรการทางกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาเกี่ยวกับผู้วิกลจริตที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยา การบริหารงานยุติธรรมและสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2555), หน้า 143-149.

²² ศกุนา แก้วพรรัตน์, "มาตรการทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีสภาพจิตไม่ปกติ: ศึกษากรณีการดำเนินคดีอาญา การรับโทษทางอาญา และการคุ้มครองสังคม," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 132-145.

พนักงานสอบสวนและศาลในการออกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้บำบัดรักษา ในโรงพยาบาลรวมถึงคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไป นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในโรงพยาบาลและสิทธิในการมีทนายความของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งประเด็นทั้งหลายเหล่านี้ในวิทยานิพนธ์ของนางสาวศุภนาฯ มิได้กล่าวถึง

นอกจากวรรณกรรมทั้งหลายที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ยังมีวรรณกรรมอีก 2 ฉบับที่ได้ทำการศึกษาถึงปัญหาของกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตโดยเฉพาะและมีความคล้ายคลึงกับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้ามากที่สุด โดยในลำดับแรกจะกล่าวถึงวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของนายตุล เมฆยงค์ เรื่อง “การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต” ของนายตุล เมฆยงค์ ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ รวมถึงสิทธิทางกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวในระหว่างการดำเนินคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ของประเทศไทย เปรียบเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมุ่งศึกษาในประเด็นเรื่อง ความหมายและขอบเขตของคำว่า “วิกลจริต” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14, ความน่าเชื่อถือของพนักงานสอบสวนในการพิจารณาสั่งการ, อำนาจของพนักงานอัยการ, ระยะเวลาการตรวจประเมินอาการผู้ต้องหาหรือจำเลยของแพทย์ ประกอบการออกคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล, การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสนอให้มีการบัญญัติกำหนดความหมายและขอบเขตของคำว่า “วิกลจริต” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14, กำหนดให้การพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นอำนาจของศาลทุกกรณี, จำกัดระยะเวลาในการตรวจผู้ต้องหาหรือจำเลย, และให้สามารถรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่ได้ภายหลังมีคำพิพากษาแล้ว พบว่าจำเลยมีอาการวิกลจริตในระหว่างดำเนินคดี²³

หลังจากการศึกษาวิทยานิพนธ์ของนายตุลฯ จึงเห็นได้ว่าวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวมีประเด็นการศึกษาค้นคว้าคล้ายคลึงกับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า แต่โดยแท้จริงแล้ววิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะศึกษาในมุมมองที่แตกต่างออกไป โดยข้าพเจ้าทำการศึกษาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ควบคู่ไปกับพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งวิทยานิพนธ์ของ นายตุลฯ ยังมิได้วิเคราะห์ประเด็นปัญหาในพระราชบัญญัติฉบับนี้เนื่องจากในขณะนั้นพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ยังมิได้ประกาศให้มีผลบังคับใช้ อีกทั้งวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้ายังได้ศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นอื่นๆ อันได้แก่กระบวนการในการพิจารณาและการตรวจสอบความชอบธรรมของ

²³ ตูล เมฆยงค์, "การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 115-124.

การออกคำสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 ของพนักงานสอบสวน หรือศาล, ศึกษาถึงความชอบธรรมในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาโดยไม่มีกำหนด ครอบระยะเวลา รวมถึงสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริต และทำการศึกษา เปรียบเทียบกระบวนการทางกฎหมายของต่างประเทศเพิ่มเติมไม่ว่าจะเป็น ประเทศอังกฤษ, ประเทศแคนาดา และประเทศญี่ปุ่น

วรรณกรรมอีกฉบับหนึ่งคือ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของนายสังกัส เนาวรัตน์ เรื่อง “ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช” ของ นายสังกัส เนาวรัตน์ โดยวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นคนผู้ป่วยทางจิตในระหว่างการดำเนินคดีเช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า ซึ่งนายสังกัส แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็นปัญหาของการดำเนินคดีในชั้นสอบสวน ปัญหาการดำเนินคดีในชั้นศาล และปัญหาในชั้นราชทัณฑ์ โดยประเด็นทั้งหลายเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกับประเด็น การศึกษาในวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า แต่วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้ายังได้มีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็น ปัญหาที่วิทยานิพนธ์ของนายสังกัส มิได้กล่าวถึง อันได้แก่ การตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาในโรงพยาบาล, การกำหนด กระบวนการที่ชัดเจนในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการดีขึ้นภายหลังจากการเข้ารับการรักษา ตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลกลับเข้าสู่การดำเนินคดี และสิทธิในการมีทนายความของ ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต อีกทั้งวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้ายังได้ทำการวิเคราะห์ถึงปัญหาของ ระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งวิทยานิพนธ์ของนายสังกัส มิได้วิเคราะห์ถึงปัญหาของพระราชบัญญัติฉบับนี้²⁴

จากการศึกษาวรรณกรรมทั้งหลายที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิทยานิพนธ์ของ ข้าพเจ้ามีการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในมุมมอง ที่แตกต่างจากวรรณกรรมเหล่านี้ โดยประเด็นสำคัญที่วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าได้ทำการ ศึกษาวิจัยคือ

(1) การตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนหรือศาลในการออกคำสั่งให้ ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาอาการทางจิตในระหว่างดำเนินคดี

(2) กระบวนการพิจารณายกเลิกคำสั่งควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเพื่อ บำบัดรักษาอาการทางจิตและออกคำสั่งให้นำตัวบุคคลดังกล่าวกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

²⁴ สังกัส เนาวรัตน์, "ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), หน้า 103-127.

(3) กรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในโรงพยาบาล เพื่อบำบัดรักษาอาการทางจิต รวมทั้งวิธีการดำเนินการกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตที่ไม่อาจรักษาให้หายได้และอาการดังกล่าวอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน

(4) สิทธิในการมีทนายความหรือผู้ช่วยเหลือในการดำเนินคดีสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

การศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวทั้ง 4 ประการข้างต้น ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเกิดประโยชน์และได้องค์ความรู้ใหม่สำหรับการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมากยิ่งขึ้นต่อไป

บทที่ 2

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

บุคคลวิกลจริตคือบุคคลที่มีจิตบกพร่องอันทำให้บุคคลเหล่านั้นมีปัญหาทางด้านความคิดที่อาจมีความคิดไม่เหมือนผู้อื่น หรืออาจมีปัญหาทางการสื่อสารซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นไม่อาจสื่อสารกับบุคคลอื่นให้เข้าใจถึงเจตนาที่แท้จริงของตนได้ ซึ่งถ้าหากบุคคลเหล่านี้ถูกแจ้งความหรือถูกฟ้องเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา บุคคลเหล่านี้อาจมีปัญหาในการดำเนินคดีได้อันเนื่องมาจากความผิดปกติหรือปัญหาในการสื่อสารของผู้นั้น ซึ่งการปล่อยให้บุคคลเหล่านั้นดำเนินคดีอาญาต่อไป บุคคลเหล่านั้นอาจไม่สามารถทำการให้การ ชักค้ำพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ รวมถึงไม่อาจอ้างพยานหลักฐานขึ้นแสดงต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตขึ้นโดยเฉพาะภายใต้หลักการที่ว่าบุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการต่อสู้คดีด้อยกว่าคนปกติทั่วไป ดังนั้น กระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตจึงจำเป็นต้องให้ความคุ้มครองมากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยทั่วไป ซึ่งในบทนี้จะขอกล่าวถึงแนวความคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตโดยจะกล่าวถึงตั้งแต่แนวความคิดและทฤษฎีพื้นฐานในการดำเนินคดีอาญา สิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงจะได้รับในระหว่างดำเนินคดี และสิทธิเพิ่มเติมที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับรองให้แก่ผู้ต้องหาหรือบุคคลวิกลจริตเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีให้มากที่สุด

2.1 แนวความคิดและทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคลต่อเมื่อเกิดการกระทำความผิดเกิดขึ้น โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อผู้เสียหายหรือผู้พบเห็นการกระทำความผิดนำเรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานฝ่ายปกครอง ซึ่งเรียกว่า การร้องทุกข์¹ หรือ การกล่าวโทษ² หลังจากเจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับแจ้งเรื่องราวเกี่ยวกับความผิดดังกล่าวแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในลำดับต่อมาคือ การจับกุมผู้ต้องหาหรือผู้ต้อง

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (7) “คำร้องทุกข์” หมายความว่า การที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ว่ามีผู้กระทำความผิดเกิดขึ้น จะรู้ตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม ซึ่งกระทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายและการกล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวโดยมีเจตนาจะให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (8) “คำกล่าวโทษ” หมายความว่า การที่บุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ ว่ามีบุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ติ ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น

สงสัยว่ากระทำความผิด เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตัวผู้ต้องหาอยู่ในความควบคุมแล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะทำการสอบสวนผู้ต้องหาโดยพนักงานสอบสวน เมื่อพนักงานสอบสวนสอบปากคำผู้ต้องหาและบุคคลอื่นๆ ที่พนักงานสอบสวนเรียกมาให้ถ้อยคำเสร็จเรียบร้อยแล้ว พนักงานสอบสวนก็จะสรุปสำนวนความเห็นและเสนอต่อพนักงานอัยการว่าสมควรฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาลหรือไม่ กระบวนการยุติธรรมในชั้นพนักงานอัยการนั้นพนักงานอัยการมีอำนาจใช้ดุลยพินิจที่จะสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลหรือไม่ก็ได้³ เมื่อพนักงานอัยการสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ผู้ต้องหาก็คงตกอยู่ในฐานะเป็นจำเลยในคดีอาญาเช่นเดียวกับกรณีที่ผู้เสียหายได้ดำเนินการฟ้องคดีอาญาด้วยตนเองและศาลได้ประทับรับฟ้องภายหลังไต่สวนมูลฟ้อง กระบวนการในชั้นศาลก็จะมี การสืบพยาน คู่ความ ทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลยสามารถนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อให้ศาลเชื่อตามคำเบิกความของตนได้ เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการสืบพยาน ศาลก็จะมีคำพิพากษาคัดสินการกระทำของจำเลยว่าเป็นความผิดหรือไม่ หากศาลมีคำพิพากษาคัดสินว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิดและไม่มีบทบัญญัติตามกฎหมายให้ยกเว้นโทษหรือลดโทษ จำเลยก็ต้องเข้าสู่กระบวนการลงโทษตามกฎหมายซึ่งหน่วยงานที่กำกับดูแลในชั้นนี้ก็คือ ราชทัณฑ์ อันถือได้ว่าเป็นกระบวนการสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญามีความสำคัญต่อผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นอย่างมาก โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศอาจมีกระบวนการ ลำดับขั้นตอน และรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าประเทศนั้นๆ ได้รับเอาแนวความคิด ทฤษฎี และหลักเกณฑ์เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีอาญาแบบใดมาปรับใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศ ซึ่งทฤษฎีและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาแต่ละลักษณะมีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง ดังนั้น การศึกษาทฤษฎี และหลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีความเป็นธรรมและเกิดประสิทธิวิธภาพมากขึ้นได้

ทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (The Criminal Process Model) สามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) และทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) ซึ่งทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งสองทฤษฎีนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ที่ขัดกันของกฎหมายอาญาได้อย่างชัดเจน⁴

³ พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 มาตรา 21 “พนักงานอัยการมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและตามกฎหมายโดยสุจริตและเที่ยงธรรม...”

⁴ Herbert L. Packer, “Two Models Of The Criminal Process,” in Barry W. Hancock and Paul M. Sharp, *Criminal Justice in America Theory, Practice and Policy* (New Jersey: Prentice-Hall, 1996), p. 156.

2.1.1 ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model)

ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม หรือ Crime Control Model เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลักโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของประชาชน โดยการรักษาซึ่งความสงบสุขของประชาชนนั้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำเป็นต้องมีประสิทธิภาพและสามารถควบคุมอาชญากรรมได้ ซึ่งการที่จะควบคุมอาชญากรรมให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นกฎหมายที่ใช้บังคับในกระบวนการก็จำเป็นต้องมีประสิทธิภาพและสามารถใช้บังคับได้จริง⁵ เพราะถ้าหากว่าการบังคับใช้กฎหมายในกระบวนการยุติธรรมประสบความล้มเหลวก็จะส่งผลให้เกิดสถานะที่ประชาชนไม่เชื่อฟังและไม่ใส่ใจต่อกฎหมายรวมถึงไม่สนใจคำสั่งของสังคมอันจะทำให้อัตราการก่ออาชญากรรมในสังคมก็จะเพิ่มขึ้นไปด้วยและเมื่อสังคมเต็มไปด้วยอาชญากรรมและการก่อการร้ายผลกระทบที่รุนแรงที่สุดก็จะตกอยู่กับประชาชนในสังคมประชาชนจะตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมและความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในสังคมก็จะถูกริดรอนไป⁶

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ใช้ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมเป็นหลักจะมีลักษณะเหมือนกระบวนการที่เป็นเส้นตรง⁷ โดยจะเน้นหนักไปที่การปราบปรามผู้กระทำความผิดโดยมองว่าสถิติการจับกุมผู้กระทำความผิดที่สูงเป็นเครื่องชี้วัดถึงความมีประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และผู้ที่ถูกจับกุมนั้นก็จำเป็นต้องเป็นผู้ที่กระทำความผิดจริง รวมถึงการดำเนินคดีกับผู้ที่ถูกจับกุมนั้นก็จะต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็วส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมตาม ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมจะมุ่งเน้นเพียงการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษโดยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนมากนัก โดยจะเน้นหนักในด้านของการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเพื่อคุ้มครองคนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นสำคัญ⁸ ดังนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่รัฐจับกุมผู้ต้องหาได้และนำตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ผู้ต้องหาหรือจำเลย

⁵ ดุสิต วาสิประโคน, "บทบาทการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา ศึกษารณีนิตารวจธุรกิจจังหวัดสุพรรณบุรี," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 12-13.

⁶ Herbert L. Packer, "Two Models Of The Criminal Process," in Barry W. Hancock and Paul M. Sharp, *Criminal Justice In America Theory, Practice and Policy*, p. 157.

⁷ Ibid., p.159.

⁸ ชลลดา จินตเสถียร, "ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 9-10.

ก็จะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้กระทำความผิด (Presumption of guilt)⁹ โดยมีหลักการสันนิษฐานว่า ถ้าหากปรากฏจากพยานหลักฐานและสามัญสำนึกของวิญญูชนทั่วไปบ่งชี้ว่าการกระทำของบุคคลหนึ่งๆ เป็นความผิด บุคคลดังกล่าวก็จะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริงและจะถูกปฏิบัติเสมือนหนึ่งว่าบุคคลนั้นเป็นภัยต่อสังคมทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของส่วนรวมเว้นแต่บุคคลนั้นจะมีพยานหลักฐานมาหักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าว¹⁰

เนื่องด้วยทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมมีหลักสำคัญอยู่ที่ความรวดเร็วและความมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้น ประเทศที่ยึดหลักทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมจึงมักมีกฎหมายในลักษณะให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐมาก ทั้งนี้ เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถสืบสวน สอบสวน เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษรวมถึงสามารถป้องกันการเกิดอาชญากรรมได้อย่างรวดเร็ว¹¹ ซึ่งในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็ได้มีการบัญญัติขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยประยุกต์จากทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมเอาไว้ ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 94 ที่กฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ทำการค้นในที่เรือนสามารถใช้กำลังเพื่อเข้าไปในสถานที่นั้นได้เมื่อเจ้าของสถานที่หรือคนที่อยู่ในสถานที่แห่งนั้นหรือผู้รักษาสถานที่ดังกล่าวไม่ยินยอมให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเข้าไปโดยไม่มีเหตุสมควร¹² อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่มีอยู่เหนือสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชนอย่างชัดเจน หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 ที่บัญญัติให้ศาลสามารถรับฟังพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่กระบวนการที่ได้มาซึ่งพยานหลักฐานนั้นเป็นกระบวนการที่มีข้อบกพร่องในกรณีพยานหลักฐานดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อความยุติธรรมในคดีหรือเป็นพยานหลักฐานสำคัญในคดี เป็นต้น¹³

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁹ Herbert L. Packer, "Two Models Of The Criminal Process," in Barry W. Hancock and Paul M. Sharp, *Criminal Justice In America Theory, Practice and Policy*, p. 157.

¹⁰ James A. Fagin, *Criminal Justice* (Pennsylvania: Pearson, 2007), p. 35.

¹¹ อิศราวุธ อ่อนน้อม, "หลักการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2540), หน้า 26. อ้างถึงใน ชลลดา จินตเสถียร, "ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 10.

¹² **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 94** "ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ทำการค้นในที่เรือนสิ่งเจ้าของหรือคนอยู่ในนั้นหรือผู้รักษาสถานที่ซึ่งจะค้นให้ยอมให้เข้าไปโดยมิหวงห้าม อีกทั้งให้ความสะดวกตามสมควรทุกประการในอันที่จะจัดการตามหมาย ทั้งนี้ให้พนักงานผู้นั้นแสดงหมาย หรือถ้าค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายก็ให้แสดงนามและตำแหน่ง

ถ้าบุคคลดังกล่าวในวรรคต้นมิยอมให้เข้าไป เจ้าพนักงานมีอำนาจใช้กำลังเพื่อเข้าไป ในกรณีที่จำเป็นจะเปิดหรือทำลายประตูบ้าน ประตูเรือน หน้าต่าง รั้วหรือสิ่งกีดขวางอย่างอื่นทำนองเดียวกันนั้นก็ได้อ"

¹³ **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1** "ในกรณีที่ความปรากฏแก่ศาลว่า พยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบหรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือ

2.1.2 ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model)

ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย หรือ Due Process Model เป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนมากกว่าที่จะมุ่งปราบปรามอาชญากรรมดังเช่นทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม รวมถึงคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลของปัจเจกชนผู้บริสุทธิ์มิให้ถูกล่วงละเมิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยไม่จำเป็น ซึ่งรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายนี้อาจเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า “ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม”¹⁴

กฎเกณฑ์ทางกฎหมายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศที่ยึดถือในทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายนั้นมักจะให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนส่งผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐถูกจำกัดการใช้อำนาจที่อาจจะไปกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคลของปัจเจกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำต้องกระทำการตามกฎหมายที่กฎหมายบัญญัติไว้เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยแม้จะพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง เจ้าหน้าที่ก็จำต้องดำเนินการตามกระบวนการของกฎหมาย หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ดำเนินการตามกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติไว้ ศาลก็จำต้องมีคำสั่งให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ผู้นั้นเป็นโมฆะเนื่องจากเป็นกระบวนการที่มีชอบด้วยกฎหมาย¹⁵ ดังนั้น ในกระบวนการยุติธรรมตามรูปแบบทฤษฎีนี้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงมีสิทธิมาก โดยผู้ต้องหาและจำเลยจะได้รับการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลตลอดระยะเวลาที่ดำเนินคดีโดยเริ่มต้นตั้งแต่ชั้นจับกุมซึ่งเจ้าหน้าที่จะไม่สามารถทำการจับกุมผู้ต้องหาได้หากเจ้าหน้าที่ปราศจากเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาดังกล่าวได้กระทำความผิดจริง (Probable cause) รวมถึงก่อนจะทำการจับกุมเจ้าหน้าที่จำต้องมีการแจ้งสิทธิที่ผู้ต้องหาควรทราบตามกฎหมายอีกด้วย¹⁶ ในชั้นระหว่างพิจารณาคดีจำเลยก็จำต้องได้รับสิทธิในการต่อสู้คดีอาญาเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนอย่างเต็มที่โดยจำเลยจะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าผู้เสียหายหรือโจทก์จะพิสูจน์ให้ศาลเห็นจากพยานหลักฐานโดยสิ้นข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง โดยข้อสันนิษฐานดังกล่าวเรียกว่า

ได้มาโดยมิชอบ ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานนั้น เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน”

¹⁴ ชลลดา จินตเสถียร, “ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทสาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 10.

¹⁵ James A. Fagin, *Criminal Justice SECOND EDITION*, p. 34.

¹⁶ *Ibid.*, p. 42.

ข้อสันนิษฐานความบริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ซึ่งข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจของทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย หรือ Due process model¹⁷

ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายถือได้ว่าเป็นทฤษฎีที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมอย่างชัดเจน เนื่องจากแนวความคิดของทั้งสองทฤษฎีนั้นมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐที่แนวคิดของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมนั้นเชื่อว่าจะต้องให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่รัฐมากๆ ทั้งนี้เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมนั้นสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและจะทำให้การปราบปรามผู้กระทำความผิดสามารถกระทำได้อย่างรวดเร็วโดยแม้ว่าในบางครั้งการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่นั้นอาจกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคลของปัจเจกชนบ้างก็ตามแต่แนวคิดของทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายกลับไม่เห็นเป็นเช่นนั้น โดยทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายกลับมองว่าการใช้อำนาจรัฐโดยที่กระทบต่อสิทธิส่วนบุคคลของปัจเจกชนนั้นเป็นเรื่องที่มีขอบ สิทธิส่วนบุคคลของปัจเจกชนจำต้องมีความสำคัญมากกว่าการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้น อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐจึงสมควรต้องถูกจำกัดให้ใช้ได้เท่าที่เพียงพอไม่กระทบต่อสิทธิของปัจเจกชน แม้จะทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้าไปบ้างแต่ก็เป็นการสร้างความยุติธรรมให้แก่คู่ความ¹⁸

นอกจากนี้ทั้งสองทฤษฎียังมีแนวความคิดเกี่ยวกับมุมมองภาพลักษณ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่แตกต่างกัน โดยทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น จึงต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งอาจเป็นภัยอันตรายต่อสังคม¹⁹ ขณะที่ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายกลับมองว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ให้ศาลเห็นโดยสิ้นข้อสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิดจริง การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงต้องปฏิบัติต่อเขาเสมือนคนบริสุทธิ์²⁰ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาในข้างต้น ถึงแม้ว่าทั้งสองทฤษฎีจะมีแนวความคิดที่แตกต่างกันแต่ทั้งสองทฤษฎีก็ยังคงมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันคือเพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดรวมถึงสร้าง ความยุติธรรมและความปลอดภัยให้แก่สังคม โดยในทางปฏิบัติส่วนใหญ่จะไม่มีประเทศที่ใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยอ้างอิงทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเพียงทฤษฎีเดียว เนื่องจาก

¹⁷ Ibid., p. 35.

¹⁸ ชลลดา จินตเสถียร, “ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 11.

¹⁹ James A. Fagin, *Criminal Justice SECOND EDITION*, p. 35.

²⁰ Ibid.

แต่ละทฤษฎีล้วนแต่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังนั้น หากยึดแนวทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจากทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งก็มักจะเกิดปัญหาและช่องว่างทางกฎหมายได้ง่าย ดังนั้น เพื่อเป็นการอุดช่องว่างทางกฎหมายและป้องกันการเกิดปัญหาในกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวในหลายประเทศจึงนำทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมและทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายมาปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรมไปพร้อมๆ กัน ซึ่งจะทำให้ข้อดีและข้อเสียของแต่ละทฤษฎีมาอุดช่องว่างทางกฎหมายซึ่งกันและกันอันจะทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศนั้นๆ สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ²¹

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายส่วนใหญ่จะใช้บังคับในประเทศที่เป็นประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหาดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยตามหลักการของทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. Constitution) และคำประกาศสิทธิมนุษยชน (Bill of Rights) ซึ่งในบทบัญญัติทั้งสองได้รับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาไว้หลายประการ นอกจากนี้ผู้ต้องหาและจำเลยยังได้รับความคุ้มครองจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐผ่านทางคำพิพากษาของศาลอีกทางหนึ่ง²²

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยก็ได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยภายใต้หลักการของทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายเช่นเดียวกัน ดังเช่นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 ซึ่งบัญญัติกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการจับกุมบุคคลใดๆ ไว้ว่า ในระหว่างการจับกุมนั้นผู้ทำการจับต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้จะถูกจับทราบเหตุผลของการจับ รวมถึงแจ้งสิทธิตามกฎหมายที่ผู้จะถูกจับพึงมีเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้จะถูกจับทราบช่องทางและวิธีการดำเนินการตามกฎหมายในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน อีกทั้งการนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนก็ต้องใช้วิธีนำตัวไปห้ามมิให้ทำการจับกุมหรือกระทำการอื่นใดในลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นเว้นแต่จะมีเหตุจำเป็นเพราะผู้จะถูกจับได้ทำการขัดขวางหรือจะหลบหนี²³ หรือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ที่บัญญัติ

²¹ ชลลดา จินตเสถียร, “ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 11.

²² James A. Fagin, *Criminal Justice SECOND EDITION*, p. 34.

²³ **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83** “ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ...แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป

หลักเกณฑ์การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของศาลในคดีอาญาไว้ว่า ให้ศาลสามารถลงโทษจำเลยตามกฎหมายได้ต่อเมื่อมีพยานหลักฐานแสดงแก่ศาลจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด แต่ถ้าหากพยานหลักฐานเหล่านั้นไม่ปรากฏแน่ชัดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดศาลก็จำต้องปล่อยตัวจำเลยไป²⁴ ซึ่งบทบัญญัติมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่แสดงให้เห็นว่าในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยใช้หลักเกณฑ์การสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีพยานหลักฐานมายืนยันแก่ศาลจนสิ้นข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอันเป็นการสะท้อนถึงแนวความคิดทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมายได้อย่างชัดเจน

2.2 การคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาและจำเลยในกรณีทั่วไป

บุคคลผู้กระทำความผิดอาญาเมื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจตกอยู่ในฐานะใดฐานะหนึ่งระหว่างสองฐานะ คือ ฐานะผู้ต้องหาและจำเลย²⁵ โดยผู้ต้องหา (Alleged Offender) คือ บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล²⁶ ซึ่งการกล่าวหาบุคคลดังกล่าวนี้ต้องเป็นการกล่าวหาว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดอาญาและต้องเป็นการกล่าวหาต่อเจ้าพนักงานด้วย ดังนั้น หากไม่มีการกล่าวหาต่อเจ้าพนักงานหรือไม่มีเจ้าพนักงานเข้าไปเกี่ยวข้อง ผู้กระทำความผิดก็จะไม่มีฐานะเป็นผู้ต้องหา ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในกรณีผู้เสียหายได้ฟ้องผู้กระทำความผิดโดยตรงต่อศาล²⁷

ตัวอย่างเช่น นาย ก ไปแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจว่านาย ข ลักทรัพย์ยานยนต์ของตนไป ขอให้ดำเนินคดีเอาตัวมาลงโทษ นาย ข ก็จะตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ต้องหา²⁸ ส่วนจำเลย (Accused) หมายถึง บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิดและศาลต้องมีคำสั่ง

ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษานายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ...

ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น”

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 “ให้ศาลใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงอย่างพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น

เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”

²⁵ คณิต ฤไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: เตือนตุลา, 2555), หน้า 49.

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (2) “ “ผู้ต้องหา” หมายความว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล”

²⁷ คณิต ฤไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 49.

²⁸ สหส สิงห์วิริยะ, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2551 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2551). หน้า 37.

ประทับรับฟ้องด้วย²⁹ โดยในกรณีการพิจารณาว่าผู้ใดตกอยู่ในสถานะเป็นจำเลยในคดีหรือไม่ สามารถแบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือ หากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ผู้ต้องหาที่จะตกอยู่ในฐานะเป็นจำเลยเมื่อฟ้องคดี เนื่องจากศาลจะไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้อง แต่หากเป็นกรณีผู้เสียหายฟ้องผู้กระทำความผิดต่อศาลด้วยตนเอง ผู้ถูกฟ้องคดีจะยังไม่ตกอยู่ในสถานะเป็นจำเลยในคดีจนกว่าศาลจะประทับรับฟ้อง³⁰ ดังตัวอย่างข้างต้น ถ้าเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตัวนาย ข มาอยู่ในความควบคุมและทำการสอบสวนนาย ข แล้ว ต่อมาพนักงานอัยการยื่นฟ้องนาย ข ต่อศาลในความผิดฐานลักทรัพย์ นาย ข ก็จะตกอยู่ในสถานะเป็นจำเลยในคดี³¹ แต่ถ้าหากนาย ก ฟ้องนาย ข ต่อศาลโดยไม่มีการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ นาย ข จะตกเป็นจำเลยต่อเมื่อศาลไต่สวนมูลฟ้องและศาลประทับรับฟ้อง³² แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้ผู้ถูกกล่าวหาจะตกอยู่ในสถานะเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยแล้วก็ตาม ก็ยังไม่ถือว่าเป็นผู้กระทำความผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นเช่นนั้น³³

ในการดำเนินคดีอาญาอาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินคดีมากที่สุดได้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดี เนื่องจากในระหว่างการดำเนินคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจได้รับผลกระทบเกี่ยวกับสิทธิในความเป็นมนุษย์ที่สำคัญตามหลักสิทธิมนุษยชนหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย และสิทธิในทรัพย์สิน ตั้งแต่ในชั้นจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ³⁴ การฝากขังระหว่างการทำการสอบสวนหรือระหว่างการดำเนินคดี³⁵ รวมไปถึงเมื่อศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด จำเลยก็อาจจะต้องรับโทษประหารชีวิตหรือจำคุกอันเป็นการกระทบต่อสิทธิในชีวิตและร่างกายของจำเลยเป็นอย่างมาก ดังนั้น กระบวนการในการดำเนินคดีอาญาของจำเลยทุกขั้นตอนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างการดำเนินการชั้นสอบสวนและพิจารณาคดีในศาลซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยถือว่ายังคงเป็นผู้บริสุทธิ์เพราะยังไม่มี การตัดสินว่ามีความผิดตามกฎหมาย การให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยในการเบิกความแสดงความเป็นผู้บริสุทธิ์ของตนและการให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเสมอภาคและ

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (3) “จำเลย” หมายความว่าบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด”

³⁰ คณิง ฤไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 49.

³¹ สหส สิงหวิริยะ, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2551, หน้า 37.

³² **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม** “ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องกลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มา แต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น”

³³ คณิง ฤไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 50.

³⁴ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83

³⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87

เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์จึงเป็นสิทธิที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องให้ความสำคัญคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย

ในหลายประเทศทั่วโลกต่างก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าว จึงได้ร่วมกันจัดทำกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักสากลในการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้มีสิทธิได้รับความเสมอภาคในการดำเนินคดีโดยจะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ตามกฎหมายว่ามีความผิด รวมถึงให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการให้โอกาสจำเลยในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนและเป็นการป้องกันการลงโทษผู้บริสุทธิ์ในคราวเดียวกัน³⁶

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจึงเห็นได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาเป็นสิทธิที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยก็ได้ยอมรับและนำหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระดับสากลมาปรับใช้ในกระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย ซึ่งในหัวข้อนี้จะขอกกล่าวถึงหลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาตั้งแต่ในระดับสากลและกฎหมายภายในแห่งราชอาณาจักรไทยอันได้แก่กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

2.2.1 การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักสากลนั้นได้รับการรับรองโดยองค์การสหประชาชาติผ่านทางปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และผ่านทางกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ต่อมาหลักการสากลเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยนั้นก็ได้รับการยอมรับและนำไปบัญญัติรับรองสิทธิเกี่ยวกับผู้ต้องหาและจำเลยในภูมิภาคและองค์กรต่างๆ ของสิทธิมนุษยชน ตัวอย่างเช่น The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms 1950 และ The American Convention on Human Rights 1969 เป็นต้น³⁷

³⁶ International Covenant on Civil and Political Rights 1966, Article 14

³⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวินิจฉัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวินิจฉัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540), หน้า 10.

สาระสำคัญของมาตรฐานสากลในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยนั้นสามารถแบ่งได้ออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้³⁸

(1) ด้านการจับกุม คမ်းขังและการตรวจค้น

มาตรฐานสากลในด้านนี้ให้การรับรองว่า บุคคลใดจะถูกจับ คမ်းขัง หรือถูกตรวจค้นโดยพลการมิได้ ทั้งนี้เป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 9 ที่วางหลักไว้ว่า “บุคคลใดจะถูกจับกักขัง หรือเนรเทศโดยพลการไม่ได้”³⁹ และตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้อ 9 ที่วางหลักห้ามมิให้บุคคลใดถูกจับกุมหรือคမ်းขังโดยพลการ โดยบุคคลจะถูกวิตรอนเสรีภาพไม่ได้เว้นแต่อาศัยกระบวนการทางกฎหมาย โดยหากมีการจับตัวบุคคล บุคคลผู้ถูกจับก็จำเป็นต้องมีสิทธิได้รับทราบเหตุผลในการจับกุม ทราบข้อกล่าวหา และเมื่อทำการจับแล้วต้องนำตัวผู้ถูกจับไปยังเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจโดยเร็วที่สุด ซึ่งหากบุคคลใดถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพอันเนื่องมาจากการถูกจับกุมหรือควบคุมตัว บุคคลนั้นก็ชอบที่จะร้องต่อศาลและสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้⁴⁰ นอกจากนี้ The European Convention Human Rights ก็ได้รับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในเรื่องนี้เช่นกันตามข้อ 5 ซึ่งได้วางหลักการรับรองสิทธิของบุคคลในเรื่องของเสรีภาพและความปลอดภัยไว้⁴¹ โดยมีลักษณะเดียวกับการรับรองสิทธิที่ปรากฏตาม ข้อ 9 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ค.ศ. 1966 ข้างต้น⁴²

(2) ด้านความเป็นธรรมในการดำเนินคดี

มาตรฐานสากลในด้านนี้รับรองว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นธรรม มีความเท่าเทียมกัน และสามารถต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เป็นไปตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 10 และ 11 ที่วางหลักไว้ว่า บุคคลจะต้องได้รับความเท่าเทียมกันในการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาล และศาลต้องมีความเป็นกลางไร้ซึ่งอคติในการพิจารณาคดี ให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีและผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กระทำความผิดมีสิทธิต้องรับโทษเฉพาะตามบทบัญญัติในกฎหมายที่ใช้อยู่

³⁸ เรื่องเดียวกัน

³⁹ Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 9 “No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile”

⁴⁰ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 Article 9

⁴¹ The European Convention Human Rights Article 5

⁴² ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 11.

ขณะกระทำความผิดและโทษที่จะลงจะต้องไปหนักไปกว่าโทษที่กำหนดในกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในระหว่างกระทำความผิด⁴³ ส่วนกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ค.ศ. 1966 ก็ได้มีการรับรองสิทธิในด้านนี้ของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ใน ข้อ 14 โดยรับรองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้สามารถได้รับการดำเนินคดีอาญาโดยเปิดเผย เสมอภาค และเป็นกลาง ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิดกฎหมาย นอกจากนี้ผู้ต้องหาและจำเลยยังได้รับการประกันสิทธิขั้นต่ำในการดำเนินคดีอาญาเป็นต้นว่า ผู้ต้องหาและจำเลยจะได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี การพิจารณาคดีจะต้องไม่ชักช้า และมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอาญาต่อหน้า อีกทั้งมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายความหรือได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากรัฐ⁴⁴ นอกจากนี้ตามข้อ 6 แห่ง The European Convention Human Rights ก็ได้มีการกำหนดสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยไว้เช่นกัน⁴⁵

(3) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในระหว่างถูกคุมขังหรือจำคุก

มาตรฐานสากลในด้านนี้ให้การรับรองว่าผู้ต้องหาและจำเลยจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม โดยต้องให้ความเคารพต่อผู้ต้องหาและจำเลยตลอดระยะเวลาดำเนินคดี โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 5 ได้วางหลักไว้ว่า “บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติแบบทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือหยามเกียรติกันมิได้”⁴⁶ และในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ค.ศ. 1966 ได้มีการรับรองสิทธิในด้านนี้ไว้ในข้อ 7 และ ข้อ 10 โดยวางหลักว่า บุคคลที่ถูกกีดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ต้องมีการจำแนกผู้ต้องหาออกจากผู้ต้องโทษในเรือนจำ ต้องแยกตัวผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนออกจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นเยาวชนนั้นต้องได้รับการพิจารณาคดีโดยเร็ว และการลงโทษผู้กระทำความผิดต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวกลับใจเพื่อเป็นการฟื้นฟูสังคม⁴⁷ นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of Minimum Rules For the Treatment of Prisoners) ที่ได้วางหลักให้ทำการแยกผู้ต้องขังเพศชายและหญิง,

⁴³ Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 10 and 11

⁴⁴ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 Article 14

⁴⁵ The European Convention Human Rights Article 6

⁴⁶ Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 5

⁴⁷ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 Article 7 and 10

ผู้ต้องขังเยาวชนและผู้ใหญ่ และผู้ต้องขังในระหว่างพิจารณากับนักโทษเด็ดขาด ออกจากกัน รวมถึงได้วางหลักเกณฑ์อื่นๆ เกี่ยวกับข้อปฏิบัติในเรื่องจำไว้เพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ต้องขัง ส่วนใน The European Convention Human Rights ก็ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องหาและจำเลยเช่นกัน โดย ข้อ 3 ได้วางหลักไว้ว่า บุคคลทุกคนจะไม่ถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรม หรือถูกล่วงโทษอย่างหยาบเกียรติ⁴⁸

(4) ด้านการใช้อาวุธปืนในการจับกุมผู้กระทำความผิด

มาตรฐานสากลในด้านนี้ให้การรับรองว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่ถูกจับกุมโดยใช้ความรุนแรงถึงขั้นเป็นอันตรายต่อชีวิต โดยหลักเกณฑ์นี้ปรากฏอยู่ใน Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, 1990 โดยวางหลักว่า การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานต้องพยายามหาวิธีที่ไม่ต้องใช้กำลังประทุษร้ายก่อน ถ้าจำเป็นจึงจะใช้กำลังและการใช้กำลังนั้นต้องเป็นไปเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยจะต้องกระทำให้เหมาะสมกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด ก่อนจะใช้อาวุธปืนเจ้าพนักงานต้องแสดงตัวและเตือนผู้จะถูกจับก่อนว่าจะใช้อาวุธปืน โดยเมื่อมีการใช้อาวุธปืนก็ต้องทำให้ผู้จะถูกจับได้รับอันตรายน้อยที่สุด ต้องทำการรักษาพยาบาลโดยด่วนภายหลังจากการใช้กำลัง หากมีความตายเกิดขึ้นจากการใช้อาวุธปืนจะต้องรายงานผู้บังคับบัญชาให้รับทราบโดยพลัน⁴⁹

2.2.2 การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยในอดีตไม่ว่าจะเป็นในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมักไม่ให้ความสำคัญกับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดี โดยกฎหมายจารีตนครบาลที่ใช้บังคับกับการดำเนินคดีอาญาอยู่ในเวลานั้นมีกระบวนการในการค้นหาความจริงโดยการทรมานผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ตบปาก จำคุก จำขื่อ มัดแขนน้ำ ตากแดด เชี่ยน ตอปล้ำ บีบขมับ ซึ่งแต่ละวิธีล้วนแต่เป็นการกระทำที่ไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้ต้องหาและจำเลยทั้งยังเป็นกระทำที่ไร้ซึ่งมนุษยธรรม อีกทั้งพยานหลักฐานหรือถ้อยคำรับสารภาพที่ได้จากกระบวนการทรมานดังกล่าวอาจไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาที่มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ขึ้น ซึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับนี้สิทธิของ

⁴⁸ The European Convention Human Rights Article 3

⁴⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 19-20.

ผู้ต้องหาและจำเลยเริ่มปรากฏให้เห็นในกฎหมายไทยเป็นครั้งแรก ภายหลังจากต่อมาสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยก็เริ่มได้รับการยอมรับและปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน⁵⁰ แต่ส่วนใหญ่บทบัญญัติที่รับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยตามรัฐธรรมนูญนั้นมักจะไม่ถูกนำมาบังคับใช้อย่างจริงจัง จนกระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากที่สุดฉบับหนึ่ง ได้ถูกประกาศใช้ ส่งผลให้สังคมและภาครัฐเริ่มมีความตื่นตัวในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นรวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการดำเนินคดีอาญาด้วย⁵¹

ในรัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2540 ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยไว้หลายประการไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการพิจารณาคดีอาญาอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม ตามมาตรา 241 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติไว้ว่า “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม”⁵², สิทธิในเรื่องของนายความช่วยเหลือคดีซึ่งได้มีการบัญญัติไว้ตามมาตรา 242 วรรคหนึ่ง ว่า “ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว”⁵³ นอกจากนี้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พุทธศักราช 2540 ได้มีการบัญญัติต่อต้านพยานหลักฐานที่ได้มาโดยวิธีทรมานผู้ต้องหาหรือจำเลยอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับวิธีการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายจารีตนครบาลในอดีตอย่างชัดเจน โดยบทบัญญัติดังกล่าวปรากฏอยู่ในมาตรา 243 วรรคสอง ที่ว่า “ถ้อยคำของบุคคลที่เกิดจากการจู่ใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเซ็น หลอกหลวง ถูกทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำการโดยมิชอบประการใดๆ ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้”⁵⁴

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาก็ยังมีการคงไว้ซึ่งบทบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยไว้ โดยสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พุทธศักราช 2550 นี้มีการบัญญัติรวมไว้ในมาตรา 40 ซึ่งได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมไว้ 8 ประการ ดังนี้⁵⁵

⁵⁰ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 147.

⁵¹ รุ่งนภา เอี่ยมศรี, "สิทธิของผู้ต้องหาที่การช่วยเหลือทางกฎหมาย," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต สาขา นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2558), หน้า 16-17.

⁵² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 วรรคหนึ่ง

⁵³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 242 วรรคหนึ่ง

⁵⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 243 วรรคสอง

⁵⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40

- (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
- (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง
- (3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม
- (4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง
- (5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ
- (7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว
- (8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ

นอกจากนี้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังได้มีการบัญญัติถึงสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องหาและจำเลยไว้อย่างชัดเจนตามมาตรา 39 โดยได้วางหลักไว้ว่า บุคคลจะไม่จำต้องรับโทษทางอาญาถ้าไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ในขณะกระทำความผิดและกำหนดโทษไว้ รวมถึงจะลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดหนักกว่าโทษที่กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในขณะกระทำกำหนดไว้มิได้ นอกจากนี้ยังบัญญัติถึงบทสันนิษฐานทางกฎหมายที่ให้สันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าผู้ต้องหา

หรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง ดังนั้น ระหว่างที่ยังไม่ได้มีคำพิพากษาคัดสินจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁵⁶

แม้ว่าต่อมาประเทศไทยจะได้มีการประกาศยกเลิกการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ขึ้นใช้บังคับแทน แต่สิทธิในการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีอาญานั้นยังคงได้รับการรับรองอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวดังกล่าว เนื่องด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ได้มีบทบัญญัติมาตรา 4 ที่กำหนดให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้⁵⁷ ดังนั้น บรรดาสิทธิใดๆ ของผู้ต้องหาและจำเลยที่เคยได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ จึงได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ด้วย ส่งผลผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยยังคงได้รับความคุ้มครองตามสิทธิที่บุคคลเหล่านั้นพึงมีภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557⁵⁸

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 ส่งผลให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2557 เป็นอันสิ้นผลใช้บังคับไปโดยปริยาย หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตจึงต้องพิจารณาจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นหลัก ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างถูกดำเนินคดีไว้ในมาตรา 27 ถึงมาตรา 29 โดยในมาตรา 27 นั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้วางหลักเกี่ยวกับความเสมอภาคของบุคคลซึ่งรวมไปถึงความเสมอภาคในการดำเนินคดีด้วย โดยวางหลักไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”⁵⁹ สำหรับมาตรา 28 และมาตรา 29 เป็นบทบัญญัติคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยเฉพาะ โดยในมาตรา 28 เป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการจับกุม คุมขังหรือค้นตัวบุคคล ซึ่งมาตรา 28 วางหลักห้ามมิให้ทำการจับหรือขังบุคคลใดโดยปราศจากคำสั่งหรือหมายจากศาลหรืออัยการอำนาจที่กฎหมายอื่นๆ

⁵⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39

⁵⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2557 มาตรา 4.

⁵⁸ รุ่งนภา เอี่ยมศรี, “สิทธิของผู้ต้องหากับการช่วยเหลือทางกฎหมาย,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2558), หน้า 19.

สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2558), หน้า 19.

⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27

ไว้ และจะทำการค้นตัวบุคคลโดยทำให้บุคคลผู้นั้นได้รับความกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิต ร่างกายมิได้ นอกจากนี้ในมาตรา 28 วรรคท้าย ยังได้บัญญัติคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อเป็นการประกันว่า จะไม่มีผู้ใดปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นด้วยความทารุณโหดร้าย รวมทั้งประกันว่าจำเลยจะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม⁶⁰ ส่วนมาตรา 29 เป็นการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเฉพาะ โดยบทบัญญัติในมาตรานี้เป็นการบัญญัติเพื่อกล่าวัยถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่พึงได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อันได้แก่

(1) สิทธิที่บุคคลจะไม่ต้องรับโทษทางอาญาเว้นแต่ในขณะกระทำความผิด จะได้มีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และจะลงโทษจำเลยหนักกว่าโทษที่กฎหมายในขณะนั้นกำหนดไว้มิได้

(2) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด และก่อนที่จะมีคำพิพากษาเช่นนั้นจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

(3) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกควบคุมหรือคุมขังเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้หลบหนีเท่านั้น

(4) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่ถูกบังคับให้ให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการพิจารณาคำขอประกันอย่าง เป็นธรรมและถูกต้องตามกระบวนการของกฎหมาย และเจ้าหน้าที่จะเรียกประกันเกินควรแก่กรณีได้⁶¹

2.2.3 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งราชอาณาจักรไทย

นับแต่ที่ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา ที่มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 แนวความคิดเกี่ยวกับการประกันและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยก็ได้เริ่มมีปรากฏให้เห็นอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย⁶² และภายหลังหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยดังกล่าวนี้ก็ได้รับการยอมรับและถูกนำไปบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28

⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29

⁶² ณรงค์ โจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 147.

สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยหลายประการได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย หรือ Due Process Model ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยอย่างชัดเจน โดยสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่สำคัญนั้นประกอบด้วยสิทธิดังต่อไปนี้

(1) สิทธิในการมีทนายหรือที่ปรึกษาทางกฎหมาย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิที่จะมีทนายหรือที่ปรึกษาทางกฎหมายคอยให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีได้ โดยมีการให้สิทธิดังกล่าวนี้ตั้งแต่ชั้นจับกุม ทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 ที่วางหลักไว้ว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมตัวอยู่ นอกจากนี้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหายังมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัวและมีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำในชั้นสอบสวนได้ โดยสิทธิต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่จะต้องแจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาทราบ⁶³

กระบวนการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ประกันสิทธิในการมีทนายของผู้ต้องหาไว้เช่นกันซึ่งปรากฏตามมาตรา 134/1 ซึ่งวางหลักไว้ว่าก่อนการถามคำให้การผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนต้องถามผู้ต้องหาก่อนว่าผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายและเป็นคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือผู้ต้องหามีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา รัฐจะจัดหาทนายความให้ แต่ถ้าเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุก รัฐจะจัดหาทนายความให้ต่อเมื่อผู้ต้องหาต้องการ⁶⁴ นอกจากนี้ในมาตรา 134/3 และมาตรา 134/4 (2) ยังได้บัญญัติยืนยันสิทธิของผู้ต้องหาในการให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนในชั้นสอบสวนได้อีกด้วย⁶⁵ ซึ่งถ้าหากก่อนทำการสอบสวน พนักงานสอบสวนไม่ทำการแจ้งสิทธิตามกฎหมายข้างต้นให้แก่ผู้ต้องหาทราบ ก็จะส่งผลให้ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาได้ให้ไว้ในการสอบสวนครั้งนั้นไม่สามารถนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้⁶⁶

⁶³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

⁶⁴ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1

⁶⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/3 และ มาตรา 134/4 (2)

⁶⁶ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 วรรคท้าย

กระบวนการในชั้นพิจารณาคดีของศาล สิทธิในการมีทนายของจำเลยยังคงได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ ปรากฏตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ซึ่งวางหลักว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนทำการพิจารณาคดีให้ศาลถามจำเลยก่อนว่าจำเลยมีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีศาลจะตั้งทนายความให้ ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนการพิจารณาคดีให้ศาลถามจำเลยก่อนว่าจำเลยมีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการศาลก็จะตั้งทนายความให้⁶⁷ ซึ่งผลของการที่ศาลไม่ดำเนินการตามมาตรานี้ก่อนทำการพิจารณาจะส่งผลให้เป็นการดำเนินการกระบวนการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งศาลจะต้องดำเนินการกระบวนการพิจารณาและพิพากษาใหม่⁶⁸

(2) สิทธิในการมีล่ามระหว่างดำเนินคดี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่สามารถสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยในการดำเนินคดีได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 ซึ่งวางหลักไว้ว่า ในระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณา ถ้ามีความจำเป็นต้องทำการแปลภาษาท้องถิ่นหรือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย หรือแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษาต่างประเทศ ให้ใช้ล่ามแปล และในกรณีที่ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยาน ไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยได้ ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล จัดหาล่ามให้แก่ผู้นั้นโดยไม่ชักช้า หรือในกรณีที่ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยาน ไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือสื่อความหมายได้ และไม่มีล่ามภาษามือ ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล จัดหาล่ามภาษามือให้หรือจัดให้ถาม ตอบ หรือสื่อความหมายโดยวิธีการอื่นใดตามที่เห็นสมควร⁶⁹ โดยสาเหตุหลักที่ต้องมีการบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยตามมาตรานี้ขึ้น เพราะเนื่องจากการดำเนินคดีอาญาจำต้องให้สิทธิจำเลยในการเข้าใจกระบวนการพิจารณาเพื่อที่จะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหากไม่เปิดโอกาสให้จำเลยได้ทำความเข้าใจในกระบวนการพิจารณา หรือไม่สามารสื่อความหมายในความเข้าใจของตนให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล เข้าใจได้ ก็จะทำให้จำเลยไม่ได้รับความยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาคดี

⁶⁷ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173

⁶⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3133/2551

⁶⁹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13

(3) สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมหรือตรวจค้นโดยไม่มีเหตุอันสมควร

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการถูกจับกุมไว้หลายมาตรา ซึ่งในแต่ละมาตรามีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ การจับกุมบุคคลใดจำเป็นต้องมีเหตุผลอันสมควรเชื่อได้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้กระทำความผิด หากปราศจากเหตุอันควรเชื่อดังกล่าวก็จะไม่สามารถจับกุมบุคคลใดๆ ได้ เนื่องจากการจับกุมเป็นการรุกรานซึ่งเสรีภาพของบุคคลอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ⁷⁰ โดยในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 78 วางหลักไว้ว่า พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับหรือคำสั่งศาลไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นจะกระทำความผิดซึ่งเหตุดังกล่าวนี้มาตรา 78 ได้วางหลักเอาไว้ 4 เหตุด้วยกันตามมาตรา 78 (1) – (4) อันได้แก่ การกระทำความผิดซึ่งหน้า, มีเหตุสงสัยว่าบุคคลนั้นจะก่ออันตรายต่อบุคคลอื่นหรือมีเครื่อง อาวุธ หรือวัตถุต้องสงสัยว่าอาจใช้ในการกระทำความผิด, มีเหตุสมควรจับและเป็นการจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่สามารถขอให้ศาลออกหมายจับบุคคลนั้นได้, และการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หลบหนีในระหว่างปล่อยตัวชั่วคราว⁷¹ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 79 ก็ได้วางหลักการจับกุมผู้ต้องหาโดยราษฎรไว้โดยกำหนดว่าราษฎรจะจับบุคคลใดๆ ไม่ได้เว้นแต่เจ้าพนักงานร้องขอให้ช่วยจับ, พบการกระทำความผิดซึ่งหน้าและเป็นความผิดที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาระบุให้ราษฎรสามารถจับได้ตามบัญญัติท้ายประมวล⁷² สำหรับการออกหมายจับเพื่อให้อำนาจเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในการจับกุมบุคคลใดๆ นั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการวางหลักเหตุในการออกหมายจับไว้ในมาตรา 66 ว่า การจะออกหมายจับได้นั้นจะต้องมีเหตุสมควรเชื่อได้ว่าบุคคลตามหมายมีการกระทำความผิดจริง หรือมีเหตุสมควรเชื่อว่าผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดจะหลบหนี ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรืออาจก่อเหตุร้ายประการอื่น⁷³

ในเรื่องของการค้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 69 ได้วางหลักเกณฑ์ที่จะออกหมายค้นสถานที่ไว้ 5 ข้อด้วยกัน ซึ่งการจะออกหมายค้นจะต้องเข้าหลักเกณฑ์ข้อหนึ่งข้อใดภายใน 5 ข้อดังกล่าวมิฉะนั้นศาลก็ไม่สามารถออกหมายค้นให้อำนาจเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจไปค้นสถานที่หรือเคหสถานใดๆ ที่มีผู้อื่นครอบครองอยู่ได้ โดยเหตุในการออกหมายค้นเช่นนี้ได้แก่ การค้นเพื่อพบและยึดสิ่งของที่ซึ่งใช้อ้างเป็นพยานหลักฐานในคดี, เพื่อพบและยึดสิ่งของซึ่งมีไว้เป็นความผิด ได้มาโดยการกระทำความผิด หรือมีเหตุสงสัยว่าผู้ใช้หรือตั้งใจจะใช้กระทำความผิด, เพื่อพบและช่วยบุคคลจากการถูกหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังโดย

⁷⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 32

⁷¹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78

⁷² ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79

⁷³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66

มิชอบด้วยกฎหมาย, เพื่อพบบุคคลซึ่งมีหมายให้จับ, และเพื่อพบและยึดสิ่งของตามคำพิพากษาหรือตามคำสั่งศาลในกรณีที่ไม่อาจพบหรือยึดโดยวิธีการอื่น⁷⁴ นอกจากนี้มาตรา 92 ได้มีการบัญญัติประกันสิทธิในการค้นสถานที่ของบุคคลไว้อีกมาตราหนึ่ง โดยวางหลักให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจไม่สามารถค้นสถานที่ของบุคคลใดๆ โดยไม่มีหมายค้นหรือคำสั่งของศาลได้ เว้นแต่จะปรากฏว่า มีเสียงดังออกจากสถานที่แห่งนั้นประหนึ่งว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้น, เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำในสถานที่แห่งนั้น, บุคคลที่กระทำความผิดซึ่งหน้าหลบหนีหรือมีเหตุอันแน่นแฟ้นสงสัยได้ว่าหลบหนีเข้าไปอยู่ในสถานที่แห่งนั้น, เมื่อมีพยานหลักฐานตามสมควรปรากฏว่าในสถานที่แห่งนั้นมีของที่ผิดกฎหมายหรือพยานหลักฐานที่ใช้พิสูจน์ความผิดซ่อนอยู่และไม่อาจขอลายค้นได้ทัน, หรือเมื่อสถานที่แห่งนั้นเป็นของบุคคลที่จะต้องถูกจับตามหมายจับหรือมีเหตุสมควรที่จะจับเจ้าของสถานที่นั้นได้โดยไม่มีหมาย⁷⁵ สำหรับในเรื่องของการค้นตัวบุคคลนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการวางหลักเกณฑ์ไว้เช่นกันว่า การค้นตัวบุคคลในที่สาธารณะจะทำได้เว้นแต่จะมีเหตุอันควรสงสัยว่า บุคคลนั้นมีสิ่งของที่จะใช้ในการกระทำความผิด ได้มาจากการกระทำความผิดหรือมีไว้เป็นความผิด ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 93⁷⁶

(4) สิทธิที่จะไม่ได้รับการใช้กำลังที่ไม่จำเป็นในการจับกุมและการค้น

ในการจับกุมผู้ที่จะต้องถูกจับนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วางหลักไว้ว่า ห้ามไม่ให้เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ซึ่งทำการจับใช้กำลังจับตัวผู้จะต้องถูกจับ โดยให้อำนาจผู้ทำการจับในเบื้องต้นเพียงว่าให้แจ้งแก่ผู้ถูกจับว่า เขาต้องถูกจับและสั่งให้เขาไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวน โดยผู้ทำการจับจะใช้กำลังต่อร่างกายของผู้ถูกจับได้เฉพาะกรณีผู้ถูกจับขัดขวางการจับกุม หลบหนี หรือพยายามจะหลบหนีเท่านั้น⁷⁷ นอกจากนี้มาตรา 86 ยังได้มีการบัญญัติวิธีการในการควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้ว่า ห้ามมิให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับเกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เขาหนีเท่านั้น⁷⁸

ส่วนกรณีของการค้นสถานที่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้วางหลักเกณฑ์พื้นฐานไว้ในมาตรา 99 ว่า ในการค้น เจ้าพนักงานผู้ค้นต้องพยายามมิให้สิ่งของเสียหายหรือกระจัดกระจายมากเกินไปจนสมควร⁷⁹ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า วิธีการค้นสถานที่ของเจ้าพนักงานนั้นจะต้องกระทำโดยระมัดระวัง นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

⁷⁴ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 69

⁷⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 92

⁷⁶ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 93

⁷⁷ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83

⁷⁸ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86

⁷⁹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 99

ยังได้บัญญัติข้อยกเว้นให้เจ้าหน้าที่ที่สามารถใช้กำลังในการเข้าค้นสถานที่ของบุคคลใดๆ ได้ ถ้าปรากฏเหตุว่า เจ้าของสถานที่ที่ค้นไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ที่เข้าทำการค้นโดยชอบโดยไม่ยอมให้เจ้าพนักงานเข้าไปทำการค้น ในกรณีเช่นนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 94 กำหนดให้เจ้าหน้าที่ที่สามารถใช้กำลังเปิดหรือทำลายสิ่งกีดขวาง เพื่อเข้าไปได้⁸⁰ หรือในกรณีผู้ที่อยู่ในสถานที่ค้นจะขัดขวางถึงกับทำให้การค้นนั้นไร้ผล เจ้าพนักงานก็สามารถควบคุมตัวบุคคลนั้นไว้ในขณะทำการค้นเพียงพอที่จำเป็นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการค้นนั้น ไร้ผลได้ ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 100⁸¹

(5) สิทธิที่จะได้รับการควบคุมตัวเท่าที่จำเป็น

สิทธิในเรื่องนี้เป็นสิทธิของผู้ต้องหาที่สำคัญในชั้นจับกุม โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 ได้วางหลักเกี่ยวกับการควบคุมตัวผู้ถูกจับไว้ว่า ห้ามมิให้มีการควบคุมตัวผู้ถูกจับเกินแก่ความจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี ในกรณีผู้ถูกจับไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวเนื่องด้วยมีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือฟ้องคดี ให้นำตัวผู้ถูกจับไปศาล ภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวมายังที่ทำการของพนักงานสอบสวน และให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขออนุญาตขังผู้ต้องหานั้นไว้ สำหรับหมายขังที่ออกโดยศาลได้มีการจำกัดระยะเวลาของการขังผู้ต้องหาไว้ตามความผิดอาญาและอัตราโทษ โดยในข้อหาความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังได้ครั้งเดียวไม่เกิน 7 วัน, ในข้อหาความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่า 6 เดือน แต่ไม่ถึง 10 ปี หรือปรับเกินกว่า 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดกันได้ แต่ครั้งหนึ่งไม่เกิน 12 วัน และรวมระยะเวลาขังแล้วต้องไม่เกิน 48 วัน, สำหรับในข้อหาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป จะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดกันได้ แต่ครั้งหนึ่งไม่เกิน 12 วัน และรวมระยะเวลาขังแล้วต้องไม่เกิน 84 วัน และเมื่อครบกำหนดระยะเวลาข้างต้นแล้วหากยังมีความจำเป็นต้องขังผู้ต้องหาต่อไปอีก ศาลจะสั่งขังต่อไปได้ต้องทำการนัดไต่สวนโดยให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแสดงเหตุจำเป็นอันสมควร⁸²

⁸⁰ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 94

⁸¹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 100

⁸² ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87

(6) สิทธิที่จะให้การโดยสมัครใจ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีการบัญญัติคุ้มครองผู้ต้องหา และจำเลยจากการถูกบังคับให้การด้วยวิธีการทรมาน ทารุณโหดร้าย หรือข่มขู่ ทั้งนี้ปรากฏตาม มาตรา 135 ที่วางหลักไว้ว่า ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือ จัดให้กระทำการใดๆ อันมีลักษณะเป็นการให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำการใดๆ เพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การอย่างไรๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้น⁸³ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการ ป้องกันมิให้ผู้ต้องหาให้การผิดไปจากข้อเท็จจริง นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะให้การหรือไม่ให้การอย่างไรๆ ก็ได้ทั้งในระหว่างการสอบสวนตาม มาตรา 134/4 (1)⁸⁴ และในชั้นพิจารณาคดีในศาลตามมาตรา 172 วรรคสอง⁸⁵ ซึ่งถือเป็นการให้ เสรีภาพแก่จำเลยในการเลือกที่จะให้การในเรื่องใดๆ ต่อเจ้าหน้าที่หรือศาล

(7) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม

สิทธิในเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นสิทธิที่สำคัญของจำเลยในคดีอาญาและได้รับการยอมรับทั้งในระดับกฎหมายต่างประเทศและในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ⁸⁶ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเองก็ได้มีการยืนยันถึงสิทธิในเรื่องนี้ของผู้ต้องหาและ จำเลยโดยปรากฏอยู่ในมาตรา 8 ซึ่งวางหลักไว้ว่า นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องคดีแล้ว จำเลยมีสิทธิได้รับ การพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม⁸⁷ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญามาตรา 179 ยังได้วางหลักเกณฑ์การพิจารณาคดีของผู้พิพากษาไว้ให้สอดคล้องกับ นโยบายการดำเนินคดีอาญาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยวางหลักว่า ภายใต้บังคับแห่งประมวล กฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น ศาลจะดำเนินการพิจารณาตลอดไปจนเสร็จโดยไม่เลื่อนก็ได้ ถ้าพยาน ไม่มา หรือมีเหตุอื่นอันควรต้องเลื่อนการพิจารณาก็ให้ศาลเลื่อนคดีไปตามที่เห็นสมควร⁸⁸ อันเป็นการ แสดงให้เห็นว่า โดยหลักการพิจารณาคดีต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะเสร็จ เว้นแต่มี เหตุจำเป็นตามสมควรเช่น พยานไม่มา ทนายป่วย หรือทนายถอนตัวและต้องแต่งตั้งทนายใหม่ เป็นต้น⁸⁹

⁸³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135

⁸⁴ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4

⁸⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172

⁸⁶ ดูรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40

⁸⁷ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8

⁸⁸ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 179

⁸⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการศึกษาวินิจฉัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวินิจฉัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 161.

(8) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย

การพิจารณาคดีอาญาโดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับกันในหลักสากลว่าจะต้องดำเนินการโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย⁹⁰ ซึ่งสิทธิของจำเลยในข้อนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 172 วรรคหนึ่ง ซึ่งวางหลักไว้ว่า การพิจารณาและสืบพยานในศาลให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น⁹¹ อันหมายความว่าโดยหลัก การพิจารณาคดีอาญาต้องทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย แต่ถ้ามีกฎหมายบัญญัติให้สามารถพิจารณาคดีโดยไม่เปิดเผยหรือบัญญัติให้พิจารณาคดีลับหลังจำเลยได้ ศาลก็มีอำนาจที่จะดำเนินการพิจารณาคดีโดยลับหรือทำการพิจารณาคดีไปโดยไม่ต้องมีตัวจำเลยอยู่ในระหว่างพิจารณาก็ได้ ซึ่งข้อยกเว้นดังกล่าวประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติไว้ในมาตรา 177 ซึ่งบัญญัติให้ศาลมีอำนาจสั่งให้พิจารณาคดีเป็นการลับได้เมื่อศาลเห็นสมควรหรือโดยคำร้องของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยศาลจะสามารถสั่งให้พิจารณาคดีเป็นการลับได้ก็ต่อเมื่อเพื่อเป็นประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อป้องกันความลับเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน⁹² นอกจากนี้มาตรา 172 ทวิ ได้วางหลักเกี่ยวกับการให้อำนาจศาลในการพิจารณาคดีอาญาลับหลังจำเลยไว้โดยให้ถือเป็นดุลยพินิจของศาลที่ทำการพิจารณา ทั้งนี้ คำสั่งของศาลที่อนุญาตให้ทำการพิจารณาคดีลับหลังจำเลยดังกล่าวจะต้องเป็นไปด้วยเหตุอันสมควรและเพื่อให้การดำเนินการพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วไม่ชักช้า⁹³

2.2.4 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เริ่มให้ความสำคัญแก่สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการดำเนินคดีอาญาตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการตื่นตัวในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาเป็นอย่างมากจนกระทั่งเกิดเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีแต่เมื่อสิ้นสุดการพิจารณาแล้วกลับพบว่าบุคคลดังกล่าวมิใช่เป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งแนวความคิดนี้ได้ปรากฏเป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยใน

⁹⁰ Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 10 and 11

⁹¹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคหนึ่ง

⁹² ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177

⁹³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การเยียวยาแก่ผู้เสียหายและผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่ได้รับความเสียหายจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้ได้รับการชดเชยอย่างเพียงพอกับความเสียหายที่บุคคลเหล่านั้นได้รับ โดยแบ่งออกเป็นค่าเสียหายที่ผู้เสียหายจากการกระทำความผิดอาญาพึงได้รับหรือเรียกว่า “ค่าตอบแทน” และค่าเสียหายที่จำเลยมีสิทธิได้รับเนื่องจากถูกคุมขัง ในระหว่างการพิจารณาคดีและปรากฏว่าเมื่อคดีถึงที่สุดนั้นพึงเป็นที่ยุติได้ว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดหรือเรียกว่า “ค่าทดแทน”⁹⁴

สิทธิของจำเลยในการเรียก “ค่าทดแทน” อันเนื่องมาจากความเสียหายที่ตนต้องได้รับจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 ได้กำหนดคุณสมบัติของจำเลยผู้ที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอรับเงินค่าทดแทนไว้ดังนี้

- (1) ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการเท่านั้น
- (2) เป็นจำเลยที่ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี และ
- (3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องในระหว่างการดำเนินคดี หรือ ปรากฏตามคำพิพากษาถึงที่สุดซึ่งพึงเป็นที่ยุติได้ว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด⁹⁵

ส่วนการดำเนินการยื่นคำขอให้ชดใช้ “ค่าทดแทน” ของจำเลยนั้น พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้กำหนดกระบวนการในการยื่นคำขอไว้ว่า ให้จำเลยหรือทายาทผู้ได้รับความเสียหายและมีคุณสมบัติครบตามที่มาตรา 20 กำหนด ยื่นคำขอต่อคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ณ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญา ภายในหนึ่งปีนับตั้งแต่วันที่จำเลยหรือทายาทรู้ถึงคำสั่งของศาลที่อนุญาตให้ถอนฟ้องคดี หรือนับแต่วันที่มิคำพิพากษาถึงที่สุดว่าข้อเท็จจริงพึงเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือ การกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด แล้วแต่กรณี⁹⁶ หากจำเลยหรือทายาท

⁹⁴ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 3 “ในพระราชบัญญัติฉบับนี้...

“ค่าตอบแทน” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับเพื่อตอบแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากหรือเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น

“ค่าทดแทน” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับ เนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีนั้น พึงเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด”

⁹⁵ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20

⁹⁶ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 22

ผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนไม่สามารถยื่นคำขอต่อคณะกรรมการฯ ได้ด้วยตนเองเนื่องด้วยเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือด้วยเหตุอื่นใด พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 กำหนดให้ ผู้แทนโดยชอบธรรม, ผู้อนุบาล, ผู้บุพการี, ผู้สืบสันดาน, สามีหรือภริยา หรือบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นหนังสือจากจำเลยหรือทายาทผู้มีสิทธิรับค่าทดแทน อาจเป็นผู้ยื่นคำขอแทนจำเลยหรือทายาทได้⁹⁷

ในเรื่องของการพิจารณากำหนดจำนวนเงินค่าทดแทนให้แก่จำเลยนั้น มาตรา 21 แห่ง พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 วางหลักให้ คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนฯ มีอำนาจใช้ดุลยพินิจในการกำหนดค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลยโดยให้คำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดี ความเดือดร้อนที่จำเลยได้รับ และโอกาสที่จำเลยจะได้รับการชดใช้เยียวยาความเสียหายจากทางอื่น ส่วนค่าทดแทนที่จำเลยพึงจะได้รับประกอบไปด้วยค่าทดแทนจากความเสียหายดังต่อไปนี้⁹⁸

(1) ค่าทดแทนจากการถูกคุมขัง ซึ่งคิดตามอัตราการกักขังแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งปัจจุบันมีอัตรา 500 บาท ต่อวัน⁹⁹

(2) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย และจิตใจ หากการเจ็บป่วยนั้นเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(3) ค่าทดแทนกรณีจำเลยถึงแก่ความตายและความตายเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี

(4) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี

(5) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

กรณีที่คณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ได้พิจารณาและกำหนดจำนวนค่าทดแทนให้แก่จำเลยแล้ว หากจำเลยไม่พอใจในคำวินิจฉัยของคณะกรรมการฯ จำเลยมีสิทธิที่จะอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าวต่อศาลอุทธรณ์ได้ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่จำเลยหรือทายาทผู้ยื่นคำขอได้รับทราบคำวินิจฉัย และให้ถือว่าคำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ถือเป็นที่สุด¹⁰⁰

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ยังมีการกำหนดบทลงโทษทางอาญาสำหรับการยื่นคำขอรับ

⁹⁷ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 23

⁹⁸ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 21

⁹⁹ ดูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 30 (แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2559

¹⁰⁰ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 25

ค่าตอบแทน ค่าทดแทน หรือค่าใช้จ่าย ทั้งที่ผู้ยื่นคำขอรู้อยู่แล้วว่าไม่มีสิทธิได้รับ โดยมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวเป็นการกำหนดบทลงโทษแก่บุคคลผู้แสดงข้อความอันเป็นเท็จเพื่อใช้ประกอบการยื่นคำขอ¹⁰¹ มาตรา 29 เป็นการกำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้ให้ถ้อยคำหรือแสดงเอกสารหลักฐานเป็นเท็จเกี่ยวกับการขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่าย¹⁰² ส่วนมาตรา 30 เป็นการกำหนดบทลงโทษสำหรับบุคคลผู้ไม่ให้ถ้อยคำ ตอบคำถามเป็นหนังสือ หรือส่งเอกสารหลักฐานหรือข้อมูลหรือสิ่งอื่นใดตามคำสั่งของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยไม่มีเหตุสมควร¹⁰³

ภายหลังจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมากลับพบว่าการใช้บังคับพระราชบัญญัติฉบับนี้มีปัญหาอยู่พอสมควรโดยเฉพาะในเรื่องความไม่ทั่วถึงในการประกาศข่าวสารเกี่ยวกับการใช้บังคับพระราชบัญญัติส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะประชาชนในต่างจังหวัด และพื้นที่ห่างไกลไม่ทราบและไม่เข้าใจถึงการบังคับใช้พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ส่งผลให้มีผู้เสียหาย จำเลย หรือทายาทของผู้เสียหายหรือจำเลยจำนวนมากที่ไม่สามารถยื่นคำขอเรียกค่าตอบแทน ค่าทดแทนหรือค่าใช้จ่ายได้ทันภายในกำหนดเวลา รวมถึงยังมีปัญหาเกี่ยวกับความล่าช้าในการพิจารณาคำขอ เนื่องจากคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาผู้มีอำนาจในการพิจารณามีชุดเดียว¹⁰⁴ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในปี พ.ศ. 2559 จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ขึ้น โดยได้มีการเพิ่มเติมหน้าที่แก่พนักงานสอบสวนโดยเพิ่มบทบัญญัติ มาตรา 6/1 กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้เสียหายหรือทายาทของผู้เสียหายที่มาร้องทุกข์ให้ทราบถึงสิทธิตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ส่วนในกรณีของจำเลยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่ปล่อยตัวจำเลยเป็นผู้แจ้งให้จำเลยหรือทายาทของจำเลยทราบ¹⁰⁵ และเพื่อความรวดเร็วในการพิจารณาคำขอจึงได้มีการบัญญัติให้มีคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา ขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาคำขอรับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่าย ให้แก่ผู้เสียหาย

¹⁰¹ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 28

¹⁰² ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 29

¹⁰³ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 30

¹⁰⁴ ณรงค์ ใจหาญ, การจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนจำเลยโดยรัฐตามกฎหมายใหม่ [ออนไลน์], 2 กันยายน 2559. แหล่งที่มา <http://www.siamrath.co.th/n/2167>

¹⁰⁵ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 6/1 (แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559)

จำเลย หรือทนายท อันทำให้การพิจารณาคำขอมีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น¹⁰⁶ และได้มีการแก้ไขสิทธิในการอุทธรณ์คำวินิจฉัยของผู้ยื่นคำขอ โดยกำหนดให้ผู้ยื่นคำขอสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะกรรมการต่อคณะกรรมการพิจารณาคำตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาได้ภายใน 30 วันนับแต่วันที่ผู้ยื่นคำขอได้รับทราบผลการวินิจฉัยหากคณะกรรมการฯ มีคำวินิจฉัยแล้วแต่ผู้ยื่นคำขอยังไม่พอใจยังสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยดังกล่าวต่อศาลอุทธรณ์ได้และถือว่าคำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ถือเป็นที่สุด¹⁰⁷

2.3 การคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ เพื่ออำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่คดีให้มากที่สุด¹⁰⁸ ดังนั้น การให้สิทธิจำเลยในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเท่าเทียมกันกับฝ่ายโจทก์จึงเป็นสิทธิที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสิทธิดังกล่าวมีผลต่อการแพ้ชนะคดี รวมทั้งอาจมีผลกระทบต่อสิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของจำเลยที่อาจจะถูกจำกัดโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ด้วยเหตุนี้ ในหลายๆ ประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีรูปแบบการพิจารณาคดีโดยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริง (Accusatorial system) จึงให้ความสำคัญแก่สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเท่าเทียมกันระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นอย่างมาก โดยเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้แสดงพยานหลักฐานต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลอย่างเต็มที่ และเปิดโอกาสให้จำเลยได้ซักค้านพยานของฝ่ายโจทก์ได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการทำลายน้ำหนักของพยานฝ่ายโจทก์และเป็นการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองอย่างยุติธรรมอีกด้วย¹⁰⁹ ดังนั้น หากคู่ความฝ่ายจำเลยไม่สามารถนำพยานหลักฐานเข้าสืบในศาลได้ หรือไม่สามารเบิกความตอบคำถามต่อหน้าศาลได้ หรือไม่สามารซักค้านทำลายน้ำหนักของพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์ต่อหน้าศาลได้ ย่อมเป็นการเสียเปรียบคู่ความฝ่ายโจทก์ และเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกระบวนการดำเนินคดีอาญาที่ต้องการให้คู่ความในคดีต่อสู้คดีกันอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน

¹⁰⁶ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 14/1 และมาตรา 22 (แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559)

¹⁰⁷ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 25 (แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559)

¹⁰⁸ สุภัทรา กรอุไร, "องค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จของการประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 10.

¹⁰⁹ อุทัย อาทิวา, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา (กรุงเทพฯ: วิ.เจ.พรินติ้ง, 2558), หน้า 10-11.

กรณีที่ไม่สามารถนำพยานหลักฐานเข้าสู่ต่อหน้าศาลได้ หรือไม่สามารถเบิกความตอบคำถามในศาลได้ รวมถึงไม่สามารถซักค้านทำพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์อาจเกิดได้จากหลายสาเหตุ โดยสาเหตุที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อการต่อสู้คดีของจำเลยมากที่สุดก็คือ จำเลยมีอาการป่วยทางจิตหรือเป็นผู้วิกลจริต (Mental Disorders) เพราะลักษณะของบุคคลที่มีอาการป่วยทางจิตหรือเป็นผู้วิกลจริตจะสูญเสียความสามารถในการรับรู้และเข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบข้างไป ซึ่งถ้าหากอาการป่วยทางจิตเกิดขึ้นกับตัวจำเลยในระหว่างกระบวนการดำเนินคดีอาญาก็จะทำให้จำเลยไม่สามารถรับรู้และเข้าใจสาระสำคัญของกระบวนการดำเนินคดีอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองได้¹¹⁰ อันจะส่งผลให้จำเลยเกิดความเสียเปรียบในการดำเนินคดี ไม่สามารถต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้และผลที่เลวร้ายที่สุดคือ จำเลยอาจจะต้องรับโทษในความผิดที่ตนอาจไม่ได้เป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้น

2.3.1 ความหมายของคำว่า “ผู้วิกลจริต”

คำว่า “วิกลจริต” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “มีความประพฤติกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาส เช่น เขาเป็นคนวิกลจริต ร้องไห้บ้างหัวเราะบ้างโดยไม่มีสาเหตุ, เป็นบ้า”¹¹¹ ดังนั้น คำว่า “ผู้วิกลจริต” จึงอาจแปลความหมายได้ว่า ผู้ที่มีกิริยาท่าทางผิดปกติจากคนทั่วไปเนื่องจากสภาพจิตไม่ปกติหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นคนบ้านั่นเอง

ในทางกฎหมายทั้งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายอาญามีได้มีการบัญญัติถึงนิยามศัพท์ของคำว่า “วิกลจริต” เอาไว้โดยเฉพาะ คงจะมีแต่บางบทบัญญัติที่ได้มีการกล่าวถึงอาการวิกลจริตหรือคนวิกลจริตไว้ ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 ถึง มาตรา 31 และ มาตรา 33 ซึ่งเป็นการกล่าวถึง ความสามารถของผู้วิกลจริตในการทำนิติกรรมทางแพ่ง การออกคำสั่งให้ผู้วิกลจริตเป็น “คนไร้ความสามารถ” และการแต่งตั้ง “ผู้อนุบาล” สำหรับดูแลคนไร้ความสามารถที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ดังนั้น คนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นอาจให้คำนิยามได้ว่าหมายถึง บุคคลที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตจนไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้¹¹² ส่วนในประมวลกฎหมายอาญา ได้มีการบัญญัติลักษณะอาการวิกลจริตไว้ในมาตรา 65 โดยได้นิยามอาการวิกลจริตไว้ว่า “ลักษณะอาการไม่รู้ผิดชอบ

¹¹⁰ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช, รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช (กรุงเทพมหานคร: สถาบันกัลยาณิราชนครินทร์, 2548), หน้า 2.

¹¹¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554, [ออนไลน์], 25 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา <http://www.royin.go.th/dictionary/>

¹¹² ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28, 29, 30, 31 และมาตรา 33

หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีอาการจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน”¹¹³ ดังนั้น ผู้วิกลจริตจึงอาจแปลความหมายได้ว่า บุคคลที่ไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีอาการผิดปกติทางจิตนั่นเอง

ทางการแพทย์ได้ให้คำนิยามคำว่า “วิกลจริต” ไว้ว่า เป็นลักษณะอาการป่วยอย่างหนึ่งของคนไข้ที่เกิดจากภาวะผิดปกติทางจิต โดยมีอาการผิดปกติของความคิด อารมณ์ พฤติกรรม อย่างมากจนไม่อยู่ในโลกของความเป็นจริง เช่น คนบางคนอาจมีอาการของความคิดหลงผิด (ระแวงถูกสะกดรอยตาม, ถูกทำร้าย, ถูกนินทา, ถูกควบคุมโดยอำนาจไสยศาสตร์หรือไมโครชิพ), อาการประสาทหลอน (หูแว่วได้ยินเสียงคนพูดถึงตนเอง, ภาพหลอน), มีพฤติกรรมแปลกประหลาด ผิดจากปกติ (ทำท่าทางแปลกๆ, พูดจาผิดปกติ ไม่รู้เรื่อง ไม่ปะติดปะต่อ หรือใช้ภาษาแปลกๆ, มีอาการเฉยชา เก็บตัว ไม่สนใจสังคม เป็นต้น)¹¹⁴ โดยในทางการแพทย์ลักษณะอาการป่วยทางจิต อันทำให้ผู้ป่วยเกิดความบกพร่องในการประกอบกิจวัตรต่างๆ นั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “โรคจิตเวช” (Psychiatric illness หรือ Mental disorders)¹¹⁵

2.3.1.1 สาเหตุของอาการวิกลจริต

สาเหตุของอาการวิกลจริตหรือโรคทางจิตเวช (Etiology of Mental Disorder) ที่สำคัญ ประกอบด้วยหลายสาเหตุด้วยกัน ดังนี้

(1) พันธุกรรม เป็นสาเหตุของโรคทางจิตเวชที่สำคัญที่สุด เนื่องจากโรคทางจิตเวชเกือบทุกชนิดผู้ป่วยมักมีอาการผิดปกติทางพันธุกรรม ตัวอย่างเช่น การศึกษา คู่แฝดที่เกิดจากไข่ใบเดียวกันจำนวน 817 คู่ พบว่าถ้าฝาแฝดคนหนึ่งป่วยเป็นโรคจิตเภท ฝาแฝดอีกคนหนึ่งมีโอกาสป่วยเป็นโรคจิตเภทด้วยสูงถึงร้อยละ 59.2 ส่วนในคู่แฝดที่เกิดจากไข่คนละใบแฝดอีกคนหนึ่งมีโอกาสเป็นโรคเพียงร้อยละ 15 หรือในกรณีของโรคไบโพลาร์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าโรคอารมณ์แปรปรวนนั้นพบว่าญาติสนิทของผู้ป่วยโรคนี้อาจมีโอกาสเป็นโรคด้วยร้อยละ 4-24 ในขณะที่ คู่แฝดที่เกิดจากไข่ใบเดียวกันถ้าฝาแฝดคนหนึ่งเป็นโรค ฝาแฝดอีกคนหนึ่งมีโอกาสเป็นโรคด้วยสูงถึงร้อยละ 65 ซึ่งโรคไบโพลาร์นั้น ทางแพทย์สันนิษฐานว่ามีการถ่ายทอดทางพันธุกรรมผ่านทางยีน โดย Single abnormal gene บนโครโมโซมตัวที่ 18 เป็นต้น¹¹⁶

¹¹³ คูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

¹¹⁴ หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิกลจริต (Psychosis) [ออนไลน์], 25 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา <http://www.cumentalhealth.com/รอบรู้เรื่องสุขภาพจิตผู้ใหญ่/วิกลจริต-Psychosis.html>

¹¹⁵ สมาคมสายใยครอบครัว, ความรู้เรื่องโรคจิตเวชและการรักษา [ออนไลน์], 25 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา <http://www.thaifamilylink.net/web/node/29>

¹¹⁶ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้ว, 2553), หน้า 74-77.

(2) ความเครียด ก็ถือเป็นสาเหตุหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดอาการป่วยทางจิตเวชได้ โดยมักจะเกิดกับบุคคลที่ไม่ยึดหยุ่นในความคิดของตัวเอง ลักษณะของบุคคลเหล่านี้มักจะกดดันตนเองโดยไม่จำเป็นซึ่งก็จะมีผลทำให้เกิดเป็นความเครียดได้¹¹⁷

นอกจากนี้ความเครียดอาจเกิดจากเหตุการณ์สำคัญของชีวิต เช่น การสูญเสียอันเป็นที่รัก การว่างงาน ความแตกร้างในชีวิตสมรส การเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือการเป็นหนี้เป็นสิน เป็นต้น¹¹⁸ ซึ่งจากงานวิจัยของนักจิตวิทยาชื่อ Thomas Holmes และ Richard Rahe พบว่าความเครียดที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจของมนุษย์มากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ การเสียชีวิตของคู่ครอง รองลงมาคือ การหย่าร้าง และอันดับที่สามคือการเสียชีวิตของญาติสนิท¹¹⁹

(3) ความผิดปกติของพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรคทางจิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคกลัวและโรคย้ำคิดย้ำทำ โดยโรคกลัวตามทฤษฎีของแรคแมน (Rachman's pathways to fear development) การเกิดภาวะหวาดกลัวของผู้ป่วยอาจเกิดได้ 3 ทาง คือ 1) การเป็นเงื่อนไขโดยตรง หมายความว่า ผู้ป่วยเกิดความกลัวเนื่องจากเคยถูกทำร้ายหรือถูกทำให้กลัวมาก่อนเช่น การประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ การตกหรือเกือบตกลงมาจากที่สูง หรือการกลัวเลือด เป็นต้น 2) การกลัวที่เกิดจากจินตนาการของผู้ป่วย เนื่องจากผู้ป่วยเคยเห็นเหตุการณ์ที่ร้ายแรงมาก่อนหรือเคยเห็นบุคคลอื่นกลัวในสถานการณ์บางอย่าง เช่น เด็กกลัวแมวหลังจากเห็นภาพบิดาของตนกลัวแมว เป็นต้น และ 3) การกลัวที่เกิดจากข้อมูลข่าวสาร เช่น การกลัวเครื่องบินเพราะได้ยินข่าวว่าเครื่องบินตกบ่อยๆ เป็นต้น ส่วนโรคย้ำคิดย้ำทำ สาเหตุมักเกิดจากความวิตกกังวลของผู้ป่วย โดยโรคนี้ผู้ป่วยมักจะวิตกกังวลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นวงจรต่อเนื่องไม่รู้จบ¹²⁰

(4) ความผิดปกติของชีวเคมีในสมองถือเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดโรคทางจิตเวช โดยความผิดปกติของชีวเคมีในสมองนั้นเกิดจากการทำงานที่ผิดปกติของสารสื่อประสาท (Neurotransmitters) ซึ่งสารสื่อประสาทนั้นคือสารที่ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของสมองผ่านกระบวนการทางไฟฟ้าเคมี (Electrochemical) โดยกระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดการสื่อสารทางประสาทระหว่างเซลล์สมองด้วยกันเรียกว่า Neurotransmission ซึ่งหากการทำงานของสารสื่อประสาทผิดปกติก็อาจก่อให้เกิดโรคทางจิตเวชหลายประการด้วยกัน เช่น หากสารสื่อประสาทประเภท Norepinephrine และ/หรือ Serotonin มีความผิดปกติก็อาจ

¹¹⁷ สมาคมสายใยครอบครัว, ความรู้เรื่องโรคจิตเวชและการรักษา [ออนไลน์], 25 กุมภาพันธ์ 2560. สืบค้นจาก <http://www.thaifamilylink.net/web/node/29>

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁹ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช, หน้า 77-78.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

ก่อให้เกิดอาการของโรคอารมณ์แปรปรวนได้¹²¹ หรือการทำงานที่ผิดพลาดของสารสื่อประสาทประเภท Dopamine ในสมองซึ่งหากสารเคมีดังกล่าวมีการทำงานมากเกินไปก็อาจก่อให้เกิดอาการป่วยเป็นโรคจิตเภทได้เช่นกัน¹²²

2.3.1.2 ลักษณะอาการวิกลจริต

อาการทางจิตเวช (Psychiatric Symptomatology) สามารถแบ่งได้เป็นกลุ่มอาการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

(1) ความผิดปกติของสติสัมปชัญญะ (Disorders of consciousness)

สติสัมปชัญญะ (Consciousness) หมายถึง การรับรู้ความเป็นไปของตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวได้ดีและประสาทสัมผัสทั้งห้าทำหน้าที่ได้ตามปกติ โดยในภาวะปกติคนทั่วไปจะสามารถฟังสมาธิหรือให้ความสนใจกับสิ่งรอบตัวหรือสิ่งที่นึกคิดในขณะนั้นได้ สามารถวางแผนและเปลี่ยนความคิดได้อย่างเหมาะสม แต่ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของสติสัมปชัญญะจะมีลักษณะอาการมึนงงสับสน การรับรู้ความเป็นไปรอบๆ ตัวเสียไป ไม่สามารถบอกเวลา สถานที่ และบุคคลได้ (Disorientation) หรือผู้ป่วยอาจมีอาการสติสัมปชัญญะเลือนราง ไม่มีสมาธิ ไม่สนใจสภาพแวดล้อมรอบตัว (Clouding of Consciousness) หรือบางกรณีผู้ป่วยอาจมีอาการเพ้อร่วมกับอาการประสาทหลอน ไม่ค่อยรู้สึกตัว (Delirium) ก็เป็นไปได้ เป็นต้น¹²³

(2) ความผิดปกติของความจำ (Disorders of memory)

ความผิดปกติของความจำหรือการสูญเสียความทรงจำ (Amnesia) แบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด ชนิดแรกคือ Organic amnesia เป็นอาการผิดปกติทางจิตที่เกิดจากการทำงานที่ผิดพลาดของสมองทำให้ความสามารถในการบันทึกความทรงจำ (Registration) และความสามารถในการเก็บความทรงจำ (Retention) เสียไป โดยลักษณะอาการสามารถแสดงออกได้หลายรูปแบบ เช่น การสูญเสียความทรงจำหลังจากการเกิดเหตุการณ์ เช่น นักมวยถูกชกที่ศีรษะอย่างแรงกลางยกและจำเหตุการณ์ตั้งแต่ตอนนั้นจนหมดยกไม่ได้ หรือ การสูญเสียความทรงจำก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ เช่น ผู้ป่วยถูกรถชนหมดสติแล้วจำเหตุการณ์ก่อนหน้าที่จะเกิดอุบัติเหตุไม่ได้ จำไม่ได้ว่า

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-85.

¹²² มาโนช หล่อตระกูล, โรคจิตเวชโดยละเอียด [ออนไลน์], 25 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา <http://med.mahidol.ac.th/ramamental/generalknowledge/general/09042014-0855>

¹²³ สุนันทา ฉันทกาญจน์, “อาการวิทยาทางจิตเวช (Symptomatology),” ใน นันทวิช ลิขธิรักษ์ และคณะ, จิตเวชศิริราช Dsm-5 (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย, 2558), หน้า 111.

ตนจะไปที่ไหน (Retrograde amnesia)¹²⁴ หรือผู้ป่วยอาจไม่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ได้ (Anterograde amnesia)¹²⁵

ความผิดปกติของความจำอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า Psychogenic amnesia คือภาวะที่ภายหลังจากการที่ผู้ป่วยประสบปัญหาร้ายแรงของชีวิต ผู้ป่วยจะลืมเหตุการณ์ทันที โดยจะลืมเหตุการณ์ช่วงใดช่วงหนึ่งซึ่งมักเป็นช่วงที่ผู้ป่วยเกิดความไม่สบายใจอย่างรุนแรง ลักษณะอาการที่ผู้ป่วยสามารถแสดงออกมา ได้แก่ Confabulation คือภาวะที่ผู้ป่วยสูญเสียความทรงจำเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะความทรงจำที่เพิ่งเกิด แล้วผู้ป่วยจะทำการต่อเติมเรื่องราวด้วยตัวเอง, Deja vu ภาวะที่ผู้ป่วยรู้สึกว่าจะเคยเห็นหรือคุ้นเคยกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาก่อน ทั้งๆ ที่ผู้ป่วยไม่เคยเห็นหรือพบสิ่งนั้นๆ มาก่อนเลย โดยอาการนี้จะเป็นอย่างอยู่ในช่วงเวลาสั้นๆ ประมาณ 2-3 นาที และ Jamais vu คือภาวะอาการที่ตรงกันข้ามกับ Deja vu คือผู้ป่วยเคยเห็นหรือคุ้นเคยกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาก่อนแล้ว แต่กลับรู้สึกว่าจะตนเองไม่เคยเห็นหรือคุ้นเคยกับสิ่งนั้น¹²⁶

(3) ความผิดปกติของการรับรู้ (Disorders of perception)

การรับรู้ของผู้ป่วยผิดปกติไปจากสภาวะปกติ โดยอาจเกิดจากอาการผิดปกติจากการแปลภาพหรือเสียงที่ผู้ป่วยเห็นหรือได้ยิน (Illusion) โดยผู้ป่วยอาจเห็นภาพหรือได้ยินเสียงผิดไปจากความเป็นจริง เช่น เห็นเชือกเป็นงู (Visual Illusion) ได้ยินเสียงพัดลมเป็นเสียงเพลง (Auditory Illusion) นอกจากนี้ความผิดปกติของการรับรู้ อาจเกิดจากประสาทหลอน (Hallucination) ซึ่งอาการประสาทหลอนแบ่งได้เป็น 5 ชนิด คือ Auditory (อาการหูแว่ว), Visual (อาการเห็นภาพหลอน), Olfactory (อาการได้กลิ่นแปลกๆ), Gustatory (ผู้ป่วยจะมีประสาทการรับรสที่แปลก), Tactile (ผู้ป่วยมีความรู้สึกเหมือนมีบางสิ่งไต่ตามตัวหรือมีความรู้สึกแปลกที่ผิวหนัง)¹²⁷

(4) ความผิดปกติของอารมณ์ (Disorders of affect)

ลักษณะความผิดปกติของอารมณ์อาจประกอบไปด้วยอารมณ์สนุกสนานเปลือยหรือมันใจมากจนเกิดเหตุ (Elevated mood), มองโลกในแง่ดีมากเกินไป (Elation), ความรู้สึกสนุกสนานมากเกินไปเกินความจริง (Euphoria), อาการหงุดหงิดหรือฉุนเฉียวง่ายเกินเหตุ (Irritable mood), อาการซึมเศร้า ท้อแท้หมดหวัง (Depressed mood), อาการวิตกกังวล

¹²⁴ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช. หน้า 164.

¹²⁵ พรจิรา ปรีวีชรากุล, “สมองกับพฤติกรรม (Brain and Behavior),” ใน นันทวัช สิทธิรักษ์ และคณะ, จิตเวชศิริราช DSM-5, หน้า 82.

¹²⁶ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช. หน้า 164-165.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน

มากผิดปกติ (Anxiety), อาการเบื่อหน่ายไม่มีความสุขเหมือนอย่างเคย (Anhedonia), อาการที่ผู้ป่วยแสดงอารมณ์ออกมาไม่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในขณะนั้น (Inappropriate affect), ผู้ป่วยอาจแสดงอาการเฉยชา (Restricted หรือ Blunted affect) หรืออาจมีอาการเปลี่ยนแปลงง่าย (Labile affect) และในบางครั้งผู้ป่วยอาจไม่สามารถควบคุมการแสดงออกซึ่งอารมณ์ของตนเองได้ (Affect incontinence) เช่น รู้สึกปลื้มใจแต่แสดงอาการร้องไห้อย่างหนักไม่สามารถหยุดได้ เป็นต้น¹²⁸

(5) ความผิดปกติของเนื้อหาความคิด (Disorders of content of thought)

ผู้ป่วยที่มีอาการผิดปกติในเนื้อหาความคิดจะมีลักษณะอาการมีความคิดที่หลงผิด (Delusion) หรือมีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ฝังแน่นจนไม่อาจลบล้างหรือเปลี่ยนแปลงความเชื่อนั้นได้ โดยสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ Bizarre delusion หรือความเชื่อที่มีลักษณะแปลก ไม่เป็นความจริง ไม่สามารถเป็นไปได้ และอีกลักษณะหนึ่ง คือ Non-Bizarre delusion ความเชื่อที่อาจเป็นไปได้ แต่สิ่งดังกล่าวก็มีได้เกิดขึ้นจริง เช่น คิดว่าคู่ครองของตนเองนอกใจทั้งที่มีได้เกิดขึ้นจริง เป็นต้น

นอกจากอาการหลงผิดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของเนื้อหาความคิดยังอาจมีอาการในลักษณะอื่นๆ ได้อีก ได้แก่ Suicide หรือความคิดที่จะฆ่าตัวตาย, Obsession หรือคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งซ้ำๆ ทั้งๆที่รู้ว่าเป็นเรื่องเหลวไหลแต่ไม่สามารถหยุดคิดได้, Hypochondriasis หรือการคิดวนไปวนมาว่าตนจะเป็นโรคร้ายแรง และ Dissociation หรือการที่ผู้ป่วยแสดงบุคลิกอีกบุคลิกหนึ่งซึ่งแตกต่างจากบุคลิกเดิมของตนชั่วคราวโดยเฉพะอย่างยิ่งเมื่อตกอยู่ในภาวะเครียดอย่างมาก¹²⁹

(6) ความผิดปกติของรูปแบบการคิด (Disorders of form of thought)

ผู้ป่วยที่มีอาการผิดปกติในรูปแบบความคิดจะมีปัญหาด้านการใช้ความคิด (Loosening of association) ขาดการเชื่อมโยงของเหตุผล ไม่สามารถลำดับความคิดตามขั้นตอนตามเหตุการณ์ได้ มักจะตอบคำถามไม่เข้าใจฟังไม่รู้เรื่องรวมถึงพูดผู้ป่วยจะพูดไม่รู้เรื่องด้วย ผู้ป่วยส่วนใหญ่มักเป็นผู้ป่วยเกี่ยวกับโรคจิตเภท โดยลักษณะอาการของผู้ป่วยที่มีความผิดปกติในรูปแบบการคิด ได้แก่ ผู้ป่วยจะมีลักษณะอาการพูดจาไม่ต่อเนื่อง ผู้ป่วยอาจพูดเป็นคำๆ หรือวลี หรือเป็นประโยค แต่ไม่มีความสัมพันธ์กันทำให้ฟังไม่รู้เรื่อง, หรือระหว่างผู้ป่วยกำลังพูด คำพูดจะหยุดชะงักไปทันที

¹²⁸ สัญชัย กุลาดี และปราโมทย์ สุคนธ์, “อาการและอาการแสดงทางจิตเวช,” ใน มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุคนธ์, จิตเวชศาสตร์ รามธิบดี (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558), หน้า 62-63.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64-65.

เนื่องจากความคิดได้ขาดหายไปเฉยๆ หรือมีความคิดอย่างอื่นเข้ามาแทรกทำให้ผู้ป่วยนึกไม่ออกว่าพูดอะไรอยู่ก่อน (Blocking), หรือผู้ป่วยจะคิดคำพูดขึ้นมาเองและคำพูดดังกล่าวจะไม่ใช้ภาษาปกติที่ผู้ป่วยใช้ แต่เสมือนว่าเป็นภาษาตามความเข้าใจของผู้ป่วยเอง (Neologism), ผู้ป่วยอาจจะพูดซ้ำๆ ติดกันโดยไม่มี ความหมาย (Perseveration), ผู้ป่วยอาจจะพูดจาอ้อมค้อมไม่ตรงจุด (Circumstantiality) หรือพูดนอกเรื่องไม่ตรงกับเรื่อง que ผู้ป่วยต้องการจะพูด (Tangentiality) หรือผู้ป่วยอาจมีอาการพูดเร็ว เพราะมีความคิดหลายอย่างเกิดขึ้นพร้อมๆ กันอย่างรวดเร็ว โดยผู้ป่วยจะแสดงออกโดยการพูดเร็วพูดมาก พูดเรื่องหนึ่งยังไม่ทันจบก็พูดต่อไปอีกเรื่องหนึ่ง (Flight of ideas)¹³⁰

(7) ความผิดปกติของพฤติกรรมเคลื่อนไหว (Disorders of Motor Activity)

ผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของพฤติกรรมเคลื่อนไหวมักจะมีอาการลักษณะกล้ามเนื้อกระตุก โดยเกิดขึ้นเองซ้ำๆ ไม่สม่ำเสมอ เช่น อาการหนังตากระตุกหรือไหล่กระตุก, อาการกระทำซ้ำๆ โดยจะเกิดขึ้นเองเรื่อยๆ และเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เช่น นั่งโยกตลอดเวลา, อาการที่ทำตรงกันข้ามกับคำสั่ง เช่น บอกให้ผู้ป่วยกำมือแต่ผู้ป่วยกลับแบมือ เป็นต้น (Negativism), หรือผู้ป่วยอาจมีการแสดงลักษณะท่าทางแปลกๆ เป็นเวลานานๆ ผิดปกติ เช่น ชูแขนเหนือศีรษะแม้ว่าเราจะพยายามจับแขนลงแต่ผู้ป่วยจะฝืนกลับมาอยู่ในท่าเดิมอีกหรือบางครั้งอาจมีอาการอยู่ในท่าหนึ่งท่าใด นานกว่าปกติ, อาการทำตามผู้อื่นโดยไม่ได้ตั้งใจ, อาการนิ่งในท่าใดท่าหนึ่งโดยจะไม่มี การเคลื่อนไหวเลย รวมทั้งไม่มีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมและไม่พูด (Catatonic stupor), หรือผู้ป่วยอาจมีอาการเกร็งบริเวณ แขนและขาหรือลำตัว, อาการย่ำคิดย่ำทำโดยไม่มีเหตุผล, หรืออาการที่มีความรู้สึกพลุ่งพล่าน กระวนกระวาย ทำให้ผู้ป่วยไม่สามารถอยู่นิ่งได้ ต้องผลุดลุกผลุดนั่งอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น¹³¹

นอกจากนี้ความผิดปกติของพฤติกรรมเคลื่อนไหวอาจแสดงออก ในรูปของการสูญเสียความชำนาญในการเคลื่อนไหว หรือที่เรียกว่า (Apraxia) โดยลักษณะอาการของ ความผิดปกติในรูปแบบนี้จะแสดงออกมาในลักษณะที่ผู้ป่วยจะไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างที่เคย ซึ่งสาเหตุมักเกิดจากความผิดปกติของสมอง เช่น ไม่สามารถผูกเชือกรองเท้าได้, ไม่สามารถเปิดซองจดหมายได้ หรือไม่สามารถปรบมือได้ เป็นต้น¹³²

¹³⁰ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช, หน้า 161-162.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159-160.

¹³² พรจิรา ปรวิชรากุล, “สมองกับพฤติกรรม (Brain and Behavior),” ใน นันทวัช สิทธิรักษ์ และคณะ, จิตเวชศิริราช DSM-5, หน้า 82.

2.3.2 ความแตกต่างระหว่างความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดในขณะที่ลงมือกระทำ กับความวิกลจริตผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดี

การพิจารณาความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักสากลนั้นจะทำการพิจารณาความรู้ผิดชอบของผู้กระทำความผิดในช่วงเวลาที่กระทำความผิดว่าเขาสามารถที่จะรู้ผิดชอบและยับยั้งการกระทำความผิดในขณะนั้นได้หรือไม่ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีหลักในการพิจารณาความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดเรียกว่า หลักข้อต่อสู่ความวิกลจริตของสถาบันกฎหมายอเมริกัน (The American Law Institute test, หรือ The A.L.I. test) โดยวางหลักว่าผู้กระทำความผิดอาญาจะต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น ถ้าในขณะที่กระทำความผิดบุคคลนั้นไม่สามารถรู้ผิดชอบในการกระทำของตนและไม่สามารถยับยั้งไม่ให้กระทำการนั้นได้อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตหรือความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดเอง¹³³

ประเทศไทยได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพิจารณาความผิดปกติทางจิตหรือความวิกลจริตของจำเลยไว้เช่นกันดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ซึ่งได้วางหลักไว้ว่า ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ตนเองไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน บุคคลนั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่หากผู้กระทำความผิดยังคงรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้¹³⁴

จากการพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวจะพบว่า เจตนารมณ์ของบทบัญญัติมาตรา 65 นี้ไม่มุ่งหมายที่จะลงโทษผู้ที่มีความบกพร่องทางจิต แต่กฎหมายดังกล่าวมุ่งคุ้มครองบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตโดยมีแนวความคิดว่าผู้กระทำความผิดที่มีความบกพร่องทางจิตหรือวิกลจริตในขณะที่ลงมือกระทำนั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจบริสุทธิ์มิได้มีความชั่วในจิตใจแต่ที่ได้กระทำความผิดลงไปก็เพราะอาการป่วยของเขา ประกอบกับการลงโทษผู้กระทำความผิดที่มีอาการวิกลจริตไปก็ไม่อาจเยียวยาแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดมีอาการดีขึ้นได้และไม่สามารถยับยั้งป้องกันหรือปราบปรามผู้กระทำความผิดได้เลย เพราะจุดมุ่งหมายในการลงโทษผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา คือ การลงโทษแก่บุคคลที่มีความคิดชั่วร้ายในการกระทำความผิดอันเป็นการปราบปรามการกระทำความผิด ทำให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวที่จะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก รวมทั้งเป็นการขจัด

¹³³ Kimberly Collins Gabe Hinkebein and Staci Schorgl, *The John Hinckley Trial & Its Effect on the Insanity Defense* [Online], 20 November 2016. Available from <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/hinckley/hinckleyinsanity.htm>.

¹³⁴ ดูประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

ความชั่วร้ายในจิตใจและช่วยแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี¹³⁵ ดังนั้น เมื่อประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 มีเจตนารมณ์ที่จะมุ่งคุ้มครองผู้กระทำความผิดที่มีจิตบกพร่องหรือมีอาการวิกลจริตในขณะที่ลงมือกระทำความผิดเป็นหลัก ความวิกลจริตในความหมายของประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องพิจารณาในขณะที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยลงมือกระทำความผิดเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาเหตุการณ์ในภายหลังว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตหรือไม่

ในส่วนของกระบวนการพิจารณาคดี หลักเกณฑ์ของนานาประเทศในการดำเนินคดีอาญากรณีจำเลยมีสภาพจิตไม่ปกติหรือมีอาการวิกลจริตนั้นจะคำนึงถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยเป็นสำคัญ¹³⁶ เนื่องจากกระบวนการพิจารณาคดีอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อให้จำเลยสามารถต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ ดังนั้น หากในระหว่างดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีมีหลักฐานแสดงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตศาลก็จะต้องสั่งหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวและส่งตัวจำเลยไปเพื่อทำการรักษาเพื่อฟื้นฟูความสามารถของจำเลยให้สามารถกลับมาดำเนินคดีอาญาต่อไปได้¹³⁷

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ความวิกลจริตของจำเลยในกระบวนการพิจารณาคดีจึงต้องคำนึงเฉพาะในระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงช่วงเวลาที่ยุติหรือมีอาการวิกลจริตหรือไม่ เพราะผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ไม่จำเป็นต้องมีอาการวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดด้วยเสมอไป โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวอาจจะมีอาการวิกลจริตอยู่แล้วก่อนกระทำความผิดจนถึงเวลากระทำความผิดและมีอาการต่อเนื่องจนถึงช่วงเวลาดำเนินคดีก็ได้ หรือจะไม่เคยมีอาการวิกลจริตมาก่อนและอาการเพิ่งจะแสดงในระหว่างดำเนินคดีก็ได้ ดังนั้น การพิจารณาความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีจึงต้องพิจารณาจากความสามารถในการสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นสำคัญ โดยดูจากสภาพทางกายและจิตใจของผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าเป็นเพียงพอที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไปได้หรือไม่และหากดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไปแล้วผู้ต้องหาหรือจำเลยจะสามารถต่อสู้คดี

¹³⁵ พวงทอง อมรลักษณานนท์, "ความรับผิดชอบทางอาญาของคนวิกลจริต," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 80-81. อ้างถึงใน ตูล เมฆยงค์, "การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต," หน้า 36.

¹³⁶ Curt R. Bartol and Anne M. Bartol, *Psychology and Law (Theory, Research, and Application)* (Belmont: Thomson Wadsworth, 2004), p. 54.

¹³⁷ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช, รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช, หน้า 2.

ในกระบวนการได้อย่างเหมาะสมหรือไม่¹³⁸ ซึ่งประเทศไทยได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์การพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ที่วางหลักไว้ว่า ในระหว่างการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาคดี ถ้าพนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจงดการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวและมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาอาการวิกลจริตเพื่อฟื้นฟูความสามารถในการดำเนินคดีอาญาของจำเลยให้สามารถกลับมาดำเนินคดีอาญาได้ต่อไป¹³⁹

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การพิจารณาหลักเกณฑ์เรื่องความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดในขณะที่ลงมือกระทำกับความวิกลจริตผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดี มีความแตกต่างกัน เนื่องจากการพิจารณาความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดในขณะที่ลงมือกระทำความผิดนั้นจะพิจารณาเฉพาะในช่วงเวลาขณะลงมือเท่านั้นโดยไม่คำนึงช่วงเวลาก่อนหรือหลังกระทำความผิดว่าจะมีอาการวิกลจริตหรือไม่ ส่วนความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีเป็นการพิจารณาความสามารถของการต่อสู้คดีและความเข้าใจในกระบวนการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะสามารถเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีและสามารถต่อสู้คดีได้มากน้อยเพียงใด หากความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถเข้าใจและต่อสู้คดีได้เลยก็ไม่สมควรให้ดำเนินการพิจารณาคดีต่อไป จึงเป็นการพิจารณาความวิกลจริตของจำเลยเฉพาะแต่ในช่วงดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเท่านั้น โดยไม่คำนึงช่วงเวลาในขณะที่กระทำความผิดว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีอาการวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความวิกลจริตในขณะที่ลงมือกระทำกับความวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีเป็นการพิจารณาถึงความวิกลจริตคนละช่วงเวลากันนั่นเอง อีกทั้งการพิจารณาความวิกลจริตของทั้งสองกรณีดังกล่าวยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของหลักเกณฑ์การพิจารณาอีกประการหนึ่งคือ การพิจารณาความวิกลจริตในขณะที่ลงมือกระทำความผิดเป็นการพิจารณาสภาพจิตใจและความรู้ผิดชอบของผู้กระทำความผิดในขณะที่ลงมือกระทำ แต่การพิจารณาความวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีเป็นการพิจารณาความสามารถในการเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีและการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นคนละกรณีกับสภาพจิตใจของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างกระทำความผิด และเมื่อในชั้นพิจารณามีการคำนึงถึงความสามารถในการดำเนินคดีของ

¹³⁸ Kevin Kerrigan, "Unfitness to Plead, Insanity and the Mental Element in Crime," *Journal of Mental Health Law* Vol. December 2000, (December 2000): pp. 121-122.

¹³⁹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นสำคัญส่งผลให้ในบางกรณีถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตแต่ยังมีความรับรู้เพียงพอที่จะเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีได้ ศาลก็สามารถทำการพิจารณาคดีต่อไปได้¹⁴⁰

2.3.3 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตแต่สามารถต่อสู้คดีได้

สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาเป็นสิทธิที่มุ่งให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์และเป็นการป้องกันมิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกเอาเปรียบจากโจทก์จนกระทั่งต้องถูกลงโทษตามกฎหมายต่างๆ ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเองเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเท่าเทียมนี้แสดงออกโดยรูปแบบของสิทธิอื่นๆ หลายประการไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการเผชิญหน้าต่อพยาน (Right to Confront Witness) อันเป็นสิทธิในการเปิดโอกาสให้จำเลยได้ถามค้านพยานฝ่ายโจทก์ที่นำมาแสดงต่อศาลเพื่อทำลายน้ำหนักของพยานดังกล่าวและเป็นการพิสูจน์ให้ศาลหรือบุคคลอื่นๆ ได้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของตัวจำเลยเอง¹⁴¹ หรือสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากทนายความหรือที่ปรึกษาทางกฎหมาย (Right to counsel) ซึ่งเป็นสิทธิที่คุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ได้มีโอกาสในการปรึกษากับทนายความหรือที่ปรึกษาทางกฎหมายเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีกับฝ่ายโจทก์ได้อย่างเท่าเทียมกัน¹⁴² ซึ่งในกฎหมายของหลายๆ ประเทศทั่วโลกนอกจากจะมีการรับรองว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิเหล่านี้แล้ว ในหลายประเทศยังให้การรับรองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอีกชั้นหนึ่งควบคู่กันว่า นอกจากจำเลยจะมีสิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเท่าเทียมแล้ว จำเลยยังต้องมีความสามารถที่จะใช้สิทธิเหล่านี้ได้ด้วย เพราะหากว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความสามารถในการใช้สิทธิดังกล่าวได้ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เป็นต้นว่า จำเลยไม่อาจแสดงเจตนาหรือเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีได้เนื่องจากเป็นผู้วิกลจริต ก็เท่ากับว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังคงไม่ได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริงตามกฎหมายนั่นเอง

ตัวอย่างเช่นคดี *Dusky v. United States ค.ศ. 1960* ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการวินิจฉัยเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินคดีหรือความสามารถในการใช้สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเท่าเทียมของจำเลยว่า กรณีจะถือว่าจำเลยมีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีต้องพิจารณาได้ว่า จำเลยมีความสามารถในการร่วมมือกับทนายความในการป้องกันสิทธิของตัวจำเลย

¹⁴⁰ ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1816/2541

¹⁴¹ Legal Information Institute, [Right to Confront Witness](https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_confront_witness) [Online], 1 March 2017. Available from https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_confront_witness.

¹⁴² [Right to Counsel](https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_counsel) [Online], 1 March 2017. Available from https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_counsel.

เข้าใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีผลกระทบต่อตนเองตลอดจนเข้าใจถึงความแตกต่างและความเหมือนกันของการแก้ต่างและการตัดสินลงโทษ¹⁴³

กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการป่วยทางจิตหรือเป็นผู้วิกลจริตความสามารถในการดำเนินคดีอาญาย่อมลดลงหรืออาจกล่าวได้ว่าความสามารถในการรับรู้และเข้าใจกระบวนการยุติธรรมทางอาญาย่อมไม่เท่าเทียมกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีสภาพจิตปกติ เนื่องจากลักษณะอาการป่วยทางจิตของผู้วิกลจริตจะมีผลกระทบต่อกระบวนการคิดวิเคราะห์และการรับรู้ของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยตรง แต่ทั้งนี้ก็มีใช้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยทางจิตจะต้องไม่สามารถรับรู้หรือเข้าใจกระบวนการยุติธรรมเสมอไป เนื่องจากระดับความรู้และเข้าใจของผู้วิกลจริตนั้นขึ้นอยู่กับอาการของโรคและการรักษา เป็นต้นว่า ผู้วิกลจริตที่มีอาการผิดปกติในพฤติกรรมมิได้ผิดปกติในการรับรู้หรือผิดปกติในลำดับความคิด¹⁴⁴ ก็ยังสามารถเข้าใจกระบวนการยุติธรรมและอาจสามารถทำการต่อสู้คดีต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตแต่ยังสามารถเข้าใจกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ส่งผลกระทบต่อตนเองรวมถึงสามารถสื่อสารและร่วมมือกับทนายความหรือผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายของตนในการดำเนินคดีอาญาได้ ในทางกฎหมายจึงต้องถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้นั้นยังคงมีความสามารถเพียงพอที่จะใช้สิทธิในการดำเนินคดีอาญาอย่างเท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ ดังนั้น จึงต้องดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้นั้นเสมือนผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีสภาพจิตปกติทั่วไป ดังความเห็นของศาลสูงแห่งมลรัฐเวอร์จิเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ปรากฏในคดี *Atkins v. Virginia ค.ศ. 2002* ซึ่งสามารถสรุปใจความได้ว่า ผู้ที่มีความบกพร่องทางจิตหรือผู้วิกลจริตผู้ใดมีระดับความรู้ทางสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ต้องรับพิฆาตทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดของตน บุคคลเหล่านั้นก็สมควรที่จะได้รับการพิจารณาคดีและต้องรับโทษทางอาญาสำหรับความผิดที่เขาได้กระทำการ¹⁴⁵ ซึ่งประเทศไทยก็ได้ยึดเอาหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นมาใช้สำหรับการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตแต่ยังมีสติสัมปชัญญะเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้เช่นเดียวกันดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541 “ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในกรณีที่ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ให้ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้ จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ ศาลชั้นต้นจึงมีอำนาจตามกฎหมายที่จะชี้ขาดในกรณีมีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่เมื่อแพทย์วินิจฉัยว่าจำเลยเป็นโรคจิตเภทประเภทมีอาการ

¹⁴³ Dusky v. United States 362 U.S. 402 (1960).

¹⁴⁴ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช, หน้า 161-162.

¹⁴⁵ Atkins v. Virginia (00-8452) 536 U.S. 304 (2002).

วิตกกังวล แต่ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าจำเลยยังสามารถตอบคำถามของศาลได้ ศาลชั้นต้นจึงชี้ขาดว่าจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้และจำเลยก็มีได้โต้แย้งคัดค้าน การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นต่อมาจึงชอบด้วยกฎหมาย”¹⁴⁶

2.3.4 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้

จากที่ได้กล่าวมาในข้อ 2.2.2.3 ว่า สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเต็มที่ของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่กฎหมายมุ่งให้ความคุ้มครองนั้น นอกจากกฎหมายจะประกันสิทธิดังกล่าวให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยแล้ว กฎหมายในหลายประเทศยังได้ให้การคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยอีกชั้นหนึ่งว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องสามารถใช้สิทธิดังกล่าวในระหว่างการดำเนินคดีอาญาได้ เพราะถ้าหากว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่กฎหมายรับรองแต่กลับไม่สามารถใช้สิทธิเช่นนั้นได้ก็เท่ากับว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังคงไม่ได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริง

ตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยตกอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเต็มที่หรือไม่สามารถใช้สิทธิที่ตนเองพึงมีตามกฎหมายต่อสู้คดีอาญาอย่างเท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ได้ คือ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการป่วยทางจิตหรือเป็นผู้วิกลจริตเนื่องจากอาการป่วยทางจิตส่งผลกระทบต่อตรงต่อการรับรู้และความเข้าใจในสถานะแวดล้อมของจำเลย ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยทางจิตขั้นรุนแรงไม่สามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ส่งผลกระทบต่อตนเองได้รวมไปถึงไม่อาจที่จะสื่อสารหรือปรึกษากับทนายความฝ่ายตนเพื่อแก้ต่างในคดีได้ ซึ่งหากปล่อยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยทางจิตดำเนินคดีอาญาตามกระบวนการดำเนินคดีอาญาทั่วไปต่อไป ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตดังกล่าวก็ย่อมไม่อาจรับรู้ถึงกระบวนการพิจารณารวมถึงไม่สามารถต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้เลยซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยและท้ายที่สุดอาจจะทำให้เกิดการลงโทษผู้บริสุทธิ์อันเป็นความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมที่ไม่มีผู้ใดอยากให้เกิดขึ้น

ด้วยเหตุที่ได้กล่าวไปในข้างต้น ในหลายประเทศจึงเกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดวิธีการพิเศษเพื่อคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตในระหว่างการดำเนินคดีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขให้ผู้ต้องหาและจำเลยกลับมามีความสามารถในการต่อสู้คดีได้เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ ซึ่งอาจกล่าวได้อีกหนึ่งนัยว่าเป็นสิทธิพิเศษที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตโดยเฉพาะ วิธีการพิเศษดังกล่าวนี้มีหลักเกณฑ์ที่ว่าหากมีพยานหลักฐานพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในระหว่างการ

¹⁴⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541

ดำเนินคดี ให้ศาลงดการพิจารณาและเลื่อนการพิจารณาคดีออกไป¹⁴⁷ ซึ่งความผิดปกติทางจิตของจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีนั้น สามารถประเมินได้จากความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลยหรือที่เรียกว่า ความสามารถในการต่อสู้คดี (Competence to Stand Trial Measures) ซึ่งประกอบไปด้วย การตรวจสอบความสามารถของจำเลยในการสื่อสารกับทนายความหรือที่ปรึกษาทางกฎหมายของตนว่าจำเลยสามารถให้ข้อมูลกับทนายความหรือที่ปรึกษาทางกฎหมายของตนได้อย่างมีเหตุผลหรือไม่ และการตรวจสอบระดับความเข้าใจในกระบวนการพิจารณาคดีที่เป็นปฏิปักษ์กับตัวจำเลย¹⁴⁸ ว่าจำเลยสามารถรู้ถึงข้อแตกต่างของการแก้ต่างในคดีหรือไม่ เข้าใจบทบาทของตนเองรวมถึงบทบาทของผู้พิพากษา คณะลูกขุน และทนายความในระหว่างการดำเนินคดีหรือไม่ และจำเลยมีความเข้าใจในสาระสำคัญของการดำเนินคดีมากน้อยเพียงใด¹⁴⁹ ถ้าหากศาลหรือเจ้าหน้าที่พบว่าจำเลยไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะสู้คดีหรือให้การใดๆ ต่อศาลได้ (Unfitness to plead) อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตของจำเลยศาลก็จะหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวและส่งตัวจำเลยไปทำการรักษาฟื้นฟูสภาพจิตใจเพื่อให้จำเลยกลับมามีความสามารถในการต่อสู้คดีอาญาได้¹⁵⁰

ปัจจุบันหลายประเทศได้นำวิธีการพิเศษสำหรับคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาภายในประเทศของตน เป็นต้นว่า ประเทศสหรัฐอเมริกา, ประเทศอังกฤษ, ประเทศแคนาดา รวมถึงประเทศไทยเองก็ได้รับเอาวิธีการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตนี้มาปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเช่นเดียวกันซึ่งปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

2.4 การเปรียบเทียบระหว่างสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีทั่วไปกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

จากที่กล่าวมาในหัวข้อ 2.2 ข้างต้นว่า ในการดำเนินคดีอาญาบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในคดีคือผู้ต้องหาหรือจำเลย เนื่องจากบุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลที่อาจได้รับผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหลายประการตั้งแต่ขั้นจับกุม สอบสวน พิจารณา จนกระทั่งการลงโทษภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษา ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดที่ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาสมควรที่จะได้รับความยุติธรรมในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน

¹⁴⁷ Walter Bromberg, *The Uses of Psychiatry in the Law (a Clinical View of Forensic Psychiatry)* (Westport: Greenwood Press, 1979), p. 89.

¹⁴⁸ Curt R. Bartol and Anne M. Bartol, *Psychology and Law (Theory, Research, and Application)*, p. 54.

¹⁴⁹ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช, รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช, หน้า 2.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน

โดยแนวความคิดดังกล่าวได้แพร่หลายไปในระดับสากลจนกระทั่งเกิดการรับรองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรดังที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) หรือกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) เป็นต้น¹⁵¹

สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้การรับรองดังกล่าวถือได้ว่าเป็นสิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงมีในระหว่างการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกคดีจึงอาจกล่าวได้ว่า สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยควรจะได้รับและสามารถใช้ประโยชน์จากสิทธิดังกล่าวเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้ แต่ทว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบางประเภทที่มีสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวแต่กลับไม่สามารถใช้สิทธิเหล่านั้นได้ด้วยเหตุผลบางประการซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยเช่นว่านั้นคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต นั่นเอง และด้วยความบกพร่องทางจิตที่มีผลต่อการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าว ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำต้องให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลเหล่านี้เพิ่มขึ้นมาเพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้รับความยุติธรรมในการดำเนินคดีอาญาให้ใกล้เคียงกับผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีอื่นๆ ไปให้มากที่สุดด้วยเหตุนี้ ส่งผลให้สิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีทั่วไปและผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมีทั้งสิทธิที่เหมือนกันและแตกต่างกัน รวมถึงสิทธิบางประการที่เพิ่มขึ้นมาของบุคคลวิกลจริตอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้

2.4.1 สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยทั่วไปในการดำเนินคดีอาญา

จากที่กล่าวมาในข้างต้นว่าในปัจจุบันสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความยอมรับมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบันได้รับความเสมอภาคและความยุติธรรมในการดำเนินคดีมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก โดยสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนในคดีอาญาพึงมีในระหว่างการดำเนินคดีอาญาได้แก่สิทธิดังกล่าวเหล่านี้

- (1) สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมโดยไม่มีเหตุอันสมควร¹⁵²
- (2) สิทธิที่จะไม่ได้รับการใช้ความรุนแรงในระหว่างจับกุม¹⁵³

¹⁵¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 10.

¹⁵² Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 9

¹⁵³ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา, หน้า 19-20.

- (3) สิทธิที่จะไม่ถูกปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรมในระหว่างถูกคุมขัง¹⁵⁴
- (4) สิทธิในการได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีอาญาอย่างเต็มที่ เท่าเทียมและเปิดเผย¹⁵⁵ ซึ่งสิทธิดังกล่าวอาจแบ่งได้ออกเป็น สิทธิในการเผชิญหน้าต่อพยาน สิทธิในการมีทนายความ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วไม่ชักช้า และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้าตนเอง¹⁵⁶

สิทธิที่กล่าวไปในข้างต้นนี้ถือได้ว่าเป็นสิทธิพื้นฐานที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงมีในระหว่างดำเนินคดีอาญา ซึ่งสิทธิทั้งหลายเหล่านี้ในหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยต่างได้รับเอาแนวความคิดดังกล่าวไปบัญญัติรับรองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในกฎหมายภายในของแต่ละประเทศซึ่งก็จะช่วยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้รับความเท่าเทียมและเป็นธรรมในระหว่างการดำเนินคดีอาญามากยิ่งขึ้น

2.4.2 สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีอาญา

สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้กล่าวไปในหัวข้อ 2.4.1 ข้างต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกๆ คนพึงจะได้รับในระหว่างการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งรวมไปถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือเป็นผู้วิกลจริตด้วย เนื่องจากผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตก็ถือว่าเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเฉกเช่นเดียวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยคนอื่นๆ ทั่วไป ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตย่อมมีสิทธิต่างๆ ในการดำเนินคดีอาญาเฉกเช่นเดียวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีอื่นๆ ทั่วไป แต่เนื่องด้วยความผิดปกติทางจิตของบุคคลเหล่านี้อันส่งผลให้บุคคลเหล่านี้อาจไม่สามารถใช้สิทธิบางอย่างที่กฎหมายให้การรับรองได้ ดังเช่นคนปกติทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ในหลายประเทศจึงเกิดแนวความคิดในการกำหนดสิทธิพิเศษสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตขึ้นมาเพื่อแก้ไขให้บุคคลวิกลจริตเหล่านี้สามารถใช้สิทธิในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกับผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกๆ ไปได้มากที่สุด ซึ่งสิทธิพิเศษที่เพิ่มเติมขึ้นมาในส่วนใหญ่มักจะอยู่ในรูปแบบของการให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้หยุดการดำเนินคดีอาญาไว้ชั่วคราวและเข้ารับการรักษาด่วนกว่าอาการจะดีขึ้นจนสามารถกลับมาดำเนินคดีได้ต่อไป¹⁵⁷

¹⁵⁴ Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 5

¹⁵⁵ Universal Declaration of Human Rights 1948 Article 10 and 11

¹⁵⁶ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 Article 14

¹⁵⁷ Walter Bromberg, *The Uses of Psychiatry in the Law (a Clinical View of Forensic Psychiatry)*, p. 89.

2.4.3 ความแตกต่างระหว่างสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีทั่วไปกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

เมื่อได้พิจารณาสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยทั่วไป เปรียบเทียบกับสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตแล้วจะเห็นได้ว่า ทั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและผู้ต้องหาหรือจำเลยในกรณีทั่วไป ต่างมีสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำเนินคดีอาญาเช่นเดียวกันทุกประการ เพียงแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้รับการเพิ่มเติมสิทธิในการหยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวเพื่อเข้ารับการรักษาอาการทางจิตเข้ามา ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขให้บุคคลเหล่านั้นกลับมามีความสามารถในการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ใกล้เคียงกับบุคคลปกติมากที่สุด

สิทธิในการหยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวเพื่อเข้ารับการรักษาอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตข้างต้น เมื่อพิจารณาในเบื้องต้นแล้วจะเห็นได้ว่าสิทธิในข้อนี้เป็นการให้ประโยชน์แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต แต่ในความเป็นจริงแล้วกระบวนการดำเนินคดีอาญาของบางประเทศที่กำหนดขึ้นโดยอาศัยสิทธิในข้อนี้กลับขัดหรือแย้งกับสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยในหลายประการ ตัวอย่างเช่น กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตของประเทศไทยที่บังคับให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยังไม่ได้รับการตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดต้องถูกควบคุมตัวไว้รักษาโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยความยินยอม¹⁵⁸ ซึ่งก็อาจกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยในเรื่องของสิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมหรือคุมขังโดยไม่มีเหตุอันสมควรได้ นอกจากนี้ กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยที่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดกระบวนการที่แน่นอนในการรับฟังคำคัดค้านของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเกี่ยวกับการออกคำสั่งให้ควบคุมตัวหรือให้ดำเนินคดีต่อไปของพนักงานสอบสวนหรือศาลก็เปรียบเสมือนเป็นการตัดโอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีอาญาเพราะบุคคลเหล่านั้นไม่อาจแสดงข้ออ้างข้อเถียงของตนได้ซึ่งย่อมกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยในเรื่องการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีอาญาอย่างเต็มที่ มากไปกว่านั้นกระบวนการของประเทศไทยยังไม่มีมาตรการเยียวยาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในกรณีที่บุคคลเหล่านั้นจำต้องถูกควบคุมตัวและภายหลังพบว่าเป็นผู้บริสุทธิ์¹⁵⁹ อันเป็นการกระทบต่อสิทธิที่จะไม่ถูกควบคุมตัวโดยไม่มีเหตุอันสมควรอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในขั้นตอนนี้เพื่อให้เกิดความถูกต้องสอดคล้องกับสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาหรือจำเลยและเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตอย่างแท้จริง

¹⁵⁸ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคหนึ่ง

¹⁵⁹ ดูพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตตามกฎหมายไทย

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ดังที่ได้กล่าวไปในบทที่ 2 นั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยได้รับเอาแนวความคิดดังกล่าวนี้มาปรับใช้ในการดำเนินคดีอาญาโดยได้บัญญัติขั้นตอนการดำเนินการเอาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 และเพื่อให้กระบวนการมีความครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้นในปี พ.ศ. 2551 สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ตราพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ขึ้น โดยได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของแพทย์ แต่กลับปรากฏว่ากระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตของประเทศไทยกลับยังไม่ชัดเจนและไม่ครอบคลุมเพียงพอซึ่งยังคงมีปัญหาในทางทั้งในทางปฏิบัติและในทางกฎหมายอยู่หลายประการที่สมควรปรับปรุงแก้ไขต่อไป โดยในบทนี้จะกล่าวถึงกระบวนการในการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นลำดับแรก ภายหลังจากนั้นจะกล่าวถึงกระบวนการดำเนินการของแพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 และท้ายที่สุดจะกล่าวถึงปัญหาของกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในปัจจุบันที่สมควรปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าจำเลยวิกลจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14

ระหว่างการดำเนินคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นในชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณา ถ้ามีเหตุปรากฏแก่พนักงานสอบสวนหรือศาลว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจมีความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติไว้ในบทบัญญัติมาตรา 14 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาล แล้วแต่กรณีสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าราชการประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่เห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”¹

เมื่อพิจารณามาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่า บทบัญญัติมาตรานี้เป็นหลักเกณฑ์การปฏิบัติของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่กฎหมายบัญญัติให้ดำเนินการตามในกรณีที่พบเหตุแห่งความวิกลจริตในสภาพจิตของจำเลยขึ้น ซึ่งหากพบเหตุดังกล่าวแล้ว กฎหมายบังคับให้พนักงานสอบสวนหรือศาลจำต้องเรียกแพทย์มาตรวจสภาพจิตของจำเลยว่าเป็นจำเลยมีสภาพจิตเพียงพอในการที่จะสามารถดำเนินคดีต่อไปหรือไม่ หากพนักงานสอบสวนหรือศาลพบเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจมีสภาพจิตผิดปกติแต่กลับทำการสอบสวนหรือพิจารณาคดีต่อไปย่อมเป็นการดำเนินการที่มีชอบ ดังตัวอย่างคำพิพากษาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542 เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่า ในวันที่พนักงานอัยการยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลชั้นต้น ช. น้องของจำเลย ยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นพร้อมใบตรวจโรคของแพทย์ในโรงพยาบาลว่า จำเลยเป็นโรคจิตเภท มีอาการระแวง พุดจาวกวน โรงพยาบาลรับตัวจำเลยไว้รักษา รวม 4 ครั้งและหลังเกิดเหตุคดีนี้เพียง 3 วัน โรงพยาบาลก็ได้รับตัวจำเลยไว้รักษาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งครั้งนี้จำเลยมีอาการหงุดหงิดง่าย พุดและยิ้มคนเดียว โรงพยาบาลจำต้องดูแลรักษาต่อไปอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้อาการกำเริบยิ่งขึ้น ดังนี้ เมื่อกรณีมีเหตุควรเชื่อในเบื้องต้นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลชั้นต้นจึงชอบที่จะสั่งให้แพทย์ตรวจประเมินอาการของจำเลยโดยละเอียดแล้วเรียกแพทย์ผู้ตรวจมาให้ถ้อยคำต่อศาลหรือมาให้การว่า จำเลยมีอาการวิกลจริตถึงขนาดไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่เสียก่อนแล้วจึงพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป ดังนั้น การที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มิได้พิจารณาคำร้องของ ช. น้องจำเลยดังกล่าว จึงเป็นการที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลยโดยไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ก่อน จึงไม่ชอบด้วยกระบวนการพิจารณา ปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน จำเลยยอมยกขึ้นฎีกาได้ และศาลฎีกาย่อมมีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208 (2) ประกอบด้วยมาตรา 225 สั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ให้ถูกต้องโดยให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไป ให้แพทย์โรงพยาบาลสมเด็จพระยาหรือโรงพยาบาลอื่นที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควรตรวจสภาพจิตของจำเลยและเรียกแพทย์ผู้ตรวจจำเลยมาให้ถ้อยคำหรือ

¹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

ให้การต่อศาลว่าตรวจได้ผลประการใดแล้วดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14²

กระบวนการลำดับถัดมาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ภายหลังจากแพทย์ทำการตรวจประเมินอาการของผู้ต้องหาหรือจำเลยเสร็จเรียบร้อยแล้ว พนักงานสอบสวนหรือศาลก็จำเป็นต้องเรียกแพทย์ผู้นั้นมาซักถามประเมินอาการของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยบทบัญญัติมาตราดังกล่าวกำหนดให้พนักงานสอบสวนหรือศาลต้องเรียกแพทย์ผู้ตรวจวินิจฉัยสภาพจิตใจของผู้ต้องหาหรือจำเลยมาให้ถ้อยคำต่อหน้าตนเอง ดังนั้น พนักงานสอบสวนหรือศาลจึงไม่อาจรับฟังความเห็นของแพทย์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของเอกสารโดยไม่เรียกแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำต่อหน้าตนเองได้³

ส่วนในมาตรา 14 วรรคสองนั้น เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลได้เรียกแพทย์มาตรวจดูอาการของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามวรรคหนึ่งแล้ว ถ้าเห็นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนจำเป็นต้องงดการสอบสวนหรือศาลจำเป็นต้องงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาโดยทันที และให้งดไว้จนกว่าผู้นั้นจะหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้และในระหว่างงดการสอบสวนหรือพิจารณานี้ พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตให้เข้ารับรักษาในโรงพยาบาล หรือจะสั่งให้ไปอยู่ในความดูแลของบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสอง ก็ได้ หากพนักงานสอบสวนหรือศาลไม่ดำเนินการหยุดการสอบสวนหรือพิจารณาและยังคงทำการสอบสวนหรือพิจารณาคดีต่อไป ก็ย่อมเป็นการดำเนินกระบวนการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ศาลสูงสามารถยื่นสำนวนไปให้ศาลล่างดำเนินการให้ถูกต้องได้ ดังเช่นตัวอย่างคำพิพากษากฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษากฎีกาที่ 3248/2532 คดีระหว่าง พนักงานอัยการประจำศาลจังหวัดไชยา เป็นโจทก์ ยื่นฟ้อง นาย ว. เป็นจำเลยในข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 โดยการพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น จำเลยให้การรับสารภาพ ศาลจังหวัดไชยาจึงพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ลงโทษจำเลยให้จำคุกตลอดชีวิต แต่ลดโทษให้กึ่งหนึ่งโดยเปลี่ยนจากโทษจำคุกตลอดชีวิตมาเป็นโทษจำคุก 25 ปี หลังจากนั้นจำเลยได้อุทธรณ์คำพิพากษาโดยให้เหตุผลว่า ขณะกระทำความผิดจำเลยมีอาการวิกลจริตและจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ขอให้ศาลอุทธรณ์ยกฟ้องหรือมีคำสั่งให้แพทย์ตรวจจำเลย ศาลอุทธรณ์เห็นว่า ข้อต่อสู้ที่จำเลยยกขึ้นมาในอุทธรณ์เพื่อชี้ยกอ้างเป็นเหตุไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา

² คำพิพากษากฎีกาที่ 2594/2542

³ สหส สังหวิริยะ, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2551

(กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551), หน้า 81.

⁴ เรื่องเดียวกัน

มาตรา 65 นั้นเป็นข้อที่ไม่ได้ยกกว่ากล่าวมาในศาลชั้นต้น ทั้งไม่จำเป็นต้องให้แพทย์ตรวจจำเลย แต่เห็นว่าที่ศาลชั้นต้นลงโทษจำเลยนั้นหนักเกินไป จึงพิพากษาแก้เป็นว่าให้ลงโทษจำคุกจำเลย 20 ปี โดยลดให้กึ่งหนึ่งคงเหลือจำคุก 10 ปี จำเลยฎีกา โดยศาลฎีกาเห็นว่า ในชั้นนี้มีปัญหาพิจารณาว่า ในระหว่างพิจารณาของศาลชั้นต้นจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ซึ่งศาลฎีกา พิเคราะห์แล้วเห็นว่า ศาลชั้นต้นได้ทำการไต่สวนนายแพทย์ ป. ผู้ตรวจจำเลยแล้วได้ความว่า จำเลย เป็นโรคจิต ชนิดระวาง ซึ่งเมื่อตรวจคลื่นสมองและสภาพจิตของจำเลยพบว่า จำเลยสามารถ รับผิดชอบตัวเองได้แต่ถ้าหากออกไปสู่สังคมจำเลยจะเกิดอาการระวางเกรงว่าผู้อื่นจะมาทำร้ายตน ซึ่งผู้ป่วยประเภทนี้โดยปกติแล้วเมื่อกลับผู้อื่นจะทำร้ายก็จะรีบทำร้ายผู้อื่นก่อนเพื่อป้องกันไม่ให้ตัวเอง ถูกทำร้าย และเมื่อได้ทำการตรวจร่างกายจำเลยแล้วก็สามารถสรุปได้ว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตชนิด หวาดระวางและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และบันทึกการตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุตามเอกสารหมาย จ.3 ระบุถึงสาเหตุที่จำเลยใช้มีดพร้าฟันผู้ตายว่า ที่จำเลยกระทำการลงไปก็เพราะคิดว่าผู้ตายจะมาทำร้าย จำเลยและลูกของจำเลยซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้ตายกับจำเลยไม่มีเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน อันเป็นการแสดงถึงอาการของโรคจิตชนิดหวาดระวาง ประกอบกับมีเอกสารบัตรประจำตัวคนไข้ ที่แสดงว่าจำเลยเคยเข้ารับการรักษาอาการโรคจิตมาก่อนที่โรงพยาบาลสวนสราญรมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ดังนั้น จึงมีเหตุผลที่จะรับฟังได้ว่าระหว่างการ พิจารณาคดีของศาลชั้นต้นจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ที่ศาลล่างดำเนิน กระบวนการพิจารณาโดยไม่ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 นั้น จึงไม่ชอบ ฎีกาของจำเลยฟังขึ้น และศาลฎีกามีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208 (2) และมาตรา 225 ในอันที่จะสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ ให้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป⁵

ภายหลังพนักงานสอบสวนหรือศาลออกคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตให้เข้ารับ การ รักษาในโรงพยาบาล ขั้นตอนการดำเนินการต่อไปจะเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติ สุขภาพจิต พ.ศ. 2551 หมวดที่ 3 เรื่อง การบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต ส่วนที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง ผู้ป่วยคดี⁶

ในส่วนของความหมายของคำว่า “วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้” ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 นั้น คำว่า “วิกลจริต” หมายความว่า ลักษณะอาการของบุคคล ที่มีภาวะจิตผิดปกติในด้านความคิด อารมณ์ หรือพฤติกรรมอย่างมากจนทำให้บุคคลนั้นไม่อยู่ใน โลกแห่งความเป็นจริง แต่มักจะมีอาการเพ้อ มีความคิดหลงผิดไปจากความเป็นจริง เป็นต้นว่า มีอาการหวาดระวางว่าจะถูกสะกดรอยตามหรือถูกทำร้าย หรือบุคคลนั้นอาจมีอาการประสาทหลอน

⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 3248/2532

⁶ คู่มือพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 หมวดที่ 3 ส่วนที่ 2 ผู้ป่วยคดี

มีพฤติกรรมแปลกประหลาดจากคนปกติ พูดยาไม่รู้เรื่อง รวมถึงอาจมีพฤติกรรมเฉยเมยต่อสิ่งแวดล้อมรอบข้าง เฉื่อยชา เก็บตัว ไม่เข้าสังคม เป็นต้น⁷ ส่วนคำว่า “ไม่สามารถต่อสู้คดีได้” หมายความว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความผิดปกติทางจิตทำให้ไม่สามารถป้องกันตนเองจากการกระทำผิดขณะถูกดำเนินคดีหรือไม่สามารถกระทำการตามคำแนะนำของทนายความได้ รวมถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถเข้าใจวิธีการและวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีตลอดจนไม่เข้าใจผลที่อาจเกิดขึ้นจากการถูกดำเนินคดีหรือการให้ข้อมูลกับทนายความได้⁸ ซึ่งความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในความสามารถเฉพาะของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาซึ่งประกอบไปด้วย 6 ประการคือ⁹

- (1) ความสามารถในการสารภาพความผิด
- (2) ความสามารถในการรับผิด
- (3) ความสามารถในการละเว้นสิทธิในการให้คำแนะนำปรึกษา
- (4) ความสามารถในการต่อสู้คดี
- (5) ความสามารถในการตั้งคำพิพากษาคดี
- (6) ความสามารถในการถูกบังคับตามกฎหมาย

ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงถือได้ว่าเป็นหนึ่งในความสามารถเฉพาะที่สำคัญและสมควรที่จะต้องมีการประเมินความสามารถดังกล่าวก่อนการดำเนินคดีทุกครั้ง เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะสามารถต่อสู้คดีเพื่อพิสูจนความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างเต็มที่ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะสามารถต่อสู้คดีได้ต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้¹⁰

(1) มีอาการทางจิตที่สงบ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถทำความเข้าใจและโต้ตอบคำถามได้ดีพอสมควร

⁷ หลักสูตรวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, *คนวิกลจริต (Psychosis)* [ออนไลน์], 23 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา <http://www.cumentalhealth.com/รอบรู้เรื่องสุขภาพจิตผู้ใหญ่/วิกลจริต-Psychosis.html>

⁸ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช, รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช, (กรุงเทพฯ: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2548), หน้า 16.

⁹ Appelbaum P.S. & Guthell T.G., *Clinical Handbook of Psychiatry and the Law* (Maryland: Williams & Wilkins, 1991), อ้างถึงใน กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช, “รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช,” หน้า 16.

¹⁰ สุพรรณิ แสงรักษา และคณะ, รายงานวิจัย เรื่อง ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช (กรุงเทพมหานคร: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2548), หน้า 13.

(2) ผู้ต้องหาหรือจำเลยรู้ว่าตนเองต้องคดีอะไร มีความหนักเบาของโทษแค่ไหน และผลที่จะได้รับหากผู้ต้องหาหรือจำเลยให้การรับสารภาพหรือปฏิเสธคืออะไร

(3) ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถจดจำเรื่องราวและเล่าเรื่องราวหรือรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคดีได้พอสมควร

(4) ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าใจขั้นตอนการดำเนินคดี ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

(5) ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถร่วมมือกับทนายความในการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของตนได้

จากความหมายของคำว่า “วิกลจริต” และ “ความสามารถในการต่อสู้คดี” ข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะแสดงให้เห็นว่า กรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะสั่งให้แพทย์มาตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามวรรคหนึ่งหรือจะเป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะออกคำสั่งการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ตามวรรคสอง ต้องปรากฏเหตุว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตและไม่สามารถความสามารถในการต่อสู้คดีทั้งสองกรณี ดังนั้น หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือเป็นคนวิกลจริตแต่เมื่อประเมินความสามารถในการสู้คดีแล้วพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าว ยังมีความสามารถในการสู้คดีได้ กรณีเช่นนี้ พนักงานสอบสวนหรือศาลก็สามารถดำเนินการสอบสวนหรือพิจารณาคดีต่อไปได้แม้ว่าจำเลยจะยังไม่หายจากอาการวิกลจริตก็ตาม¹¹ ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาดังต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 928/2499 ในคดีนี้ศาลพบว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิต จึงสั่งให้แพทย์ทำการตรวจสภาพจิตใจของจำเลย ภายหลังจากตรวจแพทย์รายงาน ว่า จำเลยเป็นโรคลมบ้าหมู อาการวิกลจริตจะมีขึ้นในเวลาที่ยจำเลยชัก ถ้าไม่เกิดอาการชักจำเลยก็จะเป็นคนปกติ ดังนี้ แม้จะปรากฏในรายงานของแพทย์ว่าจำเลยวิกลจริต แต่ก็ปรากฏว่า จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ ศาลจึงสามารถทำการพิจารณาต่อไปได้¹²

คำพิพากษาฎีกาที่ 1816/2541 คดีนี้ พนักงานอัยการจังหวัดศรีสะเกษ เป็นโจทก์ยื่นฟ้อง นาย ล. เป็นจำเลยในข้อหาความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 277 จำเลยให้การปฏิเสธ ศาลชั้นต้น พิพากษาว่าจำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 277 วรรคสาม พิพากษาให้จำคุกตลอดชีวิต จำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค 1 พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น จำเลยฎีกา ศาลฎีกาเมื่อได้พิจารณาแล้วเห็นว่า มีประเด็นที่จะต้องพิจารณา

¹¹ สหส สิงหวิริยะ, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 29) พ.ศ. 2551, หน้า 82.

¹² ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 928/2499

ในชั้นฎีกาว่า ก่อนพิจารณาคดี ศาลชั้นต้นมีอำนาจชี้ขาดถึงการเจ็บป่วยของจำเลยด้วยหรือไม่ โดยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของศาลไว้ว่า ระหว่างไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นและเรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้การว่า ตรวจได้ผลประการใด ในกรณีที่ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นจะหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ จึงเห็นได้ว่า ศาลชั้นต้นมีอำนาจตามกฎหมายในการชี้ขาดในกรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เมื่อศาลชั้นต้นชี้ขาดแล้วว่าจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ และจำเลยก็มีได้โต้แย้งคัดค้านแต่อย่างใด การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นต่อมา จึงชอบด้วยกฎหมาย¹³

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 809/2548 ในคดีนี้จำเลยได้ยื่นบัญชีระบุงานอ้างผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชกับแพทย์ทางจิตเวช และหลังจากจำเลยสืบพยานไปแล้วทนายจำเลยแถลงขอให้แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชมาวิเคราะห์ว่าจำเลยมีอาการทางจิตหรือไม่เพื่อประโยชน์ในการต่อสู้คดีของจำเลย และขอหมายเรียกจากศาลไปให้แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชแต่แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชประสงค์ที่จะขอให้นำตัวจำเลยไปตรวจสภาพจิตที่โรงพยาบาล แสดงให้เห็นว่าจำเลยได้ยกเหตุว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีขึ้นกล่าวอ้างในระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้นแล้วการที่ศาลอุทธรณ์ภาค 6 เห็นว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ได้ยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบในศาลชั้นต้นจึงไม่รับวินิจฉัยให้จึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่เพื่อความรวดเร็วในการพิจารณาคดีศาลฎีกาเห็นสมควรที่จะวินิจฉัยไปโดยไม่ต้องย้อนสำนวนให้ศาลอุทธรณ์ภาค 6 วินิจฉัยก่อน โดยศาลฎีกาเห็นว่า เมื่อศาลชั้นต้นได้พิเคราะห์แล้วว่าในระหว่างการสอบสวนและพิจารณาจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ เหตุที่ทนายจำเลยขอส่งตัวจำเลยไปตรวจสภาพจิตที่โรงพยาบาลนั้นจึงไม่เข้าเหตุตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 ดังนั้น เมื่อศาลชั้นต้นชี้ขาดว่าจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้และจำเลยมิได้โต้แย้งคัดค้าน การดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อมาของศาลชั้นต้นจึงชอบด้วยกฎหมายแล้ว¹⁴

นอกจากนี้จากการพิจารณาการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ข้างต้นสามารถแบ่งลำดับขั้นของการดำเนินการกรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีอาญาได้ออกเป็น 3 กรณี คือการดำเนินการในชั้นสอบสวนไต่สวนมูลฟ้อง และชั้นพิจารณาคดีของศาล

¹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541

¹⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 809/2548

3.1.1 การดำเนินการในชั้นสอบสวน

“การสอบสวน” หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องโทษ¹⁵ การสอบสวนในข้อหาความผิดอาจทำได้โดยการเรียกผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นในฝ่ายผู้เสียหายผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดหรือผู้ต้องหา รวมทั้งประจักษ์พยานต่างๆ มาให้ถ้อยคำต่อเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสอบสวนซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 1 (6) กำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสอบสวนได้แก่ พนักงานสอบสวน¹⁶ แต่พนักงานสอบสวนผู้ใดจะเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนนั้นสามารถพิจารณาได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 และ มาตรา 19 โดยใช้ท้องที่ที่เกิดการกระทำความผิดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งอำนาจสอบสวน ซึ่งถ้าหากความผิดอาญาได้ถูกกระทำให้ขึ้นในท้องที่หนึ่งท้องที่ใดเพียงแห่งเดียว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 18 กำหนดให้พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่ความผิดอาญาได้เกิด อ่าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตนรับผิดชอบทำการสอบสวน เว้นแต่เพื่อความสะดวกในการสอบสวนหรือมีเหตุจำเป็นอื่นสามารถให้พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่ผู้ต้องหา มีที่อยู่หรือถูกจับเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำการสอบสวน¹⁷ ส่วนกรณีความผิดอาญาได้ถูกกระทำให้ขึ้นในหลายท้องที่เกี่ยวเนื่องกัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 19 ได้วางหลักเกณฑ์การสอบสวนไว้ 2 กรณี คือ 1) ถ้าผู้ต้องหาถูกจับได้แล้ว ให้พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่จับผู้ต้องหาได้เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำการสอบสวน และ 2) หากยังไม่สามารถจับตัวผู้ต้องหาได้ ให้พนักงานสอบสวนในท้องที่ที่พบการกระทำความผิดขึ้นก่อนท้องที่อื่นๆ เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำการสอบสวน¹⁸

ถ้าในระหว่างก่อนหรือขณะทำการสอบปากคำผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนไม่ว่าจะอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 หรือ มาตรา 19 พบเหตุแห่งความวิกลจริตของผู้ต้องหาขึ้น พนักงานสอบสวนดังกล่าวย่อมมีหน้าที่ในการงดการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 และพนักงานสอบสวนก็จำต้องเรียกแพทย์ให้มาทำการตรวจประเมินสภาพจิตใจของผู้ต้องหาและสอบถามแพทย์ผู้นั้นว่า ผู้ต้องหาดังกล่าวมีสภาพจิตใจอย่างไร สามารถทำการสอบสวนต่อไปได้

¹⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11)

¹⁶ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (6)

¹⁷ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18

¹⁸ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 19

หรือไม่ ซึ่งถ้าหากพนักงานสอบสวนพบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถที่จะทำการสอบสวนต่อไปได้ พนักงานสอบสวนมีอำนาจที่จะงดการสอบสวนไว้ชั่วคราวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยอำนาจงดการสอบสวนของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 14 ดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าเป็นอำนาจในการงดการสอบสวนโดยตรงไม่จำเป็นต้องทำสำนวนความเห็นเสนอเห็น ควรงดการสอบสวนต่อพนักงานอัยการ¹⁹ ถ้าหากพนักงานสอบสวนพบว่าผู้ต้องหาวิกลจริตก่อนหรือขณะทำการสอบสวนแต่ไม่สั่งงดการสอบสวนและยังคงทำการสอบปากคำต่อไปนั้น คำให้การในชั้นสอบสวนดังกล่าวก็จะรับฟังไม่ได้ว่าผู้ต้องหาให้การด้วยความสมัครใจ ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 2593/2519 คดีนี้เป็นคดีระหว่าง พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องนาง ล. เป็นจำเลยในข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา โดยบรรยายมาในคำฟ้องว่าจำเลยได้ใช้ท่อนเหล็กตีนางสาว ห. หลายทีโดยมีเจตนาฆ่าเป็นเหตุให้นางสาว ห. ถึงแก่ความตาย ขอให้ลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 จำเลยให้การปฏิเสธ ทั้งศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้องโจทก์ โจทก์ร่วมฎีกาโดยมีผู้พิพากษารับรองให้สามารถฎีกาได้ ในชั้นฎีกา ศาลฎีกาพิเคราะห์แล้วเห็นว่า ที่จำเลยให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวนว่าจำเลยฆ่าผู้ตายเพราะผู้ตายมีความวิปริตทางเพศพอใจรักใคร่จำเลยในทางชู้สาว จำเลยจึงรำคาญ ประกอบกับผู้ตายทำทนายให้จำเลยทำร้าย จำเลยจึงใช้เหล็กจัดยางตีทำร้ายผู้ตายนั้น ยังมีข้อสงสัยอยู่มาก โดยฝ่ายจำเลยนำสืบว่า จำเลยมิได้ให้การรับสารภาพ แต่เพราะจิตใจของจำเลยไม่ปกติจึงไม่สามารถรู้ได้ว่าตนได้พูดอะไรไปบ้าง ประกอบกับ พ.ต.ต. ร. พนักงานสอบสวนก็ยอมรับว่าในระหว่างทำการสอบสวนจำเลยมีอาการทางประสาทมีอาการมึนแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา ประเดี๋ยวร้องไห้ ประเดี๋ยวหยุดร้อง ประกอบกับแพทย์โรงพยาบาลบ้านสมเด็จเจ้าพระยาก็กังวลเห็นว่า จำเลยมีอาการมึนหัวนั้หนาวแปรปรวน เช่นนี้ ศาลจึงไม่อาจรับฟังว่าจำเลยได้ให้การในชั้นสอบสวนโดยบริสุทธิ์ใจจากพยานหลักฐานของโจทก์จึงยังไม่พอที่จะรับฟังลงโทษจำเลย ดังนั้น ฎีกาของโจทก์ร่วมดังกล่าวฟังไม่ขึ้น ศาลฎีกาจึงมีคำพิพากษายืนตามศาลล่างให้ยกฟ้องโจทก์²⁰

นอกจากนี้ในกรณีที่พนักงานสอบสวนนำตัวผู้ต้องหามาขอให้ศาลออกหมายขังในระหว่างสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 และศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ขังผู้ต้องหานั้นไว้ตามคำขอ หากปรากฏต่อพนักงานสอบสวนในภายหลังว่าผู้ต้องหาดังกล่าวมีสภาพจิตไม่ปกติ หรือมีอาการวิกลจริตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในกรณีเช่นนี้ศาลไม่อาจอาศัยอำนาจตามมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมาย

¹⁹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 140

²⁰ ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 2593/2519

วิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าวเพื่อออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปให้แพทย์ตรวจประเมินอาการทางจิตได้ เนื่องจากในกรณีดังกล่าวเป็นการฝากขังผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนซึ่งผู้ต้องหานั้นยังไม่ได้ถูกฟ้องเป็นคดี ต่อศาลอีกทั้งการดำเนินการในชั้นตอนระหว่างการสอบสวนนั้นไม่ใช่การไต่สวนมูลฟ้องหรือชั้นตอน การพิจารณาคดีที่มาตรา 14 บัญญัติให้ศาลมีอำนาจในการออกคำสั่งให้แพทย์ตรวจประเมินอาการ ของจำเลยได้ ดังนั้น ในกรณีดังกล่าวอำนาจในการสั่งให้แพทย์มาตรวจประเมินผู้ต้องหายังคงเป็นของ พนักงานสอบสวน แต่การที่พนักงานสอบสวนจะได้ตัวผู้ต้องหาที่อยู่ในระหว่างการฝากขังโดยศาลไปให้ แพทย์ทำการตรวจประเมินสภาพจิตนั้น สามารถทำได้ 2 วิธี คือ²¹

(ก) พนักงานสอบสวนจะต้องทำหนังสือถึงเรือนจำ เพื่อขอให้อธิบดี กรมราชทัณฑ์สั่งให้เรือนจำส่งตัวผู้ต้องหาไปให้แพทย์ตรวจประเมินอาการทางจิต ทั้งนี้ อาศัยอำนาจ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 30 ซึ่งบัญญัติให้อำนาจแก่อธิบดีกรมราชทัณฑ์ สามารถออกคำสั่งให้ผู้ต้องขังที่อยู่ในการควบคุมไปรักษาตัวยังสถานที่อื่นได้นอกเรือนจำได้²² หรือ

(ข) พนักงานสอบสวนทำคำร้องยื่นต่อศาลที่ออกหมายขังผู้ต้องหา เพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้เรือนจำที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ควบคุมตัวผู้ต้องหาดังกล่าวไปให้แพทย์ ตรวจประเมินอาการทางจิตตามความต้องการของพนักงานสอบสวนได้²³

3.1.2 การดำเนินการในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

“การไต่สวนมูลฟ้อง” หมายถึง กระบวนการไต่สวนของศาลเพื่อวินิจฉัยถึงมูลคดี ซึ่งจำเลยต้องหา²⁴ อันหมายความว่า เป็นการวินิจฉัยคำฟ้องของโจทก์ว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอ ที่จะนำคดีขึ้นพิจารณาต่อไปหรือไม่ โดยหลักเกณฑ์ของการไต่สวนมูลฟ้องนั้นได้ถูกบัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 และมาตรา 165 ซึ่งประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องไว้ว่า ในคดีที่ราษฎร เป็นโจทก์ เมื่อมีการฟ้องคดีให้ศาลทำการไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเป็นคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาล ศาลไม่จำเป็นต้องทำการไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าศาลเห็นสมควร ศาลจะสั่งให้ ทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้²⁵ และในมาตรา 165 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้วางหลักปฏิบัติในการไต่สวนมูลฟ้องไว้ว่า ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาต่อศาล ซึ่งศาลจำต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับรับฟ้องนั้น ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลยได้

²¹ ประทีป อ่าววิจิตรกุล, คนวิกลจริต (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯ พับลิชชิ่ง, 2556), หน้า 152.

²² ดูพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 30.

²³ ประทีป อ่าววิจิตรกุล, คนวิกลจริต, หน้า 152.

²⁴ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (12)

²⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162

โดยศาลจะต้องแจ้งวันนัดไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยทราบ และในวันนัดไต่สวนมูลฟ้องนั้นจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ ซึ่งถ้าหากจำเลยมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือตั้งทนายความมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องแทนตน จำเลยหรือทนายความฝ่ายจำเลยไม่มีอำนาจที่จะนำพยานหลักฐานอย่างใดๆ เข้าสืบ โดยจำเลยหรือทนายความฝ่ายจำเลยมีเพียงอำนาจในการซักค้านพยานโจทก์เท่านั้น ห้ามมิให้ศาลถามค่าให้การจำเลย และจำเลยยังไม่วินิจฉัยว่าตกอยู่ในสถานะเช่นนั้นจนกว่าศาลจะมีคำสั่งให้ประทับรับฟ้องไว้พิจารณา²⁶

เมื่อพิจารณาประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ถ้าหากศาลพบเห็นความผิดปกติทางจิตของผู้ถูกฟ้องคดี ศาลก็จำเป็นต้องเรียกแพทย์มาตรวจประเมินอาการของผู้ถูกฟ้องคดีก่อนดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป ถ้าความปรากฏแก่ศาลว่า ผู้ถูกฟ้องคดีมีความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต ศาลก็จำเป็นต้องทำการงดการไต่สวนมูลฟ้องและดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสอง คือ อาจมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ถูกฟ้องคดีไปรักษาในโรงพยาบาล หรือให้ผู้ถูกฟ้องคดีไปอยู่ในความดูแลของผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับผู้ถูกฟ้องคดีไปดูแล ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้นมิใช่ข้อสังเกตที่ว่า ในทางปฏิบัติคดีความส่วนใหญ่ที่ศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องนั้นจะเป็นคดีที่ราษฎรเป็นผู้ฟ้องคดีต่อศาลด้วยตนเองซึ่งถือได้ว่าเป็นคดีอาญาส่วนน้อยในศาล เนื่องจากคดีอาญาส่วนใหญ่ผู้เสียหายจะแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการจะเป็นผู้ดำเนินการฟ้องคดีแทนผู้เสียหาย ซึ่งหากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการฟ้องคดีแทนผู้เสียหายนั้นศาลก็จะไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องโดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) ประกอบกับหากศาลทำการไต่สวนมูลฟ้อง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 ก็ได้มีการบัญญัติสิทธิของจำเลยที่จะไม่มารับฟังการไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ ซึ่งถ้าจำเลยไม่มารับฟังการไต่สวนมูลฟ้อง ศาลก็สามารถทำการไต่สวนมูลฟ้องได้ต่อไปไม่ถือเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบ ดังนั้น โอกาสที่ศาลจะการพบความผิดปกติทางจิตหรือความวิกลจริตของจำเลยในกระบวนการชั้นไต่สวนมูลฟ้องจึงพบน้อยมาก

3.1.3 การดำเนินการในชั้นพิจารณาคดีของศาล

คำว่า “การพิจารณา” ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้ให้คำจำกัดความของคำดังกล่าวไว้แต่สามารถเทียบเคียงกับความหมายของคำว่า “การพิจารณา” ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (8) ได้ ซึ่งให้คำนิยามว่า เป็นกระบวนการพิจารณาทั้งหมดในศาลใดศาลหนึ่ง ก่อนที่ศาลนั้นจะชี้ขาดตัดสินคดีหรือจำหน่ายคดีโดยคำพิพากษา

²⁶ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165

หรือคำสั่ง²⁷ ซึ่งคำว่า “การพิจารณา” นี้ความหมายรวมถึง การออกนอกระบบพิจารณาคดีของศาลไม่ว่าจะเป็น การสืบพยาน ทำการไต่สวน ฟังคำขอต่างๆ และฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจาด้วย อันเป็นความหมาย ของคำว่า “การนั่งพิจารณา” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 1 (9)²⁸

จากนิยามความหมายข้างต้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “การพิจารณาคดีในศาล” หมายความว่า กระบวนการพิจารณาคดีของศาลไม่ว่าจะเป็นการสืบพยาน ทำการไต่สวน ฟังคำขอ คำร้อง และคำแถลงต่างๆ ก่อนที่ศาลนั้นจะตัดสินชี้ขาดหรือจำหน่ายคดีด้วยคำพิพากษาหรือคำสั่ง ดังนั้น หากในระหว่างการสืบพยานหรือไต่สวนเรื่องใดๆ ในศาล ถ้าศาลพบเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลย มีอาการผิดปกติทางจิตหรือมีลักษณะเป็นคนวิกลจริต ศาลก็จำเป็นต้องหยุดการสืบพยานไว้ก่อนและ เรียกแพทย์มาตรวจประเมินอาการทางจิตของจำเลย เพื่อประเมินว่าจำเลยมีสภาพจิตเพียงพอ ที่จะดำเนินการสืบพยานต่อไปได้หรือไม่ โดยหากความปรากฏแก่ศาลว่าสภาพจิตของจำเลย ไม่สามารถต่อสู้คดีต่อไปได้ศาลก็จำเป็นต้องงดการพิจารณาหรือสืบพยานในทันทีและให้เลื่อนการ พิจารณาคดีออกไป โดยในระหว่างนี้ศาลก็มีอำนาจที่จะออกคำสั่งอย่างหนึ่งอย่างใดตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 วรรคสอง คือมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษา ในโรงพยาบาล หรือให้จำเลยไปอยู่ในความดูแลของผู้อุปการะ ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจ รับจำเลยไปดูแลตามที่เห็นสมควร และเมื่อศาลมีคำสั่งงดการพิจารณาคดีอันเนื่องมาจาก ความวิกลจริตของจำเลยแล้ว ศาลก็มีอำนาจที่จะจำหน่ายคดีนั้นชั่วคราวจนกว่าจำเลยจะหายจาก อาการวิกลจริตหรือมีความสามารถเพียงพอที่จะดำเนินคดีได้ ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 14 วรรคสาม²⁹ ดังตัวอย่างคำพิพากษากฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษากฎีกาที่ 254/2483 ในคดีนี้จำเลยเกิดอาการวิกลจริต ขึ้นภายหลังจากที่ศาลชั้นต้นได้ทำการสืบพยานหลักฐานจำเลยเสร็จเรียบร้อยแล้วแต่ยังไม่ได้มี คำพิพากษาดำเนินคดี ในกรณีเช่นนี้ ศาลมีอำนาจสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวและออกคำสั่งให้จำเลยไปอยู่ใน ความดูแลของข้าหลวงประจำจังหวัดได้³⁰

คำพิพากษากฎีกาที่ 254/2487 แม้ในคดีนี้จะทำการสืบพยานโจทก์เสร็จแล้ว หากปรากฏเหตุว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิต ศาลก็มีอำนาจส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจและ เรียกแพทย์มาเป็นพยานได้ และเมื่อได้ความว่าจำเลยวิกลจริต ศาลก็มีอำนาจสั่งจำหน่ายคดีและมี คำสั่งให้จำเลยอยู่ในความดูแลรักษาของข้าหลวงประจำจังหวัดได้³¹

²⁷ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (8)

²⁸ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (9)

²⁹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสาม

³⁰ ดูคำพิพากษากฎีกาที่ 254/2483

³¹ คำพิพากษากฎีกาที่ 254/2487

3.2 กระบวนการปฏิบัติกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ถือได้ว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับสุขภาพจิตฉบับแรกของประเทศไทยซึ่งได้ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา โดยสาเหตุที่ประเทศไทยจำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับสุขภาพจิตไว้ใช้บังคับนั้น เนื่องจากคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพจิต โรคทางจิตเวช รวมถึงบุคคลผู้มีอาการป่วยทางจิต โดยมักมองผู้มีอาการป่วยทางจิตในด้านลบส่งผลให้ผู้มีอาการป่วยทางจิตไม่ได้รับการบำบัดรักษาที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งหากละเลยไม่ดูแลเอาใจใส่บุคคลเหล่านี้ ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ ตามมาซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของทั้งผู้ป่วยเองและของบุคคลอื่นๆ ในสังคมด้วย³² ดังนั้น จึงมีการตรากฎหมายสุขภาพจิตฉบับนี้ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้อง คุ้มครอง ปรับปรุงและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตของประชาชนชาวไทย โดยมุ่งเน้นให้ผู้มีอาการป่วยทางจิตได้รับการบำบัดรักษาอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้ที่มีอาการป่วยทางจิตและในขณะเดียวกันก็เป็นการป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากผู้ที่มีอาการป่วยทางจิตให้แก่สังคมด้วยอีกทางหนึ่ง³³

ในส่วนของการดำเนินคดีอาญากับผู้ที่มีสุขภาพจิตไม่ปกตินั้น พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้มีการบัญญัติขั้นตอนของการดำเนินการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกศาลออกคำสั่งให้เข้ารับการรักษาสภาพจิตโดยแพทย์ไว้ในหมวดที่ 3 เรื่อง การบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต ส่วนที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง ผู้ป่วยคดี³⁴

3.2.1 ความหมายของคำว่า “ผู้ป่วยคดี”

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้บัญญัติให้คำนิยามของคำว่า “ผู้ป่วยคดี” ไว้ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยบัญญัติไว้ว่า “ผู้ป่วยคดี” หมายความว่า ผู้ป่วยที่อยู่ในระหว่างการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในคดีอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ได้รับการตรวจหรือบำบัดรักษารวมทั้งผู้ป่วยที่ศาลมีคำสั่งให้ได้รับการบำบัดรักษาภายหลังมีคำพิพากษาในคดีอาญาด้วย³⁵ จากคำนิยามดังกล่าว ผู้ป่วยคดี จึงหมายถึง ผู้ต้องหาหรือจำเลย

³² ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 36 ก วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551 อ้างถึงใน ดวงพร งามไพฑูริย์, "มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิชิตความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา," (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 94.

³³ เรื่องเดียวกัน

³⁴ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 หมวดที่ 3 ส่วนที่ 2 ผู้ป่วยคดี

³⁵ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3

ที่พนักงานสอบสวนหรือศาลได้สั่งให้รับการตรวจประเมินสภาพจิตหรือส่งให้ไปรักษาอาการทางจิต ในโรงพยาบาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 นั้นเอง

3.2.2 การตรวจสภาพจิตของผู้ป่วยคดีเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี

จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลพบเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีการผิดปกติทางจิต พนักงานสอบสวนหรือศาลก็ชอบที่จะเรียกแพทย์มาตรวจเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ ซึ่งในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการตรวจวินิจฉัยของแพทย์ไว้ใน มาตรา 35³⁶ โดยเมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวแล้วจึงสามารถสรุปขั้นตอนในการปฏิบัติของสถานบำบัดรักษาผู้ป่วยทางจิตและแพทย์ได้ดังต่อไปนี้

(1) เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลมีคำสั่งให้แพทย์ตรวจประเมินสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดี พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีจำต้องส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปเข้ารับการตรวจที่สถานบำบัดรักษาพร้อมรายงานรายละเอียดแห่งคดี

(2) เมื่อสถานบำบัดรักษาได้รับตัวผู้ป่วยคดีแล้ว แพทย์ต้องทำการตรวจสภาพจิตผู้ป่วยคดีพร้อมทำความเข้าใจประกอบการศึกษาของพนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานต่อศาลภายใน 45 วันนับแต่วันที่ได้รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ และอาจขยายเวลาออกไปได้อีก 45 วัน

³⁶ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษาพร้อมทั้งรายละเอียดพฤติการณ์แห่งคดี

เมื่อสถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้แล้ว ให้จิตแพทย์ตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและทำความเข้าใจประกอบการศึกษา ของพนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานผลการตรวจวินิจฉัย และประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายในสี่สิบห้าวันนับแต่วันที่ ได้รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้และอาจขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินสี่สิบห้าวัน

เพื่อประโยชน์ในการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้สถานบำบัดรักษามีอำนาจเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยจากสถานพยาบาลอื่นได้

ให้นำความในมาตรา 27 วรรคสอง มาใช้บังคับกับการตรวจวินิจฉัย ความผิดปกติทางจิตตามวรรคสองโดยอนุโลม ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขัง และมีความจำเป็นต้องรับ ผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อการสังเกตอาการ ตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษาและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี สถานบำบัดรักษาอาจขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลกำหนดวิธีการ เพื่อป้องกันการ หลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและ ประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีตามวรรคสอง ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

(3) เพื่อประโยชน์ในการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย สถานบำบัดรักษาที่รับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้มีอำนาจเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยจากสถานพยาบาลอื่นได้

(4) ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกส่งตัวมารับการตรวจประเมินสภาพจิตนั้นถูกคุมขังอยู่ตามกฎหมาย หากสถานบำบัดรักษาประเมินลักษณะอาการของผู้ต้องหาหรือจำเลยแล้วเห็นว่า มีความจำเป็นที่จะต้องรับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อการสังเกตอาการ ตรวจวินิจฉัยบำบัดรักษาและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี สถานบำบัดรักษาอาจขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลกำหนดวิธีการ เพื่อป้องกันการ หลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

3.2.3 การบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้เข้ารับรักษาสภาพจิตในโรงพยาบาล

ในกรณีที่ความปรากฏแก่พนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจจัดการสอบสวนการไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดีไว้จนกว่าผู้นั้นจะหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ตามมาตรา 14 วรรคสองแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และในบทบัญญัติดังกล่าวยังให้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือศาลในการที่จะออกคำสั่งให้ส่งจำเลยไปรักษายังโรงพยาบาลได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งบัญญัติวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งมารักษาตามมาตรา 14 วรรคสองแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา³⁷ ซึ่งเมื่อพิจารณามาตรา 36 ดังกล่าวแล้วสามารถสรุปแนวทางปฏิบัติของสถานบำบัดรักษาและแพทย์ได้ดังต่อไปนี้

³⁷ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สถานบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลย จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับ ผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ ในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้รายงานผลการบำบัดรักษาทุกหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ในระหว่างการบำบัดรักษา เมื่อจิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือ ทุเลา และสามารถต่อสู้คดีได้แล้วให้รายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการบำบัดรักษาตามวรรคสอง และวรรคสามให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

(1) สถานบำบัดรักษามีอำนาจรับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกส่งตัวมารักษา โดยพนักงานสอบสวนหรือศาลไว้ โดยมีอำนาจควบคุมและบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าว โดยไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลยแต่อย่างใด

(2) ให้จิตแพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษาทำรายงานผลการรักษารายงานต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลภายใน 180 วัน นับแต่วันที่ได้รับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ หากจิตแพทย์ผู้ทำการรักษาเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้รายงานผลการบำบัดรักษา ทุกๆ 180 วัน เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

(3) ถ้าในระหว่างการรักษา จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวมีอาการป่วยที่ดีขึ้นหรือทุเลาลงจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ให้จิตแพทย์ผู้นั้นรายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า

3.3 ปัญหาของกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ของประเทศไทยได้กำหนดวิธีการพิเศษในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริต ในระหว่างการดำเนินคดีไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตให้สามารถต่อสู้คดีและสามารถใช้สิทธิใดๆ ที่ตนพึงมีในกระบวนการยุติธรรมได้เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตซึ่งสภาวะทางจิตใจไม่เท่าเทียมกับบุคคลที่มีสภาพจิตปกติและเพื่อให้เกิดความยุติธรรมในคดีมากที่สุด แต่เมื่อได้ศึกษาขั้นตอนและวิธีการพิเศษสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ในระหว่างการดำเนินคดีที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 วางหลักเกณฑ์ไว้นั้น ปรากฏว่าในหลายขั้นตอนยังมีความคลุมเคลือไม่ชัดเจน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายตามมาในหลายประการ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับความคุ้มครองตามเจตนารมณ์ของกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวเท่าที่ควรและทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริง

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้มาตรการพิเศษสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่สำคัญมีหลายประการ ได้แก่ ปัญหาเรื่องการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนหรือศาล, ปัญหาเรื่องความชัดเจนของกระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล, ปัญหาเรื่องระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในโรงพยาบาล และปัญหา

เรื่องสิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตดังกล่าว ในลำดับถัดไป

3.3.1 ปัญหาเรื่องการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษา ในสถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนหรือศาล

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลพบเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้และได้ทำการเรียกแพทย์มาตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยเรียบร้อยแล้ว ถ้าความปรากฏแก่พนักงานสอบสวนหรือศาลว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนหรือศาลก็จำเป็นต้องงดการสอบสวนหรือพิจารณาคดีโดยทันที และอำนาจออกคำสั่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวเข้ารับการรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาลหรือจะสั่งให้ไปอยู่ในความดูแลของผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาตามที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นสมควร ซึ่งถ้าหากพนักงานสอบสวนหรือศาลไม่ดำเนินการหยุดการสอบสวนหรือพิจารณาและยังคงทำการสอบสวนหรือพิจารณาคดีต่อไปก็ย่อมเป็นการดำเนินการกระบวนคดีที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ศาลสูงสามารถยื่นสำนวนไปให้ศาลล่างดำเนินการให้ถูกต้องได้³⁸

จากกระบวนการในชั้นตอนนี้ มีข้อสังเกตเกี่ยวกับความเป็นธรรมของกระบวนการในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาที่โรงพยาบาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ดังต่อไปนี้

(1) บุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้ตรวจประเมินความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มิได้กำหนดบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจงที่จะสามารถยื่นคำร้องแสดงเหตุแห่งการวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นได้ โดยบัญญัติไว้เพียง เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลพบเห็นเหตุอันควรเชื่อเกี่ยวกับความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ให้ทำการเรียกแพทย์มาตรวจประเมินเท่านั้น ดังนั้น จึงเกิดความคลุมเครือและไม่ชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนทางปฏิบัติว่า ผู้ใดจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตและความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีได้ ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ในคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 2594/2542 ที่วินิจฉัยว่า ข้อเท็จจริงหรือเหตุที่จะทำให้ศาลเชื่อหรือสงสัยว่าจำเลยเป็น

³⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3248/2532

ผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้นั้น อาจเป็นเพราะศาลสังเกตเห็นจากอาการกักปักษ์ของจำเลยเอง หรือมีผู้เสนอข้อเท็จจริงให้ศาลทราบก็ได้³⁹ แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าวยังมีได้มีการบัญญัติให้ชัดเจนเป็น ลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด ส่งผลให้อาจเกิดความไม่ชัดเจนในการใช้สิทธิของคู่ความและ อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้

(2) ความถูกต้องในการออกคำสั่ง

จากการพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 พบว่าการออกคำสั่งส่งตัวไปรักษาในโรงพยาบาลของทั้งพนักงานสอบสวนและศาลนั้นอาศัยเพียงการ วินิจฉัยของแพทย์เพียงคนเดียวที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเรียกมาเพื่อตรวจประเมินอาการของ ผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่ามีสภาพจิตผิดปกติ และเมื่อพิจารณาประกอบกับขั้นตอน การปฏิบัติของแพทย์ในการตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินอาการของผู้ป่วยคดีตามพระราชบัญญัติ สุขภาพจิต พ.ศ. 2551 นั้นพบว่า มาตรา 35 อันเป็นบทบัญญัติที่กล่าวถึงวิธีปฏิบัติของแพทย์ในการ ตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคหนึ่ง⁴⁰ นั้น วางหลักไว้เพียงให้จิตแพทย์ ตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยและรายงานความเห็นของผู้ต้องหาหรือจำเลย ดังกล่าวสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลภายใน 45 วันนับจากวันที่ได้รับตัว ผู้ต้องหาหรือจำเลยและอาจขยายเวลาออกไปได้อีกไม่เกิน 45 วัน⁴¹ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การที่จิตแพทย์เพียงคนเดียวทำการตรวจประเมินอาการทางจิตและทำความเข้าใจรายงานต่อพนักงาน สอบสวนหรือศาลก็ย่อมเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องมิได้กระทำผิดกระบวนการตามมาตรา 35 แห่ง พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 แต่อย่างใด ซึ่งในกรณีเช่นนี้หากแพทย์ผู้ทำการตรวจประเมิน อาการของผู้ต้องหาหรือจำเลยวินิจฉัยผิดพลาดและศาลเชื่อตามคำเบิกความของแพทย์ซึ่งเป็นพยาน ผู้เชี่ยวชาญเพียงคนเดียวโดยปราศจากการตรวจสอบก็จะส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจำต้องถูก พนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ส่งตัวไปควบคุมตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลโดยไม่สมควรและ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวเสียโอกาสในการต่อสู้คดีไป

³⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 2594/2542

⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคหนึ่ง “ในระหว่างทำการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือ พิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่ามีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาล แล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด”

⁴¹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 วรรคสอง “เมื่อสถานบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้แล้ว ให้ จิตแพทย์ตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและทำความเข้าใจเพื่อประกอบการพิจารณา ของพนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือ จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้พนักงานสอบสวนหรือศาล ทราบภายในสี่สัปดาห์นับแต่วันที่ได้รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้และอาจขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินสี่สัปดาห์”

(3) การโต้แย้งคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล

จากการพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 พบว่า บทบัญญัติดังกล่าวมิได้มีการกล่าวถึงการให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยรวมถึงโจทก์ยื่นคำร้องเพื่อคัดค้านการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลหรือเปิดโอกาสให้คู่ความยื่นพยานหลักฐานเพื่อหักล้างความเห็นของแพทย์ผู้ที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเรียกเข้ามาในคดีเพื่อตรวจประเมินและให้ความเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยในบทบัญญัติมาตรา 14 วรรคสอง วางหลักเพียงว่า เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลพิจารณาจากรายงานของแพทย์ผู้ตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยและมีความเห็นพ้องด้วยให้พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวรักษาในสถานพยาบาลได้ทันที⁴² ดังนั้น จึงอาจพิจารณาได้ว่า อำนาจของพนักงานสอบสวนหรือศาลตามมาตรา 14 วรรคสองนี้ เป็นอำนาจดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนหรือศาลซึ่งสามารถใช้ดุลยพินิจเช่นนี้อ่างเต็มที่ ไม่จำเป็นต้องฟังคำคัดค้านจากคู่ความไม่ว่าจำเป็นฝ่ายผู้ต้องหา จำเลย หรือฝ่ายโจทก์ ซึ่งการบัญญัติเปิดกว้างให้พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจดุลยพินิจอย่างเปิดกว้างเช่นนี้อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้

(4) การตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล

การออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมตัวเพื่อรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 นั้น ไม่มีการบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการในการตรวจสอบดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน ส่งผลให้ในทางปฏิบัติจึงไม่มีขั้นตอนและกระบวนการที่แน่นอนในการโต้แย้งการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน วิธีการตรวจสอบดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนในการออกคำสั่งดังกล่าวในแต่ละคดีจึงไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอนทำให้กระบวนการยุติธรรมในคดีอาจไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาผู้วิกลจริตได้

การออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวเพื่อรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลหรือคำสั่งให้ดำเนินคดีต่อไปเนื่องจากจำเลยยังสามารถต่อสู้คดีได้ของศาลไม่ว่าจะเป็นการออกคำสั่งในระหว่างการไต่สวนมูลฟ้องหรือในระหว่างการพิจารณาคดีก็เป็นสิ่งที่

⁴² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสอง “ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้จัดการสอบสวนไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไต่สวนว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่เห็นสมควร”

นำสังเกตเช่นเดียวกัน เนื่องจากคำสั่งดังกล่าวถือได้ว่าเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณา⁴³ เพราะเหตุว่ามีได้เป็นคำสั่งที่ทำให้คดีเสร็จไปจากสำนวน⁴⁴ ดังนั้น การจะอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อศาลอุทธรณ์เพื่อขอให้ตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจในการออกคำสั่งของศาลชั้นต้นได้ก็จำต้องรอให้ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาในคดีนั้นเสียก่อนแล้วจึงอุทธรณ์คำสั่งไปยังศาลอุทธรณ์พร้อมกับคำพิพากษาตามหลักเกณฑ์การอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาในคดีอาญาซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196⁴⁵ ดังนั้น จึงเกิดปัญหาในกระบวนการออกคำสั่งของศาลในชั้นตอนนี้ว่า การออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวรักษาเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาประกอบกับการออกคำสั่งดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินคดีอาญาต้องหยุดลงชั่วคราวเมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่มีทางที่ศาลจะมีคำพิพากษาได้เลยส่งผลให้คู่ความไม่อาจใช้สิทธิในการอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวพร้อมกับคำพิพากษาได้เลย หรือแม้กระทั่งคำสั่งให้ดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาคดีต่อไปของศาลแม้ว่าจะทำให้คดีสามารถดำเนินต่อไปได้แต่กว่าจะถึงเวลาที่คู่ความจะสามารถใช้สิทธิอุทธรณ์คำสั่งของศาลดังกล่าวได้ก็อาจล่าช้าเกินสมควรขณะที่ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายอื่นใดบัญญัติมาตรการในการตรวจสอบดุลยพินิจของศาลด้วยวิธีการอื่นได้ ส่งผลให้มาตรการในการตรวจสอบดุลยพินิจในการออกคำสั่งของศาลตามมาตรานี้ไม่ชัดเจนและอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลยผู้วิกลจริตได้

3.3.2 ปัญหาเรื่องความชัดเจนของกระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล

เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลได้ดำเนินการตามบทบัญญัติมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยทำการงดการสอบสวนหรือพิจารณาคดีเมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้พร้อมทั้งมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษายังโรงพยาบาลหรือให้ไปอยู่ในความดูแลของบุคคลที่กำหนดไว้ในมาตรา 14 วรรคสองเรียบร้อยแล้ว เมื่อความปรากฏต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลในภายหลังว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการทางจิตดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว พนักงานสอบสวนหรือศาลก็ย่อมมีอำนาจที่จะนำคดีกลับเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีต่อไปได้ ซึ่งหากเป็นในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนก็จะนำสำนวนการสอบสวนมาทำการสอบสวนผู้ต้องหาต่อไป หากเป็นในชั้นพิจารณาศาลก็สามารถนำคดีขึ้นพิจารณา

⁴³ ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1262/2504 และ 2756/2524

⁴⁴ ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 4829/2553

⁴⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196 “คำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน ห้ามมิให้อุทธรณ์คำสั่งนั้นจนกว่าจะมีคำพิพากษา หรือคำสั่งในประเด็นสำคัญ และมีอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย”

ต่อได้โดยในทางปฏิบัติศาลจะทำการนัดพร้อมคู่ความเพื่อติดตามอาการของจำเลยซึ่งหากแพทย์ให้การต่อศาลว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถสู้คดีได้แล้วศาลก็จะทำการนัดวันพิจารณาต่อไป⁴⁶

ในขั้นตอนการนำสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนไต่ถามการสอบสวนหรือนำคดีที่ศาลได้สั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวไปแล้วตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสาม ขึ้นดำเนินการสอบสวนหรือพิจารณาคดีต่อ นั้น ปรากฏว่าไม่มีบทบัญญัติใดๆ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญารวมถึงกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการหรือลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน ส่งผลให้ในปัจจุบันวิธีปฏิบัติของพนักงานสอบสวนหรือศาล ไม่มีเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต โดยความไม่ชัดเจนของกระบวนการดังกล่าวข้างต้นสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นปัญหาได้ดังต่อไปนี้

(1) ผู้มีอำนาจร้องขอให้นำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

จากสาเหตุที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ไม่มีการกำหนดวิธีปฏิบัติในขั้นตอนนี้ ส่งผลให้สิทธิของบุคคลที่จะร้องขอต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลให้นำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่มีคำสั่งให้ถูกควบคุมตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลกลับเข้าสู่การดำเนินคดีนั้น มีความคลุมเครือว่าเป็นอำนาจโดยเฉพาะของพนักงานสอบสวนหรือศาลจากการพิจารณารายงานความเห็นของแพทย์ผู้ทำการรักษาจำเลยหรือไม่ คู่ความหรือผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิยื่นคำร้องต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลเพื่อขอให้ทำการพิจารณานำผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับเข้าดำเนินการสอบสวนหรือทำการพิจารณาคดีต่อไปได้หรือไม่

(2) การโต้แย้งคำสั่งเรียกตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

วิธีปฏิบัติในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ถูกพนักงานสอบสวนหรือศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวไปรักษาตามมาตรา 14 วรรคสอง กลับเข้าสู่การดำเนินคดีในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติอย่างไม่เป็นทางการของพนักงานสอบสวนหรือศาลเนื่องจากไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดวิธีปฏิบัติที่เป็นทางการไว้ ดังนั้น กระบวนการในส่วนนี้จึงเป็นอำนาจดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนหรือศาลโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น ในชั้นพิจารณาศาลจะทำการนัดพร้อมคู่ความเพื่อประเมินอาการของจำเลย หากศาลเห็นว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นและสามารถต่อสู้คดีได้แล้วก็จะออกคำสั่งให้จำเลยกลับเข้าสู่การพิจารณาต่อไป⁴⁷ ซึ่งการใช้ดุลยพินิจของ

⁴⁶ สุกิจ เกศมรายนธ์, ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต [ออนไลน์], 23 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา

http://elib.coj.go.th/Ebook/data/judge_report/jrp2555_10_129.pdf

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน

พนักงานสอบสวนหรือศาลในชั้นตอนนี้ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายในมาตราใดให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่จะแสดงพยานหลักฐานโต้แย้งคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล โดยอ้างเหตุว่าตนเองยังไม่พร้อมที่จะดำเนินคดีเนื่องจากอาการป่วยทางจิตยังไม่ทุเลาลงได้ ส่งผลให้เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลพิจารณาจากรายงานความเห็นของแพทย์ผู้ทำการรักษาและเห็นพ้องว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนหรือศาลก็มีอำนาจที่จะออกคำสั่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปได้ทันทีโดยไม่จำเป็นต้องฟังคำคัดค้านของผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ได้ อันเป็นการใช้อำนาจดุลยพินิจแต่เพียงฝ่ายเดียวและไม่ได้เป็นการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาอย่างเท่าเทียมของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เท่าที่ควร

(3) การตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล

ประเด็นปัญหาในข้อนี้เป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่สั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในสถานพยาบาลหรือสั่งให้ดำเนินคดีต่อไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ด้วยเหตุว่า คำสั่งให้นำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีของศาลนั้นถือได้ว่าเป็น คำสั่งที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวนอันถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณา ซึ่งการจะขอให้มีการตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของศาลในการออกคำสั่งดังกล่าวนั้น จำเลยไม่สามารถอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวในทันทีได้ แต่จะต้องอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวพร้อมกับการอุทธรณ์คำพิพากษาในคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196⁴⁸ ซึ่งส่งผลให้จำเลยต้องถูกดำเนินคดีต่อไปทั้งๆ ที่สภาวะทางจิตใจยังไม่พร้อมและไม่สามารถรับรู้กระบวนการยุติธรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของตนได้ อันเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของวิธีการพิเศษเพื่อคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 อย่างสิ้นเชิง

การตรวจสอบคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีในชั้นสอบสวนก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวไม่มีการบัญญัติกำหนดขั้นตอนในการตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนส่งผลให้พนักงานสอบสวนสามารถใช้ดุลยพินิจได้อย่างอิสระซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาได้

⁴⁸ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196

3.3.3 ปัญหาเรื่องระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในโรงพยาบาล

จากการพิจารณาหลักเกณฑ์การปฏิบัติในการบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36⁴⁹ ผู้เขียนมีข้อสังเกตเกี่ยวกับระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้เพื่อรักษาอาการทางจิตภายในสถานบำบัดรักษา เนื่องจากบทบัญญัติมาตรา 36 ดังกล่าว บัญญัติไว้แต่เพียงแต่ระยะเวลาในการติดตามผลอาการของผู้ต้องหาหรือจำเลย ว่า จิตแพทย์ผู้ทำการรักษาจะต้องรักษาและประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยเบื้องต้นภายใน 180 วันนับแต่ได้รับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยและรายงานให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบถึงผลการรักษาและความเห็นของแพทย์ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวสามารถกลับเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีได้หรือไม่ หากพบว่าอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยยังคงไม่ทุเลาลงและสมควรทำการบำบัดรักษาต่อไป แพทย์ผู้ทำการรักษาก็จำต้องบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อไปและรายงานผลการรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี ทุกๆ 180 วัน โดยที่บทบัญญัติดังกล่าวหรือแม้กระทั่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการถูกควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในสถานพยาบาลแต่อย่างใด ดังนั้น พนักงานสอบสวนหรือศาลจึงมีอำนาจที่จะสั่งให้มีการควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในสถานพยาบาลนานเท่าใดก็ได้ ซึ่งการที่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดควบคุมตัวเพื่อรักษาที่แน่นอนนี้ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะต้องถูกควบคุมตัวทั้งที่ตนเองไม่ได้ให้ความยินยอมและไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุด ถ้าหากเป็นกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยป่วยเป็นโรคจิตเภทที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ในภายในระยะเวลาอันสั้นหรืออาจเป็นโรคจิตเภทที่อาจรักษาให้หายได้ตลอดชีวิต ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวก็อาจต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในโรงพยาบาลหรือสถานบำบัดรักษาตามบทบัญญัติมาตรานี้เป็นระยะเวลานานเกินสมควรหรืออาจจะถูกควบคุมตัวตลอดชีวิต

ประเด็นที่น่าจะเป็นปัญหาอีกประการหนึ่งคือ เงื่อนไขในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเพื่อรักษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เนื่องจากการให้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวเพื่อรักษาในโรงพยาบาลโดยไม่กำหนดกรอบระยะเวลาควบคุมตัวที่ชัดเจนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ระบุเงื่อนไขเพียงว่า เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาคดี และปรากฏเหตุว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายที่ให้ควบคุมตัวผู้วิกลจริตในลักษณะเดียวกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 ว่าด้วยเรื่อง

⁴⁹ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36

วิธีการเพื่อความปลอดภัยในการบังคับใช้กับผู้ต้องคำพิพากษาที่วิกลจริตนั้นพบว่า มาตรา 48 แห่งประมวลกฎหมายอาญาได้วางหลักเกณฑ์ในการควบคุมตัวผู้ต้องคำพิพากษาซึ่งวิกลจริตไว้ว่าการที่ศาลจะออกคำสั่งให้ส่งผู้ต้องคำพิพากษาว่ากระทำความผิดแต่เป็นผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในโรงพยาบาลนั้นต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการ คือ 1) ผู้วิกลจริตที่จะถูกควบคุมตัวได้ต้องเป็นผู้วิกลจริตที่ผ่านการดำเนินคดีพิสูจน์ความผิดจนถึงขั้นที่ศาลพิพากษาแล้วว่ากระทำความผิดจริงแต่ไม่ต้องถูกลงโทษหรือได้รับการลดโทษเนื่องด้วยกระทำความผิดไปโดยไม่รู้สำนึก และ 2) ความวิกลจริตของบุคคลนั้นอาจก่อภัยอันตรายต่อประชาชน⁵⁰ ซึ่งศาลจะสั่งควบคุมตัวผู้วิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 ได้ ต้องประกอบด้วยเงื่อนไขทั้ง 2 ประการนี้เท่านั้น จะอาศัยแค่ประการหนึ่งประการใดไม่ได้ โดยก่อนที่ศาลจะนำบทบัญญัติมาตรานี้มาใช้บังคับแก่ผู้ต้องโทษตามคำพิพากษานั้น ศาลก็จะต้องมีการตรวจสอบมาหลายขั้นตอนจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่าจำเป็นบุคคลอันตรายและสมควรต้องถูกควบคุมตัวไว้รักษาในโรงพยาบาลจริง เมื่อเปรียบเทียบกับเงื่อนไขในการออกคำสั่งทั้งสองกรณีดังกล่าวแล้วจึงมีข้อสังเกตว่า การออกคำสั่งตามมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น กลับมีเงื่อนไขในการออกคำสั่งที่เข้มงวดน้อยกว่ามาตรา 48 แห่งประมวลกฎหมายอาญา เนื่องจากอาศัยเงื่อนไขเพียงแค่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาเท่านั้นก็สามารถที่จะออกคำสั่งให้ส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวโดยไม่มีกำหนดเวลาในสถานพยาบาลได้โดยไม่ต้องพิจารณาความเป็นอันตรายต่อประชาชนดังเช่นบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 48 ส่งผลให้การใช้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือศาลในการออกคำสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 อาจก่อให้เกิดความไม่สมเหตุสมผลกับความยุติธรรมและอาจเป็นการสร้างความเสียหายต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมากกว่าจะเป็นการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของบุคคลเหล่านั้น

3.3.4 ปัญหาเรื่องสิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในการมีทนายความหรือที่ปรึกษาในทางคดีสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น สิทธิในการมีทนายความหรือที่ปรึกษาในทางคดีสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตจึงต้องใช้หลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยกรณีทั่วไป ซึ่งสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือ

⁵⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 “ถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรครจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้”

จำเลยในคดีอาญานั้นปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1⁵¹ และ มาตรา 134/1⁵² สำหรับกระบวนการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนและมาตรา 173⁵³ สำหรับกระบวนการในชั้นพิจารณา โดยบัญญัติดังกล่าวให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริตให้สามารถมีทนายความ ในระหว่างการสอบปากคำโดยพนักงานสอบสวนหรือในระหว่างพิจารณาคดีในศาลได้ ซึ่งกฎหมาย บัญญัติบังคับให้คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา หรือจำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่ถูกฟ้องคดีต่อศาลต้องมีทนายความ ในทุกกรณี หากไม่มีรัฐก็จะจัดหาทนายความให้ ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอื่นๆ กฎหมายไม่ได้ บัญญัติบังคับให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องมีทนายความในชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณา แต่ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความและแสดงเจตนาว่าต้องการทนายความ รัฐก็จะจัดหา ทนายความให้ ซึ่งสิทธิในข้อนี้มีข้อสังเกตว่า คนวิกลจริตที่มีอายุเกิน 18 ปีบริบูรณ์และถูกผู้เสียหาย ร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนหรือถูกฟ้องเป็นคดีอาญาต่อศาลในข้อหาความผิดที่มี อัตราโทษจำคุก หากคนวิกลจริตที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวไม่มีทนายความหรือที่ปรึกษา ในการช่วยเหลือคดี ประกอบกับไม่มีผู้อนุบาลหรือญาติคอยให้ความดูแลคนวิกลจริตผู้นั้นอยู่ คนวิกลจริตจะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างไร เพราะบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญากำหนดให้ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องแสดงเจตนาว่าต้องการ ทนายความก่อน รัฐจึงจะสามารถดำเนินการจัดหาทนายความให้ได้ ดังนั้น ถ้าคนวิกลจริตป่วยเป็น โรคจิตเภทหรือมีความบกพร่องในการสื่อสารหรือแสดงเจตนา และไม่สามารถแสดงเจตนาว่า ตนต้องการมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือในคดีได้ กรณีเช่นนี้ รัฐจะสามารถให้ความช่วยเหลือ ผู้วิกลจริตที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวอย่างไร หรือจะให้คนวิกลจริตดำเนินคดีต่อไป โดยลำพังหรือไม่ ซึ่งก็ไม่ถือว่าเป็นการดำเนินกระบวนการที่ผิดระเบียบแต่ประการใดเพราะไม่มี บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกำหนดให้พนักงานสอบสวนหรือศาลจำต้องตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหา หรือจำเลยที่ถูกฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกและไม่ได้แสดงเจตนาว่าตนต้องการทนายความไว้

จากประเด็นปัญหาทั้งหลายของกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ในประเทศไทยที่ได้กล่าวไปในข้างต้นจะเห็นว่าได้ประเด็นปัญหาในแต่ละประการนั้นล้วนแต่เป็น ประเด็นปัญหาที่สำคัญและมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างการดำเนิน คดีอาญา ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาวิจัยประเด็นปัญหาดังกล่าวโดยเทียบเคียงกับ มาตรการการดำเนินการของต่างประเทศเพื่อที่จะสรรหามาตรการที่เหมาะสมในการนำมาปรับปรุง

⁵¹ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

⁵² ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1

⁵³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173

แก้ไขกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศไทยเพื่อให้เกิด
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

บทที่ 4

กระบวนการพิจารณาคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในต่างประเทศ

แนวความคิดเกี่ยวกับการพิจารณาคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นบุคคลวิกลจริต เป็นแนวความคิดที่สากลให้การยอมรับดังปรากฏในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในหลายๆ ประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศส่วนใหญ่ให้การยอมรับว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่เป็นบุคคลวิกลจริตนั้นไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีอาญาเนื่องจากบุคคลดังกล่าวไม่อาจที่จะ แสดงเจตนาของตนได้อย่างสมบูรณ์ดังเช่นบุคคลปกติทั่วไป อีกทั้งบุคคลวิกลจริตที่มีความผิดปกติ ทางการรับรู้ย่อมไม่สามารถเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีได้รวมไปถึงไม่อาจสื่อสารกับทนายความ ฝ่ายของตน โจทก์ หรือแม้กระทั่งผู้พิพากษาได้ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้เป็นบุคคลวิกลจริต ไม่สามารถต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่อันอาจทำให้บุคคลดังกล่าวต้องเสียเปรียบในการดำเนินคดี ดังนั้น หลายๆ ประเทศจึงมีบทบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลย วิกลจริตขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้วิกลจริตให้สามารถต่อสู้คดีอาญาได้ใกล้เคียงกับบุคคลปกติมากที่สุด ในบทนี้ผู้เขียนขออธิบายถึงกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริต ของประเทศในกลุ่มประเทศระบบคอมมอนลอว์ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศแคนาดา ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มประเทศที่มีกระบวนการดำเนินคดีคล้ายคลึงกับประเทศไทย มากที่สุด และประเทศในกลุ่มประเทศระบบซีวิลลอว์ ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากเป็นประเทศที่ใช้ ระบบประมวลกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศไทย

4.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่เกิดจากการรวมตัวกันของมลรัฐต่าง ๆ 50 มลรัฐด้วยกัน รวมตัวเข้าเป็นประเทศเดียวกันเรียกว่า สหรัฐอเมริกา (United State of America) และเนื่องจาก เป็นประเทศที่เกิดจากการรวมตัวของมลรัฐนี้เองส่งผลให้อำนาจที่ใช้ในการบริหารประเทศ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อำนาจของมลรัฐ (State) และ อำนาจของรัฐบาลกลาง (Federal Government) ซึ่งอำนาจของมลรัฐนั้นเป็นอำนาจในการควบคุมดูแล และบริหารงาน เฉพาะในเขตมลรัฐหนึ่งๆ เท่านั้นซึ่งแตกต่างจากอำนาจของรัฐบาลกลางซึ่งจะมีอำนาจส่วนใหญ่ เกี่ยวกับกรณีระหว่างมลรัฐต่อมลรัฐ หรือกรณีระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศอื่น ๆ ดังนั้น เรื่องใดที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในมลรัฐของแต่ละมลรัฐโดยเฉพาะและไม่เกี่ยวกับมลรัฐอื่น มลรัฐนั้น ๆ ย่อมมีอำนาจเด็ดขาดและสูงสุด เนื่องจากแต่ละมลรัฐจะมีรัฐบาลของตนเองโดยมีผู้ว่าการมลรัฐ เป็นหัวหน้ารัฐบาล และมีหน่วยราชการต่างๆ เป็นผู้รับผิดชอบการบริหารกิจการภายในมลรัฐ

นอกจากนี้ในแต่ละมลรัฐก็มีเมืองหลวงเป็นของตนเอง มีรัฐสภาของตนเอง รวมทั้งมีศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลสูงสุดของตนเอง และแต่ละมลรัฐสามารถออกกฎหมายขึ้นบังคับใช้ภายในมลรัฐของตนเองได้แต่กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ จึงไม่เป็นการแปลกประหลาดที่การกระทำในเรื่องเดียวกัน บางกรณีอาจเป็นความผิดในรัฐหนึ่งแต่อาจไม่เป็นความผิดในอีกรัฐหนึ่งก็ได้ ดังนั้น ระบบกฎหมายและระบบศาลของสหรัฐอเมริกาจึงมีความซับซ้อนและแตกต่างจากประเทศอื่นโดยทั่วไป¹

ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งมีรากฐานและแนวคิดมาจากประเทศอังกฤษที่มีหลักว่า กฎหมายมีที่มาจากแนวคำพิพากษาของศาล แต่ต่อมาเมื่อสังคมพัฒนาไป แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายต้องมีความชัดเจนดังคำพูดที่ว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ” เริ่มมีความแพร่หลาย ส่งผลให้เกิดแนวความคิดที่จะจัดทำกฎหมายอาญาที่มีความแตกต่างกันในแต่ละมลรัฐให้มีความชัดเจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สถาบันกฎหมายแห่งอเมริกา (American Law Institute) จึงได้จัดทำประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบหรือที่เรียกว่า Model Penal Code ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้แก่มลรัฐต่างๆ ในการพิจารณาบัญญัติกฎหมายอาญาภายในแต่ละมลรัฐ² และต่อมาก็ได้มีการบัญญัติรวบรวมหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอีกฉบับหนึ่ง เรียกว่า Title 18 of the United States Code ซึ่งถือเป็นกฎหมายระดับประเทศ (Federal law) ที่มีความสำคัญต่อกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก³

4.1.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกามีศาลอยู่ด้วยกัน 2 ระบบ คือ ศาลรัฐบาลกลาง (The Federal Court) และศาลมลรัฐ (The State Court) โดยศาลสูงสุดของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ ศาลสูงสุดของรัฐบาลกลาง (The U.S. Supreme Court) อย่างไรก็ตามในแต่ละมลรัฐอาจมีศาลสูงสุดของมลรัฐของตนเองต่างหากแยกออกไปจากศาลสูงสุดของรัฐบาลกลางก็ได้ โดยศาลของรัฐบาลกลางมีเขตอำนาจพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของรัฐบาลกลางหรือในกรณีที่คู่ความเป็นพลเมืองต่างมลรัฐกัน ส่วนศาลมลรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกาในแต่ละศาลมลรัฐก็จะมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะพลเมืองในเขตมลรัฐนั้น

¹ กอบกุล จันทวโร, ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา และการพิจารณาคดีโดยลูกขุน เปรียบเทียบกับศาลไทย [ออนไลน์], 23 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา http://freedom-thing.blogspot.com/2011/11/blog-post_24.html

² มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2553), หน้า 183-184.

³ ดวงพร งามไพบุลย์, “มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทสาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 116.

กระบวนการพิจารณาในคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาใช้ระบบการตัดสินชี้ขาดคดี โดยคณะลูกขุน (The Jury) ซึ่งในการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาจะใช้ลูกขุนทั้งหมด ๑๒ คน และการตัดสินชี้ขาดดังกล่าวต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ (Unanimous) จากคณะลูกขุนด้วย ถ้าปรากฏว่ามี ลูกขุนคนใดคนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับเสียงส่วนใหญ่ก็จะไม่สามารถทำการชี้ขาดคดีได้ ถ้าเกิดเหตุการณ์ ดังกล่าวผู้พิพากษาที่เป็นประธานในการไต่สวน (Chairman of the Trial) ก็จะสั่งให้คณะลูกขุน กลับไปทบทวนใหม่จนกว่าจะได้ข้อยุติเป็นเอกฉันท์ จึงจะมีการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นใหม่ เพื่อให้ได้ข้อยุติอย่างแท้จริง⁴

4.1.2 การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือ จำเลยที่วิกลจริตไว้ใน Title 18 of the United States Code ซึ่งอยู่ในส่วนที่ 3-เรือนจำและนักโทษ บทที่ 313 ว่าด้วยเรื่อง ผู้กระทำความผิดที่เป็นโรคจิตเภทหรือมีสภาพจิตบกพร่อง (U.S. Code, Title 18 Part III-Prisons and Prisoners, Chapter 313-Offenders with Mental Disease or Defect) โดยมีแนวความคิดที่ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ย่อมไม่สมควรให้เขาถูกพิจารณาคดีต่อไปเนื่องจากจะเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่เป็นธรรม แก่จำเลยที่วิกลจริต

แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลยใน ประเทศสหรัฐอเมริกา (Competence to Stand Trial) ได้วางหลักอย่างชัดเจนขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1960 ในคดี *Dusky v. United States*⁵ เนื่องด้วยรัฐธรรมนูญแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้ว่า ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะมี อาการป่วยทางจิตหรือไม่ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกระบวนการทางกฎหมาย ทุกประการ ถ้าบุคคลถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา บุคคลนั้นย่อมจะมีสิทธิได้รับการสอบสวน อย่างรวดเร็วและมีสิทธิได้รับคำแนะนำทางกฎหมายในการปกป้องตนเอง⁶ การประเมินความสามารถ ในการดำเนินคดีของจำเลยตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในคดี *Dusky v. United States* นั้นประกอบ ไปด้วยการประเมินความสามารถจำเลยในเรื่องดังต่อไปนี้

⁴ กอบกุล จันทวโร, ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา และการพิจารณาคดีตัดสินคดีโดยลูกขุน เปรียบเทียบกับศาลไทย.

⁵ *Dusky v. United States*, 362 U.S. 402 (1960)

⁶ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช, “รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อ ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช,” (กรุงเทพฯ: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2548), หน้า 15.

- (1) ความสามารถในการร่วมมือกับทนายความในการป้องกันสิทธิของตนเอง
- (2) จำเลยต้องมีความสามารถอย่างเพียงพอในการร่วมมือกับทนายความของตนเองอย่างเข้าใจและสมเหตุสมผล รวมทั้งเข้าใจกระบวนการการป้องกันตนเองอย่างสมเหตุสมผลด้วย
- (3) จำเลยมีความเข้าใจกระบวนการพิจารณาคดีที่คดี เข้าใจบทบาทของบุคคลต่างๆ ในกระบวนการพิจารณาคดี เข้าใจขั้นตอนการดำเนินคดี ตลอดจนเข้าใจถึงความแตกต่างและความเหมือนกันของการแก้ต่างและการตัดสินลงโทษ⁷

จากการพิจารณาหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในคดี Dusky v. United States ดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่า ความสามารถในการดำเนินคดี หมายถึง ความสามารถของจำเลยที่จะสามารถเข้าใจและปรึกษาร่วมมือกับทนายความของตนในระหว่างพิจารณาคดีได้อย่างสมเหตุสมผล และเข้าใจกระบวนการขั้นตอนของการดำเนินคดี รวมถึงบทบาทของตนเองและบุคคลอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรม⁸

กระบวนการในการดำเนินคดีอาญาในกรณีที่ศาลพบเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยจะมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตของสหรัฐอเมริกาได้มีการบัญญัติไว้ใน Title 18 of the United States Code มาตรา 4241 – 4248 ซึ่งกำหนดให้ จำเลยหรือพนักงานอัยการอาจยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาสภาวะทางจิตของจำเลยได้ไม่ว่าในเวลาใดๆ ตั้งแต่เริ่มคดีจนถึงศาลมีคำพิพากษา โดยศาลจำต้องยอมรับคำร้องเช่นนั้นและกำหนดวันนัดพิจารณา หรือในกรณีที่ศาลเห็นเองศาลจะกำหนดวันนัดพิจารณาสภาวะทางจิตของจำเลยขึ้นเองก็ได้ถ้าปรากฏเหตุผลอันควรเชื่อว่าจำเลยมีอาการโรคจิตหรือมีความบกพร่องทางจิตจนไม่สามารถเข้าใจรูปแบบและขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาที่เป็นปฏิกิริยาต่อตนได้หรือไม่สามารถให้ความร่วมมือในการต่อสู้คดีได้⁹ ภายหลังจากพิจารณาแล้ว ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตจริงจนไม่สามารถรับรู้กระบวนการพิจารณาได้จริง ก็ให้ศาลส่งตัวจำเลยไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Attorney General) และให้

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁸ Curt R. Bartol and Anne M. Bartol, *Psychology and Law (Theory, Research, and Application)* (Belmont : Wadsworth, 2004), p. 54.

⁹ **U.S.Code section 4241 (a)** "At any time after the commencement of a prosecution for an offense and prior to the sentencing of the defendant, or at any time after the commencement of probation or supervised release and prior to the completion of the sentence, the defendant or the attorney for the Government may file a motion for a hearing to determine the mental competency of the defendant .The court shall grant the motion, or shall order such a hearing on its own motion, if there is reasonable cause to believe that the defendant may presently be suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense".

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีสภาวะจิตไม่ปกติดังกล่าวไปรักษายังสถานพยาบาลที่เหมาะสมต่อไปตาม มาตรา 4241 (d) แห่ง The United States Code¹⁰

กระบวนการลำดับถัดมาภายหลังจากที่จำเลยเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาลตามคำสั่งของศาลแล้วมีอาการดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว มาตรา 4241 (e)¹¹ วางหลักให้ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่จำเลยผู้วิกลจริตเข้ารับการรักษาส่งรายงานการตรวจรักษาไปยังศาลและส่งสำเนารายงานการตรวจรักษาดังกล่าวให้ทนายจำเลยและอัยการ หลังจากนั้นให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาขึ้นตาม มาตรา 4247 (d)¹² ซึ่งส่งผลให้ในการพิจารณาเพื่อนำตัวจำเลยผู้ที่ศาลส่งไป

¹⁰ **U.S.Code section 4241 (d)** “If, after the hearing, the court finds by a preponderance of the evidence that the defendant is presently suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense, the court shall commit the defendant to the custody of the Attorney General. The Attorney General shall hospitalize the defendant for treatment in a suitable facility—

(1) for such a reasonable period of time, not to exceed four months, as is necessary to determine whether there is a substantial probability that in the foreseeable future he will attain the capacity to permit the proceedings to go forward; and

(2) for an additional reasonable period of time until—

(a) his mental condition is so improved that trial may proceed, if the court finds that there is a substantial probability that within such additional period of time he will attain the capacity to permit the proceedings to go forward; or

(b) the pending charges against him are disposed of according to law; whichever is earlier.

If, at the end of the time period specified, it is determined that the defendant’s mental condition has not so improved as to permit the proceedings to go forward, the defendant is subject to the provisions of sections 4246 and 4248.”

¹¹ **U.S.Code section 4241 (e)** “When the director of the facility in which a defendant is hospitalized pursuant to subsection (d) determines that the defendant has recovered to such an extent that he is able to understand the nature and consequences of the proceedings against him and to assist properly in his defense, he shall promptly file a certificate to that effect with the clerk of the court that ordered the commitment. The clerk shall send a copy of the certificate to the defendant’s counsel and to the attorney for the Government. The court shall hold a hearing, conducted pursuant to the provisions of section 4247(d) , to determine the competency of the defendant. If, after the hearing, the court finds by a preponderance of the evidence that the defendant has recovered to such an extent that he is able to understand the nature and consequences of the proceedings against him and to assist properly in his defense, the court shall order his immediate discharge from the facility in which he is hospitalized and shall set the date for trial or other proceedings. Upon discharge, the defendant is subject to the provisions of chapters 207 and 227.”

¹² **U.S.Code section 4247 (d)** “At a hearing ordered pursuant to this chapter the person whose mental condition is the subject of the hearing shall be represented by counsel and, if he is financially unable to obtain

บำบัดรักษาอาการทางจิตกลับเข้าสู่การพิจารณานั้น จำเลยหรือทนายของฝ่ายจำเลยจึงมีสิทธิโต้แย้งคัดค้านความเห็นของแพทย์โดยอ้างอิงพยานหลักฐานหรือซักค้านพยานฝ่ายตรงข้ามตนได้โดยหากภายหลังจากการพิจารณา พยานหลักฐานที่ปรากฏต่อศาลมีน้ำหนักเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถเข้าใจและรับรู้กระบวนการพิจารณาที่มีผลกระทบต่อสิทธิของตนจริง ศาลก็จำต้องมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานบำบัดรักษาและกำหนดวันนัดพิจารณาคดีต่อไป ทั้งนี้ ตาม The United States Code มาตรา 4246 (d)

หากปรากฏว่าผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่จำเลยเข้ารับการรักษาเห็นว่าจำเลยยังไม่พร้อมที่จะต่อสู้คดีจึงไม่รายงานผลการตรวจรักษาและความเห็นสมควรให้นำจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อศาลตาม มาตรา 4241 (e) ข้างต้น The United States Code มาตรา 4247 (h) ยังได้เปิดโอกาสให้ทนายความของจำเลยผู้วิกลจริตสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานพยาบาลเพื่อดำเนินคดีต่อไปได้ด้วย โดยทนายจำเลยจำต้องส่งสำเนาคำร้องดังกล่าวให้แก่ อัยการและผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่ทำการรักษาจำเลยทราบ ภายหลังจากนั้นให้ศาลทำการกำหนดวันเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานอันแสดงถึงเหตุสมควรในการปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานพยาบาลต่อไป แต่ทั้งนี้ การยื่นคำร้องเพื่อขอให้ปล่อยตัวจำเลยผู้วิกลจริตของทนายจำเลยดังกล่าว ทนายจำเลยอาจยื่นได้เมื่อพ้นกำหนดเวลา 180 วัน นับแต่วันที่ศาลตัดสินให้จำเลยสมควรต้องถูกควบคุมรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลแล้วเท่านั้น¹³

จากการพิจารณากระบวนการในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่ามีลักษณะพิเศษของกระบวนการที่สำคัญดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

adequate representation, counsel shall be appointed for him pursuant to section 3006A. The person shall be afforded an opportunity to testify, to present evidence, to subpoena witnesses on his behalf, and to confront and cross-examine witnesses who appear at the hearing.”

¹³ **U.S.Code section 4247 (h)** “Regardless of whether the director of the facility in which a person is committed has filed a certificate pursuant to the provisions of subsection (e) of section 4241, 4244, 4245, 4246, or 4248, or subsection (f) of section 4243, counsel for the person or his legal guardian may, at any time during such person’s commitment, file with the court that ordered the commitment a motion for a hearing to determine whether the person should be discharged from such facility, but no such motion may be filed within one hundred and eighty days of a court determination that the person should continue to be committed. A copy of the motion shall be sent to the director of the facility in which the person is committed and to the attorney for the Government.”

4.1.2.1 การตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

กระบวนการในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศสหรัฐอเมริกาในขั้นตอนของการพิจารณาเพื่อออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาในสถานพยาบาลของศาลมิได้ให้อำนาจศาลในการใช้ดุลยพินิจในการออกคำสั่งโดยพิจารณาจากความเห็นของแพทย์ผู้ทำการตรวจประเมินอาการของจำเลยเพียงอย่างเดียวแต่มีการบัญญัติให้คู่ความแต่ละฝ่ายไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลยสามารถอ้างพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อประกอบการใช้ดุลยพินิจในการออกคำสั่งของศาลได้ ตาม The United States Code มาตรา 4241 (a)¹⁴ ประกอบ มาตรา 4247 (d)¹⁵ โดยใน มาตรา 4241 (a) กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าศาลต้องกำหนดวันพิจารณาในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลย ส่งผลให้การใช้อำนาจดุลยพินิจในการออกคำสั่งของศาลมีการจำกัดที่แน่นอน และมีการให้สิทธิคู่ความทั้งสองฝ่ายในการโต้แย้งความเห็นของศาลโดยอ้างพยานหลักฐานทำให้ศาลมีข้อมูลที่จะใช้ออกคำสั่งได้อย่างเพียงพอและทำให้การออกคำสั่งใดๆ ของศาลเกี่ยวกับการส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลหรือคำสั่งให้ดำเนินการพิจารณาคดีต่อไปมีความถูกต้องและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

4.1.2.2 กระบวนการในการนำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่งของศาล

The United States Code ของประเทศสหรัฐอเมริกามีการบัญญัติถึงกระบวนการและวิธีปฏิบัติในการนำตัวจำเลยที่ผ่านการบำบัดรักษาอาการทางจิตตามคำสั่งของศาลกลับมาสู่การดำเนินคดีอย่างชัดเจนใน มาตรา 4241 (e) โดยกำหนดให้ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่ทำการรักษาจำเลยผู้วิกลจริตส่งรายงานผลการตรวจรักษาไปยังศาลพร้อมทั้งส่งสำเนารายงานการตรวจรักษาดังกล่าวให้ทนายจำเลยและอัยการ หลังจากนั้นให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาขึ้นตาม มาตรา 4247 (d) ซึ่งก็หมายความว่า ในการพิจารณารายงานการตรวจรักษาของแพทย์ของสหรัฐอเมริกานั้น จำเลยต้องมีทนายอยู่ด้วยในการพิจารณา และฝ่ายจำเลยสามารถอ้างพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ฝ่ายตนอันบ่งชี้ว่าจำเลยยังคงไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาอยู่ขึ้นต่อผู้กรับรายงานการตรวจรักษาของแพทย์ได้ และหลังจากการพิจารณาพยานหลักฐานทั้งสองฝ่าย ถ้าศาลเห็นว่าพยานหลักฐานมีน้ำหนักเพียงพอเชื่อได้ว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นสามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาได้ก็จึงจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานบำบัดรักษาและทำการกำหนด

¹⁴ U.S.Code section 4241 (a)

¹⁵ U.S.Code section 4247 (d)

วันนัดพิจารณาคดีต่อไป¹⁶ แต่ถ้าปรากฏว่าผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่ทำการรักษาจำเลยผู้วิกลจริต ไม่ใช่สิทธิร้องขอให้ศาลพิจารณาเพื่อออกคำสั่งนำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีตาม มาตรา 4241 (e) ดังกล่าว The United States Code เปิดโอกาสให้ทนายความฝ่ายจำเลยก็สามารถ ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาปล่อยตัวจำเลยผู้วิกลจริตออกจากสถานพยาบาลเพื่อทำการ พิจารณาคดีต่อไปได้เช่นกัน ทั้งนี้ ปรากฏตาม มาตรา 4247 (h) โดยคำร้องเช่นว่านี้ทนายความ จำเลยจะยื่นต่อศาลได้เมื่อพ้นกำหนด 180 วัน นับแต่วันที่ศาลออกคำสั่งให้จำเลยเข้ารับการรักษา อากาทางจิตในสถานพยาบาลเท่านั้น และภายหลังจากที่ทนายจำเลยได้ยื่นคำร้องเช่นว่านี้แล้ว ให้ทำการสำเนาคำร้องดังกล่าวส่งแก่โจทก์และผู้อำนวยการสถานพยาบาลด้วย และให้ศาลกำหนด วันพิจารณาพยานหลักฐานอันแสดงเหตุสมควรในการปล่อยตัวจำเลยผู้วิกลจริตออกจาก สถานพยาบาลที่ทำการรักษาต่อไป¹⁷

4.1.2.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตใน สถานพยาบาล

กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตของ ประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรา 4241 (d) แห่ง The United States Code ได้กำหนดกรอบระยะเวลา โดยในการควบคุมตัวจำเลยที่มีสภาพจิตไม่ปกติในสถานพยานไว้ดังนี้¹⁸

(1) ให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาในสถานบำบัดรักษาภายในเวลา ที่เหมาะสม แต่ต้องไม่เกิน 4 เดือน

(2) ระยะเวลาที่ควบคุมตัวจำเลยไว้รักษาดังกล่าวอาจทำการขยาย ออกไปได้ ถ้าศาลเห็นว่าระยะเวลาที่ขยายออกไปนั้นจะมีความเป็นไปได้ว่าจำเลยจะมีอาการดีขึ้นจน สามารถกลับมาดำเนินคดีได้ หรือจนกว่าข้อกล่าวหาที่รอการพิจารณาอยู่นั้นจะถูกจำหน่ายออกไป ตามกฎหมาย

หากกำหนดเวลาในการควบคุมตัวจำเลยไว้รักษาตาม มาตรา 4241 (d) ดังกล่าวครบกำหนดแล้วแต่ปรากฏว่า จำเลยยังไม่หายจากอาการวิกลจริตและยังคงไม่สามารถ ดำเนินคดีได้นั้น The United States Code กำหนดแนวปฏิบัติให้ดำเนินการต่อไปตาม มาตรา 4246 และ มาตรา 4248

แนวทางปฏิบัติกรณีจำเลยที่ถูกส่งตัวมารักษาตามคำสั่งศาลไม่หายจาก อาการวิกลจริตหรืออาการไม่ดีขึ้นภายในกำหนดเวลาตาม มาตรา 4241 (d) นั้น ตาม มาตรา 4246

¹⁶ U.S.Code section 4241 (e)

¹⁷ U.S.Code section 4247 (h)

¹⁸ U.S.Code section 4241 (d)

กำหนดให้ศาลจำต้องปล่อยตัวจำเลยไปเพื่อให้ไป แต่ถ้าผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่จำเลย ถูกส่งตัวมาบำบัดรักษาเห็นว่า อาการทางจิตของจำเลยมีความรุนแรงและถ้าหากจำเลยได้รับการ ปล่อยตัวไป จำเลยอาจก่อภัยอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้อื่นได้ ก่อนที่เวลาตาม มาตรา 4241 (d) จะครบกำหนด ผู้อำนวยการสถานพยาบาลดังกล่าวอาจยื่นคำร้องต่อศาล เพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อรักษาอาการทางจิตต่อไป โดยในการนี้ศาลจำต้องนัดพิจารณาว่า จำเลยยังคงมีอาการวิกลจริตอยู่จริงหรือไม่และอาการวิกลจริต ของจำเลยนั้นจะก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้อื่นหรือไม่¹⁹ ซึ่งถ้าความ ปรากฏแก่ศาลว่า มีพยานหลักฐานอันน่าเชื่อได้ว่าจำเลยยังคงมีอาการวิกลจริตอยู่และอาการวิกลจริต นั้นจะก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาชน ศาลมีอำนาจที่จะสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยต่อไปใน สถานบำบัดรักษาได้ ทั้งนี้ ตาม มาตรา 4246 (d) แห่ง The United States Code²⁰

¹⁹ **U.S.Code section 4246 (a)** “If the director of a facility in which a person is hospitalized certifies that a person in the custody of the Bureau of Prisons whose sentence is about to expire, or who has been committed to the custody of the Attorney General pursuant to section 4241(d), or against whom all criminal charges have been dismissed solely for reasons related to the mental condition of the person, is presently suffering from a mental disease or defect as a result of which his release would create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another, and that suitable arrangements for State custody and care of the person are not available, he shall transmit the certificate to the clerk of the court for the district in which the person is confined. The clerk shall send a copy of the certificate to the person, and to the attorney for the Government, and, if the person was committed pursuant to section 4241(d), to the clerk of the court that ordered the commitment. The court shall order a hearing to determine whether the person is presently suffering from a mental disease or defect as a result of which his release would create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another. A certificate filed under this subsection shall stay the release of the person pending completion of procedures contained in this section.”

²⁰ **U.S.Code section 4246 (d)** “If, after the hearing, the court finds by clear and convincing evidence that the person is presently suffering from a mental disease or defect as a result of which his release would create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another, the court shall commit the person to the custody of the Attorney General. The Attorney General shall release the person to the appropriate official of the State in which the person is domiciled or was tried if such State will assume responsibility for his custody, care, and treatment. The Attorney General shall make all reasonable efforts to cause such a State to assume such responsibility. If, notwithstanding such efforts, neither such State will assume such responsibility, the Attorney General shall hospitalize the person for treatment in a suitable facility, until—

(1) such a State will assume such responsibility; or

(2) the person’s mental condition is such that his release, or his conditional release under a prescribed regimen of medical, psychiatric, or psychological care or treatment would not create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another;

4.1.2.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี

กฎหมาย The United States Code ของประเทศสหรัฐอเมริกามีการบัญญัติถึงสิทธิในการมีทนายความของจำเลยผู้วิกลจริตไว้ใน มาตรา 4247 (d) โดยวางหลักว่า ในทุกครั้งที่ศาลนัดพิจารณาเกี่ยวกับความสามารถของจำเลย จำเลยที่ถูกกล่าวอ้างว่ามีสภาวะทางจิตผิดปกติจะต้องมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างการพิจารณาหรือถ้าจำเลยไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะว่าจ้างทนายความเพื่อแก้ต่างคดีให้ มาตรา 4247 (d) ก็ให้ยังบัญญัติบังคับให้ศาลจัดหาทนายให้แก่จำเลยตาม มาตรา 3006A อีกด้วย ส่งผลให้จำเลยผู้วิกลจริตในประเทศสหรัฐอเมริกา มีทนายความให้ความช่วยเหลือในทุกกรณี นอกจากนี้มาตราดังกล่าวยังได้บัญญัติครอบคลุมไปถึงสิทธิในการต่อสู้คดีในศาลของจำเลยผู้วิกลจริตอีกด้วย โดยกำหนดให้จำเลยต้องได้รับโอกาสในการให้การ อ้างพยานหลักฐานของฝ่ายตน หมายถึงเรียกพยานบุคคลที่เป็นประโยชน์แก่รูปคดีฝ่ายตนได้ และจำเลยจะต้องมีโอกาสเผชิญหน้าต่อพยานและซักค้านพยานที่ปรากฏในระหว่างการพิจารณาได้อีกด้วย²¹

4.2 ประเทศอังกฤษ

4.2.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี หรือคอมมอนลอว์ (Common Law) โดยประเทศอังกฤษถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของระบบกฎหมายประเภทนี้ สำหรับกฎหมายคอมมอนลอว์นั้นถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่วิวัฒนาการมาจากคำพิพากษาของศาลพระมหากษัตริย์หรือศาลหลวง (King's Court) อันเนื่องมาจากเดิมการพิจารณาคดีของศาลในแคว้นต่างๆ มีการพิจารณาคดีตามจารีตประเพณีของแคว้นหรือชนเผ่าตนเองทำให้เกิดปัญหาเมื่อมีการกระทำความผิดหรือมีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันเกิดขึ้นต่างแคว้นกันศาลในแต่ละแคว้นตัดสินแตกต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลย ดังนั้น พระเจ้าวิลเลียม จึงจัดตั้งศาลพระมหากษัตริย์หรือศาลหลวง (King's Court) โดยมีการคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้ความสามารถจากส่วนกลางหมุนเวียนออกไปพิจารณาคดีในศาลท้องถิ่นทั่วทุกแคว้น มีการพิจารณาโดยใช้ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) แทนการพิจารณาคดีแบบเดิม โดยถือว่าเมื่อศาลหลวงมีคำพิพากษาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงอย่างใดแล้วศาลอื่น ๆ ต้องผูกพันพิพากษาคดีตามศาลหลวงซึ่งในระยะต้น ๆ มีปัญหาขัดแย้งในการพิพากษาคดีมาก เพราะแต่ละแคว้นก็มีจารีตประเพณีเป็นของ

whichever is earlier. The Attorney General shall continue periodically to exert all reasonable efforts to cause such a State to assume such responsibility for the person's custody, care, and treatment."

²¹ U.S.Code section 4247 (d)

ตนเอง การใช้กฎหมายบังคับจึงต้องใช้กฎหมายจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น แต่ในระยะต่อมา ความขัดแย้งเหล่านี้ค่อย ๆ หดไปเกิดเป็นจารีตประเพณีที่ถือเป็นหลักเกณฑ์และข้อบังคับ ที่มีลักษณะเป็นสามัญ (Common) และใช้กันทั่วไปในศาลทุกแคว้น ด้วยเหตุนี้กฎหมายคอมมอนลอว์ จึงเริ่มเกิดขึ้นประเทศอังกฤษนับแต่นั้นเป็นต้นมา²²

การดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษเป็นรูปแบบการดำเนินคดีอาญาที่เปิดโอกาสให้ทั้งทางรัฐและเอกชนสามารถฟ้องคดีได้ โดยประชาชนหรือเอกชนสามารถฟ้องคดีอาญาได้ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือผู้มีส่วนได้เสียในคดี แต่การดำเนินคดีอาญาส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐซึ่งผู้เสียหายจะแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบและพนักงานสอบสวนก็จะทำการดำเนินคดีตามลำดับจนถึงชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการฟ้องคดีอาญา โดยคดีอาญาส่วนใหญ่จะถูกฟ้องโดยพนักงานอัยการ (Crown Prosecution Service) ซึ่งพนักงานอัยการนั้นมีสิทธิใช้ดุลยพินิจในการฟ้องคดีได้²³

ประเทศอังกฤษสามารถแบ่งประเภทของการดำเนินคดีอาญาโดยจำแนกตามความรุนแรงในการกระทำความผิดได้ออกเป็น กรณีความผิดเล็กน้อย และ กรณีความผิดรุนแรง ในส่วนกรณีข้อหาที่เป็นความผิดเพียงเล็กน้อยนั้น ศาลที่จะทำหน้าที่พิจารณาคดีคือ ศาลแขวงหรือ Magistrate Court ซึ่งการพิจารณาคดีในศาลแขวงนั้นมีข้อสังเกตคือจะไม่มีคณะลูกขุนร่วมในการพิจารณาด้วย ส่วนกรณีข้อหาที่มีความผิดรุนแรงนั้น ศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีคือ ศาลอาญา หรือ เรียกว่า Crown Court ซึ่งในการพิจารณาคดีในศาลประเภทนี้จะมีการมีคณะลูกขุน (Jury) ร่วมในการพิจารณาด้วย โดยคณะลูกขุนจะทำหน้าที่พิจารณาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาแสดงต่อศาลเพื่อที่จะตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ ส่วนผู้พิพากษาจะทำหน้าที่อธิบายข้อกฎหมายให้แก่ลูกขุน ให้คำแนะนำแก่ลูกขุน และมีหน้าที่ควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย และหากลูกขุนมีคำชี้ขาดว่าจำเลยมีความผิด ผู้พิพากษาก็จะมีหน้าที่ในการกำหนดโทษแก่จำเลยด้วย²⁴

4.2.2 การดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยที่วิกลจริตของประเทศอังกฤษ

หลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตในประเทศอังกฤษมีการวางหลักไว้ในพระราชบัญญัติการดำเนินคดีอาญากับจำเลยผู้วิกลจริต หรือ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ซึ่งในภายหลังได้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ

²² ทศพร มุจรินทร์, ระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ (Common Law) [ออนไลน์], 23 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา http://www.baanjomjut.com/library/global_community/05_2_4.html

²³ ดวงพร งามไพบูลย์, “มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา,” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 113.

²⁴ เรื่องเดียวกัน

ดังกล่าวโดยกฎหมายหลายฉบับอาทิ The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991 และ The Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 ให้ความคุ้มครองต่อยุคสมัยมากขึ้น ภายใต้แนวความคิดที่ว่า บุคคลที่มีสภาพจิตไม่ปกติหรือวิกลจริตนั้นจะต้องไม่ตกอยู่ในภาวะความเสี่ยงที่จะถูกลงโทษ²⁵

การเริ่มต้นพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีของประเทศอังกฤษ เริ่มต้นโดยเหตุแห่งความสงสัยเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลยในระหว่างพิจารณาคดี เมื่อปรากฏเหตุ เช่นว่าขึ้นต่อศาล พระราชบัญญัติการดำเนินคดีอาญากับจำเลยผู้วิกลจริต หรือ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 4 ได้วางหลักว่า ให้ศาลจัดให้มีการพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยขึ้นและจะต้องกระทำการเป็นการด่วน นอกจากนี้มาตราดังกล่าว ยังกำหนดอีกว่า การพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยนั้น ศาลจำต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานเป็นหนังสือหรือวาจาจากแพทย์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนตาม The Medical Act 1983 ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป และ 1 ในนั้นต้องเป็นแพทย์ที่ได้รับการรับรองว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจรักษาโรคทางจิตเวช²⁶

ภายหลังจากที่ได้มีการตั้งประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยขึ้นพิจารณา เนื่องจากมีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยมีสภาพจิตไม่ปกติและไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีนั้น

²⁵ Kevin Kerrigan, “Unfitness to Plead, Insanity and the Mental Element in Crime” *Journal of Mental Health Law* Vol. December 2000, (December 2000): p. 122.

²⁶ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 4**

“(1) This section applies where on the trial of a person the question arises (at the instance of the defence or otherwise) whether the accused is under a disability, that is to say, under any disability such that apart from this Act it would constitute a bar to his being tried.

(2) If, having regard to the nature of the supposed disability, the court are of opinion that it is expedient to do so and in the interests of the accused, they may postpone consideration of the question of fitness to be tried until any time up to the opening of the case for the defence.

(3) If, before the question of fitness to be tried falls to be determined, the jury return a verdict of acquittal on the count or each of the counts on which the accused is being tried, that question shall not be determined.

(4) Subject to subsections (2) and (3) above, the question of fitness to be tried shall be determined as soon as it arises.

(5) The question of fitness to be tried shall be determined by the court without a jury.

(6) The court shall not make a determination under subsection (5) above except on the written or oral evidence of two or more registered medical practitioners at least one of whom is duly approved.

ถ้าคณะลูกขุนพิจารณาได้ความว่า จำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตที่สภาพจิตผิดปกติและไม่สามารถทำการต่อสู้คดีต่อไปได้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษได้กำหนดมาตรการพิเศษเพื่อศาลและลูกขุนได้พิจารณาในเบื้องต้นเสียก่อนว่าจำเลยมีความเกี่ยวข้องในคดีหรือไม่ ซึ่งหากจำเลยไม่มีความเกี่ยวข้องในคดี กระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็จะได้ตัดจำเลยผู้วิกลจริตนั้นออกจากสำนวนอันเป็นการป้องกันไม่ให้จำเลยที่เป็นผู้วิกลจริตนั้นต้องถูกเอาเปรียบจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งที่ตนเองไม่เข้าใจหรือไม่รับรู้เกี่ยวกับกระบวนการเหล่านั้น โดยมาตรการพิเศษดังกล่าวถูกกำหนดไว้ใน มาตรา 4A แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ซึ่งเพิ่มเติมขึ้นโดย The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991 โดยหลักเกณฑ์ของมาตรการพิเศษดังกล่าวนี้ กำหนดให้ คณะลูกขุนสามารถพิจารณาจากพยานหลักฐานที่คู่ความได้แสดงต่อศาลไว้แล้วในระหว่างพิจารณาคดีหรือจากพยานหลักฐานที่อาจถูกอ้างโดยโจทก์หรือโดยบุคคลที่ศาลกำหนดให้เป็นผู้ต่อสู้คดีแทนจำเลยว่า จำเลยที่เป็นผู้วิกลจริตนั้นได้กระทำความผิดหรือดเว้นกระทำการอันเป็นความผิดตามที่ถูกฟ้องร้องหรือไม่ ซึ่งถ้าหากไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือดเว้นกระทำการใดๆ ทำให้เกิดความเสียหายเกิดขึ้น คณะลูกขุนก็จำเป็นต้องมีคำชี้ขาดให้ปล่อยตัวจำเลยไป²⁷

ถ้าหากภายหลังจากการพิจารณาจากพยานหลักฐานที่ปรากฏแล้ว คณะลูกขุนพบว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือดเว้นกระทำการใดๆ ทำให้เกิดความเสียหายขึ้นจริง ศาลก็มีอำนาจ

²⁷ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 4A

“(1) This section applies where in accordance with section 4(5) above it is determined by a jury that the accused is under a disability.

(2) The trial shall not proceed or further proceed but it shall be determined by a jury—

(a) on the evidence (if any) already given in the trial; and

(b) on such evidence as may be adduced or further adduced by the prosecution, or adduced by a person appointed by the court under this section to put the case for the defence,

whether they are satisfied, as respects the count or each of the counts on which the accused was to be or was being tried, that he did the act or made the omission charged against him as the offence.

(3) If as respects that count or any of those counts the jury are satisfied as mentioned in subsection (2) above, they shall make a finding that the accused did the act or made the omission charged against him.

(4) If as respects that count or any of those counts the jury are not so satisfied, they shall return a verdict of acquittal as if on the count in question the trial had proceeded to a conclusion.

(5) A determination under subsection (2) above shall be made—

(a) where the question of disability was determined on the arraignment of the accused, by a jury other than that which determined that question; and

(b) where that question was determined at any later time, by the jury by whom the accused was being tried.”

ดำเนินการกับจำเลยต่อไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นโดย Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 มาตรา 24 (1) โดยมาตรการพิเศษที่ให้อำนาจคณะลูกขุนในการพิจารณาความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างจำเลยผู้วิกลจริตกับการกระทำความผิดอาญาตามมาตรา 4A แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ดังกล่าวนั้น อาจเรียกได้ว่า “การไต่สวนข้อเท็จจริง หรือ Trial of Fact”²⁸

กระบวนการลำดับถัดมาภายหลังจากที่ศาลและคณะลูกขุนพิจารณาได้ความว่าจำเลยผู้วิกลจริตนั้น เป็นผู้กระทำความผิดหรืองดเว้นกระทำการใดๆ อันเป็นความผิดตามที่ถูกล่ามตาม มาตรา 4A จริง มาตรา 5 แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ก็ได้ให้อำนาจแก่ศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษาในโรงพยาบาลโดยอาจกำหนดเงื่อนไขไว้ในคำสั่งหรือไม่ก็ได้ หรือศาลอาจออกคำสั่งคุมประพฤติจำเลย หรือ อาจออกคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยโดยเด็ดขาดก็ได้²⁹ แต่ก่อนที่ศาลจะออกคำสั่งอย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตรา 5 ดังกล่าวเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม มาตรา 5A (2) แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นโดย Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 มาตรา 24 (1)

²⁸ Phil Fennell, "The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991," *The Modern Law Review* Vol. 55, (July 1992): p. 550.

²⁹ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5**

“(1) This section applies where —

- (a) special verdict is returned that the accused is not guilty by reason of insanity; or
- (b) findings have been made that the accused is under a disability and that he did the act or made the omission charged against him.

made the omission charged against him.

(2) The court shall make in respect of the accused —

- (a) hospital order (with or without a restriction order);
- (b) a supervision order; or
- (c) an order for his absolute discharge.

(3) Where —

(a) the offence to which the special verdict or the findings relate is an offence the sentence for which is fixed by law, and

- (b) the court have power to make a hospital order,

the court shall make a hospital order with a restriction order (whether or not they would have power to make a restriction order apart from this subsection.)

(4) In this section —

“hospital order ”has the meaning given in section 37 of the Mental Health Act 1983;

“restriction order ”has the meaning given to it by section 41 of that Act;

“supervision order ”has the meaning given in Part 1 of Schedule 1A to this Act”.

ศาลอาจมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปตรวจที่โรงพยาบาลเพื่อขอรายงานผลการตรวจสภาพจิตของจำเลยได้ตามมาตรา 35 แห่ง The Mental Health Act 1983 หรือหากจำเลยต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาหรือระหว่างการรอฟังคำพิพากษาของศาล ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาที่โรงพยาบาลแทนการคุมขัง ตามมาตรา 36 แห่ง The Mental Health Act 1983 แต่ในกรณีเช่นนี้ต้องมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรหรือโดยวาจาจากแพทย์ที่ได้รับการจดทะเบียนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปว่า จำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตถึงขั้นสมควรที่จะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลและโรงพยาบาลมีวิธีการรักษาที่เหมาะสมแก่ตัวจำเลย³⁰

กรณีที่จำเลยไม่พอใจคำสั่งของศาลที่ให้ส่งตัวจำเลยไปรักษา ณ โรงพยาบาล หรือคำสั่งของศาลให้คุมความประพฤติจำเลยตามมาตรา 5 แห่ง the Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 หรือเห็นว่าคำสั่งดังกล่าวไม่ถูกต้อง จำเลยที่ต้องถูกบังคับตามคำสั่งอาจอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อศาลอุทธรณ์ได้ทันที ทั้งนี้ ตาม The Criminal Appeal Act 1968 มาตรา 16A ซึ่งบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นโดย Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 มาตรา 25 แต่ทั้งนี้การอุทธรณ์ดังกล่าวจะได้รับการพิจารณาโดยศาลอุทธรณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของศาลอุทธรณ์ว่าจะรับอุทธรณ์ไว้พิจารณาหรือไม่ เนื่องจาก The Criminal Appeal Act 1968 มาตรา 16A (2) กำหนดให้การรับอุทธรณ์ไว้พิจารณาเป็นดุลยพินิจโดยเฉพาะของศาลอุทธรณ์ เว้นเสียแต่ว่าอุทธรณ์ดังกล่าวนั้นจะได้รับการรับรองว่าสมควรได้รับการพิจารณาในชั้นอุทธรณ์จากผู้พิพากษาในศาลที่พิจารณาคำสั่งดังกล่าว³¹

³⁰ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (2)**

“In relation to a case where section 5 above applies but the court have not yet made one of the disposals mentioned in subsection (2) of that section—

(a) section 35 of the 1983 Act (remand to hospital for report on accused’s mental condition) shall have effect with the omission of the words after paragraph (b) in subsection (3);

(b) section 36 of that Act (remand of accused person to hospital for treatment) shall have effect with the omission of the words “(other than an offence the sentence for which is fixed by law)” in subsection (2)”

³¹ **The Criminal Appeal Act 1968 Section 16A**

“(1) A person in whose case the Crown Court—

(a) makes a hospital order or interim hospital order by virtue of section 5 or 5A of the Criminal Procedure (Insanity) Act 1964, or

(b) makes a supervision order under section 5 of that Act, may appeal to the Court of Appeal against the order.

(2) An appeal under this section lies only—

(a) with the leave of the Court of Appeal; or

(b) if the judge of the court of trial grants a certificate that the case is fit for appeal

กระบวนการภายหลังจากที่จำเลยถูกศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวไปรักษาในโรงพยาบาลแล้ว ปรากฏว่าสภาพจิตของจำเลยดีขึ้น มาตรการในการดำเนินการของประเทศอังกฤษได้กำหนดให้ รัฐมนตรีภายหลังจากการปรึกษาหารือกับจิตแพทย์ผู้ทำการรักษาจำเลยแล้ว สามารถออกคำสั่งนำตัว จำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปหรือออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยกลับไปคุมขังอยู่ในเรือนจำได้ และในกรณีดังกล่าว เมื่อใดที่จำเลยกลับสู่การพิจารณาคดีในศาลหรือกลับเข้าสู่เรือนจำแล้ว ก็ให้ถือว่า คำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาในโรงพยาบาลของศาลนั้นเป็นอันสิ้นผลไปโดยปริยาย ทั้งนี้เป็นไปตาม มาตรา 5A (4) แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมขึ้น โดย Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 มาตรา 24 (1)³²

จากการพิจารณามาตรการในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ของประเทศอังกฤษ แสดงให้เห็นถึงหลักเกณฑ์สำคัญที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

4.2.2.1 การตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

ประเทศอังกฤษมีการบัญญัติมาตรการในการดำเนินการของศาลเพื่อออก คำสั่งใดๆ เกี่ยวกับจำเลยผู้ต้องสงสัยว่าจะมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตไว้อย่างค่อนข้างรัดกุม ตั้งแต่ในศาลชั้นต้น โดย The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 4 กำหนดไว้ อย่างชัดเจนว่า การพิจารณาพยานหลักฐานที่เป็นความเห็นของแพทย์ซึ่งเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ประกอบการวินิจฉัยเพื่อออกคำสั่งเกี่ยวกับจำเลยผู้วิกลจริตนั้น ต้องประกอบด้วยความเห็นของแพทย์ อย่างน้อย 2 คนขึ้นไป และแพทย์หนึ่งในคณะผู้ทำความเห็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวช ศาสตร์ที่ได้รับการรับรองจากแพทย์สภาของอังกฤษอีกด้วย³³ อันเป็นบทบัญญัติที่สร้างความน่าเชื่อถือให้แก่พยานหลักฐานที่ศาลนำมาใช้พิจารณาในการออกคำสั่งได้อย่างดี

นอกจากนี้ประเทศอังกฤษยังมีมาตรการในการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัว จำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลอีกชั้นหนึ่งโดยศาลอุทธรณ์ เนื่องบทบัญญัติ มาตรา 16A

³² Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (4)

“Where—

(a) a person is detained in pursuance of a hospital order which the court had power to make by virtue of section 5(1)(b) above, and

(b) the court also made a restriction order, and that order has not ceased to have effect, the Secretary of State, if satisfied after consultation with the responsible medical officer that the person can properly be tried, may remit the person for trial, either to the court of trial or to a prison.

On the person’s arrival at the court or prison, the hospital order and the restriction order shall cease to have effect.”

³³ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 4

แห่ง The Criminal Appeal Act กำหนดให้จำเลยที่ไม่พอใจในคำสั่งสามารถอุทธรณ์คำสั่งให้ส่งตัวไปควบคุมไว้ในสถานพยาบาลของศาลได้ทันที แม้ในพระราชบัญญัติ The Criminal Appeal Act จะกำหนดให้เป็นการอุทธรณ์ในระบบอุทธรณ์พิณิจ คือศาลอุทธรณ์มีอำนาจอุทธรณ์พิณิจที่จะรับหรือไม่รับอุทธรณ์ไว้พิจารณาก็ได้ แต่ก็เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยผู้ต้องเสียหายจากการออกคำสั่งของศาลได้ใช้สิทธิของตนในการโต้แย้งคำสั่งของศาลที่กระทบต่อสิทธิของตนอย่างชอบธรรมแล้ว³⁴

4.2.2.2 กระบวนการในการนำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่งของศาล

ประเทศอังกฤษมีการกำหนดมาตรการในการดำเนินการดำเนินการดำเนินคดีภายหลังจากการนำตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษาในสถานพยาบาลตามคำสั่งของศาลไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนโดยปรากฏใน The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 5A ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นโดย Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 มาตรา 24 (1)³⁵ ซึ่งกำหนดให้ บุคคลที่มีอำนาจนำจำเลยผู้วิกลจริตออกจากสถานพยาบาลเพื่อนำกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อหน้านั้นคือ รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยมีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินการเอาไว้อย่างชัดเจน เริ่มจากรัฐมนตรีต้องทำการประเมินอาการทางจิตของจำเลยร่วมกับแพทย์ผู้ทำการรักษาว่า จำเลยมีอาการทางจิตเป็นอย่างไร ดีขึ้นจากเดิมหรือไม่ และสภาพจิตของจำเลยพร้อมที่จะเข้าสู่การดำเนินคดีแล้วหรือยัง หากพบว่าอาการป่วยของจำเลยดีขึ้นและจำเลยมีสภาพจิตที่สมบูรณ์เพียงพอที่จะเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปได้ รัฐมนตรีก็สามารถออกคำสั่งให้ยุติการรักษาและนำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไป

4.2.2.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต (The Mental Health Act 1983) ของประเทศอังกฤษได้กำหนดระยะเวลาเกี่ยวกับการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตไว้รักษาในสถานพยาบาลไว้ใน มาตรา 36 (6) โดยกำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยหรือขยายเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาในโรงพยาบาลได้แต่จำเลยจะต้องไม่ถูกควบคุมตัวในโรงพยาบาลครั้งหนึ่งนานเกินกว่า 28 วัน และรวมระยะเวลาในการควบคุมตัวทั้งสิ้นต้องไม่เกิน

³⁴ The Criminal Appeal Act 1968 Section 16A

³⁵ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (4)

12 สัปดาห์ หรือ 84 วัน และในระหว่างควบคุมตัวจำเลยในโรงพยาบาล ศาลมีอำนาจออกคำสั่งยกเลิกการควบคุมตัวได้ถ้าเห็นสมควร³⁶

การสั่งยกเลิกการควบคุมตัวจำเลยในโรงพยาบาลนั้น ศาลสามารถสั่งได้เอง ถ้าศาลเห็นสมควร หรือศาลอาจจะสั่งยกเลิกการควบคุมตัวจำเลยโดยอ้างอิงจากพยานหลักฐานที่จำเลยอ้างต่อศาลได้ ทั้งนี้ ปรากฏตามมาตรา 36 (7) แห่ง The Mental Health Act 1983 ซึ่งกำหนดว่า ในระหว่างที่จำเลยถูกควบคุมตัวอยู่ในโรงพยาบาล จำเลยมีสิทธิที่จะขอรายงานการตรวจรักษาสุขภาพจิตของตนเองจากแพทย์ที่ได้รับการจดทะเบียนรับรองหรือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานเสนอต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาออกคำสั่งยกเลิกการควบคุมตัวในโรงพยาบาลตามมาตรา 36 (6) แห่ง The Mental Health Act 1983 ได้³⁷

ในกรณีที่อาการผิดปกติทางจิตของจำเลยมีความรุนแรงยากที่จะรักษาให้หายขาดได้ภายในระยะเวลา 12 สัปดาห์ และหากปล่อยตัวจำเลยไปอาจเป็นการไม่ปลอดภัยต่อประชาชน The Mental Health Act 1983 วางหลักให้ศาลสามารถกำหนดข้อจำกัดในการปล่อยตัวจำเลยออกจากโรงพยาบาล หรือเรียกว่า Restriction Order ได้ ตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยเงื่อนไขที่ศาลจะสามารถใช้อำนาจตามมาตรานี้ได้ ศาลจะต้องได้พิจารณาถึงลักษณะการกระทำความผิดของจำเลย, การกระทำครั้งก่อนๆ ของจำเลย รวมถึงความเสี่ยงที่จำเลยอาจจะกระทำความผิดอีกในอนาคต ทั้งนี้ศาลจะต้องชั่งน้ำหนักกับความปลอดภัยของประชาชน หากปล่อยตัวจำเลยออกจากโรงพยาบาลด้วย นอกจากนี้การออกคำสั่งกำหนดเงื่อนไขในการปล่อยตัว หรือ Restriction Order นั้น ศาลจำเป็นต้องอาศัยพยานหลักฐานจากแพทย์ โดยจะต้องเรียกแพทย์ผู้ได้รับการจดทะเบียนอย่างน้อย 1 คนขึ้นไป มาให้ถ้อยคำแก่ศาลเพื่อประกอบการออกคำสั่ง³⁸ คำสั่งกำหนด

³⁶ The Mental Health Act 1983 Section 36 (6) “An accused person shall not be remanded or further remanded under this section for more than 28 days at a time or for more than 12 weeks in all; and the court may at any time terminate the remand if it appears to the court that it is appropriate to do so.”

³⁷ The Mental Health Act 1983 Section 36 (7) “An accused person remanded to hospital under this section shall be entitled to obtain at his own expense an independent report on his mental condition from a registered medical practitioner or approved clinician] chosen by him and to apply to the court on the basis of it for his remand to be terminated under subsection (6) above.”

³⁸ The Mental Health Act 1983 Section 41

“(1) Where a hospital order is made in respect of an offender by the Crown Court, and it appears to the court, having regard to the nature of the offence, the antecedents of the offender and the risk of his committing further offences if set at large, that it is necessary for the protection of the public from serious harm so to do, the court may, subject to the provisions of this section, further order that the offender shall be subject to the special restrictions set out in this section; and an order under this section shall be known as “a restriction order”.

เงื่อนไขในการปล่อยตัวหรือ Restriction Order นี้ ถ้าหากมีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลงไปหรือจำเป็นมีอาการดีขึ้นและไม่เป็นอันตรายต่อประชาชนอีกต่อไป ศาลก็มีอำนาจออกคำสั่งยกเลิกข้อจำกัดในการปล่อยตัวดังกล่าวเสียก็ได้ รวมถึงรัฐมนตรีก็อาจออกคำสั่งยกเลิกข้อจำกัดในการปล่อยตัวได้เช่นกัน ถ้าปรากฏแก่รัฐมนตรีว่าจำเป็นไม่มีอันตรายต่อประชาชนอีกต่อไป ทั้งนี้ เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 42 แห่ง The Mental Health Act 1983³⁹

4.2.2.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี

ประเทศอังกฤษไม่ปรากฏบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในการมีทนายความหรือผู้ช่วยเหลือทางคดีแก่จำเลยที่มีสภาพจิตไม่ปกติ

4.3 ประเทศแคนาดา

4.3.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดาเป็นประเทศในทวีปอเมริกาเหนือมีพรมแดนติดกับประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันแคนาดาใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยถือพระราชินีเอลิซาเบธที่สองแห่งสหราชอาณาจักรเป็นกษัตริย์ ประเทศแคนาดาการแบ่งเขตการปกครองเป็นสหพันธรัฐที่ประกอบด้วย 10 รัฐ (provinces) และ 3 ดินแดน (territories) ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างรัฐกับดินแดนคือ รัฐของแคนาดาได้รับมอบอำนาจจากบทบัญญัติในกฎหมายรัฐธรรมนูญโดยตรง ขณะที่ดินแดนของแคนาดาจัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายของสหพันธรัฐ ดังนั้น รัฐบาลสหพันธรัฐจึงมีอำนาจโดยตรงในการควบคุมดูแลดินแดน ส่วนรัฐบาลของรัฐนั้นจะมีอำนาจและสิทธิในการปกครองตนเองมากกว่า⁴⁰

ประเทศแคนาดาใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี หรือ Common Law เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ ดังนั้น กฎหมายของประเทศแคนาดาจึงมักเกิดจากคำพิพากษาของ

(2) A restriction order shall not be made in the case of any person unless at least one of the registered medical practitioners whose evidence is taken into account by the court under section 37(2) (a) above has given evidence orally before the court.”

³⁹ The Mental Health Act 1983 Section 42 (1) “If the Secretary of State is satisfied that in the case of any patient a restriction order is no longer required for the protection of the public from serious harm, he may direct that the patient shall cease to be subject to the special restrictions set out in section 41 (3) above; and where the Secretary of State so directs, the restriction order shall cease to have effect, and section 41 (5) above shall apply accordingly.”

⁴⁰ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงออตตาวา, ข้อมูลเกี่ยวกับแคนาดา [ออนไลน์], 24 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา <http://www.thaiembassy.ca/th/canada/about-canada>

ศาลเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ⁴¹ ส่วนระบบศาลของประเทศแคนาดานั้น แบ่งออกเป็นศาลแห่งมลรัฐและศาลแห่งสหพันธรัฐ เช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศแคนาดาใช้ระบบกล่าวหา (Accusatorial system) โดยมีหลักเกณฑ์ให้คู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยจะต้องนำสืบพยานหลักฐานต่อศาล⁴² โดยในประเทศแคนาดานั้น มีพนักงานอัยการทำหน้าที่ฟ้องคดีอาญาและดำเนินคดีอาญาดังกล่าวแทนผู้เสียหาย และอำนาจของพนักงานอัยการของประเทศแคนาดาถือว่าเป็นอำนาจดุลยพินิจที่สามารถสั่งไม่ฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะได้

4.3.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตของประเทศแคนาดา

กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีสภาพจิตไม่ปกติหรือมีอาการวิกลจริต ประเทศแคนาดาได้วางหลักเกณฑ์การปฏิบัติในกรณีดังกล่าวไว้ใน ประมวลกฎหมายอาญาของแคนาดา (Criminal Code of Canada) ในส่วนที่ 20 เรื่อง สภาพจิตไม่ปกติ (Mental Disorder) ประกอบกับกฎหมายเกี่ยวกับสุขภาพจิตของแต่ละมลรัฐ

เมื่อปรากฏเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยในระหว่างการพิจารณาคดี กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศแคนาดาบัญญัติให้ศาลสามารถนำประเด็นข้อสงสัยดังกล่าวขึ้นพิจารณาได้ทันที ไม่ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาใดๆ ระหว่างพิจารณา โดยประเด็นสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยนั้นอาจจะถูกยกขึ้นพิจารณาโดยศาลก็ได้ เมื่อศาลเห็นว่ามีเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิต โดยประมวลกฎหมายอาญาแห่งแคนาดา หรือ Criminal Code of Canada มาตรา 672.11 วางหลักให้ ศาลสามารถออกคำสั่งให้ทำการประเมินสภาพจิตของจำเลยได้ ถ้าศาลมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการประเมินดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการพิจารณาสภาพจิตของจำเลยในการต่อสู้คดีหรือมีความจำเป็นในการทำคำพิพากษาหรือคำสั่งที่เหมาะสมในกรณีที่ลูกขุนมีคำตัดสินว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดทางอาญาเพราะเหตุความผิดปกติทางจิต⁴³ และการออกคำสั่งให้ตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลยดังกล่าวศาลสามารถ

⁴¹ ทศพร มุรรัตน, ระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ (Common Law) [ออนไลน์], 23 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา http://www.baanjomjut.com/library/global_community/05_2_4.html

⁴² อุทัย อาทิวา, คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา, (กรุงเทพมหานคร: วิ.เจ.พรินติ้ง, 2558). หน้า 10-11.

⁴³ **Criminal Code of Canada Section 672.11** "A court having jurisdiction over an accused in respect of an offence may order an assessment of the mental condition of the accused, if it has reasonable grounds to believe that such evidence is necessary to determine

(a) whether the accused is unfit to stand trial;

ออกคำสั่งได้ไม่ว่าในเวลาใดๆ ระหว่างกระบวนการพิจารณา ทั้งนี้ ปรากฏตามมาตรา 672.12 (1) แห่ง Criminal Code of Canada นอกจากนี้ในบทบัญญัติดังกล่าวยังกำหนดให้โจทก์หรือจำเลย อาจทำคำร้องยื่นต่อศาลเพื่อขอให้ศาลคำสั่งให้ตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลยได้ด้วย⁴⁴

ประเด็นเรื่องการร้องขอให้มีการพิจารณาในประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี (Fitness to stand trial) ของจำเลยนั้น Criminal Code of Canada วางหลักข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่า จำเลยทุกคนในคดีเป็นบุคคลที่มีความสามารถหรือสภาพจิตสมบูรณ์พร้อมที่จะต่อสู้คดีในศาล เว้นแต่จะมีหลักฐานมาแสดงต่อศาลอันมีน้ำหนักพอสมควรที่จะทำให้ศาลเชื่อว่าจำเลยไม่มีความสามารถหรือสภาพจิตของจำเลยไม่พร้อมในการต่อสู้คดี ดังปรากฏตามมาตรา 672.22 แห่ง Criminal Code of Canada⁴⁵ และบุคคลที่จะยกประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยให้ศาลพิจารณาได้นั้นมาตรา 672.23 (1) กำหนดไว้ว่าคู่ความทั้งฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยได้ หรือศาลจะตั้งประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยเองก็ได้ถ้าศาลเห็นสมควร โดยในมาตรา 672.23 (2) ได้กำหนดภาระการพิสูจน์ในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยไว้ว่า คู่ความฝ่ายใดเป็นฝ่ายยื่นคำร้องต่อศาลให้พิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลย คู่ความฝ่ายนั้นจะต้องมีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดี⁴⁶

(b) whether the accused was, at the time of the commission of the alleged offence, suffering from a mental disorder so as to be exempt from criminal responsibility by virtue of subsection 16 (1);

(c) whether the balance of the mind of the accused was disturbed at the time of commission of the alleged offence, where the accused is a female person charged with an offence arising out of the death of her newly-born child;

(d) the appropriate disposition to be made, where a verdict of not criminally responsible on account of mental disorder or unfit to stand trial has been rendered in respect of the accused;

(d.1) whether a finding that the accused is a high-risk accused should be revoked under subsection 672.84 (3); or

(e) whether an order should be made under section 672.851 for a stay of proceedings, where a verdict of unfit to stand trial has been rendered against the accused.

⁴⁴ **Criminal Code of Canada Section 672.12 (1)** “The court may make an assessment order at any stage of proceedings against the accused of its own motion, on application of the accused or, subject to subsections (2) and (3), on application of the prosecutor....”

⁴⁵ **Criminal Code of Canada Section 672.22** “An accused is presumed fit to stand trial unless the court is satisfied on the balance of probabilities that the accused is unfit to stand trial.”

⁴⁶ **Criminal Code of Canada Section 672.23**

“(1) Where the court has reasonable grounds, at any stage of the proceedings before a verdict is rendered, to believe that the accused is unfit to stand trial, the court may direct, of its own motion or on application of the accused or the prosecutor, that the issue of fitness of the accused be tried.

นอกจากนี้ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศแคนาดายังมีการจัดตั้ง คณะกรรมการอีกชุดหนึ่งขึ้นมาเพื่อพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยโดยเฉพาะ โดยเรียกคณะกรรมการชุดนี้ว่า Review Board โดย Criminal Code of Canada มาตรา 672.38 กำหนดไว้ว่า ในทุกมลรัฐจำเป็นต้องมีการจัดตั้ง Review Board ขึ้นเพื่อพิจารณาประเด็นเรื่องการตัดสิน ให้จำเลยไม่ต้องรับผิดทางอาญาเนื่องจากจำเลยกระทำความผิดในขณะวิกลจริต หรือประเด็น เรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดี โดย Review Board ของแต่ละมลรัฐต้องประกอบไปด้วยสมาชิกไม่ต่ำกว่า 5 คน โดยได้รับการแต่งตั้งจากรองผู้ว่าการมลรัฐในแต่ละมลรัฐ ทั้งนี้ Review Board ของแต่ละมลรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของมลรัฐแห่งนั้นๆ⁴⁷ และ Criminal Code of Canada ยังกำหนดอีกว่าสมาชิกของ Review Board ต้องประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทาง จิตวิทยาที่ได้ผ่านการฝึกอบรมและมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยทางจิต มาแล้ว⁴⁸ อีกทั้งยังกำหนดด้วยว่าประธานของคณะกรรมการ Review Board จะต้องเป็นผู้พิพากษา ศาลแห่งสหพันธรัฐ, ศาลสูงสุด, ศาลแขวง หรือ ศาลแห่งมลรัฐ หรือบุคคลที่มีคุณสมบัติสมควร ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการดังกล่าว⁴⁹ โดยคณะกรรมการ Review Board นั้น มีอำนาจในการพิจารณาและวินิจฉัยชี้ขาด (Disposition) แทนศาลในประเด็นเรื่องความสามารถของ จำเลยในการต่อสู้คดี⁵⁰ อีกทั้งยังมีอำนาจในการทบทวนคำชี้ขาดของศาลในประเด็นเรื่องความสามารถ

(2) An accused or a prosecutor who makes an application under subsection (1) has the burden of proof that the accused is unfit to stand trial.”

⁴⁷ **Criminal Code of Canada Section 672.38**

“(1) A Review Board shall be established or designated for each province to make or review dispositions concerning any accused in respect of whom a verdict of not criminally responsible by reason of mental disorder or unfit to stand trial is rendered, and shall consist of not fewer than five members appointed by the lieutenant governor in council of the province.

(2) A Review Board shall be treated as having been established under the laws of the province.”

⁴⁸ **Criminal Code of Canada Section 672.39** “A Review Board must have at least one member who is entitled under the laws of a province to practise psychiatry and, where only one member is so entitled, at least one other member must have training and experience in the field of mental health, and be entitled under the laws of a province to practise medicine or psychology.”

⁴⁹ **Criminal Code of Canada Section 672.4 (1)** “Subject to subsection (2), the chairperson of a Review Board shall be a judge of the Federal Court or of a superior, district or county court of a province, or a person who is qualified for appointment to, or has retired from, such a judicial office.”

⁵⁰ **Criminal Code of Canada Section 672.45 (1.1)** If the court does not hold a hearing under subsection (1), it shall send without delay, following the verdict, in original or copied form, any transcript of the court proceedings in respect of the accused, any other document or information related to the proceedings, and all exhibits filed with it, to the Review Board that has jurisdiction in respect of the matter, if the transcript, document, information or exhibits are in its possession.

ของจำเลยในการต่อสู้คดีได้อีกด้วย ซึ่งถ้าหากคณะกรรมการ Review Board เห็นว่า จำเลยสภาพจิตของจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ Review Board ก็มีอำนาจที่จะกลับคำชี้ขาดของศาลและส่งตัวจำเลยกลับไปยังศาลเพื่อทำการพิจารณาคดีต่อไป⁵¹

ภายหลังจากที่ได้มีการร้องขอต่อศาลให้พิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีแล้ว ถ้าศาลพิจารณาจากพยานหลักฐานที่คู่ความฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์นำมาแสดงต่อศาลจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่า จำเลยมีความผิดปกติทางจิตและไม่สามารถที่จะทำการต่อสู้คดีต่อไปได้ (Unfit to Stand trial) การพิจารณาคดีจะต้องระงับลงและให้คณะลูกขุนที่พิจารณาคดีนั้นพ้นจากตำแหน่ง⁵² และภายหลังจากที่ศาลหรือคณะกรรมการ Review Board วินิจฉัยแล้วว่าจำเลยไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดี ศาลหรือคณะกรรมการ Review Board ก็จำต้องนัดวันพิจารณาเพื่อมีคำวินิจฉัยชี้ขาด (Disposition Hearing) ในประเด็นดังกล่าว โดยในการพิจารณานั้นให้ศาลแต่งตั้งอัยการสูงสุดแห่งมลรัฐเป็นคู่ความฝ่ายหนึ่งและอาจแต่งตั้งบุคคลใดๆ ผู้มีส่วนได้เสียในการปกป้องผลประโยชน์ของจำเลยเป็นคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ถ้าศาลเห็นสมควร และในการพิจารณานั้น Criminal Code of Canada กำหนดให้คู่ความแต่ละฝ่ายสามารถอ้างพยานหลักฐานต่อศาลได้ รวมถึงสามารถเบิกตัวพยานบุคคลมาให้การต่อศาล, ชักค้ำพยานบุคคลของฝ่ายตรงข้าม หรือชักค้ำพยานบุคคลซึ่งเป็นแพทย์ผู้ทำรายงานประเมินอาการทางจิตของจำเลยที่เสนอต่อศาลหรือ Review Board ได้อีกด้วย⁵³

Criminal Code of Canada Section 672.46 (1) Where the court does not make a disposition in respect of the accused at a disposition hearing, any order for the interim release or detention of the accused or any appearance notice, promise to appear, summons, undertaking or recognizance in respect of the accused that is in force at the time the verdict of not criminally responsible on account of mental disorder or unfit to stand trial is rendered continues in force, subject to its terms, until the Review Board makes a disposition.

⁵¹ **Criminal Code of Canada Section 672.48**

“(1) Where a Review Board holds a hearing to make or review a disposition in respect of an accused who has been found unfit to stand trial, it shall determine whether in its opinion the accused is fit to stand trial at the time of the hearing.

(2) If a Review Board determines that the accused is fit to stand trial, it shall order that the accused be sent back to court, and the court shall try the issue and render a verdict...”

⁵² **Criminal Code of Canada Section 672.31** “Where the verdict on trial of the issue is that an accused is unfit to stand trial, any plea that has been made shall be set aside and any jury shall be discharged.”

⁵³ **Criminal Code of Canada Section 672.5...**

“(3) On application, the court or Review Board shall designate as a party the Attorney General of the province where the disposition is to be made and, where an accused is transferred from another province, the Attorney General of the province from which the accused is transferred.

เมื่อศาลหรือ Review Board พิจารณาสภาพจิตของจำเลยประกอบกับความปลอดภัยแห่งสาธารณะแล้วเห็นว่า สภาพจิตของจำเลยไม่สามารถเข้ารับการพิจารณาคดีได้และสมควรเข้ารับการรักษา มาตรา 672.54 แห่ง Criminal Code of Canada ให้อำนาจแก่ศาลหรือคณะกรรมการ Review Board สามารถออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปกักตัวไว้เพื่อรักษาในโรงพยาบาลก็ได้ถ้าศาลหรือ Review Board เห็นสมควร⁵⁴ โดยระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยไว้เพื่อรักษาในโรงพยาบาลนั้นจะขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละมลรัฐ

ภายหลังจากที่ศาลหรือ Review Board ได้วินิจฉัยแล้วว่า จำเลยมีสภาพจิตไม่ปกติและไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีตาม Criminal Code of Canada มาตรา 672.31 ซึ่งมีผลทำให้การพิจารณาคดีต้องหยุดลงนั้น Criminal Code of Canada กำหนดให้สามารถนำคดีขึ้นพิจารณาต่อได้ถ้าหากปรากฏว่าจำเลยกลับมาความสามารถในการต่อสู้คดีได้และให้คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้างว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นจนมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้แล้ว มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวได้⁵⁵ ซึ่งก็คือคู่ความฝ่ายโจทก์ โดย Criminal Code of Canada กำหนดให้ศาลจำต้องนัดไต่สวนในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยเพื่อพิจารณาจากพยานหลักฐานที่ปรากฏในเวลานั้นว่ามี

(4) The court or Review Board may designate as a party any person who has a substantial interest in protecting the interests of the accused, if the court or Review Board is of the opinion that it is just to do so. ...

(11) Any party may adduce evidence, make oral or written submissions, call witnesses and cross-examine any witness called by any other party and, on application, cross-examine any person who made an assessment report that was submitted to the court or Review Board in writing. ...”

⁵⁴ **Criminal Code of Canada Section 672.54** “When a court or Review Board makes a disposition under subsection 672.45(2), section 672.47, subsection 672.64(3) or section 672.83 or 672.84, it shall, taking into account the safety of the public, which is the paramount consideration, the mental condition of the accused, the reintegration of the accused into society and the other needs of the accused, make one of the following dispositions that is necessary and appropriate in the circumstances:

(a) where a verdict of not criminally responsible on account of mental disorder has been rendered in respect of the accused and, in the opinion of the court or Review Board, the accused is not a significant threat to the safety of the public, by order, direct that the accused be discharged absolutely;

(b) by order, direct that the accused be discharged subject to such conditions as the court or Review Board considers appropriate; or

(c) by order, direct that the accused be detained in custody in a hospital, subject to such conditions as the court or Review Board considers appropriate.”

⁵⁵ **Criminal Code of Canada Section 672.32**

“(1) A verdict of unfit to stand trial shall not prevent the accused from being tried subsequently where the accused becomes fit to stand trial.

(2) The burden of proof that the accused has subsequently become fit to stand trial is on the party who asserts it, and is discharged by proof on the balance of probabilities.”

น้ำหนักเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่าจำเลยกลับมาความสามารถในการต่อสู้คดีเพื่อที่จะนำจำเลยกลับเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีต่อไป โดยการนัดไต่สวนดังกล่าวนั้นจะต้องไม่เกินระยะเวลา 2 ปี นับแต่ที่มีคำวินิจฉัยว่าจำเลยมีสภาพจิตผิดปกติและไม่พร้อมที่จะดำเนินคดีได้ นอกจากนี้ศาลอาจรับฟังพยานหลักฐานอื่นๆ เช่น บันทึกคำให้การของพยาน หรือ บันทึกการสอบปากคำ พิจารณาประกอบก็ได้ ถ้าจากการพิจารณาของศาลปรากฏว่าไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะนำจำเลยกลับเข้าสู่การพิจารณาคดี ศาลก็จำเป็นต้องมีคำสั่งปล่อยตัวจำเลยไป⁵⁶

จากการพิจารณากระบวนการในการดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยผู้วิกลจริตของประเทศแคนาดา จะเห็นได้ว่า กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีจำเลยเป็นผู้วิกลจริตหรือมีสภาพจิตไม่ปกตินั้นมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่หลายประการดังต่อไปนี้

4.3.2.1 การตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

จากการพิจารณากระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยผู้วิกลจริตของประเทศแคนาดาพบว่า ในขั้นตอนการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้รักษาในโรงพยาบาลนั้นมีการกำหนดให้ศาลพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ เนื่องจาก Criminal Code of Canada มีการวางหลักข้อสันนิษฐานไว้อย่างชัดเจนว่า ศาลต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า จำเลยมีสภาพจิตที่เป็นปกติและพร้อมที่จะดำเนินคดีได้⁵⁷ ดังนั้น หากคู่ความฝ่ายใดต้องการหักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าวเพื่อแสดงว่า จำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถดำเนินคดีได้ คู่ความฝ่ายนั้นก็ต้องนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาล และศาลก็จำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานเหล่านั้นอย่างสิ้นข้อสงสัย นอกจากนี้ Criminal Code of Canada ยังเปิดโอกาสให้คู่ความฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับคำร้องของ

⁵⁶ Criminal Code of Canada Section 672.33

“(1) The court that has jurisdiction in respect of the offence charged against an accused who is found unfit to stand trial shall hold an inquiry, not later than two years after the verdict is rendered and every two years thereafter until the accused is acquitted pursuant to subsection (6) or tried, to decide whether sufficient evidence can be adduced at that time to put the accused on trial. ...

(3) At an inquiry under this section, the burden of proof that sufficient evidence can be adduced to put the accused on trial is on the prosecutor.

(4) In an inquiry under this section, the court shall admit as evidence

(a) any affidavit containing evidence that would be admissible if given by the person making the affidavit as a witness in court; or

(b) any certified copy of the oral testimony given at a previous inquiry or hearing held before a court in respect of the offence with which the accused is charged. ...

(6) Where, on the completion of an inquiry under this section, the court is satisfied that sufficient evidence cannot be adduced to put the accused on trial, the court shall acquit the accused.”

⁵⁷ Criminal Code of Canada Section 672.22

คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเกี่ยวกับการออกคำสั่งของศาลสามารถนำพยานหลักฐานขึ้นมาแสดงต่อศาลในวันนัดพิจารณาเพื่อออกคำสั่งได้ด้วย⁵⁸ อันเป็นการเปิดโอกาสให้คู่ความแต่ละฝ่ายสามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายจำเลยที่สามารถใช้สิทธิโต้แย้งคำสั่งของศาลที่ส่งผลกระทบต่อตนเองได้

นอกจากนี้ Criminal Code of Canada ยังได้บัญญัติถึงกระบวนการในการตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจของศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษาในโรงพยาบาลอีกชั้นหนึ่ง กระบวนการตรวจสอบเช่นนี้ คือ การตรวจสอบดุลยพินิจของศาลโดยองค์กรพิเศษที่ชื่อว่า Review Board ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ทรงคุณวุฒิมากมายในหลายสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกฎหมายและด้านจิตแพทย์⁵⁹ ซึ่ง Criminal Code of Canada ได้ให้อำนาจองค์กรนี้ในการตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจในการออกคำสั่งของศาล และหากเห็นว่า การใช้ดุลยพินิจของศาลในการออกคำสั่งนั้นถูกต้อง Review Board ก็สามารถออกคำสั่งเสียใหม่และยกเลิกคำสั่งเดิมของศาลก็ได้ตาม Criminal Code of Canada มาตรา 672.48⁶⁰

4.3.2.2 กระบวนการในการนำจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่งของศาล

กฎหมาย Criminal Code of Canada มีการบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการในการนำจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อภายหลังจากการบำบัดรักษาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน โดยปรากฏอยู่ในมาตรา 672.33 ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ศาลจำต้องนัดไต่สวนในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยเพื่อพิจารณาจากพยานหลักฐานที่ปรากฏในเวลานั้นว่ามีน้ำหนักเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่าจำเลยกลับมามีความสามารถในการต่อสู้คดีเพื่อที่จะนำจำเลยกลับเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีต่อไป โดยการนัดไต่สวนดังกล่าวนี้จะต้องไม่เกินระยะเวลา 2 ปี นับแต่ที่มีคำวินิจฉัยว่าจำเลยมีสภาพจิตผิดปกติและไม่พร้อมที่จะดำเนินคดีได้⁶¹

4.3.2.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล

Criminal Code of Canada ไม่มีการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปกักตัวไว้ในโรงพยาบาลเพื่อทำการรักษาอาการทางจิตไว้

⁵⁸ Criminal Code of Canada Section 672.5

⁵⁹ Criminal Code of Canada Section 672.39

⁶⁰ Criminal Code of Canada Section 672.48

⁶¹ Criminal Code of Canada Section 672.33

ดังนั้น ระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยนั้นจึงขึ้นอยู่กับกฎหมายภายในมลรัฐแต่ละมลรัฐ ยกตัวอย่าง เช่น มลรัฐบริติช-โคลัมเบีย (British Columbia) มีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตัวจำเลยที่มีสภาพจิตไม่ปกติไว้ในกฎหมายสุขภาพจิตแห่งมลรัฐ (Mental Health Act of British Columbia) ซึ่งกฎหมายดังกล่าวกำหนดให้จำเลยที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวมารักษาในสถานพยาบาลแห่งมลรัฐตาม Criminal Code of Canada นั้น จะต้องได้รับการรักษาที่เหมาะสมกับอาการป่วย⁶² และถือว่าบุคคลดังกล่าวเป็นผู้เข้ารับการรักษาโดยไม่สมัครใจ (Involuntary Admissions) ซึ่งจะต้องถูกควบคุมตัวไว้รักษาไม่เกิน 1 เดือน นับแต่วันที่เข้ารับการรักษา และเมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังกล่าวแล้วก็ต้องปล่อยตัวจำเลยไปเว้นเสียแต่จะมีการเพิ่มระยะเวลาในการควบคุมตัว⁶³ ซึ่งมาตรา 24 แห่ง Mental Health Act of British Columbia ได้กำหนดไว้ว่าสามารถขยายระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยได้ 3 ครั้ง โดยครั้งแรกสามารถขยายระยะเวลาควบคุมตัวจำเลยได้ไม่เกิน 1 เดือน ครั้งที่ 2 ขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกิน 3 เดือน และครั้งสุดท้ายสามารถขยายระยะเวลาจนกว่าจะรักษาจำเลยสำเร็จได้แต่ไม่เกิน 6 เดือน⁶⁴

นอกจากนี้ Criminal Code of Canada ยังให้อำนาจแก่ศาลในการดำเนินการกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตแต่ยังไม่สมควรออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรักษาในโรงพยาบาล โดยมาตรา 672.58 แห่ง Criminal Code of Canada กำหนดไว้ว่า ถ้าศาลไม่ออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปกักตัวไว้เพื่อรักษาในโรงพยาบาลตามมาตรา 672.54 ศาลก็อาจมีคำสั่งให้จำเลยต้องเข้ารับการรักษาอาการทางจิตภายในระยะเวลาที่กำหนดแต่ไม่เกิน 6 เดือนได้⁶⁵

⁶² **Mental Health Act of British Columbia Section 30** “A person who, under the *Criminal Code*, is found not criminally responsible on account of mental disorder or is found unfit on account of mental disorder to stand trial, and who is ordered to be detained in a Provincial mental health facility, must receive care and treatment appropriate to the condition of the person as authorized by the director.”

⁶³ **Mental Health Act of British Columbia Section 23** “A patient admitted under section 22 (Involuntary Admissions) may be detained for one month after the date of the admission, and the patient must be discharged at the end of that month unless the authority for the detention is renewed in accordance with section 24.”

⁶⁴ **Mental Health Act of British Columbia Section 24 (1)** “Unless the patient has previously been discharged, authority for the detention of a patient may be renewed under this section as follows:

(a) from the end of the period referred to in section 23 for a further period of one month;

(b) from the end of any period of renewal under paragraph (a) for a further period of 3 months;

(c) from the end of any period of renewal under paragraph (b) for a further period, or further successive periods, of 6 months.”

⁶⁵ **Criminal Code of Canada Section 672.58** “Where a verdict of unfit to stand trial is rendered and the court has not made a disposition under section 672.54 in respect of an accused, the court may, on

4.3.2.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดี

Criminal Code of Canada กำหนดให้จำเลยที่ถูกสงสัยว่ามีสภาพจิตไม่ปกติมีทนายความเป็นผู้ช่วยเหลือคดีในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาโดยเริ่มตั้งแต่ในชั้นพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของศาล มาตรา 672.24 (1)⁶⁶ กำหนดให้ศาลจำต้องตรวจสอบว่าจำเลยที่มีเหตุสงสัยว่าไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีนั้น มีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือในคดีหรือไม่ ถ้าหากว่าจำเลยยังไม่มีทนายศาลก็จำต้องแต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลย รวมถึงในชั้นพิจารณาเพื่อมีคำสั่งชี้ขาด (Disposition Hearing) กรณีจำเลยไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีก็เช่นเดียวกัน ในระหว่างการพิจารณาเพื่อออกคำสั่งชี้ขาดนั้น Criminal Code of Canada มาตรา 675.5 (7) กำหนดให้จำเลยหรือคู่ความฝ่ายอื่นมีสิทธิที่จะมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือในคดี ถ้าหากจำเลยไม่มีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือในคดี มาตรา 675.5 (8) กำหนดให้ศาลหรือ Review Board แต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลยก่อนเริ่มต้นพิจารณา⁶⁷

4.4 ประเทศญี่ปุ่น

4.4.1 กระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น

ระบบกฎหมายของญี่ปุ่นในอดีตได้รับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์จากกฎหมายของจีน และมีพัฒนาการเฉพาะตัวในยุคเอโดะผ่านทางเอกสารต่าง ๆ เช่น ประมวลกฎหมายคิจิกะตะโอะชะตะเมงากิ แต่ตั้งแต่ต้นพ.ศ. 2400 เป็นต้นมา ประเทศญี่ปุ่นได้มีการวางรากฐานระบบตุลาการขนานใหญ่โดยใช้ระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ตามแบบประเทศในแถบยุโรปโดยเฉพาะฝรั่งเศสและเยอรมนี โดยในปี พ.ศ. 2439 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายของตน เรียก "มินโป"

application by the prosecutor, by order, direct that treatment of the accused be carried out for a specified period not exceeding sixty days, subject to such conditions as the court considers appropriate and, where the accused is not detained in custody, direct that the accused submit to that treatment by the person or at the hospital specified”

⁶⁶ **Criminal Code of Canada Section 672.24 (1)** “Where the court has reasonable grounds to believe that an accused is unfit to stand trial and the accused is not represented by counsel, the court shall order that the accused be represented by counsel.”

⁶⁷ **Criminal Code of Canada Section 672.5 ...**

“(7) The accused or any other party has the right to be represented by counsel.

(8) If an accused is not represented by counsel, the court or Review Board shall, either before or at the time of the hearing, assign counsel to act for any accused

(a) who has been found unfit to stand trial; or

(b) wherever the interests of justice so require ...”

โดยมีประมวลกฎหมายแพ่งของเยอรมันเป็นต้นแบบและคงมีผลใช้บังคับอยู่นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ส่วนกฎหมายสูงสุดของประเทศญี่ปุ่น คือ รัฐธรรมนูญ ส่วนบรรดากฎหมายแม่บทต่างๆ ของญี่ปุ่นมีสถานะบัญญัติแห่งชาติเป็นผู้ตราโดยมีพระจักรพรรดิเป็นผู้ทรงประกาศใช้ ส่วนกฎหมายหลักของญี่ปุ่นเรียก "รปปโป" ซึ่งถือเป็นประมวลกฎหมายที่สำคัญมีทั้งหมดหกฉบับ⁶⁸

การดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้นจะใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลัก โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนผู้เสียหาย ส่วนศาลของญี่ปุ่นนั้น แบ่งเป็นสามลำดับชั้นดังนี้ ศาลชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลชั้นต้นทั่วไป ศาลแขวง และศาลครอบครัว, ศาลอุทธรณ์, และศาลสูงสุด⁶⁹

4.4.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตของประเทศญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่นเมื่อมีการพบว่าจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาวิกลจริตหรือมีสภาพจิตไม่ปกติซึ่งทำให้ไม่สามารถต่อสู้คดีในศาลได้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น (Code of Criminal Procedure of Japan) ได้กำหนดแนวทางในการแก้ไขไว้ในมาตรา 28 โดยกำหนดให้มีผู้แทนทางกฎหมาย (legal representative) ทำหน้าที่ดำเนินคดีแทนจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาที่ไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดี⁷⁰ ถ้าในกรณีที่จำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาที่ไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีไม่มีผู้แทนในการดำเนินคดี ศาลโดยคำร้องขอของพนักงานอัยการ, เจ้าหน้าที่ตำรวจ, หรือผู้มีส่วนได้เสีย มีอำนาจแต่งตั้งผู้แทนพิเศษในการดำเนินคดีแทนจำเลยดังกล่าวได้ และให้ผู้แทนพิเศษดังกล่าวทำหน้าที่ดำเนินคดีแทนจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาจนกว่าจะมีบุคคลอื่นเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้แทนในการดำเนินคดีของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาแทน ทั้งนี้ ตาม Code of Criminal Procedure มาตรา 29⁷¹ โดยอำนาจของผู้แทนในการดำเนินคดีของจำเลยหรือ

⁶⁸ สำนักงานแรงงานประเทศญี่ปุ่น, ระบบกฎหมาย [ออนไลน์], 24 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา <http://japan.mol.go.th/node/258>

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน

⁷⁰ **Code of Criminal Procedure of Japan Article 28** “When the accused or the suspect lacks mental capacity regarding a case to which the provisions of Article 39 or 41 of the Penal Code (Act No. 45 of 1907) do not apply, his/her legal representative (when there are two persons who have parental authority, respectively; the same shall apply hereinafter) shall, with regard to a procedural action, represent him/her.”

⁷¹ **Code of Criminal Procedure of Japan Article 29**

“(1)When, pursuant to the provisions of the preceding two Articles, there is no one to represent the accused, the court shall, upon the request of a public prosecutor or ex officio, appoint a special representative.

(2)When pursuant to the provisions of the preceding two Articles, there is no one to represent the suspect, the court shall, upon the request of a public prosecutor, judicial police officer or an interested person, appoint a special representative.

ผู้ถูกกล่าวหา นั้น ผู้แทนดังกล่าวสามารถแต่งตั้งทนายความขึ้นมาเป็นที่ปรึกษารวมถึงให้มีอำนาจในการดำเนินคดีได้เสมือนสิทธิในการมีทนายของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาตาม มาตรา 30⁷²

จากการพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งประเทศญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่า การแก้ปัญหาคดีอาญากรณีพบว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ด้วยวิธีการแต่งตั้งบุคคลอื่นมาเป็นผู้ดำเนินคดีแทนนั้น เป็นการแก้ไขปัญหาที่ทำให้กระบวนการพิจารณาคดีไม่จำเป็นต้องหยุดลงชั่วคราวเพื่อรอให้จำเลยกลับมามีความสามารถในการต่อสู้คดี แต่สามารถดำเนินคดีต่อไปได้แม้จำเลยจะยังคงมีอาการทางจิตอยู่จนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาและศาลมีคำพิพากษา ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งประเทศญี่ปุ่นยังได้ให้อำนาจแก่ศาลในการสั่งให้มีการตรวจประเมินอาการทางจิตของจำเลยได้ โดยมาตรา 167 กำหนดให้ศาลสามารถออกคำสั่งให้ส่งจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาไปกักตัวไว้ในโรงพยาบาลเพื่อตรวจประเมินอาการทางจิตได้ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้พยานผู้เชี่ยวชาญในการให้ความเห็นเกี่ยวกับอาการทางจิตของจำเลย ทั้งนี้ การส่งตัวจำเลยไปกักตัวในโรงพยาบาลตามมาตราดังกล่าวศาลจำเป็นต้องออกหมายขังเพื่อทำการตรวจประเมิน หรือเรียกว่า (Detention warrant for expert examination) จึงจะสามารถควบคุมตัวจำเลยไว้ตรวจประเมินอาการในโรงพยาบาลได้ และศาลจำเป็นต้องกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวไว้ในคำสั่งด้วย แต่ระยะเวลาดังกล่าวศาลอาจลดหรือขยายได้ตามแต่ความจำเป็นที่ศาลเห็นสมควร⁷³

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

(3) The special representative shall exercise his/ her functions until another person is able to represent the accused or the suspect with regard to procedural actions.”

⁷² Code of Criminal Procedure of Japan Article 30

(1) The accused or the suspect may appoint counsel at any time.

(2) The legal representative, curator, spouse, lineal relative, brother or sister of the accused or suspect may independently appoint counsel.”

⁷³ Code of Criminal Procedure of Japan Article 167

“(1) When it is necessary to have the expert witness examine the mental or physical condition of the accused, the court may, determining a period, detain the accused in a hospital or any other appropriate place.

(2) The detention in the preceding paragraph shall not be executed without a detention warrant for expert examination. ...

(4) The court may, when it is necessary, extend or shorten the period of detention.”

บทที่ 5

วิเคราะห์และเปรียบเทียบกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริตของประเทศไทยและต่างประเทศ

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศแคนาดา ประเทศญี่ปุ่น รวมถึงประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในทุกประเทศต่างมีกระบวนการดำเนินคดีแบบพิเศษเพื่อรองรับคดีอาญาที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีเป็นผู้ที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้เนื่องจากมีสภาพจิตไม่ปกติหรือเป็นบุคคลวิกลจริตทั้งสิ้น เนื่องจากทุกประเทศมีความเห็นตรงกันว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นบุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่ไม่สามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีรวมถึงไม่สามารถสื่อสารกับทนายความ คู่ความ รวมถึงผู้พิพากษาได้ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวไม่สามารถใช้สิทธิที่ตนพึงมีตามกฎหมายในระหว่างการดำเนินคดีอาญาได้อย่างเต็มที่ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความไม่ยุติธรรมในคดี สำหรับกระบวนการดำเนินคดีแบบพิเศษของแต่ละประเทศนำมาบังคับใช้ในคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตนั้น มีทั้งกระบวนการที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกัน และบางกระบวนการอาจมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในบทนี้ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของต่างประเทศอันได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศแคนาดา ประเทศญี่ปุ่น กับกระบวนการที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทย เพื่อพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียของกระบวนการดำเนินคดี และพิจารณาถึงกระบวนการที่เหมาะสมอันอาจนำมาปรับใช้กับวิธีพิจารณาคดีของประเทศไทยให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยผู้เขียนขอแบ่งประเด็นวิเคราะห์เปรียบเทียบออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ความเป็นธรรมและการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล 2) กระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาตามคำสั่ง 3) ระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล และ 4) สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

5.1 ความเป็นธรรมและการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

ในระหว่างการดำเนินคดีอาญาถ้าหากศาล คู่ความ หรือเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสภาพจิตผิดปกติหรือเป็นบุคคลวิกลจริตซึ่งทำให้ไม่สามารถทำการต่อสู้คดีต่อไปได้ ในหลายประเทศมีกระบวนการในการหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหา

หรือจำเลยผู้วิกลจริตได้เข้ารับการรักษาตัวในสถานพยาบาลเพื่อให้มีอาการทางจิตดีขึ้นจนสามารถกลับมาต่อสู้คดีในศาลได้ ซึ่งกระบวนการในการหยุดการพิจารณาคดีชั่วคราวเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลของแต่ละประเทศนั้นมีทั้งลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือ ความเป็นธรรมในการออกคำสั่งและการตรวจสอบคำสั่งให้ควบคุมจำเลยไปรักษาในสถานพยาบาล

5.1.1 ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ในประเด็นเรื่องบุคคลผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลทำการตรวจประเมินอาการทางจิตเพื่อพิจารณาความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยนั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในต่างประเทศหลายประเทศมีการบัญญัติกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรว่า นอกจากศาลจะสามารถยกประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยขึ้นพิจารณาได้เองแล้ว คู่ความทั้งสองฝ่ายไม่ว่าจะเป็นฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยก็สามารถหยิบยกประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยขึ้นแสดงต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาในประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยก่อนทำการพิจารณาคดีต่อไปได้

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไว้ใน มาตรา 4241 (a) แห่ง Title 18 of the United States Code ซึ่งวางหลักให้ จำเลยหรือพนักงานอัยการสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อร้องขอให้ศาลพิจารณาเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลยได้ไม่ว่าในเวลาใดๆ ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษา รวมทั้งถ้าศาลเห็นว่าสมควรที่จะยกประเด็นเรื่องสภาพจิตของจำเลยขึ้นพิจารณา ศาลก็สามารถนำประเด็นดังกล่าวขึ้นพิจารณาเองก็ได้¹ เช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดาที่มีการบัญญัติกำหนดให้โจทก์และจำเลย

¹ U.S.Code section 4241 (a) "At any time after the commencement of a prosecution for an offense and prior to the sentencing of the defendant, or at any time after the commencement of probation or supervised release and prior to the completion of the sentence, the defendant or the attorney for the Government may file a motion for a hearing to determine the mental competency of the defendant .The court shall grant the motion, or shall order such a hearing on its own motion, if there is reasonable cause to believe that the defendant may presently be suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense".

สามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลวินิจฉัยเรื่องสภาพจิตและความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลยได้ดังที่ปรากฏในมาตรา 672.23 (1) แห่ง Criminal Code of Canada²

ในขณะที่บางประเทศกลับไม่มีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรกำหนดบุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาเรื่องสภาพจิตและความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีอาญาดังตัวอย่างของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษ โดยในพระราชบัญญัติการดำเนินคดีอาญา (บุคคลวิกลจริต) ค.ศ. 1964 (The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 4 บัญญัติให้ศาลมีอำนาจในการพิจารณาประเด็นเรื่องสภาพจิตและความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดีได้ และให้ทำการด่วนเพื่อพบเหตุดังกล่าวขึ้นในระหว่างการพิจารณา แต่บทบัญญัติดังกล่าวมิได้กำหนดให้มีบุคคลใดโดยเฉพาะเจาะจงที่มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้วินิจฉัยในประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดี³

ในส่วนของกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นให้อำนาจแก่ศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยที่ต้องสงสัยว่าเป็นบุคคลวิกลจริตไปตรวจประเมินอาการทางจิตในโรงพยาบาลได้ ทั้งนี้ปรากฏตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งประเทศญี่ปุ่น มาตรา 167⁴

กระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศไทยมีการบัญญัติวิธีการดำเนินการไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

² **Criminal Code of Canada Section 672.23** “(1) Where the court has reasonable grounds, at any stage of the proceedings before a verdict is rendered, to believe that the accused is unfit to stand trial, the court may direct, of its own motion or on application of the accused or the prosecutor, that the issue of fitness of the accused be tried.

³ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 4**

“(1) This section applies where on the trial of a person the question arises (at the instance of the defence or otherwise) whether the accused is under a disability, that is to say, under any disability such that apart from this Act it would constitute a bar to his being tried...

(4) Subject to subsections (2) and (3) above, the question of fitness to be tried shall be determined as soon as it arises

(5) The question of fitness to be tried shall be determined by the court without a jury....”

⁴ **Code of Criminal Procedure of Japan Article 167**

“(1) When it is necessary to have the expert witness examine the mental or physical condition of the accused, the court may, determining a period, detain the accused in a hospital or any other appropriate place.

(2) The detention in the preceding paragraph shall not be executed without a detention warrant for expert examination. ...

(4) The court may, when it is necessary, extend or shorten the period of detention.”

ความอาญา มาตรา 14 เพียงมาตราเดียว ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวแบ่งลำดับชั้นของกระบวนการดำเนินการกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตออกเป็นชั้นสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง และชั้นพิจารณา แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวแล้วกลับไม่มีข้อความระบุถึงบุคคลผู้มีสิทธิร้องขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลย ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการในลำดับชั้นใด แต่กลับบัญญัติเพียงว่า “ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้...” จึงเป็นที่คลุมเครือว่าเหตุอันควรเชื่อดังกล่าว พนักงานสอบสวนหรือศาลจำเป็นต้องเห็นด้วยตนเองจึงจะนำมาตั้งเป็นประเด็นพิจารณาได้หรือบุคคลอื่นสามารถแสดงให้พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นซึ่งเหตุอันควรเชื่อดังกล่าวได้ด้วย ซึ่งถึงแม้บทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะไม่มีการบัญญัติกำหนดตัวบุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อขอให้พิจารณาความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้เป็นแนวทางในประเด็นนี้ดังปรากฏในคำพิพากษาฎีกาที่ 2594/2542 ซึ่งได้วินิจฉัยไว้ดังนี้ “ข้อเท็จจริงหรือเหตุที่จะทำให้ศาลเชื่อหรือสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้นั้น อาจเป็นเพราะศาลสังเกตเห็นจากอาการกิริยาของจำเลยเองหรือมีผู้เสนอข้อเท็จจริงให้ศาลทราบก็ได้”⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาลฎีกาตีความว่าเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 นั้น นอกจากพนักงานสอบสวนหรือศาลจะสามารถยกประเด็นขึ้นพิจารณาเองได้แล้ว บุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นโจทก์จำเลย หรือบุคคลใดๆ ผู้เกี่ยวข้องในคดี อาจแสดงเหตุดังกล่าวให้พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นเพื่อขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลพิจารณาในประเด็นดังกล่าวได้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ประเทศ	บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย
สหรัฐอเมริกา	คู่ความ (โจทก์-จำเลย) , ศาล
อังกฤษ	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดชัดเจน
แคนาดา	คู่ความ (โจทก์-จำเลย) , ศาล
ญี่ปุ่น	ศาล
ไทย	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดชัดเจน

⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 2594/2542.

5.1.2 ผู้มีอำนาจในการพิจารณาและออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

ภายหลังจากที่ศาลพิจารณาได้ความแล้วว่า จำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีอาญาได้จริง กระบวนการพิจารณาคดีอาญาในหลายประเทศส่วนใหญ่บัญญัติให้อำนาจแก่ศาลในการที่จะออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยที่วิกลจริตนั้นไปบำบัดรักษาในสถานพยาบาล ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้จำเลยมีสภาพจิตดีขึ้นจนกระทั่งจำเลยกลับมามีความสามารถต่อสู้คดีได้ โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา ต่างบัญญัติให้ผู้มีอำนาจในการออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยที่วิกลจริตนั้นไปบำบัดรักษาในสถานพยาบาลคือ ศาล ทั้งนี้ตาม มาตรา 4241 (d) แห่ง Title 18 of the United States Code ของประเทศสหรัฐอเมริกา⁶, มาตรา 5 แห่ง The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ของประเทศอังกฤษ⁷ และมาตรา 672.54 แห่ง Criminal Code of Canada ของประเทศแคนาดา⁸

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดานอกจากจะมีกฎหมายบัญญัติอำนาจศาลในการออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยที่วิกลจริตนั้นไปบำบัดรักษาในสถานพยาบาลแล้ว

⁶ U.S.Code section 4241 (d) “if, after the hearing, the court finds by a preponderance of the evidence that the defendant is presently suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense, the court shall commit the defendant to the custody of the Attorney General. The Attorney General shall hospitalize the defendant for treatment in a suitable facility...”

⁷ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5

“(1) This section applies where —

(a) special verdict is returned that the accused is not guilty by reason of insanity; or

(b) findings have been made that the accused is under a disability and that he did the act or made the omission charged against him .

(2) The court shall make in respect of the accused —

(a) a hospital order) with or without a restriction order;

(b) a supervision order; or

(c) an order for his absolute discharge...”

⁸ Criminal Code of Canada Section 672.54“ When a court or Review Board makes a disposition under subsection 672.45 (2), section 672.47, subsection 672.64 (3) or section (2) 672.83 or 672.84, it shall, taking into account the safety of the public, which is the paramount consideration, the mental condition of the accused, the reintegration of the accused into society and the other needs of the accused, make one of the following dispositions that is necessary and appropriate in the circumstances:...

(c) by order, direct that the accused be detained in custody in a hospital, subject to such conditions as the court or Review Board considers appropriate”.

ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดา ยังได้มีการบัญญัติให้ Review Board ซึ่งถือเป็น คณะกรรมการพิจารณาเรื่องสภาพจิตและความสามารถของจำเลยในการดำเนินคดีโดยเฉพาะของ ประเทศแคนาดา มีอำนาจในการออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยที่วิกลจริตนั้นไปบำบัดรักษาใน สถานพยาบาลได้อีกทางหนึ่งด้วย ทั้งนี้ ปรากฏตาม Criminal Code of Canada มาตรา 672.54⁹ เนื่องจากคณะกรรมการ Review Board ของประเทศแคนาดานั้น เป็นคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้พิพากษา ผู้แทนจากองค์กรภาครัฐ รวมไปถึงผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยาหรือ แพทย์ทางจิตเวชที่ผ่านการฝึกอบรมตามมาตรฐานทางการแพทย์และมีประสบการณ์ในการรักษา ผู้ป่วยทางจิตมาแล้ว ซึ่งถือได้ว่าเป็นคณะกรรมการที่มีความสามารถเพียงพอที่จะวินิจฉัยเกี่ยวกับ ความสามารถในการดำเนินคดีของจำเลยได้ดีไปด้อยไปกว่าศาล¹⁰

ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศญี่ปุ่นจะไม่ปรากฏบทบัญญัติ เกี่ยวกับผู้มีอำนาจในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาในสถานพยาบาล เนื่องจาก ประเทศญี่ปุ่นไม่มีบทบัญญัติกำหนดกระบวนการในการส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุม ตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลระหว่างการดำเนินคดีจึงเป็นเหตุให้ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าว

ในส่วนของประเทศไทย กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับ ผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลไว้ในประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยแบ่งอำนาจในการออกคำสั่งดังกล่าวออกเป็น 3 ส่วน ตามขั้นตอนของการดำเนินคดี โดยหากพบเหตุแห่งความวิกลจริตของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 กำหนดให้อำนาจในการออกคำสั่ง ให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลเป็นของพนักงานสอบสวน ซึ่งพนักงานสอบสวนที่สามารถออกคำสั่งดังกล่าวได้ก็จำเป็นต้องเป็นพนักงานสอบสวนที่มีอำนาจในการ สอบสวนคดีดังกล่าวด้วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 และ มาตรา 19 แต่ถ้าหากเหตุแห่งความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือผู้ถูกฟ้องคดีปรากฏในชั้นได้สวนมูลฟ้อง อำนาจในการออกคำสั่งดังกล่าวจึงเป็นของศาลเช่นเดียวกับการพบเหตุแห่งความวิกลจริตของจำเลย ในชั้นพิจารณาคดีซึ่งถือว่าจำเลยได้ถูกฟ้องคดีต่อศาลและอยู่ในอำนาจของศาลแล้ว ศาลจึงเป็น ผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวเพื่อรักษาในสถานพยาบาลได้

⁹ Ibid.

¹⁰ **Criminal Code of Canada Section 672.39** “A Review Board must have at least one member who is entitled under the laws of a province to practise psychiatry and, where only one member is so entitled, at least one other member must have training and experience in the field of mental health, and be entitled under the laws of a province to practise medicine or psychology.”

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

ประเทศ	ผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล
สหรัฐอเมริกา	ศาล
อังกฤษ	ศาล
แคนาดา	ศาล, คณะกรรมการ Review Board
ญี่ปุ่น	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษาระหว่างดำเนินคดี
ไทย	พนักงานสอบสวน, ศาล

5.1.3 การตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

จากที่กล่าวไปในประเด็นที่ 5.1.1 และ 5.1.2 ว่า ในกรณีที่ระหว่างการดำเนินคดีอาญาหากพนักงานสอบสวนหรือศาลพบเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสภาพจิตไม่ปกติหรือเป็นบุคคลวิกลจริต ในหลายประเทศอื่นได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา รวมถึงประเทศไทย มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายวางหลักให้ พนักงานสอบสวนหรือศาลสามารถยับยั้งประเด็นเรื่องสภาพจิตและความสามารถของจำเลยขึ้นพิจารณาได้ ทั้งนี้ ไม่ว่าพนักงานสอบสวนหรือศาลจะเห็นเหตุดังกล่าวนี้ด้วยตัวเองหรือมีบุคคลผู้เกี่ยวข้องในคดียื่นคำร้องแสดงเหตุแห่งความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็น เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นถึงเหตุแห่งความวิกลจริตของผู้ต้องหาหรือจำเลยและเห็นว่าสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในขณะนั้น ไม่พร้อมที่จะดำเนินคดี บทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวได้วางหลักให้ พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวไปรักษาอาการทางจิต ณ สถานพยาบาลที่กำหนดได้ ซึ่งการออกคำสั่งควบคุมตัวจำเลยดังกล่าวถือได้ว่าเป็นคำสั่งที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา ไม่มีการบัญญัติให้จำเลยสามารถขัดขืนไม่ไปรับรักษาอาการทางจิตตามคำสั่งของศาลหรือของคณะกรรมการ Review Board ในกรณีของประเทศแคนาดาได้

การดำเนินการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตให้เข้ารับการรักษาดำเนินการตามคำสั่งของประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ก็ได้วางหลักไว้เช่นกันว่า “ภายใต้คำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่ให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาในโรงพยาบาลตามมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สถานบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องขอความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลยจนกว่า

ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น”¹¹ จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่าคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนหรือศาลดังกล่าวเป็นคำสั่งฝ่ายเดียวบังคับให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องกระทำตามคำสั่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น กระบวนการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความถูกต้องและชอบธรรมในการออกคำสั่งเพื่อป้องกันการออกคำสั่งที่ผิดพลาดซึ่งอาจส่งผลเสียหายต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา จึงได้มีการบัญญัติกระบวนการในการตรวจสอบการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของศาลไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การออกคำสั่งดังกล่าวเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมากที่สุด

กระบวนการตรวจสอบการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของในต่างประเทศนั้นจะขอกว่าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นลำดับแรก โดยกระบวนการการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของประเทศสหรัฐอเมริกามีได้อาศัยความเห็นของแพทย์ซึ่งเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญประกอบกับดุลยพินิจของศาลเพียงอย่างเดียวแต่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาเปิดโอกาสให้จำเลยผู้วิกลจริตสามารถยื่นพยานหลักฐานของฝ่ายตนแสดงต่อศาลเพื่อให้ศาลได้ใช้ดุลยพินิจเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมในการออกคำสั่งดังกล่าวได้ ทั้งนี้ ปรากฏตาม มาตรา 4241 (a) ประกอบกับ มาตรา 4247 (d) แห่ง The United States Code ของประเทศสหรัฐอเมริกา โดย มาตรา 4241 (a) กำหนดให้ศาลจำต้องนัดไต่สวนประเด็นเรื่องสภาพจิตและความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยเมื่อปรากฏเหตุสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของจำเลยขึ้นไม่ว่าจะเป็นจากการยื่นคำร้องของจำเลยหรือของพนักงานอัยการหรือเป็นกรณีที่ศาลทราบเหตุดังกล่าวเอง¹² โดยการไต่สวนประเด็นเรื่องความสามารถของจำเลยดังกล่าวนี้ มาตรา 4247 (d) กำหนดให้จำเลยผู้วิกลจริตสามารถมีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือทางคดีได้และสามารถแสดงพยานหลักฐานฝ่ายตน อ้างพยานผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงมีสิทธิเผชิญหน้าต่อพยานและถามค้านพยานของฝ่ายตรงข้ามได้อีกด้วย¹³

¹¹ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคหนึ่ง

¹² U.S.Code section 4241 (a)

¹³ **U.S.Code section 4247 (d)** “At a hearing ordered pursuant to this chapter the person whose mental condition is the subject of the hearing shall be represented by counsel and, if he is financially unable to obtain adequate representation, counsel shall be appointed for him pursuant to section 3006A. The person shall be

ลักษณะกระบวนการพิจารณาในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของประเทศสหรัฐอเมริกาดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการออกคำสั่งของประเทศแคนาดา โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดาเองก็ได้มีการบัญญัติให้ศาลทำการไต่สวนพยานหลักฐานก่อนพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลเช่นกัน โดยได้มีการบัญญัติไว้ใน มาตรา 672.5 แห่ง Criminal Code of Canada ซึ่งวางหลักให้การไต่สวนเพื่อพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของศาลนั้นจำต้องรับฟังพยานหลักฐานจากคู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยด้วย โดยคู่ความทั้งสองฝ่ายมีสิทธิที่จะอ้างพยานหลักฐานของฝ่ายตนไม่ว่าจะเป็นการอ้างพยานบุคคลหรือพยานเอกสาร ถ้าม้านพยานของคู่ความฝ่ายตรงข้าม และที่สำคัญทนายความฝ่ายจำเลยสามารถถ้าม้านแพทย์หรือบุคคลใดๆ ที่เป็นผู้ทำรายงานผลการประเมินสภาพจิตของจำเลยซึ่งเสนอต่อศาลหรือคณะกรรมการ Review Board ได้¹⁴ จากกระบวนการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าศาลมิได้ใช้ดุลยพินิจในการออกคำสั่งแบบไร้ขอบเขตและไม่ได้บังคับให้ศาลจะต้องเชื่อในผลประเมินของแพทย์เพียงอย่างเดียว แต่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของทั้งสองประเทศได้บัญญัติให้ศาลสามารถรับฟังพยานหลักฐานจากฝ่ายจำเลยได้เพื่อให้ศาลได้พิจารณาถึงความถูกต้องของความเห็นของแพทย์และความเหมาะสมในการออกคำสั่งอันส่งผลให้คำสั่งที่ออกโดยศาลนั้นเป็นไปด้วยความถูกต้องและยุติธรรมแก่จำเลยผู้วิกลจริต

กระบวนการการตรวจสอบความถูกต้องในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของประเทศอังกฤษจะแตกต่างไปจากประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา โดยกระบวนการของประเทศอังกฤษนั้นมิได้กำหนดให้จำเลยสามารถแสดงพยานหลักฐานฝ่ายตนเพื่อโต้แย้งความเห็นและรายงานผลประเมินอาการทางจิตของแพทย์ผู้เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญดังเช่นกระบวนการของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศแคนาดา แต่กระบวนการของประเทศอังกฤษกำหนดให้ศาลต้องส่งจำเลยผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นผู้มีอาการป่วยทางจิตไปตรวจประเมินอาการที่โรงพยาบาลเพื่อขอความเห็นจากแพทย์ก่อนพิจารณาออกคำสั่งว่าสมควรให้ควบคุมตัวจำเลยไปรักษาในโรงพยาบาลหรือไม่ และรายงานผลการประเมินอาการทางจิต

afforded an opportunity to testify, to present evidence, to subpoena witnesses on his behalf, and to confront and cross-examine witnesses who appear at the hearing.”

¹⁴ **Criminal Code of Canada Section 672.5 (11)** “Any party may adduce evidence, make oral or written submissions, call witnesses and cross-examine any witness called by any other party and, on application, cross-examine any person who made an assessment report that was submitted to the court or Review Board in writing.”

ของจำเลยเพื่อประกอบการพิจารณาออกคำสั่งดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษกำหนดให้จำต้องประกอบไปด้วยความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโดยแพทยสภาของประเทศอังกฤษตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปโดยต้องมีแพทย์อย่างน้อย 1 คนเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางโรคจิตเวชอีกด้วย ทั้งนี้ ปรากฏตาม มาตรา 4 (6)¹⁵ และ มาตรา 5A (2) (a)¹⁶

ภายหลังจากที่ศาลและลูกขุนพิจารณาได้ความว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษยังได้บัญญัติกระบวนการอีกชั้นหนึ่งขึ้นมาก่อนที่ศาลจะใช้อำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล โดยกระบวนการนี้เป็นกระบวนการคัดกรองจำเลยผู้วิกลจริตให้ไม่ต้องถูกบังคับให้ถูกควบคุมตัวในสถานพยาบาลโดยไม่จำเป็นและไม่เป็นธรรมโดยเรียกกระบวนการนี้ว่า “Trial of Fact”¹⁷ ซึ่งปรากฏอยู่ใน The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 4A ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991 โดยในพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวกำหนดให้ เมื่อคณะลูกขุนพิจารณาได้ความว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีต่อไปได้ก่อนการจะพิจารณาคดีต่อไป คณะลูกขุนสามารถพิจารณาเสียก่อนว่าจำเลยที่เป็นผู้วิกลจริตนั้นได้กระทำความผิดหรือกระทำการอันเป็นความผิดอาญาตามที่ถูกฟ้องหรือไม่ ถ้าหากจากพยานหลักฐานที่ปรากฏในคดี คณะลูกขุนพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยมิใช่ผู้กระทำความผิดหรือกระทำการอันเป็นความผิดตามที่ถูกฟ้องร้อง คณะลูกขุนก็สามารถตัดสินให้ปล่อยตัวจำเลยไปทันทีได้ แต่หากจากพยานหลักฐานที่ปรากฏยังเป็นที่ยสงสัยหรือยังแน่ชัดว่าจำเลยผู้วิกลจริตจะเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่หรืออาจพิจารณาได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือกระทำการอันเป็นความผิดตามที่ถูกฟ้องร้อง ศาลก็สามารถออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาลก่อนการพิจารณาคดีต่อไปได้¹⁸ ดังนั้น จึงอาจ

¹⁵ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 4 (6)** “A jury shall not make a determination under subsection) 5 (above except on the written or oral evidence of two or more registered medical practitioners at least one of whom is duly approved.”

¹⁶ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (2)** “In relation to a case where section 5 above applies but the court have not yet made one of the disposals mentioned in subsection (2) of that section—

(a) section 35 of the 1983 Act (remand to hospital for report on accused’s mental condition) shall have effect with the omission of the words after paragraph (b) in subsection (3)...”

¹⁷ Phil Fennell, “The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991” *The Modern Law Review* Vol. 55, (July 1992): p. 550.

¹⁸ **Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 4A**

“(1)This section applies where in accordance with section 4(5) above it is determined by a jury that the accused is under a disability.

กล่าวได้ว่าการที่ศาลของประเทศอังกฤษจะออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลระหว่างการดำเนินคดีได้ ศาลจะต้องออกคำสั่งโดยอิงจากคำตัดสินของคณะลูกขุน ซึ่งพิจารณาโดยอาศัยความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปเป็นหลักฐานในการพิจารณาออกคำสั่ง อีกทั้งจำเลยผู้วิกลจริตดังกล่าวจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่ลูกขุนพิจารณาได้ความว่าเป็นผู้กระทำ หรือดเว้นกระทำการอันเป็นความผิดอาญาจริง ซึ่งส่งผลให้คำสั่งของศาลให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของประเทศอังกฤษมีความถูกต้องและแม่นยำมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษยังได้กำหนดมาตรการในการตรวจสอบความถูกต้องของการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาลของศาลอีกชั้นหนึ่ง โดยปรากฏในพระราชบัญญัติ The Criminal Appeal Act 1968 มาตรา 16A ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดย Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 ซึ่งได้กำหนดให้ ฝ่ายจำเลยซึ่งไม่พอใจกับคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาลของศาล หรือเห็นว่าข้อกำหนดในคำสั่งดังกล่าวไม่เป็นธรรมสามารถอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อศาลอุทธรณ์ได้ทันที โดยอุทธรณ์ดังกล่าวเป็นอำนาจของศาลอุทธรณ์ที่จะใช้ดุลยพินิจรับอุทธรณ์นั้นไว้พิจารณาหรือไม่ก็ได้ เว้นเสียแต่ว่าอุทธรณ์ดังกล่าวได้รับการรับรองว่าสมควรได้รับการพิจารณาโดยศาลอุทธรณ์จากผู้พิพากษาในศาลที่ได้นั่งพิจารณาคำสั่งดังกล่าว¹⁹

(2)The trial shall not proceed or further proceed but it shall be determined by a jury—

(a) on the evidence (if any) already given in the trial; and

(b) on such evidence as may be adduced or further adduced by the prosecution, or adduced by a person appointed by the court under this section to put the case for the defence,

whether they are satisfied, as respects the count or each of the counts on which the accused was to be or was being tried, that he did the act or made the omission charged against him as the offence.

(3) If as respects that count or any of those counts the jury are satisfied as mentioned in subsection (2) above, they shall make a finding that the accused did the act or made the omission charged against him.

(4) If as respects that count or any of those counts the jury are not so satisfied, they shall return a verdict of acquittal as if on the count in question the trial had proceeded to a conclusion.

(5) A determination under subsection (2) above shall be made—

(a) where the question of disability was determined on the arraignment of the accused, by a jury other than that which determined that question; and

(b) where that question was determined at any later time, by the jury by whom the accused was being tried.”

¹⁹ The Criminal Appeal Act 1968 Section 16A

“(1) A person in whose case the Crown Court—

(a) makes a hospital order or interim hospital order by virtue of section 5 or 5A of the Criminal Procedure (Insanity) Act 1964, or

(b) makes a supervision order under section 5 of that Act,

ในส่วนของประเทศญี่ปุ่น เนื่องด้วยประเทศญี่ปุ่นไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้อำนาจศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลระหว่างการดำเนินคดีจึงไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการตรวจสอบความถูกต้องและความชอบธรรมในการออกคำสั่งดังกล่าว

กระบวนการในการตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของประเทศไทยนั้น เมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 ซึ่งเป็นมาตราเดียวที่กล่าวถึงกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสภาพจิตผิดปกติหรือวิกลจริตในระหว่างดำเนินคดี พบว่าบทบัญญัติมาตราดังกล่าวมิได้มีการกล่าวถึงกระบวนการในการตรวจสอบความถูกต้องของการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลที่ชัดเจนดังเช่นกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างพิจารณาคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา โดยในมาตรา 14 วางหลักเพียงว่า ถ้าปรากฏเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ในระหว่างการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลเรียกแพทย์มาตรวจประเมินอาการของผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งหากพนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวมีอาการวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีอาญาต่อไปได้จริง พนักงานสอบสวนหรือศาลก็สามารถออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลได้ ซึ่งจากหลักเกณฑ์ที่บัญญัติวางหลักไว้ในมาตรา 14 ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พนักงานสอบสวนหรือศาลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยสามารถออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลได้โดยอาศัยเพียงความเห็นของแพทย์ที่เรียกมาตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยเบื้องต้นได้ ยิ่งไปกว่านั้น การออกคำสั่งดังกล่าวนี้ มาตรา 14 รวมถึงกระบวนการอื่นๆ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็ได้เปิดโอกาสให้คู่ความโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายจำเลยสามารถยื่นพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานเอกสาร พยานบุคคล หรือแม้กระทั่งพยานผู้เชี่ยวชาญซึ่งอาจเป็นจิตแพทย์ขึ้นแสดงต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลเพื่อให้พนักงานสอบสวนหรือศาลใช้ประกอบการพิจารณาออกคำสั่ง

นอกจากนี้ภายหลังจากที่พนักงานสอบสวนหรือศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยก็ได้มีการบัญญัติถึงมาตรการในการตรวจสอบความถูกต้องของการออกคำสั่งดังกล่าว โดยการออกคำสั่งใน

may appeal to the Court of Appeal against the order.

(2) An appeal under this section lies only—

(a) with the leave of the Court of Appeal; or

(b) if the judge of the court of trial grants a certificate that the case is fit for appeal

ชั้นสอบสวนนั้น เมื่อพนักงานสอบสวนได้ออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลแล้ว ไม่มีบทบัญญัติในกฎหมายใดให้สิทธิแก่คู่ความโดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่ความฝ่ายจำเลยในการทักท้วงถึงความถูกต้องเหมาะสมในการออกคำสั่งดังกล่าว อีกทั้งยังไม่มีการบัญญัติว่าผู้ใดจะเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาทบทวนการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนได้ เช่นเดียวกันกับการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ถูกฟ้องคดีหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลได้ของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือชั้นพิจารณา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญารวมถึงบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องก็ไม่ได้บัญญัติให้สิทธิผู้ถูกฟ้องคดีหรือจำเลยอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวของศาลชั้นต้นต่อศาลอุทธรณ์ได้ในทันทีเช่นเดียวกัน โดยบทบัญญัติที่พอจะสามารถนำมาปรับใช้แก่กรณีเช่นนี้ได้คือบทบัญญัติว่าด้วยการอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาในคดีอาญาตามมาตรา 196 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งวางหลักให้คู่ความในคดีไม่สามารถอุทธรณ์คำสั่งระหว่างพิจารณาได้จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งในประเด็นสำคัญ และมีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นนั้นด้วย²⁰

จากบทบัญญัติมาตรา 196 ดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับ การออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะเห็นได้ว่า คำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลของศาลนั้นไม่ว่าจะเป็นการออกคำสั่งในระหว่างการไต่สวนมูลฟ้องหรือในระหว่างการพิจารณาคดีนั้น ถือได้ว่าคำสั่งดังกล่าวเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาของศาล²¹ เนื่องจากคำสั่งดังกล่าวมิได้เป็นคำสั่งที่ทำให้คดีเสร็จไปจากสำนวน²² ดังนั้น การจะอุทธรณ์คำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลของศาลชั้นต้นต่อศาลอุทธรณ์เพื่อขอให้ตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจในการออกคำสั่งของศาลชั้นต้นได้ คู่ความจะต้องรอให้ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาในคดีนั้นเสียก่อนแล้วจึงอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวไปยังศาลอุทธรณ์พร้อมกับคำพิพากษา เมื่อเป็นดังนี้แล้ว การที่ศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลส่งผลให้การพิจารณาคดีต้องหยุดลงชั่วคราวซึ่งศาลมีอำนาจสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสาม ศาลก็ไม่สามารถพิพากษาในคดีดังกล่าวได้เมื่อศาลไม่มีคำพิพากษาในคดีดังกล่าวคู่ความก็ไม่อาจใช้สิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196 เพื่ออุทธรณ์คำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลได้เช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยยังไม่มีกระบวนการ

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196 “คำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน ห้ามมิให้อุทธรณ์คำสั่งนั้นจนกว่าจะมีคำพิพากษา หรือคำสั่งในประเด็นสำคัญ และมีอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย”

²¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 1262/2504 และ 2756/2524

²² คำพิพากษาฎีกาที่ 4829/2553

ตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลที่ชัดเจนดังเช่นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของต่างประเทศ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องการตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

ประเทศ	การตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล
สหรัฐอเมริกา	ศาลนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานประกอบการออกคำสั่ง, จำเลยผู้วิกลจริตมีสิทธิอ้างพยานหลักฐานของฝ่ายตน และซักค้านพยานฝ่ายตรงข้ามได้
อังกฤษ	ต้องใช้ความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่าน ประกอบการพิจารณาออกคำสั่ง และหากจำเลยไม่พอใจคำสั่งของศาลสามารถอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวได้ทันที
แคนาดา	ศาลนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานประกอบการออกคำสั่ง, จำเลยผู้วิกลจริตมีสิทธิอ้างพยานหลักฐานของฝ่ายตน และซักค้านพยานฝ่ายตรงข้ามได้
ญี่ปุ่น	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษาระหว่างดำเนินคดีจึงไม่มีบทบัญญัติกล่าวถึงประเด็นนี้
ไทย	ไม่มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งที่ชัดเจน

5.2 กระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาฟื้นฟูสภาพจิตตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล

จุดประสงค์หลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้คือ ไม่ต้องการให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่สภาพจิตไม่ปกติเข้ารับการพิจารณาคดีต่อไปทั้งๆ ที่ตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเองไม่สามารถรับรู้หรือเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีที่มีผลกระทบโดยตรงต่อตนเองได้ อีกทั้งยังไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะโต้แย้งหรือถามค้านเพื่อทำลายน้ำหนักพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์อ้างขึ้นเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้ ส่งผลให้หากมีการดำเนินคดีต่อไปผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตอาจจะต้องเสียเปรียบคู่ความฝ่ายโจทก์และผลสุดท้ายก็จะก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในที่สุด

หนทางที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายประเทศได้กำหนดให้หยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราว ถ้าปรากฏเหตุว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและอยู่ในสถานะไม่สามารถต่อสู้คดีได้ในระหว่างดำเนินคดีและกำหนดให้มีกระบวนการฟื้นฟูสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยก่อนที่จะดำเนินคดีต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับมาความสามารถในการต่อสู้คดีได้ใกล้เคียงกับคนปกติมากที่สุด ดังนั้น เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลได้มีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลแล้วปรากฏว่า ภายหลังเข้ารับการ

รักษาอาการทางจิต สภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการดีขึ้นจนถึงขนาดสามารถรับรู้และเข้าใจ กระบวนการดำเนินคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อตนเองและสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ก็จำเป็นต้องมี กระบวนการในการนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเช่นว่านั้นกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไป

กระบวนการในการนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ผ่านการควบคุมรักษาในสถานพยาบาล ตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลกลับเข้าสู่การดำเนินคดีนั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในหลายประเทศได้มีการบัญญัติกำหนดแนวทางเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งก็มีทั้งกระบวนการที่ คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันโดยจะขอแยกเป็นประเด็นวิเคราะห์ในเรื่อง 1) บุคคลผู้มีอำนาจ ร้องขอให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี 2) ผู้มีอำนาจพิจารณาให้นำตัว ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี และ 3) กระบวนการพิจารณาอนุญาตให้นำตัว ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

5.2.1 บุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การ ดำเนินคดี

ภายหลังจากที่จำเลยเข้ารับการรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาลตาม คำสั่งของศาลแล้วปรากฏว่าอาการทางจิตของจำเลยมีภาวะที่ดีขึ้น จนแพทย์ประเมินได้ว่าจำเลย สามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีในระดับที่สามารถต่อสู้คดีได้แล้ว กระบวนการยุติธรรม ทางอาญาในหลายประเทศได้มีการบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลหรือบุคคลผู้มีอำนาจที่จะออกคำสั่ง ให้นำตัวจำเลยคนดังกล่าวกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามศาลหรือบุคคล ผู้มีอำนาจก็ไม่อาจทราบได้ว่าอาการทางจิตของจำเลยผู้วิกลจริตจะดีขึ้นจนอยู่ในระดับที่สามารถ ต่อสู้คดีได้เมื่อใด ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายประเทศจึงมีการบัญญัติ ให้สิทธิบุคคลบางประเภทมีอำนาจกราบเรียนต่อศาลถึงผลการรักษาและสภาพอาการทางจิตของ จำเลยที่ดีขึ้นอันจะเป็นเหตุให้ศาลสามารถใช้ประกอบการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยกลับเข้าสู่ การดำเนินคดีได้

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา บุคคลผู้มีอำนาจในการ รายงานผลการรักษาอาการทางจิตของจำเลยเพื่อขอให้ศาลนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาออกคำสั่ง ให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีได้แก่ ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่จำเลยผู้วิกลจริต เข้ารับการรักษาตามคำสั่งของศาล ทั้งนี้ เป็นไปตาม The United States Code ของประเทศ สหรัฐอเมริกา มาตรา 4241 (e) โดยบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้เมื่อใดที่ผู้อำนวยการสถานพยาบาล ที่จำเลยผู้วิกลจริตเข้ารับการรักษาเห็นว่าอาการทางจิตของจำเลยดีขึ้นจนสามารถรับรู้และเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีที่มีผลโดยตรงกับตนและสามารถให้ความร่วมมือกับทนายความในการ ต่อสู้คดีได้แล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพยาบาลดังกล่าวส่งรายงานผลการประเมินอาการทางจิตของ

จำเลยไปยังศาล และสำเนาผลการประเมินอาการทางจิตดังกล่าวให้แก่คู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลย เพื่อให้ศาลพิจารณานัดวันไต่สวนเพื่อออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีได้²³

นอกจากนี้แม้ว่าผู้อำนวยการสถานพยาบาลจะไม่ทำการรายงานความเห็นตามมาตรา 4241 (e) ต่อศาล กระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกายังได้ให้สิทธิแก่ทนายความฝ่ายจำเลยผู้วิกลจริตในการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานพยาบาลเพื่อดำเนินคดีต่อไปได้ โดยทนายจำเลยจำต้องส่งสำเนาคำร้องดังกล่าวให้แก่ อัยการ ซึ่งเป็นโจทก์ และ ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่ทำการรักษาจำเลยด้วย แต่ทั้งนี้ การยื่นคำร้องเพื่อขอให้ปล่อยตัวจำเลยผู้วิกลจริตของทนายจำเลยดังกล่าว ทนายจำเลยอาจยื่นได้เมื่อพ้นกำหนดเวลา 180 วัน นับแต่วันที่ศาลตัดสินให้จำเลยสมควรต้องถูกควบคุมรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลเท่านั้น ทั้งนี้ ปรากฏตาม The United States Code มาตรา 4247 (h)²⁴

บุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีของประเทศอังกฤษนั้น พระราชบัญญัติ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 กำหนดให้เป็นบุคคลคนเดียวกับผู้ที่มีอำนาจออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีซึ่งได้แก่ รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบ (The Secretary of state) ทั้งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 5A (4) ซึ่งได้บัญญัติให้อำนาจแก่รัฐมนตรีในการพิจารณานำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีได้ด้วยตัวเอง²⁵

²³ U.S.Code section 4241 (e) “When the director of the facility in which a defendant is hospitalized pursuant to subsection (d) determines that the defendant has recovered to such an extent that he is able to understand the nature and consequences of the proceedings against him and to assist properly in his defense, he shall promptly file a certificate to that effect with the clerk of the court that ordered the commitment. The clerk shall send a copy of the certificate to the defendant’s counsel and to the attorney for the Government. The court shall hold a hearing, conducted pursuant to the provisions of section 4247(d) , to determine the competency of the defendant....”

²⁴ U.S.Code section 4247 (h) “Regardless of whether the director of the facility in which a person is committed has filed a certificate pursuant to the provisions of subsection (e) of section 4241, 4244, 4245, 4246, or 4248, or subsection (f) of section 4243, counsel for the person or his legal guardian may, at any time during such person’s commitment, file with the court that ordered the commitment a motion for a hearing to determine whether the person should be discharged from such facility, but no such motion may be filed within one hundred and eighty days of a court determination that the person should continue to be committed. A copy of the motion shall be sent to the director of the facility in which the person is committed and to the attorney for the Government.”

²⁵ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (4) “Where—

(a) a person is detained in pursuance of a hospital order which the court had power to make by virtue of section 5(1)(b) above, and

ในส่วนของประเทศแคนาดา กระบวนการยุติธรรมของประเทศแคนาดา มิได้กำหนดให้บุคคลใดมีอำนาจร้องขอให้ศาลพิจารณาคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่ การดำเนินคดีโดยเฉพาะเจาะจง แต่มีการบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลในการติดตามความคืบหน้าเกี่ยวกับ การรักษาอาการทางจิตของจำเลยเพื่อพิจารณานำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปได้ ทั้งนี้ ปรากฏตาม Criminal Code of Canada มาตรา 672.33 (1) ซึ่งวางหลักให้ ศาลที่มีเขตอำนาจ นัดไต่สวนพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยผู้วิกลจริตเพื่อพิจารณานำตัวจำเลยดังกล่าวกลับเข้าสู่ การดำเนินคดีต่อไปได้ โดยต้องทำการนัดไต่สวนทุก ๆ ระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่ศาลได้มี คำวินิจฉัยว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือวันไต่สวนครั้งก่อนแล้วแต่กรณี²⁶

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศญี่ปุ่นจะแตกต่างจากกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาของทั้งสามประเทศข้างต้น เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของ ประเทศญี่ปุ่นไม่ได้กำหนดให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุม รักษาในสถานพยาบาลก่อนดำเนินการพิจารณาคดีต่อไป ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของ ประเทศญี่ปุ่นไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับบุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต กลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังจากหยุดการดำเนินคดีเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษา อาการทางจิต

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 14 ได้วางหลักเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริต ระหว่างการดำเนินคดีไว้ถึงเพียงกระบวนการการออกคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่ให้ส่งตัว ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาลเท่านั้น ซึ่งในระหว่างที่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลนี้กระบวนการในการดำเนิน คดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตก็จำเป็นต้องหยุดลงชั่วคราวโดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 14 วรรคสาม กำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวได้ แต่กระบวนการ

(b) the court also made a restriction order, and that order has not ceased to have effect, the Secretary of State, if satisfied after consultation with the responsible medical officer that the person can properly be tried, may remit the person for trial, either to the court of trial or to a prison.

On the person's arrival at the court or prison, the hospital order and the restriction order shall cease to have effect."

²⁶ **Criminal Code of Canada Section 672.33 (1)** "The court that has jurisdiction in respect of the offence charged against an accused who is found unfit to stand trial shall hold an inquiry, not later than two years after the verdict is rendered and every two years thereafter until the accused is acquitted pursuant to subsection (6) or tried, to decide whether sufficient evidence can be adduced at that time to put the accused on trial."

ในภายหลังจากที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการทางจิตที่ดีขึ้นจนกลับมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ บทบัญญัติมาตราดังกล่าวไม่มีการบัญญัติไว้ จึงไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดถึงบุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้ นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังจากหยุดการดำเนินคดีเพื่อให้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษาอาการทางจิต ดังนั้น อำนาจในการพิจารณาเพื่อนำตัวผู้ต้องหา หรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีจึงเป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนหรือศาลผู้ออกคำสั่ง ให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลโดยเฉพาะโดยพิจารณาจากรายงาน ผลการรักษาและความเห็นของแพทย์ที่แพทย์ผู้ทำการรักษาอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย รายงานต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลเมื่อแพทย์ผู้ทำการรักษาเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต นั้นมีอาการทางจิตที่ดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้ ทั้งนี้ ปรากฏตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคสาม²⁷

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องผู้มีอำนาจร้องขอให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

ประเทศ	บุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี
สหรัฐอเมริกา	ผู้อำนวยการสถานพยาบาล, จำเลย
อังกฤษ	รัฐมนตรี
แคนาดา	ศาล
ญี่ปุ่น	ไม่มีบทบัญญัติกล่าวถึงกระบวนการในประเด็นนี้
ไทย	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดชัดเจน

5.2.2 บุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

การพิจารณาเพื่อนำตัวจำเลยผู้วิกลจริตที่ถูกออกคำสั่งให้ควบคุมตัวเพื่อรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปนั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศได้กำหนดกระบวนการในการพิจารณาที่แตกต่างกันออกไปซึ่งรวมไปถึงบุคคลผู้มีอำนาจในการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีด้วย ทำให้บุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีของแต่ละประเทศจึงอาจแตกต่างกันออกไป

²⁷ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคสาม “ในระหว่างการรักษาบำบัดรักษา เมื่อจิตแพทย์ผู้บำบัดรักษา เห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลา และสามารถต่อสู้คดีได้แล้วให้รายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า”

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา The United States Code มาตรา 4241 (e) กำหนดให้บุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้จำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปคือ ศาล ซึ่งก่อนที่ศาลจะออกคำสั่งดังกล่าวได้ต้องปรากฏพยานหลักฐานอย่างเพียงพอแสดงให้เห็นว่าจำเลยผู้วิกลจริตมีอาการทางจิตที่ตีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้²⁸ เช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดาที่กำหนดให้บุคคลผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้จำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีคือ ศาล เช่นกัน ทั้งนี้ ปรากฏตาม Criminal Code of Canada มาตรา 672.33 (1)²⁹

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษกำหนดตัวบุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีแตกต่างออกไปจากประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา โดยบุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีของประเทศอังกฤษมิใช่ศาล แต่พระราชบัญญัติ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 5A (4) ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 กำหนดให้เป็นอำนาจของ รัฐมนตรี หรือ The Secretary of State โดยมาตราดังกล่าววางหลักให้ รัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตที่อาการทางจิตตีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้วกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปได้³⁰

ในส่วนของการดำเนินการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีในประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ไม่ได้บัญญัติถึงกระบวนการพิจารณาเพื่อนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีรวมถึงบุคคลผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวกลับเข้าสู่การดำเนินคดีไว้ แต่ในทางปฏิบัติเนื่องด้วยกระบวนการการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเข้ารับการรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลของประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 3 ลำดับชั้น ได้แก่ ชั้นสอบสวน ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และชั้นพิจารณา ซึ่งผู้ออกคำสั่งก็จะแตกต่างกันไปตามลำดับชั้นของการดำเนินคดี โดยชั้นสอบสวน ผู้ออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาลคือ พนักงานสอบสวน ส่วนการดำเนินคดีที่อยู่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาผู้ออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาลคือ ศาล ดังนั้น บุคคลผู้มีอำนาจยกเลิกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการทางจิตและออกคำสั่งให้นำผู้ต้องหาหรือจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปก็สมควร

²⁸ U.S.Code section 4241 (e)

²⁹ Criminal Code of Canada Section 672.33 (1)

³⁰ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (4)

ที่จะต้องเป็นบุคคลผู้ใช้อำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาล ซึ่งก็คือพนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

ประเทศ	บุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี
สหรัฐอเมริกา	ศาล
อังกฤษ	รัฐมนตรี
แคนาดา	ศาล
ญี่ปุ่น	ไม่มีบทบัญญัติกล่าวถึงกระบวนการในประเด็นนี้
ไทย	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดชัดเจน

5.2.3 กระบวนการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

จากที่กล่าวมาในตอนต้นของหัวข้อที่ 5.2 ว่า วัตถุประสงค์หลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้คือ ไม่ต้องการให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตต้องต่อสู้คดีอาญาทั้งที่ตนเองไม่อาจรับรู้และเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีที่ส่งผลกระทบต่อตนเองรวมทั้งไม่อาจสื่อสารกับทนายความเพื่อต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายประเทศจึงกำหนดมาตรการพิเศษขึ้นมาเพื่อแก้ไขให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตสามารถกลับมาต่อสู้คดีอาญาได้อีกครั้ง โดยกำหนดกระบวนการในการหยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้เข้ารับการรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลจนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวจะมีอาการดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้อีกครั้งกระบวนการดำเนินคดีจึงสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่ก่อนที่จะดำเนินคดีต่อไปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายประเทศก็ได้บัญญัติถึงขั้นตอนการตรวจสอบความสามารถในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเอาไว้ก่อนทำการดำเนินคดี ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำต้องให้ความสำคัญคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่างเต็มที่ และต้องให้ความสำคัญคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่น้อยไปกว่าผู้เสียหาย ดังนั้น ก่อนการดำเนินคดีต่อไปศาลหรือผู้มีอำนาจในการพิจารณาตัดสินจึงจำต้องแน่ใจก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตนั้นหายจากอาการวิกลจริตแล้ว หรือ อาจยังไม่หายแต่มีอาการทางจิตที่ดีขึ้นจนสามารถกลับมาต่อสู้คดีได้ ซึ่งกระบวนการตรวจสอบความสามารถในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตภายหลังเข้ารับการรักษาในขั้นตอนนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น กระบวนการในการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัว

ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี นั่นเอง โดยในหลายประเทศได้บัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการในการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีไว้อย่างชัดเจนโดยรูปแบบและลักษณะของกระบวนการดังกล่าวนั้นในบางประเทศอาจคล้ายกันและในบางประเทศอาจแตกต่างกันออกไป

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา มีการบัญญัติกระบวนการในการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีที่คล้ายคลึงกัน โดยทั้งสองประเทศมีบทบัญญัติกำหนดให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตที่ผ่านการรักษาอาการทางจิตจนมีอาการดีขึ้นและพร้อมที่จะต่อสู้คดีได้กลับเข้าสู่การดำเนินคดี แต่ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งเช่นนั้น ศาลจะต้องทำการไต่สวนพยานหลักฐานในขณะนั้นเสียก่อนว่ามีเหตุเพียงพอที่จะออกคำสั่งให้จำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีอาญาต่อไปหรือไม่

กระบวนการในการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีของประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการบัญญัติไว้ใน The United States Code มาตรา 4241 (e)³¹ ซึ่งบทบัญญัตินี้กำหนดให้ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่จำเลยเข้ารับการรักษาอาการทางจิตเป็นผู้เสนอประเด็นเรื่องการพิจารณาเพื่อนำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อศาลผ่านทางรายงานผลการตรวจประเมินอาการทางจิตของจำเลยที่มีข้อบ่งชี้ว่าอาการทางจิตของจำเลยทุเลาลงและมีแนวโน้มที่ดีขึ้นจนจำเลยสามารถกลับมาต่อสู้คดีได้ และภายหลังจากที่ผู้อำนวยการสถานพยาบาลส่งรายงานการรักษาและผลตรวจประเมินอาการทางจิตของจำเลยให้แก่ศาลแล้วก็ให้เสมือนศาลทำการสำเนาเอกสารดังกล่าวส่งให้แก่ทั้งโจทก์และจำเลยและให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาไต่สวนพยานหลักฐานเพื่อพิจารณาว่าสมควรให้จำเลยผู้วิกลจริตกลับมาต่อสู้คดีต่อไปหรือไม่ โดยกระบวนการไต่สวนเป็นไปตาม The United States Code มาตรา 4247 (d) คือ จำเลยผู้วิกลจริตมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีจากทนายความถ้าจำเลยไม่มีทนายทนายเพียงพอที่จะจ้างทนายความรัฐก็จำต้องจัดหาทนายความให้แก่จำเลย นอกจากนี้ในวันทำการพิจารณา ฝ่ายจำเลยยังมีสิทธิที่จะได้รับการสอบปากคำ แสดงพยานหลักฐาน อ้างพยานผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายตนเอง รวมถึงจำเลยมีสิทธิที่จะเผชิญหน้าต่อพยานและถามค้านพยานบุคคลที่ถูกอ้างขึ้นในวันพิจารณาอีกด้วย³²

จากการพิจารณาไต่สวนของศาลข้างต้น ถ้าปรากฏพยานหลักฐานเพียงพอแสดงให้ศาลเห็นว่าจำเลยผู้วิกลจริตมีอาการทางจิตดีขึ้นจนสามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีที่ส่งผลกระทบต่อตรงตัวตนเองและสามารถให้ความร่วมมือกับทนายความของตนเองในการต่อสู้คดี

³¹ U.S.Code section 4241 (e)

³² U.S.Code section 4247 (d)

ได้แล้ว ให้ศาลออกคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานพยาบาลที่จำเลยเข้ารับการบำบัดรักษาและกำหนดวันนัดพิจารณาคดีต่อไปได้ซึ่งก็จะมีผลทำให้จำเลยผู้วิกลจริตจำต้องกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดาก็ได้บัญญัติไว้เช่นเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกาว่าให้ศาลทำการนัดไต่สวนพยานหลักฐานเพื่อพิจารณาว่าสมควรให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไปหรือไม่ โดยบทบัญญัติมาตรา 672.33 แห่ง Criminal Code of Canada กำหนดให้ศาลต้องนัดพิจารณาคดีครั้งแรกภายในระยะเวลา 2 ปี นับแต่วันที่มิควินิจฉัยออกมาว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และให้ศาลจัดให้มีการไต่สวนพยานหลักฐาน เช่นว่านี้ทุกๆ ระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี นับแต่การนัดไต่สวนครั้งแรก³³ โดยในการไต่สวนพยานหลักฐานนี้ Criminal Code of Canada กำหนดให้ภาระการพิสูจน์ว่าจำเลยมีอาการทางจิตดีขึ้นจนสามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีอาญาและสามารถให้ความช่วยเหลือทนายความในการต่อสู้คดีได้แล้วตกเป็นของคู่ความฝ่ายโจทก์ ทั้งนี้ ปรากฏตามมาตรา 672.33 (3)³⁴ และในการไต่สวนนั้น มาตรา 672.33 (4) กำหนดให้ศาลอาจรับฟัง บันทึกคำให้การของพยานในศาล หรือ สำเนาบันทึกคำให้การของพยานในการไต่สวนหรือการพิจารณาคดีครั้งก่อนๆ มาประกอบการพิจารณาออกคำสั่งก็ได้³⁵

จากการพิจารณากระบวนการพิจารณาของศาลเพื่อออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดาแล้ว จะเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณาไต่สวนพยานหลักฐานของศาลที่คล้ายคลึงกันของทั้งสองประเทศมีข้อดีคือทำให้ศาลมีข้อมูลอ้างอิงประกอบการพิจารณาออกคำสั่งมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นการดีกว่าการที่ศาลจะต้องรับฟังความเห็นของแพทย์ผู้ทำการรักษาเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกายังเปิดโอกาสให้ฝ่ายจำเลยผู้วิกลจริตสามารถอ้างพยานหลักฐานซึ่งเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญขึ้นแสดงต่อศาลเพื่อโต้แย้งพยานผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นแพทย์ได้ด้วย ซึ่งกระบวนการเช่นนี้เป็นการให้ความสำคัญแก่คู่ความฝ่ายจำเลยผู้วิกลจริตที่น่าสนใจประการหนึ่ง เนื่องจากการเปิดโอกาสให้จำเลยผู้วิกลจริตสามารถโต้แย้งว่าความเห็นของแพทย์ผู้ทำการรักษาไม่ถูกต้องและจำเลยยังไม่พร้อม

³³ Criminal Code of Canada Section 672.33 (1)

³⁴ **Criminal Code of Canada Section 672.33 (3)** “At an inquiry under this section, the burden of proof that sufficient evidence can be adduced to put the accused on trial is on the prosecutor.”

³⁵ **Criminal Code of Canada Section 672.33 (4)** “In an inquiry under this section, the court shall admit as evidence

(a) any affidavit containing evidence that would be admissible if given by the person making the affidavit as a witness in court; or

(b) any certified copy of the oral testimony given at a previous inquiry or hearing held before a court in respect of the offence with which the accused is charged.”

ที่จะต่อสู้คดี อันเป็นการเปิดโอกาสให้ศาลได้รับฟังจำเลยผู้วิกลจริตประกอบการพิจารณาออกคำสั่ง ซึ่งก็จะทำให้ศาลสามารถออกคำสั่งได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

กระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีของประเทศอังกฤษจะไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้ศาลต้องกำหนดนัดวันไต่สวนเพื่อพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีดังเช่นกระบวนการของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดาข้างต้น แม้กระทั่งศาลเองพระราชบัญญัติ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ของประเทศอังกฤษ ก็มีได้ให้อำนาจในการออกคำสั่งให้นำจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี โดยอำนาจของศาลตาม พระราชบัญญัติ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มีเพียงแค่การออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลเท่านั้น แต่ภายหลังจากนั้นกระบวนการในการพิจารณานำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับสู่การดำเนินคดีเป็นอำนาจของรัฐมนตรี (The Secretary of State) โดยพระราชบัญญัติ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 5A (4) ได้กำหนดกระบวนการในการนำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีไว้ว่า ในกรณีที่จำเลยคนใดถูกกักตัวให้รักษาอยู่ในโรงพยาบาลภายใต้คำสั่งของศาล (จำเลยที่ศาลพบว่าเป็นบุคคลไร้ความสามารถและจำเลยผู้นั้นเป็นผู้กระทำหรือดเว้นกระทำการอันเป็นความผิดตามที่ถูกฟ้อง) และศาลได้มีคำสั่งกำหนดข้อจำกัดในการปล่อยตัวจำเลยออกจากโรงพยาบาลไว้ รัฐมนตรีเมื่อได้ทำการปรึกษากับแพทย์ผู้รับผิดชอบทำการรักษาแล้วเห็นว่า อาการทางจิตของจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถเข้ารับการพิจารณาได้ รัฐมนตรีอาจส่งตัวจำเลยผู้นั้นกลับไปรับการพิจารณาคดีโดยอาจส่งตัวไปที่ศาลหรือเรือนจำแล้วแต่กรณี และเมื่อจำเลยได้ถูกส่งตัวไปยังศาลหรือเรือนจำแล้วแต่กรณีแล้ว ให้ถือว่าคำสั่งให้ส่งจำเลยไปรักษาในโรงพยาบาล (Hospital Order) และคำสั่งกำหนดข้อจำกัดในการปล่อยตัวจำเลยออกจากโรงพยาบาล (Restriction Order) เป็นอันสิ้นสุดไป³⁶

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แม้ประเทศอังกฤษจะไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้ศาลทำการไต่สวนจากพยานหลักฐานเพื่อนำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีเหมือนประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศแคนาดา แต่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยก็ยังกำหนดให้บุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญซึ่งก็คือ รัฐมนตรี เป็นผู้ทำหน้าที่ประเมินอาการทางจิตของจำเลยร่วมกับแพทย์ผู้ทำการรักษาและพิจารณานำตัวจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดี ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นกระบวนการการพิจารณาออกคำสั่งนำตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีที่น่าเชื่อถือได้ในระดับหนึ่ง

³⁶ Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A (4)

ในส่วนของประเทศญี่ปุ่น เนื่องด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศญี่ปุ่นมิได้กำหนดให้ศาลมีอำนาจในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาล ส่งผลให้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นจึงไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาเพื่อนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาอาการทางจิตดังกล่าว

ลำดับต่อมาจะขอกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย โดยที่เคยได้กล่าวไปในหัวข้อที่ 5.2.1 และ 5.2.2 ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยรวมไปถึงบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ไม่มีการกล่าวถึงกระบวนการพิจารณาเพื่อนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ได้รับคำสั่งให้ถูกควบคุมตัวเพื่อไปรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลกลับเข้าสู่การดำเนินคดี มาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นมาตราเดียวที่กล่าวถึงกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดี ก็บัญญัติสั้นสุดไว้เพียงขั้นตอนการออกคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่ให้หยุดการสอบสวนหรือพิจารณาไว้ชั่วคราวและให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษาอาการทางจิต แต่ไม่มีการกล่าวถึงว่าภายหลังจากการเข้ารับการรักษาแล้วพนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีกระบวนการการดำเนินการต่อไปอย่างไร จะใช้วิธีไหนในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่มีอาการดีขึ้นภายหลังเข้ารับการรักษาจนหายเป็นปกติ หรือ ยังไม่หายแต่มีความสามารถเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้ กลับเข้าสู่การดำเนินคดีต่อไป โดยบทบัญญัติที่มีการกล่าวถึงกระบวนการภายหลังจากการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลคงมีเพียงบทบัญญัติที่กำหนดหน้าที่ของแพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ถูกส่งตัวมาตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลเท่านั้น ทั้งนี้ ปรากฏตาม พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคสาม ที่กำหนดให้จิตแพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกส่งตัวมารายงานผลการรักษาและความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือศาลโดยไม่ชักช้าเมื่อจิตแพทย์เห็นว่าอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว³⁷ แต่ภายหลังจากรายงานไปยังพนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วนั้น ก็ไม่มีกฎหมายอื่นใดบัญญัติว่าพนักงานสอบสวนหรือศาลจะต้องทำอะไร จะนัดไต่สวนพยานหลักฐานก่อนหรือไม่ หรือพนักงานสอบสวนหรือศาลมีอำนาจออกคำสั่งเรียกตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีในทันที

ภายหลังจากการพิจารณาบทบัญญัติในมาตรา 14 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิตข้างต้นก็จะเห็นได้ว่ากระบวนการในขั้นตอนนี้ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยยังมีความคลุมเครือและ

³⁷ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคสาม

ไม่ชัดเจนอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นพิจารณาที่ศาลมักใช้วิธีการนัดพร้อมคู่ความและแพทย์มาเพื่อประเมินอาการทางจิตของจำเลยและตกลงว่าจะให้นำจำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีหรือไม่³⁸ ซึ่งการนัดพร้อมนี้ถือว่าเป็นกระบวนการดำเนินคดีที่ไม่เป็นทางการและศาลมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจออกคำสั่งเรียกให้จำเลยกลับเข้าดำเนินคดีโดยไม่จำเป็นต้องสนใจว่าจะต้องรับฟังจำเลยหรือไม่ เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติใดในกฎหมายกำหนดให้ศาลจำต้องรับฟังข้อคัดค้านหรือพยานหลักฐานจากจำเลยก่อนออกคำสั่ง

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องกระบวนการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี

ประเทศ	กระบวนการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี
สหรัฐอเมริกา	ศาลนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานประกอบการออกคำสั่ง, จำเลยผู้วิกลจริตมีสิทธิอ้างพยานหลักฐานของฝ่ายตน และชกค้ำพยานฝ่ายตรงข้ามได้
อังกฤษ	รัฐมนตรีภายหลังที่ปรึกษากับแพทย์ผู้ทำการรักษาแล้วเห็นว่าจำเลยกลับมา มีความสามารถเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้แล้ว สามารถออกคำสั่งให้จำเลยกลับเข้าสู่การดำเนินคดีได้
แคนาดา	ศาลนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานประกอบการออกคำสั่งโดยให้ภาระการพิสูจน์ว่าจำเลยกลับมา มีความสามารถและพร้อมที่จะต่อสู้คดีได้เป็นของฝ่ายโจทก์
ญี่ปุ่น	ไม่มีบทบัญญัติกล่าวถึงกระบวนการในประเด็นนี้
ไทย	ไม่มีบทบัญญัติกำหนดชัดเจน

5.3 ระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายประเทศ เมื่อพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตจนบุคคลเหล่านั้นไม่อยู่ในสถานะที่จะสามารถต่อสู้คดีได้ก็จะมีมาตรการพิเศษในการจัดการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเหล่านั้นให้กลับมา มีความสามารถในการดำเนินคดีได้อีกครั้ง มาตรการพิเศษเช่นว่านี้หลายประเทศได้เลือกใช้วิธีการหยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวและให้อำนาจแก่ศาลหรือบุคคลอื่นผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลได้

มาตรการพิเศษที่ใช้วิธีการออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศที่ใช้บังคับมาตรการ

³⁸ ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541

เช่นว่านี่จำต้องคำนึงว่าคำสั่งดังกล่าวเป็นคำสั่งที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอย่างหนึ่งเนื่องจากเป็นคำสั่งให้ควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลโดยไม่จำต้องขอความยินยอมจากบุคคลเหล่านั้นเลย และยังต้องคำนึงอีกว่าวัตถุประสงค์ของคำสั่งดังกล่าวมิได้ต้องการให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องหายจากอาการทางจิตโดยสิ้นเชิงเสมอไป แต่วัตถุประสงค์ของการออกคำสั่งดังกล่าวคือ เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถกลับมาสื่อสารกับทนายความฝ่ายตนเองเพื่อต่อสู้คดีได้รวมถึงสามารถกลับมาเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีที่มีผลกระทบต่อตนได้เท่านั้น ดังนั้น ระยะเวลาในการควบคุมรักษาตามคำสั่งดังกล่าวจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากกำหนดกรอบระยะเวลาในการรักษาสั้นเกินไปการควบคุมรักษาตามคำสั่งดังกล่าวก็จะไม่เกิดประสิทธิภาพเนื่องจากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจมีอาการดีขึ้นจนสามารถกลับมาต่อสู้คดีได้ตามวัตถุประสงค์ทำให้การหยุดการดำเนินคดีชั่วคราวเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาอาการทางจิตดังกล่าวเป็นการเสียเวลาในการดำเนินคดีโดยเปล่าประโยชน์ แต่ถ้าหากมีการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมรักษานานเกินไปหรือไม่กำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษาไว้เลย แม้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีโอกาสได้รับการรักษาจนหายจากอาการวิกลจริตได้มากขึ้นแต่ก็จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินคดีคือ อาจมีผลต่อพยานหลักฐานในคดีที่อาจมีความน่าเชื่อถือลดลง พยานบุคคลอาจลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจนขาดความน่าเชื่อถือไป หรือหากปล่อยให้หยุดการดำเนินคดีไปนานเกินสมควร อาจมีผลกระทบต่ออายุความในคดีก็เป็นได้ หรือหากไม่มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการรักษาไว้เลยอาจส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจำต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในโรงพยาบาลนานเกินสมควรซึ่งอาจเป็นปัญหาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการโรคจิตเภทที่ไม่อาจรักษาให้ดีขึ้นได้ในระยะเวลาอันสั้น เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่า กรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษาอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตตามคำสั่งของศาลหรือผู้มีอำนาจจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในหลายประเทศที่มีมาตรการพิเศษในการดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยผู้มีอาการวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ หรือประเทศแคนาดา ต่างก็มีบทบัญญัติกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมจำเลยผู้วิกลจริตเพื่อรักษาอาการทางจิตในระหว่างการดำเนินคดีตามคำสั่งของศาลหรือบุคคลอื่นผู้มีอำนาจทั้งสิ้น

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหรัฐอเมริกาได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับกรอบระยะเวลาในการควบคุมจำเลยผู้วิกลจริตไว้เพื่อรักษาในสถานพยาบาลไว้ใน The United States Code มาตรา 4241 (d) ซึ่งวางหลักไว้ว่า ภายหลังจากที่ศาลได้พิจารณาจากพยานหลักฐานที่ได้จากการนัดพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยตาม มาตรา 4241 (a) หากศาลเห็นว่าจำเลยเป็นบุคคลที่มีอาการป่วยเป็นโรคทางจิตเภทจริง หรือ เห็นว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถรับรู้และเข้าใจกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีผลกระทบต่อตนเองและไม่สามารถให้ความร่วมมือกับทนายความในการต่อสู้คดีได้ ให้ศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตดังกล่าวไป

ยังสถานที่คุมขังของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Attorney General) และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมดังกล่าวส่งตัวจำเลยไปรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลที่เหมาะสมต่อไป แต่ทั้งนี้การควบคุมรักษาจำเลยผู้วิกลจริตจะต้องใช้ระยะเวลาไม่เกินไปกว่า 4 เดือน เว้นแต่มีเหตุสมควรที่แสดงให้เห็นว่า อาการของจำเลยมีแนวโน้มดีขึ้นมากและหากให้ควบคุมรักษาจำเลยต่อไปหลังครบกำหนดจำเลยจะกลับมามีความสามารถในการดำเนินคดีได้อีกครั้ง³⁹

นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกายังได้มีการกำหนดกระบวนการในการดำเนินการกรณีจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ภายในกรอบระยะเวลาที่กำหนด ใน มาตรา 4241 (d) และความปรากฏว่าจำเลยผู้วิกลจริตนั้นมีอาการผิดปกติทางจิตที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคลอื่นในสังคมได้หากปล่อยตัวออกไปจากสถานพยาบาล โดยในกรณีเช่นว่านี้ The United States Code มีบทบัญญัติกำหนดให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ควบคุมตัวบุคคลดังกล่าวไว้ในสถานพยาบาลต่อไปได้ แต่ศาลต้องทำการไต่สวนถึงเหตุแห่งความวิกลจริตที่เป็นอันตรายต่อสังคมเช่นว่านั้นก่อน โดยบทบัญญัติ มาตรา 4246 (a) วางหลักให้ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่เห็นว่าอาการทางจิตของจำเลยมีความรุนแรงและหากปล่อยตัวจำเลยออกจากสถานพยาบาลอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ ส่งรายงานผลการรักษาและความเห็นไปยังศาล และให้เสมีนของศาลทำการส่งสำเนารายงานดังกล่าวให้แก่ฝ่ายจำเลยผู้วิกลจริตและอัยการผู้เป็นโจทก์ จากนั้นให้ศาลทำการนัดไต่สวนถึงอาการวิกลจริต

³⁹ U.S. Code section 4241 (d) “ If, after the hearing, the court finds by a preponderance of the evidence that the defendant is presently suffering from a mental disease or defect rendering him mentally incompetent to the extent that he is unable to understand the nature and consequences of the proceedings against him or to assist properly in his defense, the court shall commit the defendant to the custody of the Attorney General. The Attorney General shall hospitalize the defendant for treatment in a suitable facility—

(1) for such a reasonable period of time, not to exceed four months, as is necessary to determine whether there is a substantial probability that in the foreseeable future he will attain the capacity to permit the proceedings to go forward; and

(2) for an additional reasonable period of time until—

(a) his mental condition is so improved that trial may proceed, if the court finds that there is a substantial probability that within such additional period of time he will attain the capacity to permit the proceedings to go forward; or

(b) the pending charges against him are disposed of according to law;

whichever is earlier.

If, at the end of the time period specified, it is determined that the defendant’s mental condition has not so improved as to permit the proceedings to go forward, the defendant is subject to the provisions of sections 4246 and 4248.”

ของจำเลยดังกล่าวเพื่อพิจารณาว่าสมควรจะออกคำสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยต่อไปหรือไม่⁴⁰ หากจากการพิจารณาศาลมีพยานหลักฐานที่ชัดเจนแสดงว่าจำเลยมีอาการวิกลจริตที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคลอื่นจริง ศาลก็มีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยดังกล่าวไปควบคุมตัวยังสถานที่คุมขังของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Attorney General) และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมดังกล่าวมีอำนาจส่งตัวจำเลยไปรักษาอาการทางจิต ณ มลรัฐที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่หรือมลรัฐที่จำเลยถูกดำเนินคดี โดยให้มลรัฐดังกล่าวรับผิดชอบในการควบคุมและรักษาจำเลยจนกว่าจะปรากฏเหตุว่า อาการของจำเลยดีขึ้นจนไม่น่าจะก่ออันตรายต่อบุคคลอื่นได้อีกต่อไป⁴¹

⁴⁰ **U.S.Code section 4246 (a)** “If the director of a facility in which a person is hospitalized certifies that a person in the custody of the Bureau of Prisons whose sentence is about to expire, or who has been committed to the custody of the Attorney General pursuant to section 4241(d), or against whom all criminal charges have been dismissed solely for reasons related to the mental condition of the person, is presently suffering from a mental disease or defect as a result of which his release would create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another, and that suitable arrangements for State custody and care of the person are not available, he shall transmit the certificate to the clerk of the court for the district in which the person is confined. The clerk shall send a copy of the certificate to the person, and to the attorney for the Government, and, if the person was committed pursuant to section 4241(d), to the clerk of the court that ordered the commitment. The court shall order a hearing to determine whether the person is presently suffering from a mental disease or defect as a result of which his release would create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another. A certificate filed under this subsection shall stay the release of the person pending completion of procedures contained in this section.”

⁴¹ **U.S.Code section 4246 (d)** “If, after the hearing, the court finds by clear and convincing evidence that the person is presently suffering from a mental disease or defect as a result of which his release would create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another, the court shall commit the person to the custody of the Attorney General. The Attorney General shall release the person to the appropriate official of the State in which the person is domiciled or was tried if such State will assume responsibility for his custody, care, and treatment. The Attorney General shall make all reasonable efforts to cause such a State to assume such responsibility. If, notwithstanding such efforts, neither such State will assume such responsibility, the Attorney General shall hospitalize the person for treatment in a suitable facility, until—

(1) such a State will assume such responsibility; or

(2) the person’s mental condition is such that his release, or his conditional release under a prescribed regimen of medical, psychiatric, or psychological care or treatment would not create a substantial risk of bodily injury to another person or serious damage to property of another;

whichever is earlier. The Attorney General shall continue periodically to exert all reasonable efforts to cause such a State to assume such responsibility for the person’s custody, care, and treatment.”

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษได้มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษาจำเลยผู้วิกลจริตไว้รักษาในสถานพยาบาลเช่นกันโดยปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต (The Mental Health Act 1983) มาตรา 36 ซึ่งกำหนดให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตไว้รักษาในสถานพยาบาลครั้งหนึ่งได้ไม่เกิน 4 สัปดาห์หรือ 28 วัน และสามารถออกคำสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตได้รวมทั้งสิ้นไม่เกิน 12 สัปดาห์หรือ 84 วัน โดยในระหว่างที่จำเลยอยู่ในระหว่างถูกควบคุมตัวเพื่อรักษานั้น หากศาลเห็นสมควรว่าไม่จำเป็นต้องควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตไว้อีกต่อไป ศาลก็มีอำนาจออกคำสั่งให้ยกเลิกการควบคุมตัวเสียก็ได้⁴²

นอกจากนี้ The Mental Health Act 1983 ของประเทศอังกฤษดังกล่าวยังเปิดโอกาสให้ฝ่ายจำเลยสามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อแสดงรายงานการตรวจรักษาอาการทางจิตของจำเลยจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชเพื่อให้ศาลได้พิจารณาออกคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยผู้วิกลจริตออกจากสถานพยาบาลก็ได้ ทั้งนี้ ปรากฏตาม The Mental Health 1983 มาตรา 36 (7)⁴³

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษได้มีการกำหนดมาตรการในการจัดการกับจำเลยผู้วิกลจริตที่อาการผิดปกติทางจิตของบุคคลนั้นอาจเป็นอันตรายต่อประชาชนเช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยได้บัญญัติอยู่ในมาตรา 41 แห่ง The Mental Health 1983 ซึ่งวางหลักไว้ว่า เมื่อใดที่ศาลเห็นว่าอาการผิดปกติทางจิตของจำเลยไม่อาจรักษาให้หายได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดและหากปล่อยตัวจำเลยไปอาการผิดปกติทางจิตของจำเลยอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ศาลสามารถออกคำสั่งกำหนดข้อบังคับในการปล่อยตัวจำเลยเสียก็ได้ซึ่งเรียกว่า Restriction Order โดยก่อนที่ศาลจะออกคำสั่งกำหนดข้อบังคับในการปล่อยตัวเช่นว่านี้ ศาลจะต้องพิจารณาโดยอาศัยพยานหลักฐานเสียก่อนว่าอาการทางจิตของจำเลยมีลักษณะเป็นภัยอันตรายต่อประชาชนจริง โดยพยานหลักฐานเช่นว่านี้ได้แก่ลักษณะการกระทำความผิดของจำเลย การกระทำความผิดครั้งก่อนๆ ของจำเลย ความเห็นจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวชที่ได้รับการจดทะเบียนจากแพทยสภา เป็นต้น⁴⁴

⁴² The Mental Health Act 1983 Section 36 (6) “An accused person shall not be remanded or further remanded under this section for more than 28 days at a time or for more than 12 weeks in all; and the court may at any time terminate the remand if it appears to the court that it is appropriate to do so.”

⁴³ The Mental Health Act 1983 Section 36 (7) “An accused person remanded to hospital under this section shall be entitled to obtain at his own expense an independent report on his mental condition from a registered medical practitioner or approved clinician] chosen by him and to apply to the court on the basis of it for his remand to be terminated under subsection (6) above.”

⁴⁴ The Mental Health Act 1983 Section 41

“(1) Where a hospital order is made in respect of an offender by the Crown Court, and it appears to the court, having regard to the nature of the offence, the antecedents of the offender and the risk of

จากการพิจารณากระบวนการดำเนินการกรณีจำเลยมีอาการวิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษจะเห็นได้ว่ากระบวนการของทั้ง 2 ประเทศ ต่างมีทั้งบทบัญญัติกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริต มีการเปิดโอกาสให้จำเลยผู้ถูกควบคุมตัวสามารถร้องขอต่อศาลแสดงพยานหลักฐานให้ศาลได้พิจารณาออกคำสั่งปล่อยตัวจำเลยได้หากจำเลยมีอาการทางจิตที่ทุเลาลง และมีบทบัญญัติกำหนดกระบวนการดำเนินการกับจำเลยที่มีอาการวิกลจริตค่อนข้างรุนแรงไม่อาจรักษาให้หายได้ภายในระยะเวลาอันสั้นและอาจเป็นอันตรายต่อประชาชน อันแสดงให้เห็นว่ากระบวนการในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตของทั้งสองประเทศมีความครอบคลุมและชัดเจนต่อการปฏิบัติเป็นอย่างมาก

แนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตไว้รักษานี้ยังคงปรากฏอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดา โดยประเทศแคนาดาก็ได้มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษาจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีเช่นกัน แต่บทบัญญัติดังกล่าวมิได้ถูกบัญญัติไว้ใน Criminal Code of Canada แต่ได้เปิดโอกาสให้แต่ละมลรัฐเป็นผู้กำหนดกระบวนการในส่วนนี้เอง โดยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ยกตัวอย่างกฎหมายสุขภาพจิตของมลรัฐบริติช-โคลอมเบีย (The Mental Health of British Columbia) ซึ่งได้กำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยที่ถูกศาลหรือคณะกรรมการ Review Board วินิจฉัยว่าเป็นผู้มีอาการผิดปกติและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ไว้เช่นกันปรากฏตาม มาตรา 23 กำหนดให้จำเลยผู้วิกลจริตจะต้องไม่ถูกควบคุมตัวไว้รักษานานเกินกว่า 1 เดือน นับแต่วันที่เข้ารับการรักษา⁴⁵ แต่ระยะเวลาในการควบคุมตัวดังกล่าวนั้นอาจขยายเวลายาวนานเกินกว่า 1 เดือนก็ได้ โดย มาตรา 24 กำหนดให้สามารถขยายระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตได้อีก 3 ครั้ง โดยการขอขยายระยะเวลาครั้งแรกสามารถขยายได้ไม่เกิน 1 เดือน, ครั้งที่สองขอขยายเวลาได้ไม่เกิน 3 เดือน

his committing further offences if set at large, that it is necessary for the protection of the public from serious harm so to do, the court may, subject to the provisions of this section, further order that the offender shall be subject to the special restrictions set out in this section; and an order under this section shall be known as “a restriction order”.

(2) A restriction order shall not be made in the case of any person unless at least one of the registered medical practitioners whose evidence is taken into account by the court under section 37(2) (a) above has given evidence orally before the court.”

⁴⁵ **Mental Health Act of British Columbia Section 23** “ A patient admitted under section 22 (Involuntary Admissions) may be detained for one month after the date of the admission, and the patient must be discharged at the end of that month unless the authority for the detention is renewed in accordance with section 24.”

และครั้งสุดท้ายขอขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกิน 6 เดือน⁴⁶ นอกจากนี้หากศาลเห็นว่าจำเลยมีอาการวิกลจริตจริงแต่ยังไม่เห็นสมควรต้องออกคำสั่งควบคุมจำเลยไว้รักษา Criminal Code of Canada ก็มีบทบัญญัติให้ทางเลือกแก่ศาล โดยศาลจะไม่ออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลก็ได้ แต่ศาลอาจเลือกวิธีกำหนดให้จำเลยต้องเข้ารับการรักษาอาการทางจิตเป็นระยะเวลาไม่เกิน 60 วันแทนก็ได้ ทั้งนี้ ปรากฏตาม Criminal Code of Canada มาตรา 672.58⁴⁷

ในส่วนกระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น เนื่องด้วยประเทศญี่ปุ่นไม่มีการบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลในการออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลระหว่างการดำเนินคดี ส่งผลให้กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับกรอบระยะเวลาในการควบคุมจำเลยไว้รักษาในสถานพยาบาลดังเช่นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา แต่ทั้งนี้ แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นจะไม่ให้อำนาจศาลในการออกคำสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตไว้รักษาในสถานพยาบาล แต่ประมวลกฎหมายดังกล่าวกลับได้ให้อำนาจแก่ศาลญี่ปุ่นในการควบคุมตัวจำเลยได้ในอีกรูปแบบหนึ่งคือ การควบคุมตัวจำเลยไว้ในสถานพยาบาลเพื่อตรวจประเมินอาการทางจิตในกรณีที่ศาลสงสัยว่าจำเลยจะเป็นบุคคลวิกลจริต ซึ่งมาตรา 167 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นกำหนดให้ ศาลสามารถออกคำสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยไว้ในสถานพยาบาลเพื่อตรวจประเมินอาการทางจิตได้ คำสั่งของศาลในกรณีนี้จะเรียกว่า หมายขังเพื่อทำการตรวจประเมิน หรือ Detention Warrant for expert examination ซึ่งในหมายนี้ ศาลญี่ปุ่นจำต้องกำหนดเวลาในการควบคุมตัวจำเลยดังกล่าวไว้ด้วย โดยมาตรา 167 นั้นให้อำนาจ

⁴⁶ **Mental Health Act of British Columbia Section 24 (1)** “Unless the patient has previously been discharged, authority for the detention of a patient may be renewed under this section as follows:

(a) from the end of the period referred to in section 23 for a further period of one month;
(b) from the end of any period of renewal under paragraph (a) for a further period of 3 months;

(c) from the end of any period of renewal under paragraph (b) for a further period, or further successive periods, of 6 months.”

⁴⁷ **Criminal Code of Canada Section 672.58** “Where a verdict of unfit to stand trial is rendered and the court has not made a disposition under section 672.54 in respect of an accused, the court may, on application by the prosecutor, by order, direct that treatment of the accused be carried out for a specified period not exceeding sixty days, subject to such conditions as the court considers appropriate and, where the accused is not detained in custody, direct that the accused submit to that treatment by the person or at the hospital specified”

ดุลยพินิจอิสระแก่ศาลในการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยให้เหมาะสม ซึ่งระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยดังกล่าวศาลอาจขยายหรือย่นระยะเวลาได้ตามที่ศาลเห็นสมควร⁴⁸

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเป็นแนวคิดที่แพร่หลายและถูกใช้บังคับอยู่ในหลายประเทศที่มีมาตรการพิเศษในการดำเนินการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการวิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดี แต่ทว่าแนวความคิดดังกล่าวกลับไม่ถูกนำมาบังคับใช้ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย โดยบทบัญญัติของกฎหมายไทยที่กำหนดเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติในการดูแลรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและระยะเวลาในการดูแลรักษานั้นไม่ปรากฏว่าได้มีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 แต่ได้ถูกกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 ซึ่งมาตราดังกล่าวได้วางหลักเกณฑ์การปฏิบัติของจิตแพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต หรือผู้ป่วยคดี ไว้ดังนี้⁴⁹

(1) เมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรักษาอาการทางจิตในระหว่างดำเนินคดี มาตรา 36 กำหนดให้สถานบำบัดรักษาสามารถจับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเอาไว้ควบคุมและบำบัดรักษาได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลย

(2) สถานบำบัดรักษามีอำนาจควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาอาการทางจิตจนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

(3) ภายหลังจากการรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตแล้ว ให้จิตแพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษารายงานผลการบำบัดรักษาให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายใน 180 วัน นับแต่วันที่สถานบำบัดรักษาได้รับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ และหากภายหลังจากการรักษาแล้วปรากฏว่า

(3.1) ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตหายจากอาการวิกลจริต หรืออาการทุเลาลงจนสามารถที่จะต่อสู้คดีได้แล้ว ให้จิตแพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษารายงานผลการรักษาแก่พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า

(3.2) ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตยังไม่หายจากอาการวิกลจริตและยังไม่พร้อมที่จะต่อสู้คดี ให้แพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษารายงานผลการบำบัดรักษาให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบทุก 180 วัน

เมื่อได้วิเคราะห์กระบวนการการดูแลรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 จะเห็นได้ว่า กระบวนการดังกล่าวไม่มีการกำหนดกรอบ

⁴⁸ Code of Criminal Procedure of Japan Article 167

⁴⁹ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36

ระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาในสถานพยาบาลเหมือนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา, ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา ข้างต้น โดยบทบัญญัติดังกล่าวเพียงแต่กำหนดกรอบระยะเวลาในการรายงานผลการรักษาที่แพทย์ผู้ทำการรักษาต้องรายงานผลการรักษาให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบทุกๆ 180 วัน เท่านั้น ส่งผลให้กระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตในประเทศไทยสถานพยาบาลสามารถควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาได้โดยไม่มีกำหนดเวลาซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลยและอาจส่งผลกระทบต่ออายุความในการดำเนินคดีอาญาด้วย เนื่องจากหากเป็นการควบคุมตัวผู้ต้องหาผู้วิกลจริตในชั้นสอบสวนโดยไม่มีกำหนดระยะเวลาในการปล่อยตัวไว้ พนักงานสอบสวนก็ย่อมไม่อาจทำสำนวนเสนอพนักงานอัยการเพื่อฟ้องคดีต่อศาลได้ทันภายในกำหนดอายุความตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 หรือถึงแม้หากมีการฟ้องคดีไว้แล้วแต่ถ้าไม่มีการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตให้ชัดเจนก็อาจส่งผลให้คดีอาญาขาดอายุความก็เป็นได้หากระยะเวลาการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตไว้ในสถานพยาบาลนั้นพ้นกำหนดอายุความในการฟ้องคดี ทั้งนี้ เป็นไปตามมาตรา 95 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายอาญา⁵⁰

นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 หรือพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ไม่ปรากฏว่ามีการบัญญัติกระบวนการดำเนินการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีและอาการวิกลจริตของบุคคลเหล่านั้นไม่อาจรักษาให้หายได้ภายในระยะเวลาอันสั้นและอาการวิกลจริตดังกล่าวอาจก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาชนดังเช่นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ จึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่า จำเลยผู้วิกลจริตในต่างประเทศนั้น นอกจากจะมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนเกี่ยวกับการถูกบังคับให้รักษาอาการทางจิตแล้ว ยังปรากฏว่ามีเฉพาะจำเลยบางกลุ่มเท่านั้นที่อาจถูกศาลออกคำสั่งให้ถูกควบคุมรักษาในสถานพยาบาลต่อไป โดยกลุ่มจำเลยผู้วิกลจริตเช่นว่านี้คือจำเลยที่อาการวิกลจริตนั้นเป็นอันตรายและอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมได้ ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย เมื่อไม่มีการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษาที่ชัดเจนก็ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตทั้งที่เป็นอันตรายต่อสังคมและพวกที่ไม่อาจก่ออันตรายได้ต้องถูกควบคุมรักษาจนกว่าจะหายทั้งหมด ซึ่งย่อมไม่เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในกลุ่มที่อาการวิกลจริตของพวกเขาไม่เป็นอันตรายเนื่องจากจะต้องถูกควบคุมตัวไว้นานเกินสมควรอันเป็นการถูกจำกัดเสรีภาพต่างๆ ที่ตนยังไม่ได้ถูก

⁵⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 วรรคสอง “ถ้าได้ฟ้องและได้ตัวผู้กระทำความผิดมาตั้งแต่ศาลแล้ว ผู้กระทำความผิดหลบหนีหรือวิกลจริต และศาลสั่งงดการพิจารณาไว้จนเกินกำหนดดังกล่าว (กำหนดเวลาอายุความการฟ้องคดีตัววรรคหนึ่ง) แล้วนับแต่วันที่หลบหนีหรือวันที่ศาลสั่งงดการพิจารณา ก็ให้ถือว่าเป็นอันขาดอายุความเช่นเดียวกัน”

ตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด ซึ่งอาจเปรียบเทียบได้กับการฝากขังผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการสอบสวนและระหว่างการดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 และ มาตรา 88

เมื่อเปรียบเทียบกระบวนการการฝากขังผู้ต้องหาหรือจำเลยกับการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไว้รักษาในระหว่างการดำเนินคดีจะเห็นได้ว่า การฝากขังผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาการฝากขังตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 แล้ว การที่ศาลจะอนุญาตให้ฝากขังบุคคลนั้นต่อไปได้จะต้องปรากฏว่า ความผิดที่ถูกฟ้องร้องนั้นอาจเป็นการกระทำที่มีความรุนแรงและปรากฏเหตุจำเป็นที่สมควรขังผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อไป ซึ่งเหตุจำเป็นดังกล่าวพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการต้องแสดงให้ศาลเห็นโดยอาศัยพยานหลักฐานต่างๆ⁵¹ โดยศาลจะต้องทำการนัดไต่สวนพยานหลักฐานเช่นว่านั้นและเปิดโอกาสให้ฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถคัดค้านได้⁵² ดังนั้นหากปรากฏว่าไม่มีความจำเป็นต้องขังผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อไปเนื่องจากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ปรากฏพฤติการณ์ว่าจะหลบหนีหรือมีหลักประกันการปล่อยตัวชั่วคราวที่เพียงพอหรือเป็นคดีที่ระวางโทษไม่สูง ศาลก็อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวชั่วคราวก็ได้ เช่นเดียวกับการฝากขังระหว่างพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 88⁵³ ที่ถึงแม้ศาลจะมีอำนาจออกหมายขังจำเลยในระหว่างพิจารณาได้ แต่ก็เชื่อว่าศาลจะสามารถสั่งขังจำเลยได้ทุกกรณี แต่ศาลต้องคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งคดี ความหนักเบาของข้อหา พฤติการณ์การหลบหนีของจำเลย และต้องให้ความสำคัญในการคำนึงถึงเหตุแห่งการปล่อยตัวชั่วคราวจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108⁵⁴ และ มาตรา 108/1⁵⁵ ด้วย แต่ในขณะที่การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในสถานพยาบาลนั้นผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตในระหว่างการดำเนินคดีทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่มีอาการรุนแรงมากหรือน้อยก็จำต้องถูกควบคุมทั้งหมดโดยที่ไม่มีการไต่สวนถึงเหตุจำเป็นในการควบคุมเลย

⁵¹ **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 วรรค 7** “ในกรณีตามวรรคหกเมื่อศาลสั่งขังครบสี่สิบแปดวันแล้ว หากพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อไปอีกโดยอ้างเหตุจำเป็น ศาลจะสั่งขังต่อไปได้ก็ต่อเมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนได้แสดงถึงเหตุจำเป็น และนำพยานหลักฐานมาให้ศาลไต่สวนจนเป็นที่พอใจแก่ศาล”

⁵² **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 วรรค 8** “ในการไต่สวนตามวรรคสามและวรรคเจ็ด ผู้ต้องหาที่มีสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยาน ถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายความเนื่องจากยังไม่ได้ปฏิบัติตาม มาตรา 134/1 และผู้ต้องหาร้องขอ ให้ศาลตั้งทนายความให้ โดยทนายความนั้นมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 134/1 วรรคสาม โดยอนุโลม”

⁵³ **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 88** “คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ เมื่อศาลประทับฟ้องและได้ตัวจำเลยมาศาลแล้ว หรือคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เมื่อไต่สวนฟ้องต่อศาลแล้ว ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวก็ได้”

⁵⁴ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108

⁵⁵ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108/1

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตนั้นถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพมากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกฝากขังในระหว่างดำเนินคดี

ความแตกต่างระหว่างการฝากขังกับการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตอีกประการหนึ่ง คือ การฝากขังในระหว่างการดำเนินคดีนั้นถือว่าจำเลยอยู่ในอำนาจของศาลแล้ว ศาลจึงสามารถดำเนินคดีต่อไปได้ไม่มีผลกระทบใดๆ กับอายุความการดำเนินคดี แต่การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการวิกลจริตระหว่างดำเนินคดีโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา นั้น พนักงานสอบสวนย่อมไม่สามารถทำการสอบสวนต่อไปได้ หากเป็นการดำเนินการชั้นพิจารณาศาลก็จำต้องจำหน่ายคดีชั่วคราวทำให้คดีไม่สามารถทำการพิจารณาต่อไปได้ ส่งผลให้การหยุดการดำเนินคดีกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตนั้นมีผลกระทบต่ออายุความของคดีโดยตรง

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล

ประเทศ	ระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล
สหรัฐอเมริกา	มีกำหนดระยะเวลา โดยควบคุมตัวได้ไม่เกิน 4 เดือน และสามารถขยายระยะเวลาได้กรณีมีเหตุจำเป็น
อังกฤษ	มีกำหนดระยะเวลา โดยควบคุมตัวครั้งหนึ่งได้ไม่เกิน 4 สัปดาห์ (28 วัน) และสามารถขยายเวลาออกไปได้ไม่เกิน 12 สัปดาห์ (84 วัน) หากครบกำหนดแล้วสามารถขยายระยะเวลาได้กรณีที่มีเหตุจำเป็น
แคนาดา (มลรัฐบริติช-โคลอมเบีย)	มีกำหนดระยะเวลา โดยควบคุมตัวได้ครั้งแรกไม่เกิน 1 เดือน แต่สามารถขยายระยะเวลาออกไปได้ 3 ครั้ง
ญี่ปุ่น	ไม่มีบทบัญญัติกล่าวถึงกำหนดระยะเวลาในประเด็นนี้ แต่มีการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวไปตรวจประเมินอาการทางจิตในโรงพยาบาล โดยระยะเวลาดังกล่าวกำหนดให้เป็นดุลยพินิจของศาล
ไทย	ไม่มีกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย

5.4 สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

เมื่อได้ศึกษาสาเหตุและลักษณะอาการของบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลที่เป็นโรคจิตเภทจะพบว่าบุคคลที่ป่วยเป็นโรคดังกล่าวมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับความคิด ส่งผลให้ผู้ป่วยมักจะไม่เข้าใจเกี่ยวกับการกระทำของตนเองรวมถึงการกระทำที่มีผลกระทบต่อตัวของบุคคลเหล่านั้น นอกจากนี้ผู้ป่วยมักมีปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ทำให้บุคคลที่สื่อสารกับบุคคลวิกลจริตไม่อาจรับรู้เจตนาที่แท้จริงของบุคคลเหล่านั้นได้ เมื่อมองย้อนกลับมาในการดำเนินคดีอาญา หากในระหว่าง

การดำเนินคดีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตย่อมส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านั้นไม่เข้าใจกระบวนการดำเนินคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อตนเองได้ และผลที่ตามมาคือทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่สามารถต่อสู้คดี หรือสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือศาลเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตนเองได้ ซึ่งหากปล่อยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตทำการต่อสู้คดีด้วยตนเองต่อไปย่อมทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องเสียเปรียบคู่ความฝ่ายโจทก์และก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมในคดีได้ ด้วยเหตุนี้กระบวนการยุติธรรมในหลายประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา หรือประเทศญี่ปุ่น จึงกำหนดวิธีการพิเศษขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกำหนดให้จำเลยผู้วิกลจริตจะต้องมีบุคคลผู้ช่วยเหลือในการดำเนินคดีและบุคคลเช่นว่านี้ในหลายประเทศกำหนดให้เป็นหน้าที่ของทนายความ แต่ในบางประเทศกำหนดให้เป็นหน้าที่ของบุคคลอื่นผู้มีอำนาจดำเนินคดีแทนจำเลยผู้วิกลจริต (Representative)

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศญี่ปุ่นมีบทบัญญัติกำหนดให้มีบุคคลผู้ให้ความช่วยเหลือแก่จำเลยผู้วิกลจริตในการดำเนินคดี โดยในประเทศสหรัฐอเมริกานั้น The United States Code มาตรา 4247 (d) กำหนดให้ในการพิจารณาหรือไต่สวนพยานหลักฐานในคดีครั้งใดๆ ที่จำเลยเป็นผู้วิกลจริต ให้จำเลยดังกล่าวจำเป็นต้องมีทนายความให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี ถ้าจำเลยไม่มีทนายความเพียงพอในการจ้างทนายความรัฐก็จำเป็นต้องสรรหาทนายความให้ตาม มาตรา 3006A⁵⁶

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดาก็ได้มีการบัญญัติกำหนดให้มีทนายความคอยให้ความช่วยเหลือจำเลยผู้วิกลจริตในการดำเนินคดีเช่นกัน โดย Criminal Code of Canada มาตรา 672.24 (1) กำหนดให้ เมื่อใดที่ศาลเห็นว่าจำเลยผู้ต้องสงสัยว่าเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ไม่มีทนายความในการต่อสู้คดี ให้ศาลมีคำสั่งให้จำเลยผู้นั้นจำเป็นต้องมีทนายความในการดำเนินคดี⁵⁷ นอกจากนี้ก่อนที่ศาลหรือคณะกรรมการ Review board จะพิจารณาเพื่อมีคำสั่งตัดสินชี้ขาดใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับจำเลยผู้วิกลจริต Criminal Code of Canada ก็ได้บัญญัติย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า จำเลยผู้วิกลจริตจะต้องมีทนายความในการพิจารณา หากจำเลยดังกล่าวไม่มีทนายความศาลหรือคณะกรรมการ Review board จะต้องออกคำสั่งแต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลย ทั้งนี้ เป็นไปตาม Criminal code of Canada มาตรา 672.5 อนุมาตรา 7 และ 8⁵⁸

⁵⁶ U.S.Code section 4247 (d)

⁵⁷ **Criminal Code of Canada Section 672.24 (1)** “Where the court has reasonable grounds to believe that an accused is unfit to stand trial and the accused is not represented by counsel, the court shall order that the accused be represented by counsel.”

⁵⁸ **Criminal Code of Canada Section 672.5 ...**

“(7) The accused or any other party has the right to be represented by counsel.

ในส่วนของประเทศญี่ปุ่นเองก็มีบทบัญญัติกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตต้องได้รับความช่วยเหลือในการดำเนินคดีอาญาเช่นเดียวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา แต่บุคคลที่เข้ามาช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศญี่ปุ่นนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นมิได้บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของทนายความโดยตรงแต่กำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้แทนทางกฎหมาย (Legal representative) ซึ่งผู้แทนทางกฎหมายของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตนี้ก็จะมียอำนาจในการแต่งตั้งทนายความเพื่อดำเนินคดีอีกทีหนึ่ง⁵⁹ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นมีการบัญญัติมาตรการในการดำเนินการในกรณีพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตที่แตกต่างออกไปจากประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศแคนาดา โดยกระบวนการของประเทศญี่ปุ่นนั้น เมื่อพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตในระหว่างดำเนินคดีในลักษณะที่ไม่สามารถต่อสู้คดีอาญาต่อไปได้จะไม่มีการหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เข้ารับการรักษาอาการทางจิตแต่กำหนดให้บุคคลนั้นมีผู้แทนทางกฎหมายทำหน้าที่ดำเนินคดีต่อไป ซึ่งผู้แทนทางกฎหมายดังกล่าวมียอำนาจในการดำเนินคดีเสมือนหนึ่งว่าเป็นตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเองรวมทั้งมียอำนาจในการแต่งตั้งทนายความเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินคดีได้ด้วย

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่มีตัวแทนในการดำเนินคดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นยังกำหนดให้ศาลมีอำนาจที่จะแต่งตั้งผู้แทนในการดำเนินคดีกรณีพิเศษให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้อีกด้วยแต่ต้องมีคำร้องขอจากพนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือผู้มีส่วนได้เสียแล้วแต่กรณี

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยเองก็มีการบัญญัติถึงสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้เช่นกัน แต่บทบัญญัติดังกล่าวเป็นเพียงบทบัญญัติทั่วไปที่ใช้บังคับกับผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาทุกคดี หากได้เป็นบทบัญญัติเฉพาะสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่ ดังนั้น สิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตดังกล่าวจำต้องบังคับตามหลักเกณฑ์ทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยสามารถแบ่งการดำเนินการได้

(8) If an accused is not represented by counsel, the court or Review Board shall, either before or at the time of the hearing, assign counsel to act for any accused

(a) who has been found unfit to stand trial; or

(b) wherever the interests of justice so require ...”

⁵⁹ Code of Criminal Procedure of Japan Article 30

(1) The accused or the suspect may appoint counsel at any time.

(2) The legal representative, curator, spouse, lineal relative, brother or sister of the accused or suspect may independently appoint counsel.”

ออกเป็น 3 ลำดับชั้นได้แก่ การดำเนินคดีในชั้นสอบสวน การดำเนินคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และการดำเนินคดีในชั้นพิจารณาของศาล

(1) การดำเนินคดีในชั้นสอบสวน สิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ซึ่งวางหลักให้ ผู้ต้องหาในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาจะต้องมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างการถามคำให้การ ถ้าผู้ต้องหาเช่นว่านั้นไม่มีทนายความบัพัญญัตติดังกล่าวบังคับให้รัฐจะต้องจัดหาทนายความให้ก่อนถามคำให้การ แต่ถ้าเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกนั้น มาตรา 134/1 มิได้บังคับให้ผู้ต้องหาจำต้องมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างการถามคำให้การ โดยรัฐจะจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกต่อเมื่อบุคคลดังกล่าวไม่มีทนายความและแสดงเจตนาต่อพนักงานสอบสวนว่าต้องการมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างการถามคำให้การเท่านั้น⁶⁰

(2) การดำเนินคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้มีบัพัญญัตติกำหนดให้รัฐจัดหาทนายความให้แก่ผู้ถูกฟ้องคดีเพื่อถามค้านพยานหลักฐานของผู้ฟ้องคดีในระหว่างทำการไต่สวนมูลฟ้อง โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 เพียงแต่บัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ถูกฟ้องคดีในการแต่งตั้งทนายความเพื่อทำการถามค้านพยานหลักฐานของผู้ฟ้องคดีในระหว่างไต่สวนมูลฟ้องเท่านั้น ทั้งนี้ การแต่งตั้งทนายความดังกล่าวผู้ถูกฟ้องคดีจำต้องดำเนินการด้วยตนเอง⁶¹

(3) การดำเนินคดีในชั้นพิจารณา สิทธิในการมีทนายความของจำเลยในชั้นพิจารณาคดีนั้นมีลักษณะคล้ายกับสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนโดยสิทธิดังกล่าวปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ซึ่งวางหลักให้ ศาลเจ้าต้องจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในวันที่ถูกฟ้องคดีต่อศาลเจ้าเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี ในกรณีที่จำเลยเช่นว่านี้ไม่มีทนายความ ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกนั้น มาตรา 173

⁶⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 “ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้...”

⁶¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสองและสาม “...จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไปกับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องโดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้หรือจำเลยจะไม่มาแต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น”

มิได้บังคับให้ศาลจะต้องจัดหาทนายความให้แก่จำเลยเช่นเดียวกับกรณีตามมาตรา 134/1 ในชั้นสอบสวน โดยศาลจะต้องจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก็ต่อเมื่อจำเลยดังกล่าวไม่มีทนายความและแสดงเจตนาว่าต้องการมีทนายความในระหว่างการพิจารณาคดีต่อศาลเท่านั้น⁶²

เมื่อได้พิจารณานำหลักเกณฑ์ทั่วไปว่าด้วยเรื่องสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาปรับใช้กับกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้จะเห็นได้ว่า ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตถูกแจ้งความหรือถูกฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในวันที่ถูกแจ้งข้อหาหรือถูกฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวอายุไม่เกิน 18 ปี ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตก็จะได้รับสิทธิในการแต่งตั้งทนายความจากรัฐโดยอัตโนมัติถ้าปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวไม่มีทนายความในการดำเนินคดี แต่ปัญหาสำคัญกลับอยู่ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตถูกแจ้งความหรือถูกฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ในกรณีเช่นนี้หากผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่มีทนายความ ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวจะไม่ได้รับการแต่งตั้งทนายความจากรัฐโดยอัตโนมัติเพราะเหตุว่า ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก พนักงานสอบสวนหรือศาลจะแต่งตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ต้องอาศัยการแสดงเจตนาของผู้ต้องหาหรือจำเลยว่าต้องการมีทนายความอยู่ด้วยในระหว่างถามคำให้การหรือพิจารณาด้วยเหตุนี้จึงอาจเกิดปัญหาตามมาว่า หากผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ถูกฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกมีปัญหาในการสื่อสารไม่อาจแสดงเจตนาต้องการทนายความได้จะทำเช่นไร พนักงานสอบสวนหรือศาลจะสามารถแต่งตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้หรือไม่ เพราะถ้าหากตีความตามตัวบทประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 และ มาตรา 173 แล้ว การที่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะแต่งตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่คดีที่มีอัตราโทษจำคุกได้จำเป็นต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยแสดงเจตนาว่าต้องการมีทนายความเสียก่อน หากไม่มีการแสดงเจตนาเช่นว่านั้นพนักงานสอบสวนหรือศาลก็ย่อมไม่อาจดำเนินการแต่งตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบประเด็นเรื่องสิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต

ประเทศ	สิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต
สหรัฐอเมริกา	มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการมีทนายความของจำเลยผู้วิกลจริต

⁶² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 “ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้...”

อังกฤษ	ไม่ปรากฏบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในการมีทนายความสำหรับจำเลยผู้วิกลจริต
แคนาดา	มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการมีทนายความของจำเลยผู้วิกลจริต
ญี่ปุ่น	มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการมีผู้แทนทางกฎหมายในการดำเนินคดีแทนจำเลย
ไทย	ไม่ปรากฏบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในการมีทนายความสำหรับจำเลยผู้วิกลจริต โดยเฉพาะแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้รับการรับรองสิทธิในการมีทนายความเหมือนผู้ต้องหาหรือจำเลยอื่นๆ ตามหลักเกณฑ์ทั่วไป

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากสมมติฐานของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ที่กล่าวว่า “แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะมีกระบวนการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญาแล้วก็ตาม แต่กลับปรากฏว่ายังมีได้ให้ความคุ้มครองบุคคลดังกล่าวในหลายประเด็น โดยเฉพาะการตรวจสอบคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่สั่งให้ส่งตัวไปควบคุมรักษาในโรงพยาบาลและการโต้แย้งคำสั่งที่ให้กลับเข้าสู่การดำเนินคดี กรอระยะเวลาในการรักษา รวมถึงสิทธิในการมีทนายความ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวถูกจำกัดสิทธิมากกว่าที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ดังนั้น จึงสมควรเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตให้มีความครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้รับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาอย่างแท้จริง” นั้น ภายหลังจากที่ได้ทำการศึกษาและวิจัยในประเด็นปัญหาตามสมมติฐานแล้วปรากฏว่า สมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ในเบื้องต้นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่ใช้บังคับกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในปัจจุบันยังมีปัญหาและความไม่ชัดเจนของกระบวนการในหลายประการซึ่งข้าพเจ้าจะขออธิบายโดยสรุปและเสนอแนะแนวทางแก้ไขในลำดับถัดไป

6.1 บทสรุป

จากการศึกษาสาเหตุและลักษณะอาการของบุคคลวิกลจริตจะเห็นว่าบุคคลวิกลจริตนั้นเป็นบุคคลที่มีปัญหาทางด้านสภาพจิตใจที่ผิดปกติจากคนปกติทั่วไป โดยปัญหาด้านสภาพจิตใจของบุคคลวิกลจริตดังกล่าวอาจเกิดได้จากหลายสาเหตุไม่ว่าจะเป็นความผิดปกติที่เกิดจากพันธุกรรมในร่างกายของบุคคลวิกลจริตเอง หรือเกิดจากความเครียด ความผิดปกติของพฤติกรรมการเรียนรู้ รวมไปถึงอาจเกิดจากความผิดปกติของสมองอันเนื่องมาจากความบกพร่องของระบบประสาท¹ ซึ่งความผิดปกติเหล่านี้ส่งผลให้บุคคลวิกลจริตแสดงอาการผิดปกติทางจิตออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น อาจมีความผิดปกติในการรับรู้ไม่สามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวได้จนอาจเกิดอาการสับสน มึนงง ไม่รู้สึกตัวหรือมีอาการเพ้อในบางเวลา เห็นภาพหลอนหรือหูแว่ว หรือในบางกรณีบุคคลวิกลจริตอาจมีอาการผิดปกติเกี่ยวกับความทรงจำจนทำให้ไม่สามารถจดจำเหตุการณ์บางอย่างได้ นอกจากนี้อาการผิดปกติทางจิตอาจแสดงออกมาในรูปของความผิดปกติทางความคิดซึ่งอาจแสดงออกโดยการเชื่อในเรื่องหนึ่งๆ ที่ไม่เป็นความจริง หรือบุคคลดังกล่าวอาจพูดจาไม่รู้เรื่อง

¹ สมภพ เรื่องตระกูล, ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช (กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว, 2553), หน้า 74-85.

ไม่อาจลำดับความคิดของตัวเอง รวมถึงไม่อาจตอบคำถามที่อีกฝ่ายถามได้² เป็นต้น จากลักษณะอาการผิดปกติทางจิตที่บุคคลวิกลจริตได้แสดงออกมาดังกล่าวส่งผลให้บุคคลวิกลจริตมีปัญหาในการรับรู้และเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวอีกทั้งบุคคลดังกล่าวอาจมีปัญหาในการสื่อสารทำความเข้าใจกับคนปกติในสังคมซึ่งทำให้บุคคลวิกลจริตไม่อาจเข้าใจเจตนารมณ์ของบุคคลที่ต้องการสื่อสารกับตนรวมถึงไม่อาจสื่อสารให้บุคคลอื่นเข้าใจในสิ่งที่ตนเองกำลังคิดอยู่ได้

จากปัญหาในการเข้าใจเหตุการณ์รอบตัวและปัญหาในการสื่อสารทำความเข้าใจกับบุคคลอื่นๆ ของบุคคลวิกลจริตข้างต้นส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาในกรณีที่บุคคลวิกลจริตจำต้องตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เนื่องจากคดีอาญาเป็นคดีที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อสิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้ต้องหาหรือจำเลย ดังนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนจำต้องได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับโจทก์รวมถึงมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาตัวอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ดังที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948³, กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่ง (พลเมือง) และทางการเมือง ค.ศ. 1966⁴ รวมไปถึงบทบัญญัติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับรองไว้ แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับไม่อาจใช้สิทธิที่ตนเองพึงมีในการดำเนินคดีอาญาดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตของตนทำให้ไม่อาจสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ในการบวนการยุติธรรมรวมถึงไม่อาจรับรู้และเข้าใจกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีผลกระทบโดยตรงต่อตนเองได้ ดังนั้น หากกระบวนการยุติธรรมทางอาญากำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้รับการคุ้มครองในการดำเนินคดีตามหลักเกณฑ์ทั่วไปที่บังคับใช้กับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีสภาพจิตปกติย่อมไม่เพียงพอและไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อให้เกิดความยุติธรรมในคดีได้ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดแนวความคิดที่จำต้องกำหนดกระบวนการพิเศษในการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้รับความคุ้มครองในการดำเนินคดีอาญาเท่าเทียมหรือใกล้เคียงกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีสภาพจิตปกติให้มากที่สุด

มาตรการพิเศษที่ให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเพิ่มขึ้นนั้น จากการศึกษากระบวนการดำเนินคดีอาญาในหลายประเทศสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 รูปแบบด้วยกัน มาตรการพิเศษในรูปแบบแรกมีลักษณะเป็นกระบวนการหยุดการดำเนินคดีอาญาไว้ชั่วคราวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตได้เข้ารับการรักษาอาการทางจิตให้มีอาการดีขึ้นเสียก่อนจึงจะ

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 159-165.

³ Universal Declaration of Human Rights 1948

⁴ International Covenant on Civil and Political Rights 1966

ทำการดำเนินคดีต่อไปได้ ส่วนมาตรการพิเศษในอีกรูปแบบหนึ่งจะไม่มีการหยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวดังเช่นมาตรการพิเศษรูปแบบแรก แต่มาตรการพิเศษเช่นนี้จะกำหนดให้คดีอาญานั้นดำเนินต่อไปโดยให้บุคคลอื่นที่มีสภาพจิตปกติเข้าดำเนินคดีแทนผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการต่อสู้คดีของฝ่ายจำเลยให้เกิดความเท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ ซึ่งมาตรการทั้งสองรูปแบบนี้ต่างมีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยมาตรการรูปแบบแรกมีข้อดีคือเป็นการให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ต่อสู้คดีที่ตนถูกกล่าวหาด้วยตนเอง ซึ่งย่อมเป็นการดีกว่าการให้บุคคลอื่นเข้ามาต่อสู้คดีแทน เนื่องจากผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมรู้ดีที่สุดว่าตนเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่และย่อมจะพยายามหาพยานหลักฐานที่ดีที่สุดเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตน แต่มาตรการดังกล่าวมีข้อเสียคือจะทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาล่าช้าเพราะกว่าจะสามารถนำดำเนินคดีต่อไปจะต้องรอให้จำเลยหายจากอาการวิกลจริตเสียก่อนและความล่าช้านี้อาจส่งผลกระทบต่อพยานหลักฐานในคดีได้ ส่วนมาตรการพิเศษรูปแบบที่สองมีข้อดีคือทำให้กระบวนการดำเนินคดีอาญาสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว แต่ทั้งนี้ก็มีข้อเสียคือผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดไม่มีโอกาสที่จะแสดงความบริสุทธิ์ต่อศาลได้ด้วยตนเอง

มาตรการพิเศษในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตข้างต้นนั้น ในหลายประเทศได้รับเอาแนวความคิดดังกล่าวไปปรับใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของตนเองเพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความผิดปกติทางจิตให้สามารถดำเนินคดีอาญาต่อไปได้อย่างยุติธรรม โดยกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือเป็นผู้วิกลจริตในต่างประเทศนั้นมีดังนี้

(1) ประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรการพิเศษที่ใช้ในการดำเนินคดีอาญากรณีจำเลยในคดีเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ถูกบัญญัติไว้ใน The United States Code หัวข้อที่ 18 บทที่ 313 ว่าด้วยเรื่อง ผู้กระทำความผิดที่มีความผิดปกติทางจิตหรือป่วยเป็นโรคจิตเภท โดยบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดหลักเกณฑ์สำคัญในการดำเนินคดีกรณีจำเลยเป็นผู้วิกลจริตเอาไว้ว่า เมื่อใดที่มีเหตุสงสัยว่าจำเลยจะเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ให้ศาลทำการนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานของทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลยว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตที่ไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีหรือไม่ หากจากการพิจารณาศาลเห็นว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีต่อไปได้จริง กระบวนการดำเนินคดีต้องหยุดลงชั่วคราวและศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลได้ แต่การควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาดังกล่าวมีกำหนดระยะเวลาในการควบคุม ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้จำเลยผู้วิกลจริตต้องถูกควบคุมตัวนานเกินไป โดยมีกำหนดระยะเวลาในการควบคุมไม่เกิน 4 เดือน แต่อาจขยายระยะเวลาในการควบคุมได้ถ้ามีเหตุจำเป็น เช่น อาการทางจิตของจำเลย

มีแนวโน้มว่าจะหาย หรือ อาการทางจิตของจำเลยอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลอื่น หากภายหลังจากการบำบัดรักษาถ้าผู้อำนวยการสถานพยาบาลเห็นว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้วให้รายงานต่อศาลและให้ศาลนัดไต่สวนพยานหลักฐานเพื่อพิจารณาว่าอาการทางจิตของจำเลยดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้แล้วหรือไม่ โดยในการไต่สวนนี้คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถอ้างพยานหลักฐานแสดงต่อศาลได้ หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยพร้อมที่จะต่อสู้คดีได้ ก็ให้ศาลออกคำสั่งยกเลิกการควบคุมตัวจำเลยในสถานพยาบาลและกำหนดวันนัดพิจารณาคดีต่อไป นอกจากนี้ The United States Code ยังได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการมีทนายความในการช่วยเหลือจำเลยผู้วิกลจริตในการต่อสู้คดีอีกด้วย⁵

(2) ประเทศอังกฤษ พระราชบัญญัติสำคัญที่กำหนดกระบวนการในการดำเนินคดีอาญากรณีจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้คือ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติที่ตราออกมาในภายหลังหลายฉบับ โดยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้วางหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีเอาไว้ว่า เมื่อปรากฏเหตุอันควรสงสัยแก่ศาลหรือคณะลูกขุนในระหว่างการพิจารณาคดีว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลพิจารณาข้อสงสัยดังกล่าวเป็นการด่วนโดยอาศัยพยานหลักฐานและความเห็นจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากแพทยสภาตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตจริงก่อนจะเริ่มกระบวนการล่าดับถัดไป กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศอังกฤษกำหนดให้ศาลและลูกขุนสามารถพิจารณาจากพยานหลักฐานที่มีเสียก่อนว่าจำเลยผู้วิกลจริตนั้นเป็นผู้กระทำหรืองดเว้นการกระทำอันเป็นความผิดอาญาหรือไม่ หากปรากฏว่าจำเลยผู้วิกลจริตมิได้เป็นผู้กระทำหรืองดเว้นการกระทำอันเป็นความผิดที่ถูกฟ้องร้อง ศาลก็จำต้องปล่อยตัวจำเลยไป แต่หากพิจารณาได้ความว่าจำเลยผู้วิกลจริตเป็นผู้กระทำหรืองดเว้นการกระทำอันเป็นความผิดจริง ศาลก็มีอำนาจให้หยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวและออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาในสถานพยาบาลได้⁶ โดยคำสั่งเช่นว่านี้ พระราชบัญญัติ The Criminal Appeal Act 1968 กำหนดให้สามารถอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ได้ทันที⁷ สำหรับระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยนั้น พระราชบัญญัติ The Mental Health Act 1983 ได้กำหนดกรอบระยะเวลาเอาไว้ว่าห้ามมิให้ควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตครั้งหนึ่งเกิน 28 วัน และอาจขยายระยะเวลาออกไปได้แต่ระยะเวลาในการควบคุมตัวรวมทั้งสิ้นจะต้องไม่เกิน 84 วัน แต่อาจขยายระยะเวลาในการควบคุมตัวนานกว่านั้นได้ถ้าปรากฏว่าอาการของจำเลยผู้วิกลจริตนั้น

⁵ U.S. Code Section 4241-4248

⁶ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964

⁷ The Criminal Appeal Act 1968 Section 16A

อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน⁸ ภายหลังจากการบำบัดรักษาหากพบว่าจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีอาญาได้แล้ว รัฐมนตรีเมื่อได้ปรึกษากับแพทย์ผู้ทำการรักษาจำเลยแล้วก็สามารถออกคำสั่งเรียกให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตกลับมาเพื่อดำเนินคดีต่อไปได้⁹

(3) ประเทศแคนาดา มาตรการพิเศษในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตปรากฏอยู่ใน The Criminal Code of Canada ส่วนที่ 20.1 เรื่อง สภาพจิตไม่ปกติ (Mental Disorder) ซึ่งวางหลักไว้ว่า เมื่อปรากฏเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยในคดีอาญาจะเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลนัดพิจารณาเพื่อประเมินอาการทางจิตของจำเลยว่าสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ โดยศาลสามารถพิจารณาจากพยานหลักฐานที่ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยอ้างต่อศาล รวมถึงศาลสามารถออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปตรวจประเมินอาการเบื้องต้นเพื่อประกอบการพิจารณาได้ด้วย หากจากการพิจารณาแล้วศาลเห็นว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้จริง ศาลมีอำนาจหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวและออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้วิกลจริตไปบำบัดรักษาอาการทางจิตในสถานพยาบาลได้¹⁰ ซึ่งกระบวนการขั้นตอนการควบคุมรักษารวมไปถึงระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตนั้นจะขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมายในของแต่ละมลรัฐ ยกตัวอย่างเช่น มลรัฐบริติช-โคลัมเบีย มีกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวจำเลยผู้วิกลจริตว่าห้ามควบคุมตัวไว้นานเกิน 1 เดือน แต่ขยายเวลาได้อีก 3 ครั้ง โดยครั้งแรกขอขยายระยะเวลาได้ไม่เกิน 1 เดือน ครั้งที่สองขอขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกิน 3 เดือน และครั้งที่สามขอขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกิน 6 เดือน¹¹ นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศแคนาดายังมีการกำหนดให้จำเลยผู้วิกลจริตสามารถมีทนายความให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีได้อีกด้วยเช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา

(4) ประเทศญี่ปุ่น มาตรการพิเศษในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศญี่ปุ่นนั้นมิได้มีขั้นตอนในการหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวเหมือนกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ หรือ ประเทศแคนาดา แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น (Code of Criminal Procedure of Japan) นั้นกำหนดให้บุคคลอื่นเข้ามาดำเนินคดีแทนผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตทันทีเมื่อศาลพิจารณาได้ความว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ โดยบุคคลผู้แทนในการดำเนินคดีนี้เรียกว่า ผู้แทนทางกฎหมายของผู้ต้องหาหรือจำเลย (Legal Representative) โดยผู้แทนทางกฎหมายนี้ได้แก่ ญาติสืบสายโลหิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย

⁸ The Mental Health Act 1983 Section 36, 37 and 41

⁹ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 Section 5A

¹⁰ The Criminal Code of Canada Part xx.1-Mental Disorder

¹¹ Mental Health Act of British Columbia Section 23, 24 and 30

สามีมรณตาย หรือบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย หากปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีผู้แทนทางกฎหมาย ศาลโดยคำร้องขอของพนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย มีอำนาจแต่งตั้งผู้แทนพิเศษ (Special Representative) เพื่อดำเนินคดีแทนผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ โดยผู้แทนทางกฎหมายหรือผู้แทนพิเศษดังกล่าวมีบทบาทในการดำเนินคดีเปรียบเสมือนเป็นตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเองและมีสิทธิที่จะแต่งตั้งทนายความเพื่อช่วยเหลือตนในการดำเนินคดีก็ได้¹²

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยก็มีการบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการพิเศษในการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้เช่นกัน โดยปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 และ 36 โดยกระบวนการดำเนินการของประเทศไทยนั้นเริ่มต้นเมื่อพนักงานสอบสวนหรือศาลพบเหตุสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนหรือศาลจำต้องเรียกแพทย์มาตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยก่อนการดำเนินคดีต่อไปเพื่อวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ถ้าแพทย์ให้ความเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจต่อสู้คดีต่อไปได้ พนักงานสอบสวนหรือศาลก็จำต้องหยุดการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวและออกคำสั่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตต้องถูกควบคุมตัวไปรักษาในโรงพยาบาลหรือออกคำสั่งให้ไปอยู่ในการดูแลรักษาของบุคคลที่ศาลเห็นสมควรตามมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วแต่กรณี¹³ และเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกออกคำสั่งให้ต้องถูกควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาอาการวิกลจริตในโรงพยาบาลนั้น กระบวนการในการดำเนินการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวจะเป็นไปตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 โดยมาตรา 35 กำหนดให้โรงพยาบาลที่รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้บำบัดรักษามีอำนาจควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวได้โดยไม่ต้องขอความยินยอม และภายหลังจากการรักษาแพทย์ต้องรายงานผลการรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทุกๆ 180 วัน นับแต่วันที่รับผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษา และหากปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการดีขึ้นจนแพทย์เห็นว่าพร้อมที่จะต่อสู้คดีได้แล้วก็ให้แพทย์รายงานให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ ปรากฏตามมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว¹⁴

ภายหลังจากการส่งรายงานผลการรักษาดังกล่าวของแพทย์ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยมิได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการลำดับถัดไปไว้ ดังนั้น ในทางปฏิบัติจึงเป็นดุลยพินิจโดยอิสระของพนักงานสอบสวนหรือศาลที่จะใช้อำนาจออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย

¹² Code of Criminal Procedure of Japan Article 28-30 and 167

¹³ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

¹⁴ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 และ มาตรา 36

ผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี ส่วนในเรื่องนายความผู้คอยให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริตในการดำเนินคดีนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้บัญญัติสิทธิในการมี นายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น สิทธิในการมีนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตจึงได้รับความคุ้มครองดังเช่นผู้ต้องหาหรือจำเลยปกติทั่วไป

เมื่อได้ศึกษาและวิเคราะห์มาตรการพิเศษในการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของต่างประเทศ เปรียบเทียบกับกระบวนการของประเทศไทย แล้วพบว่า กระบวนการในการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตของต่างประเทศกับ ประเทศไทยมีทั้งกระบวนการที่เหมือนกันและแตกต่างกัน แต่กระบวนการของต่างประเทศ มีความครอบคลุม ชัดเจน และให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมากกว่า กระบวนการของประเทศไทย เนื่องจากกระบวนการของประเทศไทยในบางขั้นตอนยัง มีความคลุมเครือไม่ชัดเจนหรือบางขั้นตอนก็ไม่มีการบัญญัติเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มากไปกว่านั้น บางขั้นตอนก็ไม่ได้ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเท่าที่ควรซึ่งสามารถพิจารณา แยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ประเด็นแรก เรื่อง การออกคำสั่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเข้ารับ การบำบัดรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาลของพนักงานสอบสวนหรือศาล โดยกระบวนการ ดำเนินคดีในประเทศไทยไม่มีการบัญญัติกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของใช้ดุลยพินิจของ พนักงานสอบสวนหรือศาลรวมถึงไม่ได้เปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิในการโต้แย้งการออกคำสั่งดังกล่าว ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ รวมถึงประเทศแคนาดา มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ถึงวิธีการกลั่นกรองความถูกต้องของการออกคำสั่งรวมถึงยังเปิดโอกาสให้จำเลยได้โต้แย้งการใช้ ดุลยพินิจของศาลในการออกคำสั่งได้อีกด้วย

ประเด็นที่สอง เรื่อง การนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่บำบัดรักษาจนอาการ ดีขึ้นแล้วกลับเข้าสู่การดำเนินคดี โดยกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยไม่มีการ บัญญัติกระบวนการในขั้นตอนนี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมของ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา ที่ได้บัญญัติกระบวนการในขั้นตอนนี้ไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและนายความของผู้ นั้น ทราบถึงกระบวนการและสิทธิที่ตนเองพึงมีในกระบวนการขั้นตอนนี้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังทำให้ ศาลหรือบุคคลอื่นๆ ผู้มีอำนาจ มีแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการซึ่งทำให้กระบวนการยุติธรรม ทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตของประเทศเหล่านั้นมีมาตรฐานไป ในแนวทางเดียวกัน

ประเด็นที่สาม เรื่อง ระยะเวลาการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยนั้นมีการบัญญัติไว้เพียงระยะเวลาให้แพทย์

ผู้ทำการรักษารายงานผลการรักษาให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบความคืบหน้าของการรักษาเท่านั้น แต่ไม่มีการกำหนดระยะเวลาการควบคุมตัวที่แน่นอนเหมือนประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ หรือประเทศแคนาดา ที่มีการกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริตที่แน่นอน ซึ่งผลของการไม่มีกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวนี้อาจทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตต้องถูกควบคุมตัวนานเกินความจำเป็นก็เป็นได้

ประเด็นที่สี่ เรื่อง สิทธิในการมีทนายความหรือผู้ช่วยเหลือในการดำเนินคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งประเทศไทยไม่มีการบัญญัติสิทธิในการมีทนายความหรือผู้ช่วยเหลือในการดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไว้โดยเฉพาะ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมีสิทธิในการมีทนายความเช่นเดียวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตทั่วไป ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศญี่ปุ่น มีการบัญญัติกำหนดให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมีทนายความหรือผู้ช่วยเหลือในการดำเนินคดี โดยเฉพาะ

หลังจากการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการพิเศษในการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของต่างประเทศและประเทศไทยพบว่า กระบวนการดำเนินคดีของประเทศไทยยังมีปัญหาของความไม่ชัดเจนและไม่แน่นอนของกระบวนการดังประเด็นปัญหาข้างต้นแล้ว ในหัวข้อต่อไปข้าพเจ้าจะขอเสนอแนะมาตรการการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตที่เหมาะสมอันที่จะสามารถนำมาใช้ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของประเทศไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ให้มีความครอบคลุมชัดเจนและเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมากยิ่งขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะ

หลังจากการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของประเทศไทยและต่างประเทศพบว่ากระบวนการดำเนินคดีของประเทศไทยยังคงมีปัญหาและข้อบกพร่องในการบังคับใช้หลายประการดังบทสรุปข้างต้นนั้น ข้าพเจ้าจึงมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขกระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของประเทศไทยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเป็นธรรมและการตรวจสอบคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล

จากที่ได้กล่าวมาในบทสรุปว่ากระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลย วิกัลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของประเทศไทยยังมีปัญหาในเรื่องความไม่ชัดเจนของกระบวนการ และการไม่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการโต้แย้งดุลยพินิจการออกคำสั่งของพนักงานสอบสวน หรือศาลทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกัลจริตไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดีอาญาเท่าที่ควรนั้น ข้าพเจ้าจึงขอเสนอแนะให้แก่ไขกระบวนการดำเนินคดีดังกล่าวดังต่อไปนี้

(1) ในเรื่องผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลตรวจประเมินอาการทางจิตของผู้ต้องหา หรือจำเลยที่จากการศึกษาพบว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ของ ประเทศไทยไม่มีการบัญญัติให้ชัดเจนว่าใครจะเป็นบุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อพนักงานสอบสวนหรือ ศาลเพื่อให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบถึงเหตุอันควรสงสัยถึงความวิกัลจริตของผู้ต้องหาหรือ จำเลย โดยปรากฏแต่เพียงคำพิพากษาฎีกาที่เคยวางหลักไว้ว่าเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยวิกัลจริต ศาลจะสังเกตเห็นจากอาการปฏิกิริยาของจำเลยได้เองหรือมีบุคคลเสนอข้อเท็จจริงให้ศาลทราบก็ได้¹⁵ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกัลจริต ขอเสนอให้มีการบัญญัติใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคหนึ่ง ถึงบุคคลผู้มีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยได้ ซึ่งบุคคลดังกล่าวสมควร เป็น ผู้เสียหาย ผู้ฟ้องคดี โจทก์ จำเลย และบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย

(2) ในเรื่องผู้มีอำนาจในการพิจารณาและออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือ จำเลยผู้วิกัลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล จากการศึกษาเปรียบเทียบกับกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาของต่างประเทศจะเห็นได้ว่า ทุกประเทศต่างให้อำนาจในการออกคำสั่งให้ส่งตัว ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกัลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลเป็นอำนาจของศาล เนื่องด้วยคำสั่งหยุดการดำเนินคดีชั่วคราวนั้นเป็นคำสั่งที่สำคัญและการออกคำสั่งออกคำสั่งดังกล่าว ก็เป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคลอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับการออกหมายขัง ดังนั้น จึงขอเสนอให้แก่ไข ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในเรื่องอำนาจของพนักงานสอบสวนในการ พิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาผู้วิกัลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล โดยให้ยกเลิก อำนาจดังกล่าวของพนักงานสอบสวนและเสนอให้ศาลเป็นองค์กรเดียวที่มีอำนาจในการออกคำสั่ง ให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกัลจริตไปควบคุมรักษาในสถานพยาบาลได้ เนื่องจากการให้ศาลเป็น ผู้ออกคำสั่งที่มีผลต่อคดีและสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกัลจริตมีความน่าเชื่อถือมากกว่า พนักงานสอบสวน โดยเทียบเคียงได้กับการออกหมายขังของศาลซึ่งเป็นคำสั่งที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของ

¹⁵ ตุลาพิพากษาฎีกาที่ 2594/2542

ผู้ต้องหาหรือจำเลยเช่นกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 71 ซึ่งมาตราดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยวางหลักให้ศาลเท่านั้นเป็นผู้ออกหมายจับ¹⁶

(3) ในเรื่องการตรวจสอบความถูกต้องของคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาล จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยจะเห็นได้ว่า กระบวนการในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลของพนักงานสอบสวนหรือศาลของประเทศไทยนั้นอาศัยเพียงความเห็นของแพทย์ที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเรียกเข้ามาในคดีเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเท่านั้น ไม่มีบทบัญญัติใดๆ กำหนดให้ศาลจำต้องรับฟังคำคัดค้านของคู่ความไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย รวมทั้งไม่มีบทบัญญัติใดบังคับให้ศาลจำต้องพิจารณาพยานหลักฐานอื่นๆ ประกอบการพิจารณาเพื่อออกคำสั่ง ส่งผลให้พนักงานสอบสวนหรือศาลมีดุลยพินิจอิสระในการออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลโดยไม่จำต้องฟังคำคัดค้านของจำเลย นอกจากนี้ คำสั่งดังกล่าวยังไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจคู่ความโดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเลยในการอุทธรณ์คำสั่งที่ชัดเจน ส่งผลให้ในทางปฏิบัติคำสั่งที่ออกโดยพนักงานสอบสวนก็ยังไม่มีความหมายกำหนดว่าใครจะเป็นผู้พิจารณาคำอุทธรณ์ของผู้ต้องหาหรือในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือชั้นพิจารณาคำสั่งดังกล่าวที่ออกโดยศาลก็ไม่อาจได้รับการพิจารณาโดยศาลอุทธรณ์ได้เนื่องจากคำสั่งดังกล่าวเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาในคดีอาญาซึ่งจะอุทธรณ์คำสั่งเช่นว่านั้นได้ต่อเมื่อได้อุทธรณ์ไปพร้อมกับคำพิพากษาของศาลชั้นต้นเท่านั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 196¹⁷ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ จึงขอเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคหนึ่ง โดยกำหนดให้ก่อนที่ศาลจะออกคำสั่งใดๆ ไม่ว่าจะเป็คำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลหรือคำสั่งให้ดำเนินการสอบสวนหรือพิจารณาคดีต่อไป ให้ศาลกำหนดวันพิจารณาเพื่อไต่สวนถึงเหตุสมควรในการออกคำสั่ง โดยให้ศาลจำต้องเปิดโอกาสให้คู่ความไม่ว่าจะเป็นฝ่ายโจทก์หรือจำเลยสามารถอ้างพยานหลักฐานของฝ่ายตนเพื่อให้ศาลใช้ประกอบการพิจารณาออกคำสั่งได้ และกำหนดให้คำสั่งดังกล่าวของศาลเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาที่สามารถอุทธรณ์ได้ทันทีโดยแก้ไขเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 71 “เมื่อได้ตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาแล้ว ในระยะใดระหว่างสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ศาลจะออกหมายจับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ตามมาตรา 87 หรือมาตรา 88 ก็ได้ และให้นำบทบัญญัติในมาตรา 66 มาใช้บังคับโดยอนุโลม...”

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196 “คำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน ห้ามมิให้อุทธรณ์คำสั่งนั้นจนกว่าจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งในประเด็นสำคัญและมีอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย”

จากข้อเสนอแนะทั้ง 3 ประเด็นข้างต้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 สมควรที่จะมีข้อความดังต่อไปนี้

“ในระหว่างการสอบสวน ใต้วงมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อโดยศาลเห็นเองหรือโดยคำร้องของผู้เสียหาย ผู้ฟ้องคดี โจทก์ จำเลย หรือบุคคลผู้มีส่วนได้เสียว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาเพื่อประเมินความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นการด่วน แต่ทั้งนี้ไม่ตัดอำนาจของศาลในการสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจประเมินอาการของผู้นั้นและรายงานต่อศาลในเบื้องต้น

ก่อนวันนัดพิจารณาตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้เสียหาย ผู้ฟ้องคดี โจทก์ จำเลย หรือบุคคลผู้มีส่วนได้เสียประสงค์จะอ้างอิงเอกสาร คำเบิกความ หรือความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นพยานหลักฐานสนับสนุนข้ออ้างของตน ให้บุคคลนั้นยื่นบัญชีระบุพยานแก่ศาลก่อนวันนัดพิจารณาไม่น้อยกว่า 7 วัน และในวันนัดพิจารณานั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะตั้งทนายความมาซักค้านพยานของผู้เสียหาย ผู้ฟ้องคดี โจทก์ หรือศาลก็ได้

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ใ้ทั้งการสอบสวนใต้วงมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้ต้องหาวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้ต้องหาไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่เห็นสมควร แต่ถ้าศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวยังสามารถต่อสู้คดีต่อไปได้ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ดำเนินการสอบสวน ใต้วงมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดีต่อไป

กรณีที่ศาลงดการใต้วงมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้

ภายใต้บทบัญญัติมาตรา 196 ให้คำสั่งใดๆ ของศาลตามวรรคสามสามารถอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ได้ทันที และให้คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ถือเป็นที่สุด”

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาฟื้นฟูสภาพจิตตามคำสั่งของพนักงานสอบสวนหรือศาล

จากการศึกษากระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของประเทศไทยตามที่ได้กล่าวมาในหัวข้อบทสรุปข้างต้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยไม่มีการบัญญัติกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินการของพนักงานสอบสวนหรือศาลในการนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาฟื้นฟูสภาพจิตตามคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน ส่งผลให้ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนหรือศาลมีดุลยพินิจอิสระในการดำเนินการ โดยพนักงานสอบสวนหรือศาลจะรับฟังความเห็นของแพทย์เพียงอย่างเดียวประกอบการพิจารณาโดยไม่ฟังคำคัดค้านจากผู้ต้องหาหรือจำเลย

ก็ได้ ทำให้ในบางคดีผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยังไม่พร้อมดำเนินคดีอาจไม่ได้รับความยุติธรรมเท่าที่ควร ดังนั้น จึงเป็นการสมควรที่จะกำหนดกระบวนการในชั้นตอนนี้ให้มีความชัดเจนเพื่อให้การดำเนินการของศาลในการพิจารณาเพื่อนำผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาฟื้นฟูสภาพจิตเป็นไปในแนวทางเดียวกันและเป็นการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 14/2 ขึ้นมา เพื่อบัญญัติถึงกระบวนการพิจารณาของศาลเพื่อนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีภายหลังเข้ารับการรักษาฟื้นฟูสภาพจิต โดยเฉพาะโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

(1) ในประเด็นเรื่องบุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีนั้น บุคคลที่จะมีอำนาจดังกล่าวนอกจากศาลแล้วสมควรที่จะให้บุคคลผู้มีส่วนได้เสียกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตทุกคนมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลพิจารณายกเลิกคำสั่งให้ควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาและนำผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวกลับสู่การดำเนินคดีต่อไปได้ โดยในประเด็นนี้อาจเทียบเคียงได้กับบุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้ศาลออกคำสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังโดยมิชอบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90¹⁸ เนื่องจากบุคคลที่ถูกคุมขังโดยมิชอบตามมาตรา 90 ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ถูกควบคุมตัวเพื่อบำบัดรักษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยตามมาตรา 90 นั้น บุคคลผู้มีอำนาจร้องขอให้ปล่อยตัวบุคคลผู้ถูกคุมขังได้แก่ผู้ถูกคุมขังเอง พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน ผู้บัญชาการเรือนจำหรือทัณฑสถาน ญาติของผู้ถูกคุมขัง และบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์แก่ผู้ถูกคุมขัง ดังนั้น เมื่อพิจารณาในประเด็นเรื่องการยกเลิกการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต บุคคลที่สมควรมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ยกเลิกคำสั่งควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเพื่อนำตัวบุคคลดังกล่าวกลับเข้าสู่การดำเนินคดีจึงได้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเอง ทนายความ พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน ศาล ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่บำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลย สามीภรรยา ญาติ และบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในคดีนั่นเอง

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 “เมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกคุมขังในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย บุคคลเหล่านี้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาขอให้ปล่อย คือ

- (1) ผู้ถูกคุมขังเอง
- (2) พนักงานอัยการ
- (3) พนักงานสอบสวน
- (4) ผู้บัญชาการเรือนจำหรือทัณฑสถาน
- (5) สามी ภรรยา หรือญาติของผู้นั้น หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขัง...

(2) ประเด็นเรื่องบุคคลผู้มีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี สำหรับประเด็นนี้ขอเสนอว่าบุคคลผู้มีอำนาจในการยกเลิกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตและสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวกลับเข้าสู่การดำเนินคดีสมควรเป็นบุคคลเดียวกันกับผู้ที่มีอำนาจออกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้บำบัดรักษาอาการทางจิตได้ ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากข้อเสนอแนะเรื่องบุคคลผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้บำบัดรักษาอาการทางจิตในหัวข้อที่ 6.2.1 ซึ่งได้เสนอแนะให้ศาลเป็นองค์กรผู้มีอำนาจออกคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยแต่เพียงผู้เดียว ด้วยเหตุนี้บุคคลผู้มีอำนาจยกเลิกคำสั่งควบคุมตัวดังกล่าวและออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับมาดำเนินคดีจึงได้แก่ศาลแต่เพียงผู้เดียวเช่นเดียวกัน

(3) ประเด็นเรื่องกระบวนการในการพิจารณาออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดี จากการศึกษาในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยไม่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนส่งผลให้พนักงานสอบสวนหรือศาลมีอิสระอย่างมากในการพิจารณาเพื่อออกคำสั่ง อีกทั้งไม่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในการโต้แย้ง คัดค้าน ของจำเลยผู้วิกลจริตที่ยังไม่พร้อมต่อสู้อัยการ ทำให้กระบวนการในส่วนนี้ของไทยเป็นที่คลุมเครือและไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ดังนั้น จึงขอเสนอให้มีการบัญญัติกระบวนการในการพิจารณาเพื่อออกคำสั่งให้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตกลับเข้าสู่การดำเนินคดีเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน และเพื่อความยุติธรรมในคดีขอเสนอให้กระบวนการที่จะบังคับใช้ในกรณีนี้มีลักษณะเป็นการนัดไต่สวนเพื่อพิจารณาพยานหลักฐานของคู่ความและพยานอื่นๆ ที่ศาลเรียกเข้ามา เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวมีสิทธิมีเสียงในคดี สามารถโต้แย้งความเห็นของแพทย์ที่ศาลเรียกมาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญด้วยพยานหลักฐานของฝ่ายตนได้ และเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมขอเสนอให้คำสั่งของศาลในประเด็นนี้สามารถอุทธรณ์ได้ทันทีเช่นเดียวกับคำสั่งให้ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้บำบัดรักษาอาการทางจิต

จากข้อเสนอแนะทั้งสามประเด็นข้างต้น มาตรา 14/2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงสมควรมีข้อความดังต่อไปนี้

“ภายหลังจากที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลโรคจิตหรืออยู่ในความดูแลของบุคคลที่ศาลเห็นสมควรตามบทบัญญัติมาตรา 14 วรรคสาม ถ้าความปรากฏแก่ศาลโดยคำร้องขอของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกควบคุมตัว ทนายความ พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน ศาล ผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่บำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลย สามีกรรยาญาติ และบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในคดี ว่าอาการวิกลจริตของจำเลยดีขึ้นจนสามารถต่อสู้อัยการได้แล้ว ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาเพื่อยกเลิกคำสั่งตามมาตรา 14 วรรคสามเป็นการด่วนและเพื่อ

ประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้นำบทบัญญัติมาตรา 14 วรรคสองมาใช้บังคับกับการนัดพิจารณาของศาลในมาตรานี้ด้วยโดยอนุโลม

หากภายหลังจากการพิจารณา ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการดีขึ้นจนสามารถกลับมาดำเนินคดีได้จริง ให้ศาลออกคำสั่งยกเลิกการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต และให้ส่งตัวผู้ต้องหากลับไปทำการสอบสวนหรือส่งตัวจำเลยกลับไปทำการไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดีต่อไป แล้วแต่กรณี

ภายใต้บทบัญญัติมาตรา 196 ให้คำสั่งยกเลิกการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตของศาลตามมาตรา 196 สามารถอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ได้ทันที และให้คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ถือเป็นที่สุด”

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการผิดปกติทางจิตในสถานพยาบาล

จากบทสรุปในหัวข้อ 6.1 ข้างต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของประเทศไทยนั้น แม้จะเป็นการใช้มาตรการหยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไปบำบัดรักษาอาการวิกลจริตในโรงพยาบาลเช่นเดียวกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศแคนาดา แต่กระบวนการของประเทศไทยกลับไม่มีบทบัญญัติกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อรักษาอาการทางจิตในระหว่างดำเนินคดีดังเช่นประเทศดังกล่าว โดยมีเพียงบทบัญญัติในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่วางหลักให้ แพทย์ผู้ทำการรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตต้องรายงานผลการรักษาให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบทุกๆ ระยะเวลาไม่เกิน 180 วัน เท่านั้น¹⁹ ส่งผลให้ในทางปฏิบัติผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจถูกควบคุมตัวนานเกินสมควรได้ นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติกำหนดวิธีการดำเนินการกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่อาการวิกลจริตมีความรุนแรงจนอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลอื่นและไม่อาจรักษาให้หายได้

ด้วยเหตุนี้ จึงขอเสนอให้เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14/1 และแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 36 แห่ง พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เพื่อกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปบำบัดรักษาในโรงพยาบาลดังกระบวนการของต่างประเทศ ซึ่งการกำหนดกรอบระยะเวลาในการควบคุมรักษานี้จะทำให้เกิดความยุติธรรมต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเพิ่มมากขึ้น แต่ทั้งนี้ แม้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย

¹⁹ ดูพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 และ มาตรา 36

ผู้วิกลจริตจะได้รับการปล่อยตัวออกจากสถานพยาบาลเมื่อครบกำหนดระยะเวลาในการควบคุมรักษาแล้ว ศาลก็ยังคงมีอำนาจในการติดตามอาการของผู้นั้นเป็นระยะจนกว่าจะครบกำหนดอายุความแห่งคดีตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 95 ด้วย

นอกจากนี้ขอเสนอให้กำหนดมาตรการในการดำเนินการกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการวิกลจริตที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้และอาการวิกลจริตนั้นมีความรุนแรงจนอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลอื่น โดยสมควรกำหนดให้บุคคลเช่นว่านี้จำต้องถูกควบคุมตัวไว้รักษาในสถานพยาบาลต่อไปแม้จะครบกำหนดระยะเวลาการควบคุมตัวตามกฎหมายแล้วก็ตาม แต่ทั้งนี้ก็ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวได้มีโอกาสแสดงพยานหลักฐานของตนเพื่อพิสูจน์ว่าตนมิใช่บุคคลวิกลจริตที่อาจเป็นอันตรายต่อประชาชนด้วยเช่นกัน โดยเทียบเคียงได้กับกระบวนการออกหมายขังเพื่อควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างการสอบสวนเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87²⁰ โดยกระบวนการดำเนินการในชั้นตอนนี้ขอเสนอให้จิตแพทย์ที่ทำการรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่ควบคุมตัวผู้นั้นอยู่อาจเสนอความเห็นต่อพนักงานอัยการเพื่อขอให้ควบคุมตัวผู้นั้นต่อไปได้ และพนักงานอัยการต้องรายงานเหตุดังกล่าวต่อศาลเพื่อทำการไต่สวนถึงเหตุจำเป็นในการควบคุมตัวโดยไม่ชักช้า

จากข้อเสนอแนะที่กล่าวมาในข้างต้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14/1 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิตสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 จึงสมควรมีข้อความดังต่อไปนี้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14/1

“ในกรณีที่ศาลออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไปรักษายังโรงพยาบาลโรคจิตตามมาตรา 14 วรรคสาม ให้โรงพยาบาลที่รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้รักษาสามารถควบคุมตัวผู้นั้นได้ไม่เกิน 6 เดือน นับแต่วันที่รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้

หากครบกำหนดระยะเวลาตามวรรคหนึ่งแล้ว จิตแพทย์ผู้ทำการรักษาเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่หายจากอาการวิกลจริตแต่มีอาการดีขึ้นซึ่งหากให้ควบคุมตัวเพื่อทำการรักษาต่อไปอาจทำให้ผู้นั้นหายจากอาการวิกลจริตหรือดีขึ้นจนสามารถต่อสู้คดีได้ ให้จิตแพทย์ผู้ทำการรักษาหรือผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษา รายงานผลการรักษาพร้อมความเห็นสมควรขยายระยะเวลาในการควบคุมตัวไปยังพนักงานอัยการ ในกรณีเช่นนี้ให้พนักงานอัยการแถลงต่อศาลเพื่อขอให้ศาลออกคำสั่งขยายระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยไม่ชักช้าโดยศาลอาจสั่งขยายระยะเวลาได้อีกตามที่ศาลเห็นสมควรแต่ไม่เกิน 6 เดือน

²⁰ ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87

หากครบกำหนดระยะเวลาตามวรรคหนึ่งแล้ว จิตแพทย์ผู้ทำการรักษาเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่หายจากอาการวิกลจริตและหากปล่อยตัวผู้นั้นไปอาการวิกลจริตของผู้นั้น อาจก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น ให้จิตแพทย์ผู้ทำการรักษาหรือ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการรักษารายงานผลการรักษาพร้อม ความเห็นสมควรขยายระยะเวลาในการควบคุมตัวไปยังพนักงานอัยการ ในกรณีเช่นนี้ให้พนักงานอัยการ แกลงต่อศาลเพื่อขอให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาเป็นการด่วนและให้นำบทบัญญัติมาตรา 14 วรรคสอง มาใช้บังคับโดยอนุโลม ถ้าจากการพิจารณาศาลเห็นว่าอาการทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลย อาจก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ ควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตต่อไปได้จนกว่าอาการผิดปกติทางจิตจะทุเลาลงและไม่เป็น อันตรายต่อบุคคลอื่นแล้ว

ภายใต้บทบัญญัติมาตรา 196 ให้คำสั่งควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ที่อาจก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อบุคคลอื่นของศาลตามวรรคก่อนสามารถอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ได้ทันที และให้ คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์ถือเป็นที่สุด”

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36

“ภายใต้บทบัญญัติมาตรา 14 วรรคสาม และมาตรา 14/1 แห่งประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา ให้สถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษา โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลยจนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและ สามารถต่อสู้คดีได้เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งหรือกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้ศาลทุกหกสิบวัน และหากเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลาและ สามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ให้รายงานผลการรักษาพร้อมความเห็นต่อศาลทราบโดยไม่ชักช้า

เมื่อครบกำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยตามบทบัญญัติ มาตรา 14/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ให้จิตแพทย์ผู้นั้นรายงาน ผลการรักษาพร้อมความเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล ทราบโดยไม่ชักช้า

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการบำบัดรักษาตามวรรคสองและ วรรคสามให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิทธิในการมีทนายและผู้ช่วยเหลือในทางคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริต

จากการศึกษากระบวนการดำเนินคดีอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของประเทศไทย จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยไม่มีการบัญญัติถึงสิทธิในการมีทนายความสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไว้โดยเฉพาะ ส่งผลให้สิทธิในการมีทนายความในการดำเนินคดีอาญาของบุคคลวิกลจริตมีสิทธิอย่างเดียวกันกับบุคคลปกติทั่วไป ซึ่งจากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการใช้สิทธิในการมีทนายความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตจะมีปัญหาในเรื่องของการดำเนินคดีอาญาที่มีโทษจำคุกและผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวมีอายุเกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาหรือวันที่ถูกฟ้องต่อศาลแล้วแต่กรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1²¹ และมาตรา 173²² ซึ่งในคดีดังกล่าวการที่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะออกคำสั่งให้แต่งตั้งทนายความแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องไม่มีทนายความและแสดงเจตนาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลว่าต้องการทนายความในระหว่างการสอบสวนหรือดำเนินคดีแล้วแต่กรณี แต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นบุคคลวิกลจริตอาจมีปัญหาในเรื่องของการแสดงเจตนาดังกล่าว เนื่องจากบุคคลวิกลจริตบางประเภทอาจมีความบกพร่องในการสื่อสารจนไม่อาจแสดงเจตนาต้องการทนายความให้ศาลหรือพนักงานสอบสวนทราบได้ ดังนั้น จึงเกิดปัญหาว่าหากผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่สามารถแสดงเจตนาต้องการทนายความเพื่อช่วยเหลือตนในการดำเนินคดีได้ พนักงานสอบสวนหรือศาลก็ไม่อาจแต่งตั้งทนายความให้แก่จำเลยตามมาตรา 134/1 หรือมาตรา 173 ได้เช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงขอเสนอให้มีการบัญญัติเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดสิทธิในการมีทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตโดยเฉพาะดังเช่นกระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศญี่ปุ่น โดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมีทนายความให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีทันทีเมื่อถูกแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนหรือถูกฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งเมื่อให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในการมีทนายความโดยอัตโนมัติเช่นนี้ก็จะเป็นการแก้ปัญหาเรื่องการแสดงเจตนาต้องการทนายความของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกตามมาตรา 134/1 และมาตรา 173 ข้างต้นได้

จากข้อเสนอแนะข้างต้นจึงสมควรให้มีการเพิ่มเติม มาตรา 14/3 ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยมีข้อความดังต่อไปนี้

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173

“ภายใต้บทบัญญัติมาตรา 14, 14/1, 14/2 และบทบัญญัติว่าด้วยการสอบสวนและการพิจารณาคดีแห่งประมวลกฎหมายฉบับนี้ ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้เป็นหรือต้องสงสัยว่าเป็นบุคคลวิกลจริตจำต้องมีนายความอยู่ด้วยในระหว่างการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดีในศาลแล้วแต่กรณี ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวไม่มีนายความ ก่อนที่พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนหรือศาลจะทำการใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาคดีต่อไป ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลจัดหา นายความให้

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนเป็นผู้จัดหาทนายความให้ตามวรรคหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงและให้ทนายความที่พนักงานสอบสวนจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง ส่วนกรณีที่ทนายความตามวรรคหนึ่งศาลเป็นผู้จัดหาให้ ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความโดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสถานะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง”

5. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในคดีอาญา

การควบคุมตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตเพื่อบำบัดรักษาอาการทางจิตในระหว่างดำเนินคดีโดยไม่ต้องขอความยินยอมจากตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคแรก²³ ย่อมเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของจำเลยอย่างหนึ่งและมีลักษณะเดียวกันกับการออกหมายขังผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 71 และมาตรา 87 ซึ่งการออกหมายขังจำเลยดังกล่าวในบางคดีที่มีอัตราโทษสูง หรือมีเหตุจำเป็นอื่นๆ ศาลมีอำนาจที่จะออกหมายขังจำเลยไว้ระหว่างการพิจารณาคดี แต่ถ้าหากปรากฏภายหลังจากการพิจารณาคดีเสร็จสิ้นว่าจำเลยผู้ถูกออกหมายขังดังกล่าวมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิดหรือมีการถอนฟ้องคดีอันส่งผลให้จำเลยดังกล่าวไม่ต้องรับโทษนั้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยได้กำหนดมาตรการในการเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยผู้ต้องถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดีไว้ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวจะบัญญัติถึงคุณสมบัติของจำเลยที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอเงินค่าทดแทนและ

²³ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 36 วรรคหนึ่ง “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สถานบำบัดรักษาผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลย จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

ค่าใช้จ่ายในคดีว่าจะต้องเป็นจำเลยที่ถูกฟ้องโดยพนักงานอัยการและถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดี แต่ปรากฏในภายหลังว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิดเท่านั้น²⁴ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ การควบคุมตัว ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในสถานพยาบาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวก็ถูกควบคุมตัวอันเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้เช่นเดียวกับจำเลยผู้ถูก ออกหมายขังระหว่างพิจารณาคดี ดังนั้น ถ้าปรากฏในภายหลังว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตมิได้ เป็นผู้กระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวก็สมควรที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายที่ จำต้องสูญเสียเสรีภาพไปเช่นกัน โดยอาจจะได้รับในอัตราส่วนที่น้อยกว่าจำเลยผู้ถูกออกหมายขังใน ระหว่างพิจารณาคดี เนื่องจากจำต้องห้กลับกับประโยชน์ในการรักษาอาการทางจิตที่ผู้ต้องหาหรือ จำเลยผู้วิกลจริตได้รับในระหว่างการควบคุมตัวด้วย

ด้วยเหตุนี้ จึงขอเสนอให้แก้ไขคุณสมบัติของบุคคลผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 โดยบัญญัติเพิ่มเติมข้อความในมาตรา 20 แห่ง พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตที่ต้องถูกควบคุมตัวในโรงพยาบาล โรครจิตตามคำสั่งของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เป็นผู้มีสิทธิ ได้รับการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ด้วย

จากการศึกษาวิจัยมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในระหว่าง การดำเนินคดีอาญาของทั้งประเทศไทยและต่างประเทศในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าหวังว่าเนื้อหา ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะทำให้ทุกท่านได้เข้าใจถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือ จำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และทราบถึงรูปแบบและเจตนารมณ์ของกระบวนการ ดังกล่าวทั้งกระบวนการของประเทศไทยและต่างประเทศ รวมถึงทำให้ทุกท่านได้เห็นถึงช่องว่างและ ปัญหาทางกฎหมายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่ยังมีความหละหลวมและ มีความไม่แน่นอนอันทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตไม่ได้รับความคุ้มครองเท่าที่บุคคลเหล่านั้น ควรจะได้รับตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่ามาตรการทางกฎหมายที่ ข้าพเจ้าได้เสนอให้นำมาบังคับใช้ดังที่ได้กล่าวไปในข้อเสนอแนบนั้น จะเป็นมาตรการทางกฎหมาย

²⁴ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มาตรา 20 “จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ต้อง

(1) เป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ
 (2) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีและ
 (3) ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือ ปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลย มิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็น ความผิด...”

ที่เหมาะสมที่จะสามารถแก้ไขปัญหของกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตของประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานที่แน่นอน และสามารถให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริตในการดำเนินคดีอาญาได้อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- Appelbaum P.S. & Guthell T.G. Clinical Handbook of Psychiatry and the Law. Maryland: Williams & Wilkins, 1991.
- Barry W. Hancock and Paul M. Sharp. Criminal Justice in America Theory, Practice and Policy. New Jersey: Prentice-Hall, 1996.
- Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991. [Online]. Available from: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1991/25/contents> [30 October 2016]
- Curt R. Bartol and Anne M. Bartol. Psychology and Law (Theory, Research, and Application). Belmont: Thomson Wadsworth, 2004.
- General Assembly of the United Nations. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power [Online]. Available from: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm> [15 November 2016]
- James A. Fagin. Criminal Justice. Second Edition. Pennsylvania: Pearson, 2007.
- Justice Law Website. Criminal Code [Online]. Available from: <http://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-159.html#h-224> [30 October 2016]
- Kevin Kerrigan. Unfitness to Plead, Insanity and the Mental Element in Crime. Journal of Mental Health Law Vol. December 2000, (December 2000): pp. 121-134.
- Kimberly Collins Gabe Hinkebein and Staci Schorgl. The John Hinckley Trial & Its Effect on the Insanity Defense [Online]. Available from: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/hinckley/hinckleyinsanity.htm> [20 November 2016]
- Legal Information Institute. 18 U.S. Code Chapter 313 - Offenders with Mental Disease or Defect [Online]. Available from: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-III/chapter-313> [30 October 2016]
- . Right to Confront Witness [Online]. Available from: https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_confront_witness [1 March 2017]

———. Right to Counsel [Online]. Available from:

https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_counsel [1 March 2017]

Phil Fennell. The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991. The Modern Law Review Vol. 55, (July 1992): 547-555.

Walter Bromberg. The Uses of Psychiatry in the Law (a Clinical View of Forensic Psychiatry). Westport: Greenwood Press, 1979.

กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช. รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช. กรุงเทพมหานคร: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2548.

กอบกุล จันทวโร. ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา และการพิจารณาคดีตัดสินคดีโดยลูกขุนเปรียบเทียบกับศาลไทย. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://freedomthing.blogspot.com/2011/11/blog-post_24.html [23 พฤศจิกายน 2559]

คณิง ภาไชย. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา, 2555.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์. คนวิกลจริต (Psychosis) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.cumentalhealth.com/รอบรู้เรื่องสุขภาพจิตผู้ใหญ่/วิกลจริต-Psychosis.html> [23 พฤศจิกายน 2559]

ชลลดา จินตเสถียร. ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

ชิงชัย ศรประสิทธิ์. มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

ณรงค์ ใจหาญ. การจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนจำเลยโดยรัฐตามกฎหมายใหม่. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.siamrath.co.th/n/2167> [2 กันยายน 2559]

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. รายงานการศึกษาวินิจฉัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการศึกษาวินิจฉัย เรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540.

ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556.

- ดุสิต วาลีประโคน. บทบาทการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา ศึกษากรณี ตำรวจภูธรจังหวัดสุพรรณบุรี, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- ดวงพร งามไพบูลย์. มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.
- ตุล เมฆยงค์. การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- ทศพร มุรธารัตน์. ระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ (Common Law) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.baanjommyut.com/library/global_community/05_2_4.html [23 พฤศจิกายน 2559]
- นันทวิช สิทธีรักษ์ และคณะ. จิตเวชศิริราช Dsm-5. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย, 2558.
- ประทีป อ่าววิจิตรกุล. คนวิกลจริต. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯ พับลิชชิ่ง, 2556.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [25 กุมภาพันธ์ 2560]
- พวงทอง อมรลักษณานนท์. ความรับผิดชอบอาญาของคนวิกลจริต, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- พิพัฒน์ จันท์เมฆา. มาตรการทางกฎหมายวิธีพิจารณาความผิดอาญาเกี่ยวกับผู้วิกลจริตที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาอาชญวิทยา การบริหารงานยุติธรรมและสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2555.
- มานิตย์ จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2553.
- มาโนช หล่อตระกูล. โรคจิตเวชโดยละเอียด .[ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://med.mahidol.ac.th/ramamental/generalknowledge/general/09042014-0855> [25 กุมภาพันธ์ 2560]
- มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุคนิษฐ์. จิตเวชศาสตร์ รามาธิบดี. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.
- รุ่งนภา เอี่ยมศรี. สิทธิของผู้ต้องหาคับการช่วยเหลือทางกฎหมาย, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2558.

ศกุนา เก้านพรัตน์. มาตรการทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีสภาพจิตไม่ปกติศึกษากรณีการดำเนิน :

คดีอาญา การรับโทษทางอาญา และการคุ้มครองสังคม, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

ศศิประภา อ่อนสระ. มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต, วิทยานิพนธ์
ระดับปริญญามหาบัณฑิต, สาขากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555.

ศูนย์ข้อมูลฯ เว็บไซต์ไอลอร์ว่า. ฐานข้อมูลคดี .[ออนไลน์] แหล่งที่มา:

http://stagingfreedom.ilaw.or.th/case/666#progress_of_case [30 ตุลาคม 2559]

สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงออตตาวา. ข้อมูลเกี่ยวกับแคนาดา .[ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.thaiembassy.ca/th/canada/about-canada> [24 พฤศจิกายน 2559]

สมภพ เรืองตระกูล. ตำราจิตเวชศาสตร์พื้นฐานและโรคทางจิตเวช. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้ว,
2553.

สมาคมสายใยครอบครัว. ความรู้เรื่องโรคจิตเวชและการรักษา .[ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://www.thaifamilylink.net/web/node/29> [25 กุมภาพันธ์ 2560]

สหัส สิงหวิริยะ. คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติมถึง ฉบับที่)29)
พ.ศ.2551. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551.

สังกาส เนาวรัตน์พันธ์. ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช, วิทยานิพนธ์
ระดับปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2549.

สำนักงานแรงงานประเทศญี่ปุ่น. ระบบกฎหมาย .[ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://japan.mol.go.th/node/258> [24 พฤศจิกายน 2559]

สุกิจ เกศมรายน. ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต .[ออนไลน์] แหล่งที่มา:

http://elib.coj.go.th/Ebook/data/judge_report/jrp2555_10_129.pdf [23
พฤศจิกายน 2559]

สุพรรณิ แสงรักษา และคณะ. รายงานวิจัย เรื่อง ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยนิติจิตเวช.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2548.

สุภัทรา กรอุไร. องค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จของการประนอมข้อพิพาท
ระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีบัณฑิต, สาขา
นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิกลจริต (Psychosis) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.cumentalhealth.com/รอบรู้เรื่องสุขภาพจิตผู้ใหญ่/วิกลจริต-Psychosis.html> [25 กุมภาพันธ์ 2560]

อิสราวุธ อ่อนน้อม. หลักการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา
มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2540.

อุทัย อาทิวา. คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินติ้ง, 2558.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสิทธิินนท์ กี่สุขพันธ์ เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2535 ที่จังหวัด กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนเซนต์คาเบรียล และสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สำหรับการศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2556 นอกจากนี้ ข้าพเจ้ายังสอบผ่านหลักสูตรวิชาว่าความจากสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ สภานายความแห่งประเทศไทย รุ่นที่ 44 และสอบไล่ได้ในการสอบความรู้ชั้นเนติบัณฑิตจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ 67 ปีการศึกษา 2557 ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับชั้นปริญญา มหาบัณฑิต หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต ณ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประกอบอาชีพเป็นนิติกร ประจำคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล